

- ૫ શ્રી હિમતલાલ નાગરદાસ રાણપુરવાળા, હાલ-કરાંચી.
 ૫ શ્રી દીપચંદભાઈ કુંજાભાઈ ચાહ મોરબીવાળા ,,
 ૫ શ્રી રતિલાલ, અમરચંદભાઈ કાંગધરાવાળા ,,
 ૫ શ્રી નાનાલાલ બસરાજભાઈ જુનાગઢવાળા ,,

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી સ્મારક ગ્રંથમાળા

જૈન મુનિ શ્રી ઊરાલાલજીકૃત પુસ્તકો

- મળકો ૧-૨ વિદ્યાસાગર ભાગ ૧ રૂ. ૦-૮-૦, ભાગ ૨, રૂ. ૧
 ,, ૩ મહુપદેશ કુસ્તુમમાળા (૭૬૧ આવૃત્તિ) ભેટ
 ,, ૪ મોંઢાની મપજલ ૦-૨-૦ (નથી)
 ,, ૫ શ્રી ભક્તામર મંત્રમાહાત્મ્ય (બીજી આવૃત્તિ) રૂ. ૨-૧-૦
 ,, ૬ વિશુદ્ધ પ્રેમપ્રવાહિની (પ્રેમકાવ્ય સંગ્રહ) ૦-૧૨-૦ (નથી)
 ,, ૭ પૂ. શ્રી લાધાજીસ્વામીનું જીવનચરિત્ર રૂ. ૦-૮-૦ (નથી)
 ,, ૮ વિદ્યાસાગર ભાગ ૩ ભે (૭૫૨૦)
 ,, ૯ ધ્યેયસ્તુતિ (અ. સું. પદીયારૂઢ) ૦-૧-૬
 ,, ૧૦ મદાંધની મસતી ૦-૧-૬
 ,, ૧૧ મદાંધી વિતક વાર્તા ૦-૪-૦ (નાથી)
 ,, ૧૨ પવિત્ર પ્રમદાનું પરાક્રમ (કથા) ૦-૧૦-૦
 ,, ૧૩ શ્રી હય કાવ્યખત્રીસી (કાવ્યો) ૦-૮-૦
 ,, ૧૪ અપવિત્ર નજ્જ વિરૂદ્ધ પવિત્ર ખાદી (ચિત્રો) ભેટ
 ,, ૧૫ લાખા પટેલની લાકડી (બોધક વાર્તા) ભેટ
 ,, ૧૬ શ્રી લઘુ મહાબોધ પુષ્પમાળા (ભેટ) નથી
 ,, ૧૭ ત્રિવલ્લ (ભેટ) મળકો ૧૮ સામાયિક સૂત્ર (ભેટ)
 ,, ૧૯ ભે હાથ ભેડી (સર્વમાન્ય પ્રાર્થના) ૦-૪-૦
 ,, ૨૦ સામાયિક પ્રતિકમળ સૂત્ર ૦-૨-૦
 ,, ૨૧ નવરત્ન (ભેટ)
 ,, ૨૨ શ્રી પ્રહલ્યાકરણ સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
 ,, ૨૩ માયાવી સંસાર ૨-૦-૦
 ,, ૨૪ શ્રી રાયપસેણુપથ સૂત્રનો અનુવાદ ૦-૧૦-૦
 ,, ૨૫ પાંચ જ્ઞાનનો નકશો ૦-૨-૦

ભેટ આપવાના દરેક પુસ્તક દીઠ ૧ આનો પોરેજ મોકલવું.

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલયના વ્યવસ્થાપક
 બાહેલા પરા, લીંબડી (કાઠિયાવાડ)

પ્રકાશકનું નિવેદન

પૂજ્ય શ્રી લાઘાજીસ્વામી પુસ્તકાલય, જે સંસ્થા તરફથી આ પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવ્યું છે, તે જાહેર પ્રજાના ઉપયોગ માટે ખુલ્લું મૂકવામાં આવેલું એક પુસ્તકાલય છે. આ સંસ્થા તરફથી જૈન ધર્મનાં વિધિવિધ પુસ્તકો આજમુખીમા બહાર પાડવામાં આવ્યાં છે, અને વિશેષ પુસ્તકો ધીરેધીરે પ્રસિદ્ધ કરવાનો તેનો સંકલ્પ છે. સૂત્રાનુવાદોમાં આ પુસ્તક ખીલ્યું છે. જે વર્ષ પૂર્વે મુનિ શ્રી છોટા-લાલજી અનુવાદિત ‘પ્રત્યક્ષાકરણ સૂત્ર’ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું. ૫. શ્રી. બેચરદાસજીએ સૂત્રગ્રંથો સંશોધાવી પ્રસિદ્ધ કરવાની કરેલી સૂચનાને પાર પાડવાનું સામર્થ્ય સંસ્થા ધરાવતી યાપ એવો અભિલાષ છે.

સં. ૧૯૭૪ ના લાદરવા મહિનામા વડવાણ કેમ્પમાં મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજી તથા મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી ચાતુર્માસ રહ્યા હતા, ત્યારે તેમને શ્રીમાન કવિવર શ્રી નાનાલાલદલપતરામનો મેળાપ થયો. પૂર્વે પણ એવા અનેક મેળાપ થયા હતા. કવિશ્રીએ તે સમયે કહ્યું કે જૈન સાધુઓ જ્ઞાનદાન મંથને સંકુચિત વૃત્તિના હોય છે, કારણકે તેમને જે પુસ્તકો ભકતો તરફથી વહોરાવવામાં આવે છે તે તેઓ પેટી પટારામાં ગોંધી રાખી દેશ-દેશાંતરમાં વિહરે છે, અને પુસ્તકો કેદમાં પુરાયત્તાં પડ્યાં રહે છે—કાઈના ઉપયોગમાં આવતાં નથી. આ કથનમાં મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજીને સત્ય રહેલું લાગ્યું અને તેમણે તથા મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજીએ વિચાર કરી પોતપોતાની પાસેનાં બધાં છાપેલાં પુસ્તકો ૧૯૭૫ ના કારતક સુદી ૧ ના દિવસે ઉક્ત પુસ્તકાલયને અર્પણ કરી, કવિ શ્રી નાનાલાલને હસ્તે જ પુસ્તકાલય ખુલ્લું મુકાવ્યું; ત્યારથી જાહેર જનના તેનો લાભ લઈ રહેલી છે. તે તે વખતે ૪૫૦ થી ૫૦૦ ના આશરે પુસ્તકો હતાં. તેની વ્યવસ્થા તે સમયે શ્રી. ગોપાળજી રૂઢનાથભાઈ (હાલ સાદરા પ્રાંત સાહેબના

સિરગતેદાર) કરતા. ૭ વર્ષ સુધી તેમણે તે કાર્ય કયું અને ખૂબ કાળજીથી પુસ્તકો સાચવ્યા, વધારી તથા તે માટે કેટલાક બોગો પણ આપ્યા. ધર્મ કે શાંતિના બેદલાવ વિના સૌને સુદૃઢ પુસ્તકો વાચવા અપાતા, એટલે માત્ર રૂ. ૧૦૦ ના વાર્ષિક ખર્ચમા પુસ્તકાલયનો નિભાવ થતો તેમની રાજકોટ ખાતે બદલી થવાથી બે ત્રણ જુદા જુદા વ્યવસ્થાપકોએ કામ ઉપાડ્યું, પરંતુ તેમને હાથે પુસ્તકાલય અવ્યવસ્થિત થયું અને તેનું નામ પણ કલંકિત થયું. આથી મુનિ-ઓનું મન નાશજ થયું અને પુસ્તકાલય વીંછી નાખી જૂદા જૂદા ગ્રામના બીજા પુસ્તકાલયોને થોડા થોડા પુસ્તકો મોકલી આપવાનો તેમણે વિચાર કર્યો. પરંતુ શેઠ જ્ઞેશીંગભાઈ પોચાવાલ પીતાબર-દાસ, શ્રી. સુનીલાલ વ. શાહ, શ્રી સુખલાલ દ. ખંધાર, શ્રી. ખુશાલચંદ હી મંધાણી, શ્રી. નાથાલાલ ડાહ્યાભાઈ શાહ વગેરેએ મુનિઓને એવી ઉતાવળ ન કરવા સૂચવ્યું, અને શ્રી. નાથાલાલે વ્યવસ્થા કરવાનું માન્ય રાખવાથી પુસ્તકાલયને વડવાણ કેમ્પમાંથી ઉઠાવી લીંબડી ખાતે લઈ જવામા આવ્યું, તે આત્યારે સારી રીતે ચાલી રહ્યું છે. પુસ્તકાલય માટે જાહેર રસ્તા પર મકાન બાંડે લેવામા આવ્યું છે અને ત્યાંથી બધા પુસ્તકો જિલ્લાસુએને સુદૃઢ વાચવા મળતા હોવાથી તેનો સારી પેઠે લાભ લેવામા આવે છે. આજે પુસ્તકાલયમા ૧૬૫૦ પુસ્તકો છે. નવા પુસ્તકો ખરીદવામા આવે છે અને જૂનાની મરામત કરવામા આવે છે. તે ઉપરાંત મકાનમાડાનું પણ ખર્ચ કરવામા આવે છે. આ બધા ખર્ચને પહોંચી વળના માટે કોઈ જાતની કાયમી આવક નથી, એટલે પુસ્તકાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામા આવતા પુસ્તકોની આવકમાંથી એ ખર્ચ કરવામા આવે છે. આ સંસ્થા કાંઈક વધુ સંપત્તિ રિશ્તિમા આવે તો મોટા પુસ્તકોની પ્રસિદ્ધિ અને પ્રચાર કરવાનું કાર્ય પણ ઉપાડી લેવાનો તેનો અસિલાવ પરિપૂર્ણ થાય. જનતાની ઉદારતા અને સહાયકો ઉપર તેનો આધાર છે.

પૂજ્ય શ્રી લાધાજીસ્વામી પુસ્તકાલય, લીંબડી.

ઉપોદ્ધાત

(૧)

‘ શ્રી રાયપસેણુધય સુત ’ જૈન સમાજમાંના શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગમાં સન્માન્ય છે; ખીજો દિગંબર જૈન વિભાગ જૈન સૂત્રોને માન્ય રાખતો નથી. શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગ મૂળ સૂત્રોને શ્રી તીર્થંકર-દેવકથિત માને છે, દિગંબર જૈન વિભાગ તેમ માનવાની ના કહે છે. શ્વેતામ્બર જૈન વિભાગમાંનો મૂર્તિપૂજક વિભાગ જે ૪૫ આગમોને માને છે, અને અમૂર્તિપૂજક - સ્થાનકવાસી જૈન વિભાગ જે ૩૨ સૂત્રોને માને છે, તેમાં રાયપસેણુધય સૂત્રનું મહત્ત્વનું સ્થાન છે. તેમાં પ્રદેશી રાજા અને પાર્શ્વપ્રભુના સંતાનીય શ્રી કેશી કુમારશ્રમણનો પ્રસંગ છે. કેશી કુમારના ઉપદેશથી પ્રદેશી રાજાની જીવનચર્યા સુબ્ધ માર્ગે પરિવર્તન પામે છે અને તે અત્યંત તપસ્વી જીવનશૈલ જીવી, ક્ષમા ધારણ કરી, મૃત્યુ પામી, સૂર્યોલ વિમાનમાં સૂર્યોલદેવ તરીકે ઉત્પન્ન થઈ મહાત્મકદ્વિનો ઉપભોગ કરે છે; એવું દેવત્વ પામનાર પ્રદેશી રાજાની જીવનચર્યા એજ આ આખા સૂત્રનું એકલ તેજસ્વી કિરણ છે, એમ આપણે સંક્ષેપમાં કહી શકીએ.

મૂર્તિપૂજક વર્ગ અને સ્થાનકવાસી વર્ગ આ સૂત્રને એક ખીજ દષ્ટિથી વિવાદનું કેન્દ્ર બનાવે છે. સૂર્યોલદેવ જિનપ્રતિમાનું પૂજન કરે છે, એને મૂર્તિપૂજક વર્ગ અત્યંત મહત્ત્વ આપીને એમ સિદ્ધ કરે છે કે જિનપ્રતિમા સૂત્રમાં કહી છે, એટલે કે મૂર્તિપૂજા દેવગી-ભાષિત છે, અતિપ્રાચીન છે અને દેવલોકમાં તેમજ મનુષ્યલોકમાં મૂર્તિપૂજાને મહત્ત્વનું સ્થાન છે. સ્થાનકવાસી વર્ગ કહે છે કે મૂર્તિપૂજા એ તો દેવોનો કુળાચાર છે, પરન્તુ સૂર્યોલદેવે જે જિનપ્રતિમાનું પૂજન કર્યું હતું એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે તે કયા જિનની - કયા તીર્થંકરની પ્રતિમા હતી, એ સૂત્રમાં કહ્યું નથી; વગી દેવલોકમાં જિન-

પ્રાતમા હોય તો તે શાશ્વતી હોય, મનુષ્ય લોકમાંની પ્રતિમા પેઠે અશાશ્વતી ન હોય; જિનનો અર્થ કાંઈ એક ‘તીર્થંકર લગવાન’ એવોજ થતો નથી, છતાં જો તે કાંઈ તીર્થંકરની પ્રતિમા હોય તો તેને આદિ હોય, અને જોને આદિ હોય તેનો અંત પણ હોય; એટલે મનુષ્ય-લોકમાંની અશાશ્વતી પ્રતિમાની પૂજા શાસ્ત્રસિદ્ધ થતી નથી. આવા તો ખીજા અનેક વિવાદના મુદ્દાઓ છે, પરંતુ જે મુદ્દાઓ માટે આ સૂત્ર યોગ્ય છે તે મુદ્દાઓ ઉપર થોડાઓજ પોતાના લક્ષને કેન્દ્રીભૂત કરે છે. રામપસેણુદય સૂત્ર લગવાને કહ્યું, તે સૂર્યાભદ્રેવની પેઠે મનુષ્યોએ પ્રતિમાપૂજન કરવું એમ ઉપદેશવાને કહ્યું નથી, કે પ્રતિકૂળ પતિને પત્નીએ ઝેર દધીને મારી નાખવો એમ સૂચવવા માટે પણ કહ્યું નથી, પરંતુ પ્રદેશી રાજાને કેશી કુમારશ્રમણ પાસેથી જે આત્માવિધયક તત્ત્વજ્ઞાન સાંપડ્યું હતું, તેથી તેનો જે અદ્ભુત જીવન-પદ્ધતિ થયો હતો, અને તેથી કરીને તે જે ઉચ્ચ પ્રકારના દેવત્વને પામ્યો હતો તે પ્રબોધવાને આ સૂત્ર યોગ્ય હતું, અને તેટલા પૂરતો નિષ્કર્ષજ તેમાંથી કાઢવો જોઈએ. આ તત્ત્વ આ સૂત્રમાં સળંગ રીતે ઓતપ્રોત થઈ રહ્યું છે.

સાધ્ય એક જ હોવા છતાં સાધન જૂદાં જૂદાં હોઈ શકે છે. ધર્મ આચરતા પ્રત્યેક મુમુક્ષુનું સાધ્ય મોક્ષ હોય છે એ વિષે વિવાદ નથી, વિવાદ માત્ર સાધન સંબંધે છે. પણ જ્યારે એ સાધન જ સાધ્ય બની જાય છે, ત્યારે વિવાદનું સ્થાન વિતંડા અને કલહ લે છે. વર્તમાન કાળની એ એક વિષમતા છે. હું સ્થાનકવાસી વર્ગના એક સાધુ છું અને લૌબ્ધી મંપ્રદાયમાં દીક્ષા પામ્યો છું. મારી લૌબ્ધી-સામ્રદાયિકતા એમ જોલે કે મારા મંપ્રદાયમાં રહી ધર્મ આચરનાર જ મોક્ષનો અધિકારી બની શકે, મારી સ્થાનકવાસી વર્ગીયતા એમ ઉચ્ચરે કે મારા વર્ગની માન્યતા પ્રમાણે ધર્મનું પાલન કરે તો જ આત્મા મુક્ત દશાને પામે, માંડ જૈનત્વ એમ કહે છે કે જૈનેતરોએ કદાપિ મુક્તિની આશાજ રાખવી નહિ અને માંડ આર્યાત્વ એમ ઘોષણા કરે

કે આર્યાવર્તમાં જન્મ પામ્યા સિવાય આ બ્રહ્માડનો એક પણ જીવ મોક્ષમાર્ગી થવાનો નથી, તો મારા સંપ્રદાય, વર્ગ, ધર્મ કે કુળવાળાઓ લલે ગર્વથી કુલાય, પરંતુ હું તો એમ જ માનું કે મને એકાત સાધનમોહ છિપજ્યો છે-સાધ્ય પ્રતિની મારી દષ્ટિ ચલિત થઈ ગઈ છે. આવી જ રીતે જ્યારે જ્યારે હું જૈનો અને જૈનેતરોના પરિચયમાં આવું છું, ત્યારે ત્યારે હું તેઓની નરી સાધનપ્રિયતા જોઈને નિઃશ્વાસ નાખું છું અને સાધ્યસાધનાની વાતો પૂછું છું ત્યારે કોઈ કોઈ તરફથી જ કાંઈક સતોષકારક જવાબ મેળવી શકું છું. તાત્પર્ય એ છે કે સાધન સંબંધીની આપણી વિતંડા આજકાલ એટલી બધી વધી ગઈ છે કે સાધ્ય તરફ આપણી દષ્ટિ રિથિર રહી શકતી નથી, અને પરિણામ એ આવે છે કે આપણે કેવળીકથિત સૂત્રોના તત્ત્વને પચાવવાનો વિચાર પણ ક્યાં વિના એ સૂત્રોમાના ઇતર અંશોને ઝટ પકડી લઈ તેને વાગોળવા મંડી જઈએ છીએ. આજ દષ્ટિપૂર્વક સૂત્રોને માન્ય રાખનારા જૈન લાઘ્યોને અને સાધુઓને હું એક વિનંતિ કરવા ઈચ્છું છું. મૂર્તિપૂજક કે અમૂર્તિપૂજક જૈનોના જે ગરહો, સમ્પ્રદાયો કે સમુદાયો હોય, તેમણે એ સૂત્રનવનીતને પચાવતા કેવળ સાધ્ય તરફ લક્ષ રાખવું જોઈએ છે. નવનીતને છૂટું પાડનારી છાશ જાડી-પાતળી કે ખાટી-મોળી લલે હોય, પરંતુ એ છાશ માટેના વિવાદ-વિતંડાને જ્યાસુધી છોડવામાં નહિ આવે, ત્યાસુધી પેલા નવનીત તરફ આપણી નજર જવાની નથી, આપણે તે આરોગવાના નથી, તેને પચાવી શકવાના નથી, અને તો પછી આખું જીવન સાધન વાગોળવામાં વીતાડી સાધ્યથી તો દૂર ને દૂરજ રહેવાના. અને સાધન વાગોળવામાં આપણે પોતે મોજ માનતા હોઈએ ત્યાસુધી ઠીક છે, પરંતુ આપણો પડોશી પણ એજ સાધન વાગોળે તોજ તે આપણો બંધુ, નહિતો આપણો શત્રુ, એવી માન્યતા અને તેનો પ્રચાર તો અહિંસાધર્મને તિલાંજલિ દેવા બરાબર છે. મૂર્તિપૂજક-અમૂર્તિપૂજક જૈન સમુદાયો આ સાધનજોઈને કારણે કેવી

વિતંડા અને કલહને પોણી રહ્યા છે, તેનો તેઓ વિચાર કરી જુએ એટલુંજ ઈચ્છું છું.

(૨)

‘રાયપસેણધર્મ’નો પએસી રાગ અને બોદ ‘દીધનિકાય’-નો પાયાસી રાગ એ બેઉ એકજ વ્યક્તિ હોય એમ માનવાનાં કારણો ૫. બેચરદાસજીએ ટિપ્પણમાં દર્શાવ્યા છે, તે જોતાં એને એક ઐતિહાસિક વ્યક્તિ માની શકાય તેમ છે. મહાવીર ભગવાનના કાળે આર્યાવર્તમાં આત્મતત્ત્વજ્ઞાનના જે મત-મતાતર પ્રવર્તતા હતા તે જોતાં આત્મા અને દેહને એકજ માનનાર ચાર્વાકવાદી દોષી રાગ હોય એ શક્ય છે, અને એવા રાગને કૃષ્ણી કુમારશ્રમણે આત્માની નિત્યતા, પુનર્જન્મ અને ઇલ્લોલક તથા દેવલોકને સાંકળનારી જીવન-ચર્ચા વિષે હિપદેશ આપી તેની શંકાઓનું નિવારણ કરી, તેના જીવન-પદ્ધતિ નીપજાવ્યો હોય એ પણ શક્ય છે. તત્કાલીન જે જે માન્યતાઓએ જનતાને ચાર્વાકવાદ તરફ ધસડી હોય, તે તે માન્યતાઓનું નિરસન એક રાગ સમીપે કરવામાં આવ્યું હોય, અને પછી તે આખા પ્રકરણને મહાવીર ભગવાને સૂર્યાભદેવના પરિચયકાળે ગૌતમાદિને કહી સંભળાવ્યું હોય, એ સંભવિત છે.

પૂર્વજન્મ હતો, વર્તમાન જન્મ છે અને પુનર્જન્મ થશે—અર્થાત્ આત્માનું નિત્યત્વ એ વર્તમાનકાળે બધા આર્થ ધર્મોનો પ્રામેય બનાવ્ય છે. ભારતમાં ધર્મમંથનના કાળમાં વિવિધ દર્શનો એ પાયા સંબંધેજ વિવાદે ચડ્યા હતાં; પરંતુ છેવટે આત્માની નિત્યતા માન્ય રાખનારા ધર્મોજ વિજયી નીવડી પ્રચાર પામ્યા હતા. જૈન ધર્મ એ ધર્મોમાનો એક છે. પરદેશી પ્રજાના આગમન સાથે પશ્ચિમના જડ-વાદની અસર ભારત પર ચર્ધ અને પૂર્વજન્મ-પુનર્જન્મ વિષેની માન્યતા ડગમગવા લાગી, ત્યારે પશ્ચિમમાંથીજ આવેલી ધીઓસોફી એ માન્યતાને સુદૃઢ કરવામાં દેશના બીજા ધર્મોની સાથે રહી અને તેણે પણ કાંઈક કાર્ય કરી બતાવ્યું. સ્વ. ડૉ. બેસંટે પુનર્જન્મ

વિષે લખ્યું: “ પૂર્વે મન-વચન-કર્મથી કરેલ પ્રત્યેક પાપને માટે ભોગવવાનું છે. જેવું વાલ્યું હશે તેવું લણવાનું છે. સંસ્કારાધીન સંબંધીઓ આવી મળે છે. પૂર્વજન્મમાં જે જે જીવે દુઃખ પામ્યા હશે તે તે આવી પડશે. પોતે દુઃખ દીધું હશે અથવા દેવરાલ્યું હશે, અથવા જેમાં પોતે અગ્નિજ્વળતાં પણ કાઢી લાગ લીધો હશે તે સર્વ પાછાં એકઠાં થવાનાં. આ નવીન જન્મ ધારણ કરનારના સંબંધમાં પ્રારબ્ધાનુસાર એવા માણસો આવે છે. પૂર્વજન્મનું તેને વિરમરણ થઈ ગયું હોય છે, એટલે એ સર્વ વાતનું જ્ઞાન હોતું નથી. નવા વસ્ત્ર ધારણ કરી જૂનાં દૂર કરેલાં છે, પણ તે રંગરૂપમા આગળના જેવાજ છે. શરીર વસ્ત્ર સમાન છે. જીર્ણ વસ્ત્ર પહેરી કરેલા પાપો કાંઈ તેને ઊતારી નવાં પહેરવાથી જતાં રહેતાં નથી. પહેરનાર તો તેનો તેજ છે. પાપનો ખરો કરનાર તે છે, એટલે તે કર્મ ભોગવવા જોઈએ તે સ્પષ્ટ છે.” પરંતુ જૈન અને ખ્રીસ્ત આર્ય ધર્મોએ તથા થીઓસોફીએ જે કાંઈ કાર્ય કર્યું હતું, તે પાછું વર્તમાનકાળે જીવંતવા લાગ્યું છે. યુરોપમાં જડ-વિજ્ઞાનના વિકાસની સાથે જડ-વાદ પહેલાં કરતાં વધારે જોરથી વિસ્તરવા લાગ્યો છે. તેની અસર ભારત પર થવા લાગી છે, અને આત્માની નિત્યતા વિષેની શ્રદ્ધા નવતર કળવણીથી રંગાએલાઓમાં ડગમગી રહી છે. કહેવાની જરૂર નથી કે આત્માની નિત્યતા ઉપરથી શ્રદ્ધા હઠી જતા મનુષ્ય એવો જડવાદી બને છે કે તે ઇતર મનુષ્યો તથા પ્રાણીઓ પ્રત્યેનો પોતાનો માનવધર્મ વિસરી જાય છે; ઇલ્લોકને જ માનવામા શ્રદ્ધાવાળો તે ઇલ્લોકમાંજ સુખી થવાના એક સાધ્ય ઉપર દષ્ટિ ઠેરવીને જીવે છે અને તેથી તેનું પોતાનું શાશ્વત કલ્યાણ તો થતું નથીજ, પરંતુ તે ઇતર પ્રાણીઓને પણ અનેક રીતે ઉપદ્રવકારક બને છે. પ્રદેશી રાજા એનું એક પ્રાચીન દષ્ટાન્ત છે. જીવનમાંથી આધ્યાત્મિક દષ્ટિનો ભ્રમરે લોપ થાય છે, ત્યારે તેનાં કેવાં ફળ આવે છે તે જડવાદમાં સપડાતા જતા અને માંહેમાંહે ધુરંદ્રી રહેલા પશ્ચિમના દેશો વર્ત-

માન કાળના દૃષ્ટાન્તરૂપ છે. આત્માના નિત્યત્વનો ઓધ કરનારા જૈનાદિ આર્ય ધર્મો અને તેના અનિત્યત્વને સિદ્ધ કરવા મથતા પાશ્ચાત્ય વૈજ્ઞાનિકોની દલીલોની મમાલોચના કરીને તેનો નિર્ણય કરવાનું આ રચાન નથી; તેમજ ખુદ યુરોપમાં એ એક તત્ત્વજ્ઞાનની શાખાઓ વિશે વિદ્વાનોમાં વિવાદ ચાલી ગયેલો હોઈ તેના કોઈ પૂર્ણ અભ્યાસીએજ એ વિશે એક સ્વતંત્ર ગ્રંથ લખવો જોઈએ એવી મારી માન્યતા છે, છતાં એટલું તો હું નિશ્ચિત રૂપે કરી શકું છું કે આત્માની નિત્યતા વિશેની શ્રદ્ધા વર્તમાન જીવસૃષ્ટિને સુખે જીવન નિર્વહવા માટે જોટલી કલ્યાણકારક અને ઇષ્ટ છે તેટલીજ આત્માની અનિત્યતા વિશેની માન્યતા અકલ્યાણકારક અને અનિષ્ટ છે.

(૩)

અંધશ્રદ્ધાનો આ યુગ નથી, જે કે જનતાની શ્રદ્ધા કેળવવા માગનારા સામ્રાજ્યો તો બહુધા તેને અંધશ્રદ્ધાને માર્ગેજ દોરે છે; એ અંધશ્રદ્ધાની કેળવણીનો પ્રસાધાત અશ્રદ્ધાના સ્વરૂપમાં પડતો જનતામાં જોવામાં આવે છે. એ અશ્રદ્ધાને ટાળી સુશ્રદ્ધાને સ્થાપવા માટે વિજ્ઞાનની સહાય લેવામાં આવે, તો તે ઉપયોગી થઈ પડે છે. પૂર્વકાળમાં સામાન્ય જનતા આધુનિક સમયના જોટલી જડ-વિજ્ઞાનમાં આગળ વધેલી નહિ હોય, એટલે કેવળી ભગવતે સૂત્રરૂપે સત્યો કહી સંભળાવ્યા, એ સૂત્રો એજ સ્વરૂપમાં પછીની જનતાને ન પડે એવાં જણાયા, ત્યારે દીકાકારોએ એ સૂત્રો ઉપર વિસ્તૃત દીકાઓ રચી અને તેમાં વિજ્ઞાનની સહાય લીધી, પણ એ વિજ્ઞાન વર્તમાન જડ-વિજ્ઞાન નહોતું. આત્મવિજ્ઞાન અને મનોવિજ્ઞાન એ દીકાઓમાંથી સ્ફુરતું આપણે કેટલેક અંશે જોઈએ છીએ. આધુનિક સમય તો જડવિજ્ઞાનની કસોટીએ એ સૂત્રકથિત સત્યોને કરી જોવાની જિજ્ઞાસાવાળો છે, એટલે નવીન દૃષ્ટિએ એ સૂત્રો ઉપર દીકાઓ રચાય તે અત્યંત આવશ્યક છે. આ અનુવાદને અંતે જોડેલા દિષ્ટાંતોમાં પંડિતશ્રીએ અનેક સ્થળે શકારચાનો નિર્દિષ્ટ કરેલા છે, તેમાં વિજ્ઞાનદષ્ટિ અપેક્ષિત રહેલી છે, વિજ્ઞાનદષ્ટિએ લખેલી દીકાઓની આ-

ધુનિક કાળની ક્ષુધા તેમાથી વ્યક્ત થાય છે. વર્તમાન વિદ્વાનો આ ક્ષુધા પ્રતિ લક્ષ આપશે ?

જેઓ આત્માની નિસ્સતાને સ્વીકારે છે તેઓ—તે તે ધર્મશાસ્ત્રો પશુ-દેવલોકના અસ્તિત્વને માન્ય રાખે છે. એ દેવલોકના દેવો પશુ હવે જડવિજ્ઞાનની કસોટીએ ચડવા લાગ્યા છે ! દેહમાથી આત્મા છૂટો પડે છે ત્યારે તેનો વાયુરૂપ દેહ કેવો હોય છે તે જોવા માટે પાશ્ચાત્ય દેશોમા અખતરાઓ ચર્ચ રહ્યા છે અને તે અખતરાઓ આત્માની નિસ્સતાનો પુરાવો આપનારા નીવડી રહ્યા છે. પ્રદેશી રાજ્યોએ કેશી કુમારશ્રમણની મંમીપે દેહ અને આત્મા એકજ હોવાના પક્ષમા જે દષ્ટાંતો તથા દલીલો આપ્યા હતા તે કરતા વધારે બારીકીવાળા પ્રયોગોદ્વારા દેહના મૃત્યુ પછીના આત્માના—સૂક્ષ્મ દેહના અસ્તિત્વને અવલોકવામા આવે છે. પ્રેતાત્મવિજ્ઞાન—જેને અગ્રેજીમા સિપરિઅ્યુ-એલિઝમ કહે છે—પશુ પાશ્ચાત્ય દેશોમા એટલું આગળ વધ્યું છે કે તેથી મૃત્યુ પછીના સૂક્ષ્મ દેહના અસ્તિત્વને દષ્ટિનો વિષય પશુ બનાવી શકાય છે થીઓસોફી અને પ્રેતાત્મવિજ્ઞાનની પારખાવામા કહું તો આ સૂક્ષ્મ દેહ એ દેવત્વ, અને તેનો સ્થૂળ દષ્ટિથી કરાતો સાક્ષાત્કાર એ દેવનું વૈકિય સ્વરૂપ હોઇ શકે.

પરંતુ જૈન શાસ્ત્રમા અને ઇતર ધર્મશાસ્ત્રોમા પશુ એ દેવ-લોકના દેવોના જે પ્રકારો કહ્યા છે અને તેમના સ્થાન-નામ-સ્વરૂપ-ઋદ્ધિ-શક્તિ આદિના જે વર્ણનો કહેવા છે તે આ વિજ્ઞાનયુગની પ્રેતાત્મવિજ્ઞાનની શોધોને બધજેમતા થતા નથી, તેથી પશુ શંકા-શીલતાને જન્મ મળે છે અને કેટલાકોના મન અશ્રદ્ધાની દિશાએ ઢળે છે. ઇહલોકના મનુષ્યોને—સાઙત્રણ મણની કાયાવાળા અને સાઙપાત્ર શીટની ઉંચાઇ ધરાવતા સ્થૂળદેહધારી માનવોને—એ માનમ દેહવાળા દેવોના અવૌકિક સ્વરૂપાદિ વર્તમાન વાણીમા સમજાવવા માટે કેવી આલેખના કરી બનાવવી જોઇએ તેનો પૂર્ણ વિચાર ભગવતે અને તેમની વાણીને ભાષામા ગૂંચનારા ગણધરોએ કર્યો હોવોજ

જોઈએ. આ વર્ણુનોમાં પણ ઘણે રથજે એવી ઉપમાઓ આવે છે કે જે ઉપમાઓ-સ્થૂળ પદાર્થોની અપેક્ષાઓ-એ દેવત્વને વાણીદાર કહી બતાવવા માટે પણ જાણી-અધૂરી લાગતી હોય, અને તે વખતે બધી ઉપમાઓ કરતા પણ વિશેષત્વ સૂચવીને સૂત્રકારને સંતોષ માની લેવો પડે છે. જે પરિસ્થિતિ વર્ણુનાતીત હોય, તે પરિસ્થિતિને વ્યક્ત કરવા માટે આ પ્રકારની ભાષા અને ઉક્તિ, સૂત્રોદ્ગમનો કાળ પણ ધ્યાનમાં લેતા, અને તો અસ્વાભાવિક લાગતી નથી. ઈંદ્રિયાતીત વિષયો સંબંધી ખ્યાલ સેન્દ્રિય મનુષ્યોને આપવા માટે જે શૈલી સૂત્રકારને આવશ્યક લાગી હતી, તેજ શૈલીનો વારસો અભિનવ રૂપાંતરે સાથે આજના સાક્ષરો અને મહાત્માઓ ધરાવી રહ્યા છે એવું શું આપણે જોતા નથી ?

(૪)

મુમુક્ષુનું સાધ્ય મોક્ષ હોય છે. તેનું સાધન તેનું ઔદિક મનુષ્યત્વ છે. મનુષ્યત્વ મન ઉપર નિર્ભર રહેલું છે, તેથીજ મનુષ્યના બંધ અને મોક્ષના કારણરૂપ મન હોવાનું શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે.

શ્રીમાન આનંદધનજી કહે છે :-

મન સાધ્યું તેણે સધળું સાધ્યું,

એક વાત નહિ ખોટી;

ઈંમ (કોઈ) કહે સાધ્યું તે નવિ માનું,

એ કહિ વાત છે મ્હોટી.

એવા આ મનને જેમ બને તેમ વધુ સંસ્કારી અને પવિત્ર કરવાથી જ મનુષ્યનું પરમ સાધ્ય સિદ્ધ થઈ શકે તેમ હોવાથી જગતના મહાત્માઓએ અને યાત્રી પુરુષોએ મન ઉપર સીધી અસર કરે તેવા ઉપદેશો આપેલા છે.

ઈંદ્રાદિકના સુખમાંથી મનકું રમે,

તેવુંજ મન રહે નરક સમા દુઃખમાંજ જો:

મનની એવી સમસ્થિતિ નીપજવતાં બીજાઓને શીખવવાનો ઉપદેશો પવિત્ર આશય હોય છે. મનની આવી સમસ્થિતિ પ્રદેશી

રાજ્યએ કુશી કુમારશ્રમણના ઉપદેશથી અને તપ-સંયમ વડે સાધી હતી તેનો પરિચય આ સૂત્રમાંથી થાય છે. રાણીએ ઐહિક સુખના સ્વાર્થમાં જ્ઞાન ભૂલીને રાજ્યને ઝેર આપ્યું, એ ઝેરની રાજ્યને જાણ્યું ત્યારે પણ રાણી પ્રત્યે રાજ્યએ સ્હેજ પણ અભાવ ધારણ કર્યો વિના દેહ પરનો ભ્રમત્વભાવ છાંડ્યો, એ મનની અપૂર્વ સમસ્થિતિનું આપણને દર્શન કરાવે છે. મનની આવી સમસ્થિતિ પ્રાપ્ત કરનારજ ઝેર આપનાર પ્રતિ નિર્વેર બુદ્ધિ ધરાવી શકે છે, આત્મરમણતા અનુભવી શકે છે, ઇદ્રાદિકનાં સુખ તથા નરકનાં દુઃખને સમભાવે વેદી શકવા સમર્થ બને છે અને નવાં કર્મનાં બંધનને અવરોધી શકે છે. પાપી મનુષ્યો પણ મન ઉપર સીધી અસર કરનારા ઉપદેશોથી બહુધા સન્ભાગે વળી શકે છે.

જનસમુદાયમાં વિશેષ જાગ સામાન્ય બુદ્ધિશક્તિવાળો હોય છે, તેને એ ઉપદેશશીલીના લક્ષ્યરૂપ લેખવામાં આવે છે અને એ ઉપદેશ એવા સમુદાયનાં મન ઉપર અસર કરીને તેમના જીવનને ઈષ્ટ દિશાએ દોરવામાં સહાયક બને છે. એટલું ખરૂં છે કે જેમ જૂદાં જૂદાં દર્દીઓનાં દર્દ જૂદાં જૂદાં હોય છે અને તેમના વ્યક્તિગત ઉપચારો જૂદા જૂદા પ્રકારના કરવા જોઈએ છે, તેમ પ્રત્યેક વ્યક્તિનાં મન એકજ-સમાન ભૂમિકા ઉપર હોતાં નથી, તેથી તેમને માટે ઉપદેશકયાનક તેમજ ઉપદેશશીલી પણ જૂદાં જૂદાં હોવાં જોઈએ છે; પરંતુ જેવી રીતે નિષ્ણાત વૈદ્ય અનેક દર્દીઓના સમુદાયના દર્દનું એક સામાન્ય સ્વરૂપ નિરીક્ષીને તેને શક્તિનું ઔષધ આપે છે અને એથી શક્તિ પ્રાપ્ત થતાં જૂદાં જૂદાં દર્દીઓનાં પૃથક્ પૃથક્ દર્દો એ શક્તિના આવિર્ભાવથી શમવા માંડે છે, તેવી રીતે એક માત્રી ઉપદેશ જૂદી જૂદી ક્રાંતિના શ્રોતાઓના સમુદાયને એવા સર્વસામાન્ય ઉપદેશ આપવા યત્ન કરે છે કે જે ઉપદેશ પ્રત્યેકનાં જૂદાં જૂદાં માનસિક દર્દો ઉપર ઔષધરૂપ નીવડે. ઉપર જણાવ્યું તેમ સામાન્ય જનસમુદાયને લક્ષ્ય કરીને આપવામાં આવેલા ઉપદેશમાં જે વિશિષ્ટ

શૈલી ઉપદેશને આવશ્યક લાગી હોય, તે શૈલી કાઢી વિશિષ્ટ બુદ્ધિ-શક્તિવાળા શ્રોતાને અણુગમતી કે અણુઘટતી લાગતી હોય તો બંને લાગે; પરંતુ તેથી જે એમ કહેવું કે શાસ્ત્રકારોએ તો બોળા લોકોને ભ્રમાવવા માટે વિચિત્ર ઉપદેશો આપ્યા છે અને ન મનાય એવાં કથાનકો જોડી કાઢ્યા છે, તેવું ક્યન તો અચાનતાભર્યું છે.

આદર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે અંતર હોય છે, અને હોવાનુંજ. વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો આદર્શ એવો હોવો જોઈએ કે જે આદર્શરૂપ જ રહે અને તેમા જ સૃષ્ટિનું આદર્શ પ્રતિ આગળ વધવાપણું રહેલું છે. આ કારણથી વાસ્તવદર્શિઓને મન આદર્શમયતા કાલ્પનિક બંને લાગે, પરંતુ ત્યાંસુધી આદર્શપ્રતિ કૃત્યકદમ કરવાનાં સોપાન-પગથીયાં રહેલા છે, જે પગથીયા પર ચડીને ઉચ્ચ-ઉચ્ચતર અવસ્થાને પહોંચનારાના દૃષ્ટાન્તો આ વાસ્તવિક જગતમાથી પણ મળે છે, ત્યાંસુધી એ દૂરરથ આદર્શને કેવળ કાલ્પનિક માની શકાય તેમ નથી. આ જ પ્રકારનું અંતર ઉપદેશવચનોમા આવતી આદર્શમયતા અને વાસ્તવિક સૃષ્ટિના મર્યાદિત અનુભવો વચ્ચે પણ રહેલું હોય છે. એ અનુભવોને ઉક્ત આદર્શમયતા કાલ્પનિક કે વાસ્તવિકતાથી દૂર-અલંત દૂરની લાગે છે અને તેના અવલંબનથી વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો મનુષ્ય કેવી રીતે આગળ વધી શકે એમ તે પૂછા કરે છે. આ પૂછા-આ જિજ્ઞાસા એક એવી કસોટી છે કે જે આદર્શ અને વાસ્તવિકતા વચ્ચે વધેલા-ઘટેલા અંતરનું માપ કાઢી આપે છે. આદર્શ તો તે જ રહે છે પણ વાસ્તવિક સૃષ્ટિ બદલાય છે, એક વચ્ચેનું અંતર-વધેઘટે છે, ત્યારે આદર્શને રપટ કરતી શૈલી નવીન મંસ્કરણ માગે છે. તેનું જૂનું સંસ્કરણ જે વાસ્તવિક સૃષ્ટિને આદર્શ તરફ પ્રગતિમાન કરી શકતું હતું, તે હવે પ્રગતિમાન કરવાને બદલે પૂછાને જગાડે છે, 'શંકાને જન્મ આપે છે, અશ્રદ્ધા ઉપજાવે છે;'' એમ લાગે તે સમયે ઉપદેશકોએ સમયનું સ્વરૂપ પિછાણી લઇને આદર્શને રજુ કરવાની શૈલીમાં પણ પલટો કરવો જોઈએ; પરંતુ આ પલટાની આવશ્યકતા

માનવા છતાં આદર્શને રજૂ કરનારાં જૂનાં મંસ્કરણો કેવળ બ્રામક, માયાવી કે બોળાઓને બ્રમાવનારાં હતાં એમ સમજવાનું નથી, તે પ્રતિપાદનારાઓના યાન દર્શન અને ચારિત્રને અપ્રામાણિક માનવાના કયાં કારણો હોતાં નથી; વાસ્તવિક સૃષ્ટિનો પલટો અને આદર્શથી વિશેષ દૂર ગએલી તેની સ્થિતિ જ એવા દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવને દર્શાવે છે કે જે નવીન સંસ્કરણ માંગી લે છે; અને તે જ દૃષ્ટિથી જૈન તત્ત્વજ્ઞાન ઉપર વિજ્ઞાન-દૃષ્ટિએ થએલાં વિવરણોની મેં આવશ્યકતા દર્શાવી છે.

(૫)

સૂત્રના તત્ત્વ વિષે પંડિતજીએ પ્રવેશકમા સારી પેઠે સ્પષ્ટતા કરી છે એટલે તે વિષે વિશેષ કહેવાની જરૂર નથી એ તત્ત્વમાંથી ભવરોગો મટાડવાની આપધિઓ મુમુક્ષુઓ શોધી કાઢીને તેને પચાવશે તેટલા પ્રમાણમા આવા સૂત્રમંથોની, તેના અનુવાદોની અને તેના પ્રકાશનની સફળતા રહેલી છે.

આ અનુવાદમંથનો સંકલ્પ બે વર્ષ ઉપર માઈ ચાતુર્ભાસ અમદાવાદમા હતુ ત્યારે થયો હતો. તે સમયે માઈ ‘પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર’ ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ થયું હતું; પં. શ્રી બેચરદાસજીના જોવામાં તે આવ્યું હતું. સ્વારખાદ તેમના અને મારાં મેળાપસમયે મને લાગ્યું કે પંડિતજીનો એકાદ સૂત્રાનુવાદ પ્રસિદ્ધ કરવાની તક પૂર્ણ શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલયને મળે તો ઠીક; શ્રી. મુનીલાલ વ. શાહે તે વિચારને અનુમોદન આપ્યું, મારા સહાયક મુનિ શ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી એ ‘રાય-પણેણપ્રય સૂત્ર’નું સૂચન કર્યું અને તતકાળ પંડિતજીએ એ અનુવાદ કરી આપવાનું સ્વીકારી લીધું. ધાર્યા કરતા આ અનુવાદ મોડો પ્રસિદ્ધ થાય છે તેનું કારણ પંડિતજીની કેટલીક વ્યાવહારિક મુશ્કેલીઓ આવે છે; પરન્તુ પંડિતજી પોતાના વિદ્યાભ્યાસ, સંશોધનચક્રિત અને પાંડિત્યનો લાભ સંપ્રદાયદૃષ્ટિથી મુક્ત રહી સૌ કોઈને સરખી રીતે આપે છે, તે માટે તો તે અરેખર ધન્યવાદને યાત્ર છે.

ચાતુર્ભાસ : ધાનગઢ } સદનંદી
વીર મંવત ૨૪૬૧, આસો વદી ૧૩ } જેન મુનિ છોટાલાલજી

સહૃદયવર—

આચાર્ય શ્રી જિનવિજયજી

અને

પં. શ્રી સુખલાલભાઈ

આપ બન્નેના

સહવાસસૌરભનું

સ્મૃતિચિહ્ન

આ

સમર્પણ

તીવરી-મારવાડ, }
તા. ૨૧-૧૦-૩૫.

આપનો
બેચરદાસ

પ્રવેશક

૧

[જિજ્ઞાસુનું જીવનવૃત્ત]

પાઠકોના હાથમાં આવતા આ અનુવાદરૂપ પુસ્તકનું મૂળ નામ “રાયપસેણુર્ધવ” છે. તેના બે ભાગ પાઠી શકાય : પૂર્વભાગ અને ઉત્તરભાગ.

આ સમગ્ર ગ્રંથમાં એક જિજ્ઞાસુની જીવનકથા આલેખાએલી છે. ગ્રંથકારે વાચકોની જિજ્ઞાસાને ઉત્તેજિત કરવા, જિજ્ઞાસુની જીવનીનો જે ઉત્તરભાગ* છે તે પૂર્વભાગમાં ઉત્તેજક ભાષાદ્વારા વર્ણવેલો છે અને તેનો જે પૂર્વભાગ છે તે ઉત્તરભાગમાં સાકળેલો છે.

આપણે અહીં ઉત્તરભાગમાં વર્ણવાએલી અનુકરણીય જીવની વિશેષ વિચાર કરવાનો છે. એ સંવાદકથા જેવી જીવનીદ્વારા પણ ‘આપણા વર્તમાન જીવનમાં ક્યાં કેવો અને કય રીતે ફેરફાર કરીએ તો કલ્યાણમાર્ગની પ્રાપ્તિ માટેનો આપણો ચાલુ પ્રયાસ સફળ થઈ શકે’ એ સ્પષ્ટ સમજી શકાય એમ છે.

જિજ્ઞાસુનું નામ પએસી છે. અહીં તેને એક કૂર રાજા તરીકે ઓળખાવેલો છે. તેનો એક મિત્ર કહો, અમાત્ય કહો, કે સારથિ કહો, તે ચિત્ત નામે કલ્યાણમિત્ર છે. એ રાજ્યકર્મકુશળ અને વિશેષ સમયગ્ર છે. ગ્રંથકારના કહેવા પ્રમાણે પએસીનો પિતા અને પિતામહ

* આ ઉત્તરભાગ વાંચનાર જિજ્ઞાસુ નીચેનાં પદોનો જ્ઞાપ બરાબર લક્ષ્યગત કરે:

“દેવાદિગિતિગ્રંથમાં જે સમજે શ્રુતજ્ઞાન માને નિજ મત વેધનો આગ્રહ મુક્તિનિદાન.”

“જે જિનદેહ પ્રમાણને સમવસરજ્ઞાદિ સિદ્ધિ, વર્ણન સમજે જિનનું રોકિ રહે નિજ બુદ્ધિ.”

પણ તેની જોવાજ કૂર હતો અને માતામહી તો ધર્મનિષ્ઠ શ્રમણો-
પાસિકા હતી અને જીવ અજીવ વસ્તુની જાણકાર હતી.

પએસીનું વર્ણન આપતા મૂળકાર કહે છે કે તે અધાર્મિક ચંડ
રૌદ્ર સાહસિક અને ધાતક હતો, શ્રમણુ આઘાણુ યુરજન કાઢતો
વિનય ન કરતો, એટલુજ નહિ પણ એ પોતાના દેશનો કારભાર
સુદ્ધ બરાબર ન ચલાવતો.

‘શરીરથી જુદો એક આત્મા છે’, ‘મરણ પછી જન્માંતર છે’,
‘પુણ્યપાપની પ્રજ્વલિદ્વારા જ સુખદુઃખનું નિર્માણ છે’ એવા એવા ખ્યા-
લોને તે સ્વીકારતો નહિ. તેને લીધેજ સંભવ છે કે તે એવો કૂર અને
અવિનયી થઈ ગયો હોય.

તેનો કલ્યાણમિત્ર ચિત્ત, પએસીના એ ખ્યાલો સંબંધે બહારથી
તો ઉદ્ધસીન-તટસ્થ જોવા રહેતો, પણ પોતાના મિત્ર રાજાને એ
સંબંધે કહેવાનો-સમજાવવાનો-અવસર તો તે શોધ્યા જ કરતો.

એક પ્રસંગે ચિત્ત, રાજકીય કાર્ય માટે રાજધાની છોડી ખીજો
ગામ ગયો, ત્યાં તે કેશી નામના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરાના
મુનિનો ધર્મોપદેશ સાંભળી તેમનો અનુયાયી થયો-શ્રમણોપાસક થયો.

એ ચિત્તે પોતાના ગુરુભૂત મુનિને પોતાના રાજાની માન્યતાઓ
વિશે વાત કરી અને રાજાની એ માન્યતાઓને લીધે પોતાના દેશની
દુઃખમય કથની કહી સંભળાવી અને એ દુઃખમય સ્થિતિમાંથી દેશને
અને રાજાને છોડવવા અને તે અર્થે પોતાની રાજધાનીમાં પધારવા
તે મુનિરાજાને તેણે આગ્રહભર્યું આમંત્રણ આપ્યું અને સાથે ઉમેર્યું
કે, આપ આવશો તો રાજા જરૂર સુધરી જશે અને તે દ્વારા અમારો-
અમારા આખા દેશનો-દેશની સમસ્ત જનતાનો ઉદ્ધાર કરવાનું શ્રેય
આપને મળશે.

રાજાનો કૂર સ્વભાવ અને નાસ્તિકતાભરેલા ખ્યાલો જાણી
કેશી મુનિએ ચિત્તના તે આમંત્રણનો પ્રથમ તો અસ્વીકાર કર્યો

અને તેના સમર્થનમાં જણાવ્યું કે-ચિત્ત ! જે વનમાં ઘણાં દુષ્ટ શ્યાપદો રહેતાં હોય તે વનમાં વસવું સલામત કહેવાય ? તેમ જે નગરમાં કર રાજનું શાસન પ્રવર્તતું હોય ત્યાં આવવું શું શ્રેયરૂપ છે ?

પછી તો તે ચિત્તે કેશી મુનિને કહ્યું કે-સ્વામી ! આપ દેવાનુ-પ્રિયને પએસી રાજનું શું કામ છે ? રાજધાનીમાં બીજા ઘણા ય સાર્થવાહો ધણે વરો છે, તેઓ આપનો આદર કરશે અને ખાનપાન વગેરેની વિપુલ સામગ્રીદ્વારા આપની સેવા કરશે.

ચિત્તનું એ જાતનું સુવ્યવસ્થિત આગ્રહભર્યું આમંત્રણ જાણી કેશી મુનિએ કહ્યું કે, એમ છે તો વળી પ્રસંગે વાત-ફરતા ફરતાં ત્યાં આવી જશું.

પછી તો ચિત્ત રાજધાની સેવવિધામાં આવ્યો, પોતાના ગુરુસંબંધે તેને બારે ખટકો હતો તેથી આવતાંજ તેણે બગીચાના માળાઓને ખેલાવ્યા અને તેમને ભારપૂર્વક બલામણુ કરી કે, આપણી આ રાજધાનીમાં શ્રી કેશી નામના એક મોટા ધાની મુનિ-રાજ આવવાના છે, તેઓ આપણા બગીચામાં જિતરશે, તો તેઓ જ્યારે પધારે ત્યારે તમો બધા તેમનો બહુ વિનયપૂર્વક આદર કરજો, તેમને વાંદળે-નમળે અને ખાનપાનની સામગ્રીદ્વારા તેમનો સત્કાર કરજો.

વખત જતાં કેશી મુનિ પણ ગામેગામ ફરતા ફરતા રાજ પએસીની રાજધાનીમાં આવી પહોંચ્યા.

ચિત્તે તેમનો ખૂબ આદર કર્યો અને કહ્યું કે હું આપની પાસે રાજ પએસીને કોઇ ને કોઇ બહાને લાવીશ તો ખરોજ, પછી આપ તેને ધર્મ અધર્મની સમજણ પાડશો, રાજને સમજવતા જરા પણ ગ્લાન ન થશે-કંટાળશે નહિ, તેમજ તેને જે સમજવવું હોય તે નિહર થઇને સમજવજો, એમાં લેશ પણ અચકાશો નહિ.

ચિત્તની તો પહેલેથીજ ઈચ્છા હતી કે શ્રી કેશી મુનિ અને રાજ પએસીનો સમાગમ થાય તો રાજની વૃત્તિમાં કામગતા આવે અને તેમ થાય તો કેકય દેસની પ્રજા પણ સુખી થાય.

બરાબર લાગ જોઈને એક વાર ચિત્તે કહ્યું: મહારાજ ! આપણે ત્યાં કંબોજ દેશના પેલા જે ચાર ઘોડાઓ આવેલા છે તેમની તો હજી પરીક્ષા પણ ન કરી, તે હવે ક્યારે કરવાના છો ?

રાજાએ કહ્યું: ચિત્ત ! આજે જ કરીએ, ચાલ, તૈયાર થા અને એ ઘોડાઓને ઘરમા નાખી રથ જોડી લાવ.

બન્ને જણા રથમા બેસી અશ્વપરીક્ષા માટે બહાર નીકળ્યા. ચિત્ત સારથિએ રથને પૂરપાટ હાકી મૂક્યો, બહુ દૂર જઈ પહોંચ્યા. રાજા તો થાકી ગયો અને ગરમી તથા ધૂળથી ગભરાયો. એણે રથને પાછો વળાવ્યો.

ચતુર અને સમયસર ચિત્તે વિચારાતિ માટે તેજ બગીચો પસંદ કર્યો ત્યાં તેના ગુરુ કેશી મુનિ ભિતર્યા હતા.

બગીચામા પહોંચી ઘોડા છોડ્યા, તેમને ચારે તરફથી બન્ને જણ થાક ખાવા બેઠા. એવામા રાજા પએસીને કાને કેશી મુનિનો ઘેરો અવાજ અથડાયો.

રાજા બડબડ્યો: આ મુંડકો અહીં આટલે છેડે થાક ખાવા આવ્યા છીએ તોપણ સુખે નિરાતે બેસવા દેતા નથી, આ તે આવડો મોટો ઘોઘાટ શેનો ?

ચિત્તે ધણીજ નમ્રતાથી પોતાના ઘ્રિય રાજાને મુનિનો પરિચય કરાવ્યો અને તેમની વિદ્વતાની થોડી પ્રશંસા પણ કરી. સરળ સ્વભાવી રાજા મુનિને મળવા ઉત્સુક થયો અને બન્ને જણા-રાજા અને અમાત્ય-મુનિશ્રી પાસે પહોંચ્યા.

રાજાએ આત્મા જન્માતર અને પુણ્ય પાપ સંબંધેની પોતાની જિજ્ઞાસા મુનિ સમક્ષ રજૂ કરી અને કહ્યું:

હે શ્રમણાધુબન ! મેં આત્મા વગેરે તત્ત્વોને શોધવા પ્રાપ્ત કરવા ધણા ધણા પ્રયોગો કરી જોયા છતાં અત્યારસુધીમા હું એ પ્રયોગોમા અફળ નીવડ્યો છું અને અત્યારસુધીના મારા જાતબતના એ પ્રયોગો ઉપરથી હું એવા નિર્ણય ઉપર આવ્યો છું કે આત્મા

નથી, જન્માંતર નથી અને પુણ્ય પાપ પણ નથી. આ સંબંધે આપ કોઇ નવો પ્રયોગ બતાવો વા આપના વિચારો પ્રકટ કરશો તો કૃપા થશે.

શ્રી કેશી મુનિ રાજની જિજ્ઞાસા અને આત્માની શોધ માટેની તાલાવેલી બરાબર સમજી ગયા.

રાજએ રજી કરેલી સાફ સાફ વાતો દ્વારા મુનિરાજે તેના માનસની સ્થિતિ જાણી, ‘આ રાજ ગતાનુગતિક નથી’ ‘હા જી હા જાણે એવો નથી’ પણ શુદ્ધ પરીક્ષા દ્વારા-વિશુદ્ધ પ્રયોગોદ્વારા વસ્તુ-તત્વને શોધનારો-સમજનારો સાચો આદક છે, ખરો જિજ્ઞાસુ છે, એ બાબતની મુનિરાજને પાકી ખાત્રી થઇ.

વળી, રાજ ઉપર કૂરતાનો વા અધાર્મિકતાનો જે આરોપ છે તે આરોપ માત્ર છે, દષ્ટિબેદનું પરિણામ છે. જેમ કોઇ શોધક, પોતાના જીવનની શુદ્ધિ માટે વા પોતે સ્વીકારેલા માર્ગની પરીક્ષા-દ્વારા પાકી ખાત્રી કરવા માટે અનેક પ્રયોગો કરે-પોતા ઉપર કે બીજા ઉપર અનેક ક્રિયાઓ કરે, એવો કોઇ પણ શોધક, ગતાનુગ-તિક ભોકોની નજરમાં ધૂની વા ફૂર જ લેખાવાનો, તેમ આ રાજ ફૂર લેખાયો છે એવો અભિપ્રાય મુનિરાજે રાજ માટે ખાંધ્યો.

રાજએ આત્માની શોધ માટે જે જે પ્રયોગો કરેલા તે બધા મુનિરાજે સાવધાનતાથી સાંજાળ્યા. તે અલેક પ્રયોગ-પાછળ રાજની અખર તર્કશક્તિનું બળ હતું તે પણ તેમના સમજવામાં આવ્યું.

મુનિરાજે રાજને કહ્યું: પએસી ! તેં અમ તો ખૂબ કયાં છે પણ તારો એ અમ શરૂઆતથી જ વિપરીતતા જાણી જનારો હોઇ તને તેમાં સંતોષ કે શાંતિ ન મળે એ બનવા જેવું છે.

રાજના પ્રયોગો સંબંધે ચર્ચા કરતાં કયા પ્રયોગમાં કયાં કયો દોષ હતો એ હકીકત મુનિરાજે રપટ કહી બતાવી અને છેવટે કહ્યું કે, પએસી ! જે વૃક્ષ નીચે આપણે બેઠા છીએ તેનાં પાંદડાં કોણ

હવાવે છે ? ઉડીને આપણા તરફ આવતી આ ધૂળ ઘ્રાણુ ઉગાડે છે ? શું તું તે પાદડાં હવાવનારને વા ધૂળ ઉગાડનારને જોઈ શકે છે ?

પએસી બોલ્યોઃ મહારાજ ! હવાવનાર તો પવન છે, પણ હું તેને જોઈ શકતો નથી.

મુનિ બોલ્યાઃ પએસી ! પવન તો રૂપ રસ ગંધ રસર્શ અને શબ્દવાળો છે છતાં આપણે તેને નરી આંખે જોઈ શકતા નથી, તો રૂપ રસ ગંધ રસર્શ અને શબ્દથી પર રહેલા આકાર વિનાના એવા અમૂર્ત આત્માને આપણે નરી આંખે શી રીતે નિહાળી શકીએ ? આત્મા આખનો વા બીજી કંઈ ઈન્દ્રિયનો વિષય નથી, માટે તેને શોધવા તેં કરેલા ભૌતિક પ્રયોગો વંદન નકામા નીવડે એ બનવા-જોગ છે; એ તો એક માત્ર અનુભવનો જ વિષય છે.

હા, એ ખરું કે, તેં જે પ્રયોગો પેલા ચોરના શરીર ઉપર કર્યા તેજ પ્રયોગો તારા પોતાના શરીર ઉપર અજમાવ્યા હોત તો કદાચ તને આત્માની પ્રતીતિ થાત ખરી. હજી કાંઈ વખત વીત્યો નથી. તું એજ પ્રયોગો વારી પોતાની જાત ઉપર-વારી ઈન્દ્રિયો, મન, શરીર અને સંકલ્પો ઉપર અજમાવીશ તો તને ‘આત્મા છે’ એવી ખાત્રી થવા વિના નહિ રહે.

પએસી ! આત્માની પૂર્ણતવા પ્રતીતિ થાય એ માટે હું પણ મારી જાત ઉપર ઘણા ઘણા આકરા પ્રયોગો અજમાવી રહ્યો છું, તેથી મને આત્માની પ્રતીતિ વો છે, પણ હજી તેની પૂર્ણતવા પ્રતીતિ-આત્માનો પૂર્ણ સાક્ષાત્કાર-બીજા ઘણા આકરા પ્રયોગોની રાહ જુઓ છે. એ બધા આકરામાં આકરા પ્રયોગોની કસોટીમાંથી અણીશુદ્ધ રીતે પસાર થઈ શકીશ તો જ હું પૂર્ણ આત્માને અનુભવી શકીશ.

પએસી ! આત્માનો અનુભવ જેળવવા અને તેનો સર્વ પ્રકારે સાક્ષાત્કાર પામવા તારે અંતર્બુદ્ધ થવું પડશે. રૂપ રસ ગંધ રસર્શ અને શબ્દજન્ય સુખોને જેળવવા મન અને ઈન્દ્રિયો જે દોડાદોડી કરી રહ્યાં છે તેમને વારે સંયમમાં રાખવાં પડશે; આ સ્થૂળ શરીર સુખ

પામે, તે કરમાઈ ન જાય, તે માટે તું જે હજારો પ્રયત્નો સેવી રહ્યો છે અને એ પ્રયત્નો માટે હજારો માનવોની શક્તિનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છે તે બધું તારે જતું કરવું પડશે.

આત્મસુખ આત્માદારાજ વેદી શકાય છે. આત્મા પોતાના જ સુખથી સંતુષ્ટ છે. “આત્મન્યેવ આત્મના તુષ્ટઃ” એ સિદ્ધાંતને તારે જીવનવ્યવહારમાં સાવધાનીથી આચરવો જોઈશે.

ખરું કહું તો આપણે બધા શરીર, ઇન્દ્રિય, મન અને સંકલ્પોથી ઉપજતા સુખમાં સતોષ મેળવી અને તેજ સુખને પરમ સુખ માની તેની પાછળ પડ્યા છીએ અને તે મિથ્યા પ્રયાસને લીધે જ આત્મસુખનો સ્વાદ આપી શકતા નથી.

જેમ એક વ્યાપારી વ્યાપાર અર્થે દેશાતરમાં જાય, તે એવી મોટી આશા રાખે કે હું લક્ષ્યાધિપતિ થાઉં. રસ્તામાં જતા તેને એક નિધાન મળી જાય અને તેમાંથી તે માત્ર હજાર મુદ્રા પામી પાછો વળે અને તે દારાજ સંતુષ્ટ થઈ જેમતેમ જીવનનિર્વાહ કરે. તેને બીજો વ્યાપારી સમજી આપે કે, ભાઈ ! આ હજાર મુદ્રાને બીજા વ્યાપારમાં રોકી તેમાંથી દસગુણી કે શતગુણી બીજા મુદ્રા કર્યા, પણ તે સાહસ વિનાનો એમ કરતાં ભય પામે છે અને મળેલી હજાર મુદ્રા ક્યાંક ચાલી જાય તો પછી શું થાય ? એમ સમજી સાહસ કરવા સમર્થ થતો નથી. પોતે અનેક સાહસિકોને એ રીતે લક્ષ્યાધિપતિ થએલા નજરે પ્રત્યક્ષ જુએ છે છતાં તેનો પૂર્વગ્રહ છૂટતો નથી, તેમ આપણે પણ શરીર ઇન્દ્રિય મન અને સંકલ્પોથી જ થતા સુખોમાં સપડાયા છીએ, તેથી એ સુખને છોડી વા એ સુખ ઉપર અંકુશ મુકી અંતઃમુખ થઈ શકતા નથી. પૂર્વગ્રહજન્ય સુખો છોડતા આપણે આપણી જાતને અશરણુ દુઃખી અને કષ્ટમય ચર્મ ગએલી કદપીએ છીએ.

પએસી ' ન્યાસુધી આપણે આપણા પૂર્વગ્રહનો એ ગ્રંથિ ભેદીને આગળ ન વધીએ ત્યાસુધી આત્માના અનુભવ માટેના આપણા સર્વ પ્રયાસો નથી ફાફા છે. સાહસ કર્યા વિના છૂટકો જ

નથી. અહીં તો “ માથા સાટે માલ છે. ” “ મહી પડ્યા તે મહા-
સુખ માણે ” એ જ ન્યાય છે. માટે તારે હવે આ જ પ્રયોગ
કરવાનો રહ્યો અને હું તારી જિજ્ઞાસા અને આત્માનુભવ સંબંધી
તાલાવેલીથી જાણી શકું છું કે એ પ્રયોગને અંતે વિજય તારોજ છે.

પએસી ! એ પ્રયોગ તો ઘણા લોકો કરે છે પણ તેમના કેટ-
લાક તો સાધનોમા જ અટકી પડે છે, કેટલાક બાહ્ય પ્રવૃત્તિમા જ
ફસાઈ જાય છે, કેટલાક નરી પ્રતિષ્ઠામા જ પટકામ જાય છે, માટે
તારે એ પ્રયોગ કરતા બરાબર વિવેક-સાધનાની રાખવી જરૂરી છે.

સામળ,

“ કોઈ ક્રિયાજડ ચર્ષ રહ્યા, શુષ્ક જ્ઞાનમા કોઈ
બાહ્ય ક્રિયામા રાચતા અંતર્ભેદ ન કાઢ. ”

“ બંધ મોક્ષ છે કલ્પના લાખે વાણી માહિ
વર્તે મોહાવેશમા શુષ્કજ્ઞાની તે આહિ. ”

“ વૈરાગ્યાદિ સદ્ગુણ તો જો સહ આતમજ્ઞાન
તેમજ આતમજ્ઞાનની પ્રાપ્તિતણા નિદાન. ”

“ ત્યાગ વિરાગ ન ચિત્તમા થાય ન તેને જ્ઞાન
અટકે ત્યાગ વિરાગમા તો બૂલે નિજભાન. ”

“ જ્યા જ્યા જો જો થોગ્ય છે તદ્વા સમજવું તેહ
ત્યા ત્યા તે તે આચરે આત્માર્થી જન એહ. ”

“ હોય મુમુક્ષુ જીવ તે સમજે એહ વિચાર
હોય મતાર્થી જીવ તે અવજો લે નિર્ધાર. ”

“ બાહ્ય ત્યાગ પણ જ્ઞાન નહીં તે માને ગુરુ સત્ય
અથવા નિજકુળધર્મના તે ગુરુમા જ મમત્વ. ”

તાત પએસી ! તારે એકડે એકથી ચર્ચ કરવાનું છે, ગભરાવાનું
કશું કારણ નથી. તે અસારસુધીમા ઈદ્રિયોના મનના અને સંસ્કરણોના
જે ઘોડા પૂરપાટ દોડાવ્યા છે અને તે અર્થે દ્રેષ્ટના પણ સુખની

પરવા કરી નથી તે બરાબર નથી કર્યું. હવે તારે એ ઘોડાને અંકુશમાં લાવવા પડશે. સર્વથા ઈષ્ટ તો એ છે કે એ ઘોડાઓનો વેગ તદ્દન બંધ જ થઈ જાય; પણ એ એકદમ તો ન જ બને તે હું મારા અનુભવથી સમજું છું. માટે જ તને એ પ્રવૃત્તિ ક્રમપૂર્વક કરવાની સૂચના કરું છું:

પ્રથમ તો તારે તારા પૂર્વગ્રહો ધીરે ધીરે છોડવા, અહિંસા-સર્વગ્રાણિપ્રેમ-વૃત્તિ કેળવવી, એ માટે પ્રથમ તો તારે તારી નિકટ વસતા માનવીઓનાં સુખદુઃખ જાણવા પ્રયત્ન કરવો અને એમના જીવનવિકાસને રુધિરારાં એ દુઃખો મટાડવા માટે અખિતપણે ભરચક ઉદ્વેગ સેવવો તથા એ માટે તારે તારી પોતાની જાતનો ભોગ આપવો પડે તોપણ જરૂર આપવો. એક જ વાર તું એ રીતે તારી જાતનો ભોગ આપીશ ત્યારે તને જરૂર આત્માની આખી યવાની એ ખાત્રીથી માન અને પછી જેમ જેમ એ તારો આપભોગ વધતો જશે તેમ તેમ તને તારા આત્માર્થને લગતા પ્રયાસમાં વધુ ને વધુ સફળતા મળશે.

શ્રી કૃષ્ણ મુનિરાજે જે કાંઈ કહ્યું તે બધું રાજા પચેસીએ ધ્યાનપૂર્વક-ઘણી જ સાવધાનતાથી-સાંભળ્યું-અવધાયું અને તેનું મનન કરી તે ધોરણે જીવનનો અખતરો કરવાનો તેને ઊમળકાં પણ થઈ આવ્યો.

રાજાને તેની સરળ પ્રકૃતિ અને આત્માર્થ સંબંધી તાલાવેલીને લીધે એ બધું તદ્દન નવું છતાં અજમાવવા જેવું તો લાગ્યું જ.

પછી તો તેણે

“ સેવે સદ્ગુરુ ચરણને ત્યાગી દઈ નિજપક્ષ પામે તે પરમાર્થને નિજપદનો લે લક્ષ. ”

“ પ્રત્યક્ષ સદ્ગુરુયોગથી સ્વચ્છંદ તે રોકાય અન્ય ઉપાય કર્યો થકી પ્રાપ્તે બમણા યાય. ”

“ માનાદિક શત્રુ મહા નિજ-છટે ન મરાય જાતો સદ્ગુરુ ચરણમાં અસ્પ્રપચાસે જાય. ”

આ પદોક્ત લાવને લક્ષ્યમા રાખી રાગએ સાધના શરુ કરી અને ગુરગજના કહેવા પ્રમાણે પોતાની જાત ઉપર જ અખતરો શરુ કર્યો.

સાધનાને મગળમય કરવા માટે પ્રથમ તો રાગ પએસીએ પોતાના ગુરુદેવ ટ્રશી મુનિને ક્ષમા આપવા માટે પ્રાર્થા રાગએ ભરમલામા જાણાવ્યુ કે, આ પવિત્ર મુનિરાજનો મેં પણો અવિનય કર્યો છે તે બદલ તે મહાત્મા મને ક્ષમા કરવા કૃપા કરે એ મારી તેમને નમ્ર વિનંતિ છે

પછી તો રાગએ પોતાની અર્ધ મંપત્તિના ચારે સરખા ભાગ કર્યા, જેમાનો એક ભાગ માત્ર તેણે દાન માટે જ યોજ્યો અને દાનધર્મને-દાનપારમિતાને-કેળવતો રાગ પોતાની સાધનામા લય-લીન રહેવા લાગ્યો.

હવે તે એટલો બધો સાધનામય બનવા લાગ્યો કે, તેને પોતાની પ્રિય રાણીની પણ ભોગસાધન તરીકેની વિશ્વૃત્તિ થવા લાગી, એટલું જ નહિ પણ રાણીએ રાગને વિષ આપ્યુ અને તે રાગની જાણમા આવ્યુ છતાં તેનું એક રુવાકું પણ ન ફરક્યુ. તેને પોતાના દેહની એટલી બધી વિશ્વૃત્તિ થઈ ગઈ કે દેહનો નાશ કરનારી રાણી માટે તેને મનમા કશું જ ન હતું-તે તદ્દન સ્વસ્થ રહ્યો અને “આત્મ-ન્યેવ આત્મના તુષ્ટ” ની પરિસ્થિતિ લગભગ પહોંચ્યું પહોંચ્યું થતા સૂર્યામ-સૂર્ય જેવી ઝંઝારા ભારતી દિવ્ય-સ્થિતિને પામ્યો અને છેવટે વિદેહ થઈ જ્યોતમા જ્યોતની દશાને તે અનુભવશે

ગતાનુગતિકતા, અધશ્રદ્ધા, પરીક્ષણશક્તિનો વિરોધ વા અભાવ, નવા નવા પ્રયોગોને વિવેકપૂર્વક ખેડવાનુ સાહસ ન હોવુ, પૂર્વગ્રહનો અસાધિક પક્ષપાત, ક્રોધએક જાતની વિવેક વિનાની સ્થિતિચુસ્તતા, જિજ્ઞાસા જ ન થવી, તર્કશક્તિનો દુરુપયોગ, આકબરપ્રિયતા, મુઝ-

● શ્રી ટ્રશી મુનિરાજ અને રાગ પએસીના સંવાદમાં મેં જે નવનીત જોયું છે તે અહીં જણાવેલું છે

વણુને દબાવી દેવાની વૃત્તિ, શાત કરવા માટે મુઝવણુને પ્રકટ કરવાની અશક્તિ વા પ્રકટ કરતા કોઇ જાતના લાયની આશંકા ઇત્યાદિ અનેક દુર્ગુણો મુમુક્ષુ જિજ્ઞાસુના જીવનવિકાસનો સહાર કરે છે.

કથાનાયક પએસીમા આ દુર્ગુણો ન હોવાથી જ તે વિદેહ સ્થિતિને પામે છે એ આપણે ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

આ કથામાથી સપ્રદાયબદ્ધ જિજ્ઞાસુઓ જે કાંઈ મેળવશે તેનાથી તેમનો વિકાસ જ થવાનો એ આશાથી વિરમુ છું

૨

[એક વિલક્ષણ સમાનતા]

બૌદ્ધ પરપરા અને જૈન પરપરા એ બન્નેનું એક નામ શ્રમણુ-પરપરા છે. તે બન્નેમાં અને પ્રકારની સમાનતાઓ રહેલી છે. શબ્દ-રચનાની, લાવસકનનાની, શ્રમણુના આચારણધારણુની વા કેટલીક ખાસ ખાસ શબ્દોની સમાનતાઓ ઉપરાત આખા આખા આખ્યાનોની સમાનતા પણ મળી આવે છે જે આખ્યાન—આ પએસીનું આખ્યાન વાચકોની દૃષ્ટિસમક્ષ છે તે આખુ આખ્યાન જેવું ને તેવું જ બૌદ્ધ પરપરાના ‘દીધનિકાય’ નામના સુતપિટક ગ્રંથમાં પાયાસિસુતના મથાળા નીચે નોંધેલું છે.

પએસીના આ આખ્યાનમાં મુખ્ય નાયક પએસી છે ત્યારે બૌદ્ધ આખ્યાનમાં નાયક પાયાસી છે

ઉપદેષ્ટા ત્યા કુમારકાસ્યપ છે ત્યારે અહીં કેશીકુમાર છે બન્ને ઉપદેષ્ટા પાચસો બિશ્વુઓના અધિષ્ઠાતા છે અને ઉપદેશનું સ્થાન બન્ને સ્થળે શેતવિયા—સેતવ્યા નગરી છે.

કયાણુમિત્ર અહીં ચિત્ત છે ત્યારે ત્યા ખત્ત છે

પ્રવૃત્ત સ્થાનો—પરચોક નથી, કોઠ ઔપપાતિક સત્તા નથી અને સુકૃત દુષ્કૃતરૂપ કર્મોનું ફલ નથી—એ બધા બન્નેમાં સમાન છે.

આ પ્રવૃત્ત્યો સંજલે જે જે પ્રતિવચનો અને તેમને લગતી યુક્તિપ્રયુક્તિઓ આવી છે તે બધીય બન્નેમાં લગભગ સમાન છે.

પેલા કંબોજ દેશના ઘોડાની હકીકત જે અહીંના આખ્યાનમાં છે તે પાયાસીની કથામાં નથી જણાતી અને પએસીનું જે ભાવિ વૃત્તાત આ આખ્યાનમાં પૂર્વમાં નોંધેલું છે તે પાયાસીના આખ્યાનમાં ક્રમ પ્રમાણે છેવટે જણાવેલું છે. તદ્દુપરાત સૂર્યભદ્રેવે ક્ષેત્રી નાટ્યરચના અને ખીજી વિધિઓ તે પાયાસીના આખ્યાનમાંથી નીકળી ગઇ છે.

આ રીતે થોડા ઘણા ફેરફાર છતાં મૂળ વસ્તુ બંને આખ્યાનમાં બરાબર સચવાએલી છે એ વિવાદ વિનાનું છે. આ ઉપરથી આ આખ્યાનની ઐતિહાસિક કિંમત ઘણી વધી જાય છે. આ અને બિજાબિજા પરંપરાઓ પણ કેવી રીતે સમાનતાના પ્રવાહમાં વહી રહી છે તે પણ જણાઇ આવે છે.

રાજ પ્રસેનજિત અને પએસી વા પાયાસી એ બંને એક નથી એ વસ્તુ કોઈ ન જૂલે.

બંને આખ્યાનના પાત્રો અને સ્થળ વિશેની સવિસ્તર ઐતિહાસિક માહિતી આપવી જરૂરી છે પણ અહીં તો જે કટલાક મહત્વના મુદ્દાઓ સ્પષ્ટ છે તે વાચકોની જાણ માટે નોંધી દઉં છું.

૧. સૂત્રનું મૂળ નામ રાયપસેણુધ્ય છે કે રાયપએસિય છે ? પ્રથમ નામ કબૂલ રાખીએ તો તેમાં રાજ પ્રસેનજિતનો સંબંધ માલુમ પડે છે અને ખીજું સ્વીકારીએ તો તેમાં રાજ પએસીનો સંબંધ જણાય છે અને હાલ જે સ્થિતિએ સૂત્ર ઉપલબ્ધ છે તેમાં છે પણ પએસીનો સંબંધ. દીકાકાર (શ્રી મલયગિરિ—આચાર્ય હેમચંદ્રના સમસમયી) મૂળ નામ સાથે રાજ પએસીનો સંબંધ વ્યક્ત કરે છે, ત્યારે દીકાકારની પૂર્વે યએલા આચાર્યો રાજ પ્રસેનજિતનો સંબંધ જણાવે છે.

૨. અંગ—આગમોમાં અનેક સ્થળે બાર અંગોના નામો તો જણાવેલા છે પણ બાર ઉપાગનાં નામો કોઇ મૂળ-અંગ સૂત્રમાં જણાવેલા છે ખરા ? ઉપાગોની યોજનાના ઇતિહાસ માટે આ પ્રશ્ન અવશ્ય વિચારણીય છે.

૩. સંપ્રદાયની માન્યતા પ્રમાણે આ સૂત્ર બીજા અંગનું ઉપાંગ કહેવાય છે, પણ તેની ઉપપત્તિ ઘટી શકતી નથી અથવા જે ઉપપત્તિથી આ સૂત્રને બીજા અંગનું ઉપાંગ દર્શાવાય છે તે જ ઉપપત્તિ આ સૂત્રને પ્રથમ કે તૃતીય અંગના ઉપાંગ તરીકે ગણાવવા પૂરતી છે; માટે આ બાબત પણ વિશેષ ગવેપવા યોગ્ય છે.

આ બધી બાબતો વિશે લગવતી સૂત્રના બીજા ભાગના ટિપ્પણમાં મેં થોડી ઘણી ચર્ચા કરેલી છે તે જોઈ જવાની ભલામણ છે.

આ સૂત્ર સંબંધે આ ઉપરાંત બીજા પણ અનેક પ્રશ્નો ઉદ્ભવે છે પણ સ્થળ અને સમયના સંકોચથી તે બધાને સંકેલી સેવા જ યોગ્ય છે.

૩

આ અનુવાદ કરવામાં મેં આગમોદય સમિતિવાળી સદીક મુદ્રિત પ્રતિભા ઉપયોગ કર્યો છે. ઉપરાંત પાટણની ઋણ પ્રતિભા—એક મૂળની, એક ટીકાની અને એક દબ્બાની તથા ભાવનગરની એક મૂળની અને એક દબ્બાવાળી એમ બધી મળીને લખેલી પાંચ પ્રતિભાનો પણ આશ્રય લીધો છે. લખેલી પાંચે પ્રતિભા લગભગ ૪૦૦-૫૦૦ વર્ષ જેટલી પ્રાચીન હતી એ, તે તે પ્રતિભામાં આવેલા છેલ્લા જોતારાઓ ઉપરથી જણાતું હતું. પાટણની પ્રતિભા આપવા માટે સહૃદય મુનિરાજશ્રી પુણ્યવિજયજીનો અને ભાવનગરની પ્રતિભા આપવા માટે ધર્મપરામણ શેઠ કુંવરજીભાઈનો હું કૃતજ્ઞ છું.

સમિતિવાળી મુદ્રિત પ્રતિ માટે તેના સંપાદકનું ઋણ વ્યક્ત કરવા સાથે મારે એ સ્પષ્ટપણે જણાવવું જોઈએ કે એ મુદ્રિત પ્રતિ રીતસર શોધાએલી નથી. એમાં મૂળગત પાઠો અને ટીકાગત પ્રતીક પાઠોમાં પણ સંવાદ નથી. ટીકાકાર જેને પાઠાંતર ગણે છે તે પાઠ એ પ્રતિમાં મૂળમાં લખા ગયો છે અને જે મૂળ પાઠ છે તે પાઠાંતરમાં ચઢી ગયો છે. જે લોકો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અને જિજ્ઞાસા-બુદ્ધિએ આગમોનું અવલોકન કરવા ઇચ્છે છે તેમને માટે આવાં સંસ્કરણો નિષ્ફળ છે, એટલું જ નહિ, ઘણીવાર બમજનક પણ છે.

પરંતુ આપણે ત્યા આગમોનો અભ્યાસ તત્ત્વજિજ્ઞાસાની દૃષ્ટિએ વા ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ થાય છે જ ક્યાં ? એ તો માત્ર પૂજ્ય દૃષ્ટિએ વંચાય છે એટલે આવા સંસ્કરણો ચાલી શકે.

આગમોના શુદ્ધ સંસ્કરણો, મૂળ પાઠ, પાદાંતરો, ટિપ્પણી, તુલના વગેરેની અઘતન પદ્ધતિદ્વારા થાય તો મારી ખાત્રી છે કે જૈન સમાજમા સામ્રદાયિક કલહ ઘણો ઓછો થઈ જાય; પણ આ જ્ઞાનપૂજામાં રસ છે કોને ?

જૈન આગમો ભારતવર્ષના મૂળ ઇતિહાસમાં ધણાં નવાં દૃષ્ટિબિંદુઓ ઉઘાડી શકે એમ છે, પણ એ મૂક આગમો શું કરી શકે ?

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠદ્વારા જે રીતે સન્મતિતર્કનું સંપાદન સંશોધન થયું છે તે રીતેજ આગમોનાં સંસ્કરણો કાઢવા કોઈ આગમ-ભક્તને, ભગવાન મહાવીરના પૂજકને અને તેમના અર્ધિંસાતત્ત્વના પ્રશંસકને મારી નાખ વિનંતિ છે.

ટિપ્પણોમાં અનેક સ્થળે બૌદ્ધ ગ્રંથ દીધનિકાયનો ઉપયોગ કર્યો છે, એ પુસ્તક બીકાનેરવાળા શ્રી. અમરચંદ ભિરવદાન શેઠિયા તરફથી મને વાપરવા મળેલો, તે માટે તેમનો હું આભારી થયો છું.

આ અનુવાદનો જન્મ મુનિ શ્રી છોટાલાલજીએ કરેલા પ્રથમ વ્યાકરણના અનુવાદની ચર્ચામાંથી થયો છે. આ અનુવાદના આઠ પ્રેરક મુનિરાજ શ્રી છોટાલાલજીએ મને જે આ તક આપી છે તે માટે તેમનો હું ખાસ ઋણી છું અને અનુવાદગત દોષોને સહી લેવા જિજ્ઞાસુઓને નમ્રપણે સૂચવું છું. અનુવાદ સાથે મેં યથામતિ કેટલાંક ટિપ્પણો પણ જોડેલાં છે, તે પર વાચક વર્ગ જરૂર લક્ષ્ય કરશે. પ્રોફે. વગેરેના સંશોધનનો ભાર સ.સ. સુનીલાલ વ. શાહે ઉપાડ્યો છે તે માટે તેઓ પણ ધન્યવાદાર્હ છે. આગમોના શુદ્ધ પ્રકાશન માટે ફરીવાર પણ શ્રી લાધાજી સ્વામી પુસ્તકાલયના તંત્રવાહકોનું ધ્યાન ખેંચું છું.

તીવરી

(જોધપુર-મારવાડ)
આસો વદિ ૭.

જેચરદાસ જીવરાજ દોશી.

अहम्

श्री रायपसेणाय सुत

१. ते कावे ते सभये आभलकप्पा^१ नामे नगरी હતી.

એ આભલકપ્પા નગરીમાં ધન અને ધાન્ય વગેરેની વિભૂતિ પરિપૂર્ણ હતી, મૂળથી વસવાટ કરીને રહેનારા અને બહારથી આવીને વસેલા એવા બન્ને જાતના લોકો ત્યાં પ્રમોદથી રહેતા હતા, નગરીની ચારે ણાબુ ફર ફર સુધીની સીમાડાની લોંચ^૨ પ્રાણ લોકોએ સંસ્કારેલી-કેળવેલી હતી, એ લોંચ ઉપર સેંકડો અને હજારો હજો ફરતાં રહેતાં હતાં, ચેરડી, જવ અને શાળનું વાવેતર થતું હતું તથાએ લોંચને પાણીની નીકો દ્વારા પાણુ પાવામાં આવતું હતું,

જ્યાંના ફૂકડા^૩ અને સાંઢો એક ગામથી બીજે ગામ જઈ શકે એવાં પાસેપાસેનાં ઘણાં ગામો એ નગરીની આસપાસ હતાં, અનેક ઈંજાદો, પાડાઓ, ગાયો અને ઘેટાંઓ, એ નગરીનું પશુધન હતું, જ્યાંનાં કળામય આકારવાળાં અનેક ચૈત્યો અને એવા જ સુંદર-પણ્યતરુણીના^૪-અનેક સંનિવેશો પ્રેક્ષકોનાં મનને આકર્ષતાં હતાં,

આખીય નગરીમાં કોઈ નહિ લાંચિયો,^૫ કોઈ નહિ ખૂની, કોઈ નહિ ગાંઠિયો, કોઈ નહિ ચોર અને કોઈ

નહિ દંડપાશિક-સોનેરી ટોળીવાળો; એથી એ નગરી સર્વ પ્રકારના ઉપદ્રવોથી રહિત હતી, નગરીમાં રહેનારા લિશુઓ લિક્ષાને સારી રીતે મેળવી શકતા હતા, ત્યાં રહેનારા પ્રત્યેક મનુષ્યના જ્ઞાનમાલને લેશ પણ હાણુ થવાનો સંભવ ન હતો તેથી તે વિશ્વાસપૂર્વક સુખથી ત્યાં રહી શકતો, અનેક કોટિના^૧ કૌટુંબિક-કણ્ણી લોકો ત્યાં સુખે સુખે રહેતા હતા,

અનેક નટો, નાચનારાઓ, રાજાનાં ગુણુગાન. ગાનારાઓ, મદલો, મુકિણુદ કરનારાઓ, હસાવનારા વિદ્વધકો, કથા કરનારાઓ, કૂદનારાઓ કે તરનારાઓ, શસ્ત્ર લેનારાઓ કે ભાંડ લોકો, શુભ અશુભ કહી બતાવનારા જ્યોતિષિકો, 'લંબો-વાંસડાની ટોચ ઉપર ખેલ કરનારાઓ, ચિત્રનાં પાટિયાં હાથમાં રાખી જનમનરંજન કરનારાઓ, તૂણુ વગાડનારાઓ અને તુંબની વીણુ વગાડનારાઓ, એ બધા લોકો નગરીમાં સારો આશ્રય મેળવતા હતા,

દંપતીઓને કીડા કરવાના રમણીય આરામો, મોટા મોટા ઉત્સવો અને મોટી મોટી ઉજાણીઓ ઉજવી શકાય એવાં મુંદર ઉધાનો, સરસ ફૂવાઓ, આંખને ઠારે એવાં તળાવો, દીર્ઘિકાઓ-લાંબી લાંબી મનોહર વાવડીઓ અને ક્યારાઓ નગરીની શોભામાં વધારો કરતાં હતાં,

નગરીની રક્ષા કરતું નગરીની ફરતું ઉંડું, ઉપર પહોળું નીચે સાંકડું એવું ખાત^૨ હતું તથા નગરી ફરતી ઉંડી અને ઉપર નીચે સરખી જોડેલી વિશાળ ખાઈ હતી, નગરીમાં કોઈ ઉપદ્રવકારી ન પેસી શકે માટે મોટાં

મોટાં તીક્ષ્ણ ચક્રો, ગદ્દાઓ, મુસંદીઓ, સો જણાને કચરી નાખે એવી મોટી મોટી શિલાઓ વગેરે શસ્ત્રો^૯ દરવાજે દરવાજે ટાંગેલાં હતાં, નગરીની ફરતો ધનુષ જેવો વાંકડો કોટ ગોળ ગોળ કાંગરાઓથી શોભતો હતો, ચોકીદારોને ખેસવાની અટારીઓ કોટમાં ખૂબ ઉચ્ચી ઉચ્ચી કરવામાં આવી હતી, કોટ તથા નગરીની વચ્ચેનો માર્ગ^{૧૦} આઠ હાથ પહોળો રાખેલો હતો, કોટની પોળોના દરવાજાઓમાં નાના નાના ગઢો રચેલા હતા અને એ દરવાજાઓ મજબૂત રીતે જડેલા હતા,

નગરીના રાજમાર્ગો સારા સારા વિભાગવાળા હતા, ત્યાં વ્યવહારીઆઓની મોટી વસતી હતી અને વેંહાર-રાજગારતું^{૧૧} તો એ નગરી મોટું મથક હતું, કુંભાર, સુતાર, હુકાર વગેરે શિલ્પકારી લોકોનો ત્યાં સુખે નિર્વાહ થતો હતો,

નગરીના કેટલાક માર્ગો સિંગોડા^{૧૨} જેવા ત્રિકોણ હતા, જ્યાં ત્રણ કે ચાર શેરીઓ ભેગી થાય એવા કેટલાક ત્રિક માર્ગો અને ચતુષ્ક-ચોક માર્ગો હતા અને જ્યાં અનેક શેરીઓ ભેગી થાય એવાય કેટલાય ચાચર-ચત્વર માર્ગો હતા, રાજમાર્ગ ઉપર રાજાની અવરજવર ખૂબ રહેતી, નગરીના માર્ગોમાં ઉત્તમ ઘોડાઓ, જૂલતા હાથીઓ, રાણગારેલા રથો, શિખરવાળી ઘુમ્મટદાર પાલખીઓ, જૂલતી પાલખીઓ અને ખીલ્ત અનેક વાહનોની હરફર ઠીક રહેતી,

ત્યાંના જલાશયો ખીલેલાં કમળોથી ચમકતાં હતાં અને ઘોળાં ઘોળાં મોટાં મહાલયો જાણે આલના ટેકારૂપ હોય એવાં અડગ જણાતાં હતાં: એવી એ આમલકરૂપા નગરી

દર્શનીય, મનોહર, પ્રાસાદિક અને અસાધારણ સૌંદર્ય-
વાળી^{૧૨} હતી.^{૧૩}

૨ એવી એ આમલકખ્યા નગરીથી જહાર ઈશાન ખૂ-
ણામાં અંબસાલવણ નામનું એક ચૈત્ય^{૧૪} હતું.

એ ચૈત્ય ઘણા લાંબા કાળનું પુરાણું, પૂર્વ પુરુષોએ
ગાએલું-વખાણેલું હતું, છત્ર, ધ્વજ, ઘંટ, પતાકા, લોમ-
હસ્ત^{૧૫}-ભોરખીંછી અને વેદિકા વગેરેથી શોભિત હતું,
ચૈત્યનું લોંટળાણ વગેરેથી લીંપીને ચાકખું કરેલું અને
લીંતો વગેરે ખડીથી ઘોળીને ચકચકતી કરેલી, ઉત્તમ રક્ત
ચંદનના થાપાવાળું, ચંદનના મુંદર કળશોથી મંડિત હતું,
એના દરેક દરવાજા ઉપર ચંદનના ઘડાવાળાં તોરણો
ભાંધેલાં હતાં,

એમાં ઉપર નીચે સુગંધી પાણીનો છંટકાવ કરીને
ઝોટી ઝોટી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પાંચ વર્ણનાં સુગંધી
કુલો, કાળો અગર, ઉત્તમ કુંદુર, તુલસીનો^{૧૬} ઉચ્ચ પ્રકા-
રનો ધૂપ વગેરે અનેક સુગંધી ધૂપોથી એ મહોંડી રહેલું
હતું-જાણે કે સુગંધોનો ભરેલો ઝોરડો જ ન હોય ?

એ ચૈત્યમાં નટો,^{૧૭} નાચનારાઓ, જલ્લો, મલ્લો,
મીઠિકો, વિદ્વપકો, કૂદનારાઓ, તરનારાઓ, લ્યોતિપિકો,
રાસ લેનારાઓ, ભાંડો, કથા કરનારાઓ, ચિત્રપટને ખતા-
વનારાઓ, તૂણ અને તુંળવીણાને વગાડનારાઓ, ભુજંગો-
લોગી-ચોળી-જનો અને મજધો-ભાટો વગેરે રહેતા હતા,

એ ચૈત્ય ઘણા લોકોમાં અને અનેક દેશોમાં
પ્રખ્યાત હતું, ઘણા આહોતા લોકો ત્યાં આહુતિ દેવા,

પૂજા કરવા,^{૧૮} વંદન કરવા અને નમન કરવા આવતા, ઘણા લોકોનું એ સત્કારનું, સન્માનનું અને ઉપાસનાનું સ્થાન હતું, કદ્યાણુ અને મંગલરૂપ એવા દેવતા સંબંધી ચેત્યની પેઠે એ, વિનયપૂર્વક પર્યુપાસવાને યોગ્ય હતું,

દેવતાઈ શક્તિવાળું, સાચવાળું, સાચા ઉપાયોવાળું અને હજારો યાગોના ભાગો ત્યાં નૈવેદ્યરૂપે ધરવામાં આવે છે એવા એ ચત્યને ઘણા લોકો આવી આવીને પૂજતા-અર્ચતા.

વળી, એ ચેત્ય, ચારે બાજુ એક મોટા વનખંડથી ઘેરાએલું હતું, એ વનખંડ લીલોછમ, ઠંડો હિમ, ક્યાંય હરી કાંતિવાળો, ક્યાંય નીલી કાંતિવાળો, સઘન છાયાવાળો અત્યંત રમણીય હતો-એ વનખંડ ભેતાં ભણે કે મેઘનો સમૂહ જ ન હોય એવો ભાસ ભેનારને થતો હતો.

૩ ચેત્યની ચારે બાજુ પથરાએલા એ પહોળા વનખંડમાં વચ્ચોવચ્ચ એક મોટું ઉચું અશોકનું વૃક્ષ હતું, એ પણ આંખને ઠારે એવું, પ્રસન્નતા, પમાડનારું ઘણું સુશોભિત હતું.

એ અશોકવૃક્ષની આસપાસ કેટલાંય ખીલતી લકનાં, લકુચનાં-લવકનાં, છત્રગોપનાં, શિરીષનાં, સાદડનાં, દધિપણ્ડનાં, લોદરનાં, ધવનાં, ચંદનનાં, અર્જુનનાં, નીપનાં, કુડજનાં, કદંબનાં, કનકનાં, દાકિમનાં, ચાલનાં, તાડનાં, તમાલનાં, પ્રિયકનાં, પ્રિયંશુનાં, પુરોષક-કુરુષકનાં, રાજ-વૃક્ષનાં અને નંદિવૃક્ષનાં ઉત્તમ વૃક્ષો^{૧૯} આવેલાં છે.

એ બધાંય વૃક્ષો મૂળ, કંદ, સ્કંધ-થડ, છાલ, શાખા, પ્રવાલ, પત્ર, પુષ્પ, ફળ અને બીજોથી યુક્ત છે; એ વૃક્ષોનાં મૂળો ભોંયમાં બહુ ઉંટ પહોંચેલાં, સીધા અને એકસરખી રીતે ગોળ એ બધાં ઉગેલાં, પહેલું મૂળ, પછી કંદ, પછી થડ, પછી શાખા પ્રશાખા એ જાતની એકસરખી ઉગણી એ વૃક્ષાવળીમાં સચવાએલી, એમની શાખા પ્રશાખાઓ ચારે કોર ફેલાએલી, એમનાં મોટાં મોટાં ગોળ થડો વામ વાંમ જેટલાં ઘેરાવવાળાં, એ વૃક્ષોનાં પત્રો વાયુના દોષથી વા અન્ય પ્રકારની ઇતિ-ઉપદ્રવ-થી નહિ ખરેલાં અર્થાત્ એમનાં પાંદડાં એવાં ઘાટાં હતાં કે તેમાં કયાંય છિદ્ર જ ન જણાય, એ વૃક્ષોનાં પાકાં ઘરડાં પાંદડાં તો ખરી પડેલાં અને તાલ્લ નવાં ફૂણાં પાંદડાંને લીધે એ, લીલા લીલા કાચ જેવા ઓપતા, વૃક્ષોની ટોચે આવેલા નવા કોમળ કિસલયો શિખરની જેમ હલ્કા કરતા, છએ ઋતુઓમાં એ બધાં કોળેલાં-કળીઓવાળાં, પુલેલાં-પુલોવાળાં, ફળેલાં-ફળોવાળાં, પલ્લવવાળાં, શુચ્છાવાળાં અને ફળોના ભારથી નમેલાં રહેતાં.

એ ઉંચાં ઉંચાં તરુઓ ઉપર દંપતીસ્વપ સૂડા, મોર, મેના, ફેાયલ, કોરક, કોબવ, ભિંગાર, કોંડલક, જીવંજીવક, નંદીમુખ, કપિલ, કપિલાક્ષ, કારંડ, ચક્રવા, કલહંસ અને સારસ વગેરે પક્ષીઓ આમતેમ ઉડતાં, ફૂજતાં-મધુર કલકલ કર્યા કરતાં, ભમરા-ભમરીઓનું જુંડ (એમની ઉપર) શુંજારવામાં મસ્ત રહેતું.

રોગ વિનાના, કાંટા વગરના અને મધુર રસભર એ

તરુઓની^{૨૦} આસપાસ રિંગણી વગેરેના નાના છોડો તથા નવમાલિકા વગેરેના મંડપો ચોલતા; એ બધાં વિશેષ ઉત્તર તરુવરો પર ધ્વજો ફરકયા કરતા.

અશોક વૃક્ષની આરે જાણુ શોભાયમાન એ વૃક્ષકુંજ-માં ક્યાંય જાળિયાંવાળી ચોરસ વાવડીઓ, ક્યાંય ગોળ વાવો, ક્યાંય કમળોવાળાં નાનાં નાનાં પોખરો અને ક્યાંય પાણીથી ભરેલી લાંબી લાંબી સીધી નીકો વગેરે અનેક જાણશયો એ વૃક્ષઘટાની શોભામાં વળી વિશેષ વધારો કરતાં; જેટલી જાતની સુગંધો હોય છે તેટલી બધી એ ઘટામાંથી મહેકતી તેથી તેને લોકો 'ગંધધ્રાણિ'^{૨૧} કહેતા.

પદ્મવેલ, નાગવેલ, અશોકવેલ, ચંપકવેલ, આંખાવેલ,^{૨૨} વનવેલ, વાસંતીવેલ, માધવીવેલ, કુંદવેલ અને શ્યામ-વેલ વગેરે ખીણ અનેક વેલડીઓથી એ વૃક્ષરાજિ વીંટ-જાએલી રહેતી, વનરાઈના પ્રત્યેક વૃક્ષના મૂળમાં કે આસ-પાસ ઉગેલાં ડાલ વગેરે ઘાતકતુણો નીંકી નાખેલાં હતાં અને ઉક્ત બધી વેલડીઓ ફળફુલોથી નિત્ય લચકતી રહેતી.

એ વનરાઈમાં કેટલાય કીડારથો, સંઆમરથો, ગાડાંઓ, ગોળ ધુમ્મટવાળી પાલખીઓ, ખૂલતી પાલખીઓ વગેરે અનેક પ્રકારનાં વાહનો છૂટેલાં રહેતાં, અને સુખે સુખે જવા આવવા માટે ઠંકઠંકાણે વિચિત્ર પ્રકારના સેતુઓ-પૂલો ગરનાજાઓ બાંધેલાં હતાં તથા ફરવાહરવા માટે અનેક પાકા ઝુંકર માર્ગો^{૨૩} કરેલા હતા.

ઉક્ત વનરાજિથી વિરાજિત એ ઉત્તમોત્તમ અશોક-વૃક્ષ ઉપર રત્નોથી બનેલ, નિર્મળ, દેદીપ્યમાન, દેખાવડાં,

સ્વસ્તિક, શ્રીવંસ, નંદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય અને દર્પણ-એ આઠ મંગલો^{૨૪} લટકાવેલાં હતાં.

વળી, વળના ડાંડાવાળાં સ્વપેરી પટ્ટાવાળાં કમળ જેવાં મુગંધી, કાળાં, નીલાં, લાલ, પીળાં અને ધોળાં ચામરો ટાંગેલાં હતાં; એ ઉપરાંત એ અશોક તરુ ઉપર ખીન્તં ઘણું ઉપરા-ઉપર લટકતાં છત્રો, ઉપરાઉપર લટકતી ધ્વજાઓ, ઘંટ અને ચામરની ભેડી, સર્વરત્નમય પદ્મ, કુમુદ, નલિન, સુલગ, સૌગંધિક, પુંડરીક, મહાપુંડરીક, શતપત્ર અને સહ-સ્રપત્રના હાથો ખોડેલા^{૨૫} હતા.

૪ એવા પૂજાપાત્ર એ અશોકવૃક્ષની નીચે એક મોટી કાળી શિલાપાટ હતી.

અશોક વૃક્ષના થડની લગોલગ આવેલી એ શિલા-પાટ ઉંચાઈ, લંબાઈ અને પહોળાઈમાં પ્રમાણસર હતી.

જાંબુડાં, નીલાં કમળનો દગલો, મરકતમણિ, ખીયાતું વૃક્ષ, આંખની કીકી અને તરવારના વર્ણુ જેવી તે કાળી શિલાપાટ, આંજણનાં વૃક્ષો, મેઘનો સમૂહ, નીલાં કમળ અને ળલદેવના વચ્ચની માફક ચમકતી હતી તથા ભમરા-ઓનું જુંડ, આંખનો સુરમો, ગળીની ગોળીઓ, પાડાનું શિંગડું-એ ગદ્યાં કરતાંય વધારે કાળી તે શિલાપાટ, જોના-રને કેમ જાણે પથરાઈને બેઠેલા ભમરાઓનું જુંડ ન હોય એવો ભાસ કરાવતી હતી.

એનો કાળો રંગ ઘન-ઘેરો હતો, એ કયાંય ઠોઠ-લાની જેમ પોલી ન હતી, સ્વપમાત્રનાં પ્રતિજિઓ તેમાં આરિયાની પેઠે પડતાં, ઘાટે સિંહાસન જેવી આઠખૂણી એ

પાટની બધી બાબુની કોરોમાં મોતીઓ જડેલાં હતાં, આમડાનું વસ્ત્ર, રત્ન, માખણ અને આકડાનું રત્ન એ બધાની જેમ એની સુંવાળપ હતી: એવી રત્નમય^{૨૬} રમ્ય શિલા-પાટ એ અશોકવૃક્ષની નીચે આવેલી હતી.

૫ આ તરફ—

એ નગરીમાં રાજા સેય^{૨૭} અને રાણી ધારિણીનું રાજ્ય હતું.

રાજા સેય મહાન હિમાલય, મહાન મલયગિરિ, મંદરાચલ અને મહેન્દ્ર જેવો અડગ-અણનમ હતો. અત્યંત વિશુદ્ધ-ખાનદાન-રાજકુલ^{૨૮} રાવલ-વંશનો એ રાજા બધાં રાજલક્ષણોથી વિભૂષિત હતો, એને બહુજનો બહુમાન આપતા-પૂજતા. સર્વશુભસંપન્ન ક્ષત્રિય લોકોનો એ રાજા સદા મુદિત રહેતો, એનો મૂર્ધાભિષેક થએલો હતો, એનાં માતાપિતા વિશુદ્ધ વંશનાં હતાં.

એ, મનુષ્યોનો ઈંદ્ર સેય રાજા સીમંકર સીમંધર ક્ષેમંકર ક્ષેમંધર હતો એ માટે જ જનપદનો પિતા જેવો હતો; જનપદનો પાલક અને પુરોહિત, જનપદમાં સેતુઓ^{૨૯} અને કૈતુઓ કરનાર એ રાજા, નરવર, પુરુષપ્રવર, પુરુષ-સિંહ, પુરુષવ્યાઘ્ર, પુરુષાશીવિષ, પુરુષવરપુંડરીક અને પુરુષવરગંધહસ્તી હતો.

સમૃદ્ધિવાળો કાંતિએ દીપ્તો એ સેય નૃપ પ્રસિદ્ધ હતો. ભવનો, શયનો, આસનો, યાનો અને વાહનો એની પાસે વિપુલ-વિસ્તીર્ણ હતાં, એના ભંડારમાં ઘણું ધન, સુવર્ણ અને રજત-રૂપુ ભરેલું હતું, અર્થલાભના^{૩૦} ઉપાયોને કરી બાણનાર એના રાજ્યમાં એકવાડમાં પણ ઘણાં ભાત-

પાણી ફેંકી દેવામાં આવતાં અર્થાત્ લોકો ખાધેપીધે સુખી હતા.

ઘણા દાસો, દાસીઓ, બળદો, પાડાઓ, ગાયો અને ઘેટાંઓનો એ પ્રભુ^{૩૧} હતો, એનો યંત્રકોશ, અન્નકોશ, ધનકોશ અને આયુધકોશ ભરેલો રહેતો, બહુ દુઃખીઓનો એ મિત્ર હતો—એવો એ સેય રાજા આમલકાખા નગરીમાં અકંટક રાજ્ય ચલાવતો હતો—એના રાજ્યમાં કયાંય દુકાળ, મરદી વગેરે ઉપદ્રવો ન હતા, સદા સુલિપ્ત રહેતો એથી એનું રાજ્યશાસન શિવસ્વપ્ન અને ક્ષેમસ્વપ્ન લેખાતું.

૬ રાણી ધારિણી હાથેપગે સુકુમાળ હતી, તેની પાંચે ઈંદ્રિયોમાં કે અંગમાં કોઈ પ્રકારની ખોડ ન હતી, તેનાં અંગપ્રત્યંગો સામુદ્રિક લક્ષણો,^{૩૨} વ્યંજનો અને ગુહ્યોથી સુજાત હતાં, વજનમાં અને ઉંચાઈમાં તે બરાબર માપસર^{૩૩} હતી, દેખાવમાં ચંદ્ર જેવી પ્રિયકર જણાતી, સુઠીમાં આવી જાય એવી તેની પાતળી કડ^{૩૪} મજબૂત અને ત્રિવલ્લીવાળી હતી.

પૂર્ણચંદ્રસુખી એ રાણી કાનોમાં કુંડળ પહેરતી, કપોલો ઉપર કસ્તૂરી લગાડતી, એની આકૃતિ, શૃંગાર અને વેશ બધું ચારુ-સારું હતું, ખોલવે, ચાલવે અને હસવે એ દુશળ હતી, વિવિધ ઘેટાઓ, વિવિધ વિલાસો, લલિત સંલાપો અને સુજાત ઉપચારો કરવામાં તે વિશેષ નિષ્ણાત હતી.

એવી એ અંગે અંગે અનુપમ લાવણ્ય ધરતી ધારિણી રાણી સેય રાજા સાથે અનુરક્ત હતી અને તેની સાથે મનુષ્યના શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રસપ, ગંધ એ પાંચ પ્રકારના કામસોગોને^{૩૫} અનુભવતી રહેતી હતી.

૭ આ તરફ—

એ રાત્રી રાણીના રાજ્યકાળમાં ગામેગામ ફરતા અને સુખે સુખે વિહરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર^{૩૬} આમલકરૂપા નગરી તરફ પધાર્યા, અને નગરીથી બહાર ઈશાનપૂણા તરફના અંબસાલવણુ ચૈત્યમાં પૂર્વવર્ણિત વનખંડથી વિરાજિત અથોક્ક વૃક્ષની નીચે આવીને જીતર્યા, ત્યાં તેઓ યથોચિત અવગ્રહ^{૩૭} ધારણુ કરી પૂર્વાભિમુખ^{૩૮} થઈ એ કાળી શિલાપાટ ઉપર પર્યકાસને^{૩૯} રહી સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા.

એ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર આદિકર, તીર્થકર, સ્વયંસંબુદ્ધ, પુરુષોત્તમ, પુરુષસિંહ, પુરુષવરપુંડરીક, પુરુષવરગંધર્વસ્તી, અભયદાતા, નેત્રદાતા, માર્ગદર્શક, શરણુદાતા, ભવિતદાતા,^{૪૦} દ્વીપસમાન, ત્રાણુસ્વપ, શરણુસ્વપ, ગતિ-આશ્રય-સ્વપ, આધારસ્વપ, ધર્મચક્રને પ્રવર્તાવનાર, વિશુદ્ધ જ્ઞાન અને દર્શનથી સુક્ત, છન્નરહિત, જિન-જય મેળવનાર, જિતાવનાર,^{૪૧} તરનાર, તારનાર, સુક્ત, સુકાવનાર, બુદ્ધ, બોધ આપનાર, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી અને અપુનરાવર્તનની શિવસ્વપ, અચલ, અરોગ, અક્ષય અન્યાયાધ સિદ્ધિને મેળવવાના અભિલાષી એવા હતા.

૮ એમના શરીરની ઉંચાઈ^{૪૨} સાત હાથ, સંસ્થાન સમચોરસ અને સંહનન-શરીરનો ણાંધો-વળ જેવો મજબૂત હતો. શરીરની અંદરના વાયુઓ અનુકૂળ રહેતા, મલાશય કંક પક્ષીના મલાશય જેવો નીરોગ, જઠર પારેવાના જઠર જેવું તીવ્ર, મલવિસર્જનનાં સ્થાન પક્ષીનાં મલ-

વિસર્જનનાં સ્થાન જેવાં નિર્લેપ અને પીઠ, ખન્ને તરફનાં પાંસળાં તથા ઉર સુખત હતાં.

એમનો શ્વાસ મુગંધી,^{૪૩} નીરાગી ઉત્તમ માંસ, છબી ઉઠાત અને પ્રશસ્ત, શરીર નિર્મળ અને અંગેઅંગમાંથી ઝરતું લાવણ્ય અસાધારણ હતું.

લોહાના ઘણી જેવી સુખદ્વ સ્નાયુવાળી અને શિખર જેવી ઉત્તર ખોપરી ઉપર શિરોભાગ, માથાના વાળ ઘન-નિચિત્-લગેલગ ઉગેલા-વાંકડિયા જમણા વાંકવાળા મુંવાળા અને ભમરા જેવા કાળા, વાળ ઉગવાની ચામડી-કેશાંતભૂમિ-સોના જેવી ચમકતી અને ઢાડિમના કુલ જેવી સ્નિગ્ધ, છત્ર જેવું ઉંચું ઉત્તમ ઉત્તમાંગ-મસ્તક, મણુવિનાનો એકસરખો અર્ધચંદ્ર જેવો લલાટપટ્ટ અને પૂર્ણચંદ્ર સમાન સોમાકારમુખ,

સાંભળવામાં સરવા પ્રમાણ્યુક્ત ખન્ને કાન, માંસથી ભરેલા પુષ્ટ ખન્ને કપોલ, ધનુષ જેવી વાંકડી કાળી આછી ભમરો, ખીલેલાં કમળ જેવાં એકાદ ઘોળા વાળવાળી^{૪૪} પાંખ-છુવાળાં ખન્ને નયનો, ગરકની નાસિકા જેવી ઉતુંગ લાંબી સરળ નાસિકા, પરવાળા જેવા ખન્ને હોઠ,

ચંપાની કળી જેવા નિર્મળ^{૪૫} એક શ્રેણીબદ્ધ બધા હાંત, અગ્નિથી ધમેલા સોનાના જેવું રાતું તાળવું અને જીભ, અવસ્થિત-અવસ્થાસૂચક અને સુવિલક્ષ્ય શ્મશ્નુ-ઢાઢી મૂંઝ,^{૪૬} શાર્દૂલની હડપચી જેવી માંસલ પ્રશસ્ત હડપચી,

પ્રમાણ્યસર ચાર આંગળ ઉંચી ઉત્તમ શંખ જેવી રૂપાળી ડોક, ઉત્તમ પાંડો વરાહ સિંહ શાર્દૂલ બળદ

અને હાથીના ખલા જેવા લરાવદાર મજબૂત ખલા,
સુખદ સાંધાવાળી સુશ્લિષ્ટ સ્થિર પુષ્ટ પોંચામાં સુસંસ્થિત
નગરના દરવાજા પાછળ રહેલા ભોગળ જેવી ગોળ અને
ધોંસરા જેવી લાંબી ભુલ્લગો,

શેષનાગે વિસ્તારેલી કૃષ્ણ જેવા વિપુલ અને ઉંચા
કરેલા ભોગળ જેવા દૃઢ બાહુઓ, રાત્રી કોમળ માંસલ
અને શુભ ચિહ્નોવાળી હથેળી, પાંચે આંગળીઓ સિધી
કરતાં જેમાં એક પણ કાણું ન દેખાય તેવો નિશ્ચિદ્ર પ્રશસ્ત
પંજે, લોહીથી લરેલી કોમળ પાંચ પાંચ આંગળીઓ, તાંબા
જેવા રાતા સ્નિગ્ધ ચમકતા નખો,

હથેળીમાં ચંદ્ર, શંખ, ચક્ર, સ્વસ્તિક અને સૂર્યની
જેવી રેખાઓ, પહોળી વિશાળ સોનાની પાટ જેવી ઉત્તમવલ
સમતલ-એક સરખી અને શ્રીવત્સના^{૪૭} ચિહ્નથી શોભતી
છાતી, હાડકાં ન દેખાય તેવો માંસલ બરડો, કનકની
કાન્તિ જેવી કાન્તિવાળું રોગરહિત નિર્મળ સુખત શરીર,

સંગત સંનત સુંદર અને સુખત પડખાંઓ, કાખની
નીચેના બન્ને બાજુના ભાગો બરાબર પ્રમાણસર અને
પુષ્ટ, આછી ઋણુ સ્નિગ્ધ અને રમણીય રૂવાટી-રોમરાઈ,
માછલી અને ખક્ષીની કુક્ષિ જેવી સુખત પુષ્ટ કુક્ષિ, માછલી-
ના ઉદર જેવું ચમકતું ઉદર, ઇંદ્રિયો બધી નિર્મળ,

પદ્મ જેવી વિશાળ નાભિ, મુસલ દર્પણ અને વજ્ર-
ના મધ્ય જેવો મધ્યભાગ,^{૪૮} ઉત્તમ ઘોડો અને સિંહની કટી
જેવો કટી ભાગ, શ્રેષ્ઠ ઘોડાના ગુપ્ત ગુહ્ય ભાગ જેવો ગુપ્ત
સુખત અને નિરુપલેપ ગુહ્ય ભાગ,

ઉત્તમ હાથી જેવી મલપતી લલિત અને વિક્રમવાળી ગતિ, હાથીની સુંઠ જેવા શોભન ઉરુઓ, ઠાંકણીમાં બરાબર બેઠેલા માંસલ બન્ને ઘુંટણો, હરણી જેવી રુદ્રી વૃત્ત જંઘાઓ, સુસ્થિર સુસંસ્થિત અને બહાર ન કળાય તેવી ઘુંટીઓ,

કાચળાના ચરણ જેવા સુપ્રતિષ્ઠિત ઉન્નત ચારુ ચરણો, નાની મોટી છતાં પગની આંગળીઓ સુસંહિત અને કૌમળ, પગના નખો રાતા અને ચમકતા, તળિયાં રાતાં કમળના પત્ર જેવાં સુકૌમળ અને મૃદુ, પગમાં પર્વત નગર મગર સાગર એક વગેરેની જેવી ઉત્તમ રેખાઓ,

વિશિષ્ટ સ્વપ બાળવલ્યમાન અગ્નિ, ચમકતી વીજળી, અને તરુણ સૂર્યની જેવું ઉગ્ર તેજ તથા આંગમાં ઉત્તમ પુરુષનાં આંગમાં હોય એવાં એક હજાર આઠ સુલક્ષણો:^{૪૯} શ્રમણુ લગવાન મહાવીર શરીરે એવા પ્રકારના હતા.

૯ સ્વભાવે શ્રમણુલગવાન મહાવીર અનાસવ-આસવ^{૫૦} વિનાના-સામાજિક વા આધ્યાત્મિક રૂપણુ જેથી ઉત્પન્ન થાય તેવી પ્રવૃત્તિ વિનાના, મમતારહિત, અક્રિયન^{૫૧}-ઐશ્વર્યક ગરીબીને વરેલા-અપરિબ્રહ્મી, સંસારના સોતે-પ્રવાહે-નહિ વહેનારા, આસક્તિ વિષયાનુરાગ દ્વેષ અને અજ્ઞાનથી પર રહેલા, નિર્ગ્રંથ પ્રવચનના ઉપદેશક, શ્રમણુ શાસ્તાઓના નાયક-તેમના વ્યવસ્થાપક, શ્રમણુના અધિપતિ, શ્રમણુવૃંદમાં પરિવર્તન કરનાર^{૫૨} -કાન્તિ કરનાર, બુદ્ધાને છાજે એવા ચોત્રીશ અતિશયોથી^{૫૩} સંપન્ન હતા.

વચનના પાંત્રીશ ગુણોથી^{૫૪} સંયુક્ત એવા શ્રમણુ લગવાન મહાવીર જે વખતે આમલકપ્પા નગરીમાં આવ્યા તે વખતે

તેમની સાથે આકાશગત ધર્મચક્ર આકાશગત^{૫૫} છત્ર આકાશગત શ્વેત ચામરો, પાદપીઠ સહિત આકાશસ્ફટિકમય-સ્વચ્છ-સિંહાસન અને આગળ ખેંચાતો^{૫૬} ધર્મધ્વજ એ બધું હતું; તથા ચૌદ હજાર શ્રમણો^{૫૭}-સાધુઓ અને છત્રીશ હજાર શ્રમણીઓ સાથે સંપરિવરેલા શ્રમણુ ભગવાન મહા-વીર કરતા કરતા ત્યાં આવ્યા હતા.

૧૦ જે વખતે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર ત્યાં આવ્યા તે વખતે આમલકખ્યા નગરીમાં ઠેરઠેર—તરલેટામાં ત્રિકમાં ચોકમાં ચાચરમાં ચતુર્મુખોમાં—ચોકઠામાં—રાજમાર્ગમાં અને શેરીઓમાં—જ્યાં સાંભળો ત્યાં ઘણા લોકો^{૫૮} પરસ્પર એમ કહેતા હતા કે હે દેવાનુપ્રિયો ! આકાશગત છત્ર વગેરે સાથે સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર અહીં આવ્યા છે તો તેવા પ્રકારના અરહંત ભગવંતોનાં માત્ર નામગોત્ર પણ કાને પડે તોય મોટો લાભ છે, તો પછી તેમની સામે જવાનો તેમને વાંદવાનો નમવાનો તેમની પાસે જઈ કેટલાક ખુલાસા પૂછવાનો અને તેમની પર્યુપાસના—સેવા કરવાનો પ્રસંગ મળે તો તો જે લાભ થાય તે માટે કહેવું જ શું ?

૧૧ આર્ય પુરુષનું એક પણ ધાર્મિક સુવચન કાને પડે તોપણ તે શ્રેયસ્વય છે તો પછી તેમની પાસે જઈ વિપુલ અર્થ-ઘણી હકીકતો બાણવાનો પ્રસંગ સાંપડે તો તેથી જે શ્રેય થાય તે માટે કહેવું જ શું ?

૧૨ તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે જઈએ અને શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વાંદીએ નમીએ સત્કારીએ સન્માનીએ

અને કલ્યાણસ્વપ મંગળમય દિવ્ય ચૈત્યની પેઠે તેમની પર્યુપાસના કરીએ તો એ, આપણે માટે આ ભવ પરભવ અને જન્મ જન્મ-માંતરમાં હિતસ્વપ થયો, સુખસ્વપ અને નિઃશ્રેયસસ્વપ નીવડશે.

૧૩ આમ વિચારીને ઘણા ઉચ્ચ^{૧૯} ઉગ્રપુત્રો ભોગો ભોગપુત્રો રાજન્યો ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણો ભટ્ટો ચોધો પ્રશાસ્તાઓ મદ્દક્ષિઓ લિચ્છવિપુત્રો લિચ્છવિઓ અને બીજા ઘણા માંડલિક રાજાઓ યુવરાજો રાજમાન્ય પુરુષો મડંગાધિપો કૌટુંબિકો-કણ્ઠીઓ ઇન્દ્રિયો સેનાપતિઓ સાથ-વાહો વગેરે અનેક લોકો જ્યાં ભગવાન ભિતર્યા હતા ત્યાં જવા નીકળ્યા.

૧૪ એમાંના કેટલાક^{૨૦} શ્રમણ ભગવાન મંડાવીરને વાંદવાની-નમવાની વૃત્તિવાળા હતા, કેટલાક માત્ર ભગવાનને જોવાના ઇચ્છુક હતા, કેટલાક તો ‘ભગવાન કેવા હોય’ એ જાતના કુતૂહલથી જવા પ્રેરાયા હતા, કેટલાકને અર્થવિનિશ્ચય-ખુલાસા મેળવવા હતા, કેટલાકને એમ હતું કે ત્યાં જઈશું તો અશ્રુતપૂર્વ સાંભળશું અને જે સાંભળ્યું છે તે સંબંધી શંકાઓ દૂર કરશું, કેટલાકે એમ ધારેલું કે આપણે તો ભગવાનની પાસે સર્વ પ્રકારે મુંડલાવ ધારણ કરી અગાર-ઘર છોડી અનગાર થશું, કેટલાકે એવો સંકલ્પ કરેલો કે આપણે પાંચ આણ્વતવાળો અને સાત શિક્ષા-વ્રતવાળો એમ બાર પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારશું, કેટલાક તો માત્ર જિનભક્તિના રાગથી પ્રેરાયા હતા અને કેટલાક ગતાનુગતિક હતા અર્થાત્ તેઓ એમ સમજેલા કે આ

બધા જાય છે ત્યારે આપણે પણ જવું એ શિષ્ટતા છે-
યોગ્ય છે : એમ જુદી જુદી વૃત્તિવાળા તેઓ બધા લગવા-
નની પાસે જવા નીકળ્યા.

૧૫ શ્રમણ લગવાન મહાવીરની પાસે જનારા એ
બધા નહાએલા, તેમણે બલિકર્મ^{૧૧} કરેલું, તિલક વગેરે લગા-
ડેલાં, માથે ડોકે માળાઓ નાખેલી, હાર અર્ધહાર ત્રણસરો
હાર લટકતાં ઝુંભણાં કટિસૂત્ર-કણુદોરો વગેરે આભરણો
પહેરેલાં અને સુંદર વસ્ત્રો સજેલાં તથા શરીરે ચંદન લગાડેલું,

એઓ કેટલાક ઘોડે ચડેલા, કેટલાક હાથી ઉપર
બેઠેલા, રથ ઉપર ચડેલા, ઘુમ્મટવાળી પાલખીમાં બેઠેલા,
અને ખૂલતી પાલખીમાં આવેલા હતા; વળી મોટા જનસમુદ્ધા-
યથી વિટાએલા કેટલાક માત્ર પગે ચાલીને જતા હતા.
એ બધા જનારાઓનો એવાજ એટલો બધો થતો હતો કે
જાણે કોઈ ખળભળેલો મેંહાસમુદ્ર ગાજતો ન હોય.

૧૬ આમલકખા નગરીથી બહાર ઈશાન ખૂણામાં
આવેલા અંબસાલવણું ચૈત્યમાં એઓ બધા જઈ પહોંચ્યા.
ત્યાં છત્ર વગેરે તીર્થકરના અંતિશેષો એતાં તેઓ પોત-
પોતાનાં યાન વાહન ઊભાં રાખી ઊતરી પડ્યા-યાનો છેડી
નાખ્યાં, વાહનો ચરવા-છૂટાં મૂકી દીધાં અને એઓ લગ-
વાનની પાસે આવી પહોંચ્યા, તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દીધી,
વંદના કરી નમસ્કાર કર્યો અને લગવાનની શુશ્રૂષા કરતા
તેઓ બહુ દૂર નહિ તેમ બહુ નજીક નહિ. એ-રીતે હાથ
બેડીને તેમની સામે વિનયપૂર્વક બેઠા.

આમલકખાનો રાજા સેય અને રાણી ધારિણી પણ એ બંધાંની સાથે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સેવામાં બેઠાયાં હતાં.

૧૭ આમલકખાના રાજા સેય, રાણી ધારિણી અને ત્યાંના જનસમુદાયને ઉદ્દેશીને શ્રમણગણમાં પરિવર્તન કરનાર શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પોતાની ધર્મસંશોધક વાણી સંભળાવી. તેમણે '૨૪' કહ્યું કે—

(૧) " જે મનુષ્યો દુર્ણુદ્ધિથી પ્રેરાઈને પાપકર્મો કરી તે દ્વારા ધન પેદા કરે છે તેઓ આ વિશટ વિશ્વને દુઃખના જાડા ખાડામાં ધક્કેલે છે અને પોતે પણ સતત તરફડિયાં મારતાં મારતાં ઝુરી ઝુરીને ઉપડી જાય છે—છેવટે લેશ પણ શાંતિ પામતા નથી. આ સંસારમાં શાંતિ પણ છે અને અશાંતિ પણ છે. શાંતિ કે અશાંતિ મેળવવી માનવીના પોતાના હાથનીજ વાત છે. મનુષ્યમાં તૃષ્ણાવૃત્તિ વિશેષ બળવાન છે તેને લીધે એ સુખદુઃખનું ખરું સ્વરૂપ સમજી શકતો નથી, ઉલટું દુઃખને સુખ સમજે છે અને સુખને દુઃખ સમજે છે. એ તૃષ્ણાવૃત્તિની પ્રણાળ બળવત્તાનેજ લીધે ક્રોધ વધે છે, મૂઢતા વ્યાપે છે અને મનુષ્ય પોતાનું—પોતાના સ્વરૂપનું—પોતાના કર્તવ્યનું જ્ઞાન ભૂલી જાય છે એટલે આખર તે માનવ મટી દાનવી વૃત્તિ ઉપર આવી જાય છે. આમ થવાથી મનુષ્યોની પરસ્પર હિતકારિણી બંધુતાની વૃત્તિ શિથિલ થાય છે, તેથી અન્યોઅન્ય વૈર-વૃત્તિ પેદા થઈ સર્વત્ર અશાંતિ ઉપજાવે છે. શું મનુષ્ય, પણ કે પક્ષીઓ વા આ સ્થાવર જગત એ બધું એ ધખ-

ધખતી અશાંતિમાં હોમાય છે, માટેજ ધન પેદા કરનારા લો-
કોએ પરસ્પર બંધુતાની વૃત્તિનો નાશ ન થાય તે તરફ વિશેષ
લક્ષ્ય રાખી પોતપોતાનો વ્યવહાર કરવો ઘટે. અન્યથા કોઈનું
ઐય થવાનું નથી. માત્ર ધન પેદા કરનારો આ વિચાર
ભાગ્યેજ કરે છે કે તેની ધનતૃષ્ણાની આગમાં આજસુધીમાં
કેટલાં માનવી હોમાયાં, કેટલાં પશુઓ અને પક્ષી બાળીને
ખાખ થઈ ગયાં, કેટલાં કોટિ વૃક્ષો કપાયાં, કેટલાં બધાં સ્વચ્છ
પાણીનો હોમ થઈ ગયો, કેટલી બધી સ્વચ્છ હવાને બગાડી
નાખી તેનો વિનાશ થયો અને વિનાશ પામતી કેટલી આગે
કેટકેટલાંને બાળી નાખ્યાં. ધન પેદા કરવાની આ રીત-
નુંજ નામ દુર્બુદ્ધિ છે-ઘોર હિંસા છે-પરસ્પર બંધુતાની
વૃત્તિ શિથિલ થવી એ દાનવી વૃત્તિનું મુખ્ય લક્ષણ છે.
એ ધર્મની, પુણ્યની, સુખની અને પ્રાણી માત્રની નાશક
છે એ ભૂલવું ન જોઈએ. ક્રિયાકાંડનું હાડપિંજર એ વિશુદ્ધ
ધર્મ નથી પણ તે હાડપિંજરમાં પરસ્પર બંધુતારૂપ અહિં-
સાવૃત્તિનો પ્રાણ સંચારવો એજ શુદ્ધ ધર્મનો પાયો છે, માટેજ
આર્ય પુરુષોએ એક અહિંસાને પરમ ધર્મ કહેલો છે.

(૨) “વિલાસી મનુષ્ય એમ માનતો હોય કે મારું
શરણુ તો ધન છે, મારે પરસ્પર બંધુતાની વૃત્તિ કેળવવાની
શી જરૂર છે? તો એમ માનતો એ મૂઠ્ઠા ખાંડ ખાય છે.
માત્ર ધન હોવાને લીધે આજસુધીમાં કોઈનું ત્રાણ થયું
નથી અને હવે પછી થશે પણ નહિ. આ લોક કે પર-
લોકમાં તેજ સુખી થશે કે જેનામાં વ્યાપક ભ્રાતૃલાવની
જ્યોતિ પ્રકટી હોય અને જેનો બધો વ્યવહાર એ વ્યાપક

ભાતૃલાવ ઉપરજ ચાલતો હોય.

(૩) “તૃષ્ણાનું ચક્ર એટલું બધું પ્રબળ છે કે મનુષ્ય તેનાથી શીઘ્ર છૂટો થઈ શકતો નથી—ઈચ્છા છતાં પોતાના વ્યવહારોમાં વિવેકપૂર્વક રહી શકવામાં શિથિલતા આવ્યા કરે છે; આમ છતાં મુમુક્ષુ જનોએ ગલરાવાનું નથી જ, તેઓએ તો વારંવાર પ્રબળ પ્રયત્ન કર્યા કરવાનો છે અને તૃષ્ણાની પ્રવૃત્તિઓના પાશમાં ન ફસાતાં આત્મસંશોધનોના પ્રયત્નોમાં મગ્યાજ રહેવાનું છે.

(૪) “બુદ્ધો—જે આ શ્રમણો અહીં બેઠેલા છે તેઓ તૃષ્ણાના ચક્રથી છૂટવા માટેજ શ્રમ કરી રહ્યા છે. તમે એમ ન સમજતા કે શ્રમણનો માત્ર વેશ પહેરવાથી શ્રમણ થઈ જવાય છે. આ તો એક પ્રકારની શાળા છે. જેમ તમે નિશાળમાં જઈને અંકજ્ઞાન વગેરે વિદ્યાઓ શિખો છો તેમ આ મારી શાળાના શ્રમણ વિદ્યાર્થીઓ તૃષ્ણાના ચક્રને છેદવાની વિદ્યાઓ શિખી રહ્યા છે, તેઓ એ માટે સખળ પ્રયત્ન કરે છે, છતાંય તૃષ્ણાનાં નવાં નવાં સ્વપો તેમને વારંવાર સતાવે છે જેથી તેઓમાં પણ ભારે અસમંજસતા ફેલાઈ રહે છે; આમ છતાંય તેમને કહ્યું છું કે તેઓએ મુમુક્ષાવૃત્તિનો એક છાંટો બાકી હોય ત્યાંસુધી જરાય ગલરાવાનું નથી, પણ આરંભેલા પ્રયત્નમાંજ દિનપ્રતિદિન શિથિલતા છોડી સવિશેષ ઉગ્ર બનવાનું છે. કોઈ તમે કહેશો કે શ્રમણ થયા પછી વળી તૃષ્ણા શાની? તો મારે જણાવવું જોઈએ કે તૃષ્ણા કાંઈ ધનની, સ્ત્રીની કે પુત્રની જ હોય છે એમ નથી, એ તો અનેક સ્વાંગો કરીને પ્રાણી-

માત્રને સતાવ્યા કરે છે. શ્રમણોએ ધન મૂક્યું, સ્ત્રી અને વહાલાં માતપિતા છોડ્યાં છતાં તેઓમાં વેશની, ઉપકરણની, ખાવાપીવાની, ચેલાચારીની, ગુરુની, ઉપાસકની, વાચનાની, વેશમાં પણ અમુકજ પ્રકારના વેશની અને સૌથી મોટામાં મોટી હાનિકારક તૃષ્ણા મોટા થવાની-મોટા કહેવરાવવાની છે. તૃષ્ણાનાં આ રાક્ષસી સ્વરૂપો આ શ્રમણોને પણ ધક્કીએ પણ નડમાજ કરે છે-વેશ અને ઉપકરણોની તૃષ્ણામાંથી બચવા નબળાવ ધારણ કરવા જતાં તેનીજ ચોક તૃષ્ણા બંધાઈ ગઈ, ખાવાપીવાની જાળમાંથી બચવા અનશનમ્તો આદરતાં તેમાંજ ફસાઈ જવાળેવું થયું, મનને ઠેકાણે લાવવા ભયંકર ઉગ્ર તપો, ઘોર દેહદંડનો અને કેશલુંચન વગેરે ઘોરાતિઘોર બાહ્ય કષ્ટો કરવા જતાં તેમાંજ ટેવાઈ રસદીન થવા જેવું થયું : આમ અનેક ઉગ્ર ઉપચારો ચાલુ છતાંય હજી આ શ્રમણો ઠેકાણે આવતા નથી; તેમ છતાંય મારી શક્યા છે-મારો અચળ વિશ્વાસ છે કે પ્રજાળ પ્રયત્નની સામે તૃષ્ણા એક ક્ષણ પણ ટકી શકવાની નથી. મારા પોતાના જાતિ અનુભવથી કહું છું કે તમે પણ તૃષ્ણાની સામે મોરચા માંડશો તો જરૂર તેને છેદીને વિજય વરવાનાજ.

(૫) “ ઘેર સોના સ્વપાના કૈલાસ પર્વત જેવડા અસંખ્ય પહાડો હોય તોપણ એ દુઃખદ તૃષ્ણા શમતી નથી-એ તો આકાશ જેવી અમાપ છે. એનું શમન તો વિવેકપૂર્વક રહેવામાં છે અને તે પ્રમાણે પોતપોતાના સર્વ વ્યવહારો ચલાવવામાં છે. ”

સર્વ મુખકર બ્રાતૃભાવને ફરીવાર યાદ દેવરાવી ભગવાને પોતાની દેશના પૂરી કરી.

આમલકખાનો એ જનસમુદાય ભગવાનની ઉક્તિ દેશના સાંભળીને વિશેષ પ્રમુદિત થયો અને 'ભગવાને નિર્ઋથ પ્રવચન ઠીક કહી જતાવ્યું છે' 'એવો કોઈ ધ્રમણ કે ગ્રાહણ નથી જે આ પ્રકારની ધર્મદેશના કરી શકે' એમ કહેતો કહેતો એ સમુદાય પોતપોતાના સ્થાનકે જઈ પહોંચ્યો.

૧૮ રાત્ર સેય અને રાણી ધારિણી પણ ભગવાનની એ અપૂર્વ દેશના સાંભળીને પ્રસન્ન પ્રસન્ન થઈ ગયાં, તેમણે ભગવાનને વંદન-નમન કરી કેટલાક પ્રશ્નોના ખુલાસા પૂછી લીધા અને પછી તેઓ નિર્ઋથ પ્રવચનની તેમજ ભગવાનની યશોગાથા ગાતાં ગાતાં પોતાને મહાલયે આવી પહોંચ્યાં.

૧૯ જે સમયે ધ્રમણ ભગવાન મહાવીર આમલકખાનગરીની બહાર આવેલા અંગસાલવણ ચૈત્યના ૧૩ સમવસરણુ-માં ણિરાજતા હતા તે કાલે તે સમયે ૧૪ સૂર્યોલ્લસિંહાસન વિમાનમાં સુધર્મા નામની સલામાં સૂર્યોલ્લસિંહાસન ઉપર બેઠેલા સૂર્યોલ્લેખ પોતાના વિપુલ અવધિવડે સમગ્ર જંબૂ-દ્વીપ તરફ નજર નાંખી તેને બરાબર નિરખી રહ્યો હતો.

૨૦ એ સૂર્યોલ્લેખના પરિવારમાં ચાર હજાર સામાનિક દેવો, પોતપોતાના પરિવારથી વિંટળાએલી તેની ચાર પદ્મ-રાણીઓ, ત્રણ સલાઓ, સાત સેનાઓ, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને સૂર્યોલ્લવિમાનમાં રહેનારા બીજા પણ ઘણા દેવો અને દેવીઓ હતાં.

૨૧ સૂર્યોલ્લસિંહાસન ઉપર બેઠેલા તે સપરિવાર સૂર્યોલ્લેખ-નાટ્ય, ગીત, વાદ્ય, તંત્રી, તલ, તાલ, બીજાં વિવિધ વાજાંઓ અને વાદનકળામાં દક્ષ પુરુષ જેને વગાડે છે

એવો મેઘની પેઠે ગાજતો મૃદંગ-એ બધાંમાંથી નીકળતા મધુર સ્વરો સાંભળતો સાંભળતો દિવ્ય લોગોને લોગવતો રહેતો હતો.

૨૨ સૂર્યાભદ્રેવે સમગ્ર જંબૂદ્વીપને નિરખતાં નિરખતાં ભારતવર્ષમાં આમલકપ્પા નગરીની બહાર અંબસાલવણુ ચૈત્યમાં આવી રહેલા અને યોગ્ય અવગ્રહપૂર્વક સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને જોયા.

૨૩ ભગવાનનું દર્શન કરીને તે સૂર્યાભદ્રેવ ૧૫હર્ષ-વાળો, તોષવાળો અને આનંદિત ચિત્તવાળો થયો તથા ભગવાન તરફ એના મનમાં પ્રીતિ થઈ-પરમ સૌમનસ્ય થયું. હર્ષના આંવેગથી તેનું હૃદય ધબકવા લાગ્યું, એનાં કમળ જેવાં ઉત્તમ નેત્રો ખીલી ઉઠ્યાં, આનંદના વેગથી એનાં ઉત્તમ કડાં ભેરખાં કેથૂર મુગટ બન્ને કુંડલો અને મુંદર હારથી મુચોભિત છાતી-એ બધું ચલાયમાન-હલું-હલું-થઈ ગયું.

૨૪ નીચે સુધી લટકતા પ્રલંબને અને કંપાયમાન થએલાં બીજાં આબૂપણોને ધારણ કરતો તે સૂર્યાભદ્રેવ ભગવાન મહાવીરને જોતાંજ સંશ્રમ સાથે ત્વરા અને ચપળતાપૂર્વક સિંહાસનથી ઊભો થઈ ગયો, પછી તેણે પાદપીઠ ઉપર ચડી પાદુકાઓ-મોજડીઓ-કાઠી નાખી અને તીર્થંકરની સામે સાત આઠ પગલાં જઈ ડાબો ઘુંટણ ઉંચો કરી જમણો ઘુંટણ ધરણી ઉપર ઢાળી મસ્તકને તણ વાર ધરણી ઉપર નમાવ્યું. પછી જરાક માથાને ઉંચું કરી

કડાં અને બેરખાંથી સ્તબ્ધ થએલી ભુજબોને ભેગી કરી, દશે નખ એક બીજાને ઝડે એ રીતે બન્ને હથેળીઓ સાથે રાખી શિરસાવર્તપૂર્વક મસ્તકે અંજલિ બેઠી તે આ પ્રમાણે બોલ્યો:

૨૫ યાવત્ અન્નરઅમર^{૧૬} સ્થાનને પ્રાપ્ત થએલા અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર થાઓ, અન્નરઅમર સ્થાનને મેળવવાની વૃત્તિવાળા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને નમસ્કાર થાઓ, અહીં રહેલો હું ત્યાં રહેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વાંટું છું, ત્યાં રહેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર અહીં રહેલા મને ભુજો છે : એમ કરીને તે સૂર્યાભદ્રેવ ભગવાનને વાંદી નમી પાછો પૂર્વાભિમુખ થઈ સિંહાસન ઉપર બેસી ગયો.

૨૬ ત્યારપછી તે સૂર્યાભદ્રેવના આત્મામાં^{૧૭} ચિંતન-રૂપ, અલિલાપરૂપ આ આ પ્રકારનો મનોગત સંકલ્પ-વિચાર-ઉત્પન્ન થયો :

૨૭ “યોગ્ય અવગ્રહપૂર્વક સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બંધૂદ્રીપના ભારતવર્ષમાં આમલકખ્યા નગરીની બહાર અંબસાલવણ ચૈત્યમાં આવીને વિહરે છે તે મારે માટે શ્રેયસ્વ છે.

૨૮ “તેવા પ્રકારના અરહંત ભગવંતોનાં માત્ર નામ જોત્ર કાને પડે તોપણ તે મહાકુલસ્વ છે, તો પછી તેમની સામે જવાનો, તેમને વાંઢવાનો, નમસ્કાર કરવાનો, તેમની પાસેથી કેટલાક ખુલાસા પૂછવાનો અને તેમની ઉપાસના કરવાનો પ્રસંગ મળે તો તો કહેવું જ શું ?

૨૯ “આર્ય પુરુષનું માત્ર એક ધાર્મિક સુવચન કાને પડે તોપણ તે મહાકલ્પરૂપ છે, તો પછી તેમની પાસેથી વિપુલ અર્થ-ઉપદેશ-મેળવવાનો પ્રસંગ સાંપડે તો તો કહેવું જ શું ?

૩૦ “તો હું શ્રમણુ લગવાન મહાવીરને વાંઢવા, નમવા, તેમનો સત્કાર કરવા, સન્માન કરવા તથા તે કલ્યાણરૂપ, મંગળરૂપ, ચૈત્યરૂપ અને દેવરૂપ શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની પર્યુપાસના કરવા જાઉં.

૩૧ “શ્રમણુ લગવાન મહાવીરની એ પર્યુપાસના મારે માટે-જન્મજન્મમાંતરમાં હિતકર, સુખકર, ક્ષમકર,^{૧૮} કલ્યાણકર નીવડવાની છે અને નીવડશે” : એમ તે સૂર્યાભદ્રેવ વિચાર કરે છે. એ પ્રમાણે ગંભીરપણે વિચારીને તેણે પોતાના આસિયોગિક દેવોને બોલાવી તેમને આ પ્રમાણે કહ્યું :

૩૨ “ હે દેવાનુપ્રિયો ! એમ છે કે, યોગ્ય અવગ્રહને ગ્રહણ કરી સંયમ અને તપથી આત્માને લાવિત કરતા શ્રમણુ લગવાન મહાવીર જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આમલકાપા નગરીની ગહાર અંબસાલવણુ ચૈત્યમાં આવીને વિહરે છે. તો હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ત્યાં જાઓ અને અંબસાલવણુ ચૈત્યમાં બિરાજતા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તેમને વાંઢો, નમો અને પછી તમારાં નામ અને ગોત્રો તેમને કહી સંલજાવો,^{૧૯} તથા શ્રમણુ લગવાન મહાવીરના જિતારાની આસપાસ ચારે બાજુ યોજન-પ્રમાણુ જમીનમાં અપવિત્ર, સડેલાં, ફૂગથી તણખલાં, લાકડાં, પાંદડાં કે કચરો વગેરે જે કાંઈ પડ્યું હોય તેને

ત્યાંથી ઉઠાવી દૂર કરો અને એ જમીનને તદ્દન ચોક્કસ
કરો. વળી, તેટલી જમીન ઉપર સુગંધી પાણીનો છંટકાવ
એવી રીતે કરો જેથી ત્યાંની ઉડતી બધી ધૂળ બેસી જાય,
બહુ પાણીપાણી ન થાય અને વધારે કિચ્ચક પશુ ન
થાય. પછી, જેની રજા પશુ ઉડતી નથી એવી જમીન
ઉપર જલજ અને સ્થલજ એવાં પાંચ પ્રકારનાં સુગંધી
પુષ્પોનો વરસાદ એવી રીતે વરસાદો કે ત્યાં બધાં પુષ્પો
અસાંજ પડે, તેમનાં દિટિયાં નીચે રહે અને એ પુષ્પો
બધે જમીનથી ઉચે એક એક-જાતુ-હાથ-સુધી ઉપરાઉપર
ખીચાખીચ રહે. આ ઉપરાંત તે જમીનને કાળો અગર,
ઉત્તમ કિનરૂ અને તુરુક્કના સુગંધી ધૂપથી મધમધિત
કરો અને એ રીતે એ ભૂમિને સર્વ પ્રકારે દિવ્ય કરો-ત્યાં
ઉત્તમ દેવ આવી શકે એવી સુંદરમાં સુંદર, સુગંધીમાં
સુગંધી અને પવિત્રમાં પવિત્ર બનાવો-આમ કરી કારવીને
પછી મને શીઘ્ર સમાચાર પણ આપો.”

૩૩ આલિયોગિક દેવોએ ‘શ્રીમાન દેવ જે કહે છે
તે ધરાધર છે’ એમ કહી સૂચાલદેવની એ આજ્ઞાને તે
સહુર્ષ વિનયપૂર્વક હાથ જોડીને સ્વીકારી અને પછી તેઓ
ધ્યાનકોણ તરફ જવા નીકળ્યા. ધ્યાનકોણ તરફ જઈ
વૈકિંચસમુદ્ધાત^{૭૧} પડે તેમણે સંજોગે જન લાંબો દંડ
કાઢ્યો અર્થાત્ એ દ્વારા તે દેવોએ વેડુર્ય, લોહિ-
તાપ્ત, મસારગદ્દલ, હંસગર્ભ, નયોતિ-
રસ, ગંજનપુલક, અંજન, રજન એક, સ્ફટિક
અને રિપ્પનાં મોટાં-જડાં પુદ્ગલો પુદ્ગલો.

લીધાં. પછી ફરી પણ વૈકિયસમુદ્ઘાત કરી તેમણે પોતાનાં ઉત્તર વૈકિયસ્વપો બનાવ્યાં. આ રીતે તેઓ-આલિયોગિક દેવો-પોતાનાં સ્વપોને બનાવી ઘણી જ ત્વરાવાળી, વિશેષ વેગવાળી, અતિશય શીઘ્રતાવાળી, વધુમાં વધુ સ્થપલતાવાળી, પ્રચંડ દિવ્ય ગતિથી તીરછી દિશામાં જવા ઉપકથા. અસંખ્ય દ્વીપ અને સમુદ્રોની વચ્ચેવચ્ચ થતા તેઓ જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આવી પહોંચ્યા. પછી ત્યાં આમલકાપ્પા નગરીની બહાર જે તરફ અંબસાલવણુ ચૈત્યમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર બિરાજ્યા હતા તે તરફ જઈ તે આલિયોગિક દેવોએ ભગવાન મહાવીરની ફરતી ત્રણ પ્રકક્ષિણા કરી, તેમને વાંધા, નમસ્કાર કર્યો અને પછી તેઓ આ પ્રમાણે બોલ્યા:

૩૪ “હે ભગવાન ! અમે સૂર્યાલદેવના આલિયોગિક દેવો છીએ, આપ દેવાનુપ્રિયને વાંદીએ છીએ, નમીએ છીએ, સત્કારીએ છીએ, સન્માનીએ છીએ અને કલ્યાણસ્વપ, મંગળસ્વપ, દેવસ્વપ અને ચૈત્યસ્વપ એવા આપ દેવાનુપ્રિયની પશુપાસના કરીએ છીએ.”

૩૫ ‘હે દેવો’ એમ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે તે દેવોને આ પ્રમાણે કહ્યું:

“હે દેવો ! એ પુરાતન છે, હે દેવો ! એ દૃત્યસ્વપ છે, હે દેવો ! એ કરણીયસ્વપ છે, હે દેવો ! એ આચીર્ણ છે, અને હે દેવો ! એ સંમત મનાએવું છે કે ભવનપતિ, વાનવ્યંતર, જ્યોતિષિક અને વૈમાનિક દેવો અરહંત ભગવંતોને વાંદે છે, નમે છે અને તેમ કરી પોતપોતાનાં નામ-

ગોત્રો કહી સંભળાવે છે. હે દેવો ! એ પુરાતન પદ્ધતિ છે અને તે સમ્મત થએલી છે.”

૩૬ ત્યારપછી, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે જેમને ઉક્ત રીતે કહેવું છે એવા તે આલિયોગિક દેવો હર્ષિત થયા અને આવત પ્રકુલ હૃદયવાળા થયા. તેમણે શ્રમણ ભગવાનને વાંદી નમી ઉત્તરપૂર્વના ખૂણા તરફ જઈ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કયો, તે દ્વારા સંખ્યેય યોજન લાંબો દંડ કાઢ્યો અર્થાત્ એ સમુદ્ધાતદ્વારા તે દેવોએ મોટાં-ભડાં-પુદ્ગલોને ફર કરી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલો લીધાં. પછી ફરી પણ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરી ૭૨ તે દેવોએ સંવત્ક વાયુની રચના કરી અને તે વાયુદ્વારા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનો જે સ્થળે જિતારો હતો તે સ્થળની આસપાસ ચારે બાજુ એક યોજન સુધીમાં જે કાંઈ અપવિત્ર-સડેલાં, દુર્ગંધી તણખલાં, લાકડાં, પાંદડાં કે કચરો વગેરે પડ્યું હતું તે બધું ત્યાંથી ઉઠાવી ફર કરી યોજનપ્રમાણ ભૂમંડલને સ્વચ્છ કર્યું.^{૭૩}

૩૭ વળી, ફરીવાર વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરી તે દ્વારા તે દેવોએ પાણીભરેલાં વાદળની^{૭૪} રચના કરી. જેમ કોઈ કુશળ છંટારો પાણીભરેલા મોટા ઘડાદ્વારા કોઈ બગીચાને છાંટે અને તેને શાંતરજ-શીતળ કરે તેમ તે દેવોએ એ પાણી ભરેલાં વાદળદ્વારા એ સ્વચ્છ કરેલ ભૂમંડળ ઉપર સુગંધી પાણી વરસાવી-છાંટી ત્યાં ઉડતી ધૂળને બેસારી દીધી-તેને શાંતરજ-શીતળ બનાવી દીધું. પાણીને વરસાવતો મેઘ જેમ ગાળે છે અને વીજળીથી ઝળકે છે તેમ તે દેવોએ રચેલું

એ પાણીભરેલું વાદળ પણ પાણીને વરસાવતું ગાજતું હતું અને વીજળીથી ચમકતું હતું.

૩૮ વળી, ત્રીજી વાર વૈક્રિયસમુદ્ધાત કરી તે દ્વારા તે દેવોએ કૂલભરેલાં વાદળની રચના કરી. જેમ કેાઈ માળીનો કુશળ યુવાન પુત્ર કૂલભરેલી ચંચેરીઓદ્વારા રાજ-સભાને પુષ્પોથી મધમધિત કરી દે તેમ તે દેવોએ મેઘની પેઠે ગાજતા અને વીજળીથી ઝળકતા એ કૂલભરેલાં વાદ-ળદ્વારા પાણીથી સુગંધિત કરેલી એ ભૂમિ ઉપર પાંચ પ્રકારનાં પુષ્પોને વરસાવી તેને ચારે બાજુથી મહેક મહેક કરી મૂકી અને જમીનથી ઉચે એકએક જાનુ-હાથ સુધી ઉપ-રાઉપર પુષ્પોથી ખીચાખીચ ભરી દીધી. તે પુષ્પો પણ તેમણે એવી રીતે વરસાવ્યાં કે દરેક પુષ્પનું હિટિયું નીચું રહે અને કળીઓવાળો ભાગ ઉપર રહે.

૩૯ ત્યારપછી, પુષ્પોથી મધમધતા એ ભૂમંડળને કેમ જાણે સુગંધનો મહાસાગર ન બનાવવો હોય તેમ એ દેવોએ ત્યાં ચારે બાજુ ઉત્તમ કાળો અગર, ઉત્તમ કિનરૂ અને તુરુક્કનો સુગંધી ધૂપ મૂકી તેને ઘણુંજ સુગંધિત કરી મૂક્યું અને એવી રીતે કરી તે સ્થળે દેવો પણ આવી શકે એવું તેને આકર્ષક બનાવી દીધું.

૪૦ હવે આ બધું ભૂમિશુદ્ધિને લગતું કામ પતાવી તે દેવો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર તરફ આવ્યા, ત્યાં આવી તેમને વાંદી નમી ત્યાંથી પોતાના સ્થાન ભણી જવા નીકળ્યા. જે જાતની વેગવતી પ્રચંડ ગતિથી તેઓ આવ્યા હતા તેજ ગતિદ્વારા જતા તેઓ સૌધર્મકલ્પને સત્વર પહોંચી

ગયા. ત્યાં જે તરફ સૂર્યાલનામનું વિમાન હતું અને સુધર્મા સભામાં જે તરફ સૂર્યાલદેવ બિરાજેલો હતો ત્યાં જઈ તેમણે સૂર્યાલદેવ તરફ વિનયપૂર્વક હાથ જોડી માથું નમાવી ‘સૂર્યાલ-દેવનો જય થાઓ-વિજય થાઓ’ એવો પ્રઘોષ કર્યો અને તેમણે તેને જણાવ્યું કે “હે મહારાજ ! આપે અમને લગવાન મહાવીરના બિતારાની આસપાસના ભૂમંડળને શુદ્ધ અને સુગંધિત કરવાની જે આજ્ઞા આપી હતી તે પ્રમાણે અમે બધું કરી આજ્ઞા છીએ અર્થાત્ આપે આપેલી આજ્ઞા અમે હવે આપને પાછી સોંપીએ છીએ.”

૪૧ ત્યારપછી તે સૂર્યાલદેવ, એ આલિયોગિક દેવો પાસેથી તેમણે કહેલી ઉક્ત હકીકતને સાંભળીને-અવધારીને હર્ષિત થયો, તુષ્ટ થયો યાવત્ પ્રપુત્ર હૃદયવાળો થયો.

૪૨ ત્યારબાદ તેણે પોતાના સેનાપતિ દેવને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! સૂર્યાલવિમાનમાં આવેલી સુધર્મા સભામાં એક મોટી સારા રણકારાવાળી ઘંટા ટાંગેલી છે, જેનો ઘેરાવો યોજનપ્રમાણ છે અને જે મેઘની પેઠે ગંભીર અને મધુર રણકો કરે છે તે ઘંટાને તું શીઘ્ર ઉલાળતો ઉલાળતો-ઉંચા ઉંચા ઘોષથી ઉદ્ઘોષણ કરતો કરતો આ હકીકતને બહાર કર : હે દેવો ! સૂર્યાલવિમાનમાં રહેનારા પ્રત્યેક દેવદેવીઓને સૂર્યાલદેવ આજ્ઞા કરે છે કે હે દેવો ! જંબૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં આવેલી આમલક નગરીના અંજસાલવણ ચૈત્યમાં શ્રમણ લગવાન મહાન સમોસરો છે, તેને વાંદવા માટે જે દેવ જતાર છે

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે પણ તમારી સર્વ શોભા-ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિ સાથે અને પોતપોતાના પરિવાર સાથે સંપરિવૃત્ત થઈ પોત-પોતાનાં યાન વિમાન ઉપર ચઢી તેની સાથે જવા તૈયાર થાઓ : આ માટે વિદ્વંજન ન કરતાં વૃજતસર તમે બધાં સૂર્યાભદેવની સમક્ષ હાજર થઈ જાઓ.”

૪૩ એ પ્રકારની આજ્ઞા કરવાની સૂર્યાભદેવની સૂચના સાંભળીને તે સેનાપતિદેવ હર્ષિત થયો અને તે-આજ્ઞા કરવાની સૂચનાને તેણે વિનયપૂર્વક સ્વીકારી. પછી તે સેના-પતિદેવ સૂર્યાભવિમાનમાં આવેલી સુધમાં સભામાં આવ્યો અને જ્યાં તે મોટી સારા રણકારાવાળી અને વગાહતાંજ મેઘની પેઠે ગાજતી એવી યોજનપ્રમાણુ ઘેરાવાવાળી ઘંટા ટાંગેલી છે ત્યાં જઈ તેણે તેને ત્રણ વાર ઉલાળી. એ ઘંટાને ત્રણ વાર ઉલાળતાંજ સૂર્યાભવિમાનમાં એક મોટો જળર-હસ્ત અવાજ થયો, તે અવાજ થતાંજ તે વિમાનમાં રહેલા બધા મહેલો અવાજના પકછંદાથી ગાળી ઉઠ્યા. ૭૫

૪૪ એ મહેલોમાં રહેનારા દેવો અને દેવીઓ પરસ્પર કીડામાં મથાશુભ હતાં, સતિમાં આસક્ત હતાં અને અનેક પ્રકારનાં વિલાસોમાં તદ્દલીન હતાં; તે બધાં એ ઘંટાનો અવાજ સાંભળી એકકાન થઈ ગયાં, ઘંટાનો અવાજ સાંભળી તે બધાંને કુતૂહલ થયું. ઘંટાનો અવાજ શાંત થયા પછી તે દેવો અને દેવીઓએ ‘સૌએ લગવાન મહાવીરને વાંદવા માટે બનતા સૂર્યાભદેવ સાથે જવા તૈયાર થયું અને બધાજે પખતસર પોતપોતાનાં વાહન-યાનો સાથે સૂર્યાભદેવની

સમક્ષ હાજર થવું' એવી એ સેનાપતિદેવે સૂચવેલી સૂર્યાલ-
દેવની આજ્ઞાને ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી.

૪૫ સેનાપતિદેવે સાંભળાવેલી સૂર્યાલદેવની આજ્ઞાને
સાંભળીને એ યદ્યાં દેવો અને દેવીઓ હર્ષિત થયાં. એમાંનાં
કેટલાંકને તો લગવાન મહાવીરને વાંઢવાની વૃત્તિ થઈ
આવી, કેટલાંક તો લગવાન મહાવીરને પૂજવા માટે ઉત્સુક
થઈ ગયાં, કેટલાંકને લગવાન તરફ સત્કારનો ભાવ ઊપ-
જયો, કેટલાંક લગવંત તરફ સન્માનવૃત્તિવાળાં થયાં, કેટ-
લાંક માત્ર કુતૂહળવૃત્તિથી જ લગવાનની પાસે જવાને
તૈયાર થવા લાગ્યાં, કેટલાંકને એમ થયું કે લગવાન પાસે
જશું તો જેવું આજસુધી નથી સાંભળ્યું તેવું નવું સાંભ-
ળશું; કેટલાંક એવું વિચારવા લાગ્યાં કે લગવાન પાસે
જશું તો અર્થોને, હેતુઓને, પ્રશ્નોને, કારણોને અને વ્યાક્ર-
રણોને પૂછવાનો પ્રસંગ મળશે. બીજાં કેટલાંક માત્ર સૂર્યા-
લદેવની આજ્ઞાની ખાતર જ તૈયાર થવા માંડ્યાં, કેટલાંક
વળી પરસ્પરના અનુરાગથી લગવાન પાસે જવાની તૈયારી
કરવા લાગ્યાં, કેટલાંક જિનલક્ષિતા રાગને લીધે અને કેટ-
લાંક લગવાન પાસે જવાનો પોતાનો ધર્મ છે, આચાર છે,
એમ સમજીને^{૭૬} સંજ્ઞ થવા લાગ્યાં. આ પ્રમાણે અનેક
પ્રકારની વૃત્તિથી ઉત્સાહિત થએલાં તે દેવો અને દેવીઓ
પોતપોતાની ઋદ્ધિ સમૃદ્ધિ અને પરિવાર સાથે તૈયાર થઈ
પોતપોતાના યાન વિમાન સંજ્ઞ કરી ઘરાબર વખતસર
સૂર્યાલદેવની સમક્ષ હાજર થયાં.

૪૬ પોતે કરેલી સૂચના પ્રમાણે ઘરાબર વખતસર

હાજર થએલાં તે દેવો અને દેવીઓને ભેધને સૂર્યાભદેવ
પ્રશ્નપ્રશ્ન થઈ ગયો. પછી તેણે પોતાના આલિયોગિક દેવોને
બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું: “હે દેવાનુગ્રિયો ! લાખ યોજ-
નના વિસ્તારવાળું એક મોટું યાન વિમાન તમે જલદી
તૈયાર કરો. એ મોટા વિસ્તારવાળા યાનમાં સેંકડો સ્તંભો
ગોઠવવાના છે, એમાં જાત જાતના હાવલાવવાળી અનેક
પૂતળીઓ જડવાની છે, જ્યાં ત્યાં શોભે એ રીતે વરુ, વૃષભ-
ભણ્ડ, ઘોડા, મનુષ્ય, મગર, પક્ષી, સર્પ કે વાઘ, કિત્તર,
શરભ, ચમરી ગાય, હાથી, વનવેલો અને કમળવેલો એ
બધું ચીતરવાનું છે, થાંભલાઓ ઉપર વજની વેદિકાઓ
બનાવવાની છે, વિદ્યાધર અને વિદ્યાધરીનું જોડતું જેમાં ફરતું
દેખાય એવાં અનેક યંત્રો તે વિમાનમાં ગોઠવવાનાં છે,
હજારો કિરણોથી સૂર્યની પેઠે ઝગારા મારે એવું, હજારો
રૂપકોથી યુક્ત એવું તે વિમાન રચવાનું છે, અને જોનારની
આંખને શીતળકરે એવું, અડકનારમાં હાથે સુખ ઉપજવનારું,
દેહીપ્રમાણ, સુંદર, દેખાવડું, ટાંગેલી અનેક ઘંટડીઓના
મધુર વણકારવાળું, દિવ્ય પ્રભાવવાળું અને વેગવાળી ગતિવાળું
એવું એ યાન વિમાન શીઘ્ર તૈયાર કરવાનું છે. હે દેવો !
તેવાં તે યાન વિમાનને તૈયાર કરીને તમે મને જલદી
સમાચાર આપો.”

૪૭ આલિયોગિક દેવોને સૂર્યાભદેવે પૂર્વોક્ત પ્રમાણ
યાન વિમાન બનાવવાની આજ્ઞા કરી તેઓ પ્રશ્ન મના
અને એ આજ્ઞાને તેમણે વિનયપૂર્વક ગામે માગી, પછી
તેઓ ઉત્તરપૂર્વના ખૂણા તરફ ગયા, ત્યાં જઈને

વૈક્રિયસમુદ્ધાત કયો અને તે દ્વારા સંખ્યેય યોજન લાંબો
 હંડ કાઢ્યો, બહાં પુદ્ગલોને મૂઢી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોને લીધાં, વળી,
 ફરીવાર પણ વૈક્રિયસમુદ્ધાત કયો અને પછી તે આલિ-
 યોગિક દેવો દિવ્ય એવા તે વિમાન ણનાવવાની પ્રવૃત્તિમાં
 લાગી પડ્યા. ૭૭

૪૮ તે દેવોએ એ દિવ્ય યાન વિમાનની ત્રણ બાજુએ
 ત્રણ મોટાં સુંદર સોપાન ગોઠવ્યાં: એક સોપાન પૂર્વમાં,
 બીજું દક્ષિણમાં અને ત્રીજું ઉત્તરમાં. તે સોપાનોની લોંચ
 વજ્રમય ણનાવી તેનાં પ્રતિષ્ઠાનો રિષ્ટરત્નોનાં ણનાવ્યાં, ટેકા
 માટે મૂકેલા સ્તંભો વૈડુર્યરત્નમાંથી ઘડ્યા, સોપાનોનાં
 પાટિયાં સોનારૂપામય રચ્યાં, કઠેડામાં આવેલી સૂઝ્યા
 (સળિયાઓ) લોહિતાક્ષરત્નોમાંથી નીપજાવી સાંધાના લાગો
 વજ્રથી જડ્યા, અવલંબનોને અનેક પ્રકારનાં મણિઓમાંથી
 ણનાવ્યાં, અવલંબન બાહુઓને-સોપાનોની ણન્ને બાજુની
 કઠેડાવાળી ભીતોને પણ મણિઓમાંથી જ રચ્યાં. આ
 પ્રકારે તે દેવોએ યાન વિમાની ત્રણ બાજુએ મૂકેલાં સોપાનો
 અતિ આકર્ષક, જોનારના ચિત્તને પ્રસાદ ઉપજાવે એવાં અને
 ઘણાં મનોહર ણનાવ્યાં.

૪૯ તે ત્રણે સુંદર સોપાનોની આગળ સુંદર તોરણો
 બાંધ્યાં. તે તોરણો પણ ચંદ્રકાંત અને સૂર્યકાંત વગેરે
 અનેક મણિઓથી ભરેલાં હતાં, મણિમય સ્તંભો ઉપર
 ગોઠવેલાં હોવાથી નિશ્ચય હતાં, તેમાં વિવિધ પ્રકારનાં
 મોતીઓ મૂકીને અનેક પ્રકારની ભાતો પાડેલી હતી, હાથી,
 ઘોડા, મગર, પક્ષી, વનવેલો અને કમળવેલો વગેરે અનેક

પ્રકારનાં ચિત્રો એ તોરણોમાં કારેલાં હતાં, ફરતી પૂતળી જેવાં યંત્રો પણ એમાં ભરેલાં હતાં અથવા ગોઠવેલાં હતાં, એ બધાં તોરણો ખૂબ પ્રકાશમાન હતાં, બેનારની આંખને અડકનારના હાથને સુખ ઉપજાવે એવાં પ્રાસાદિક હતાં.

૫૦ વળી, તે તોરણોની ઉપર તે આભિયોગિક દેવોએ સાથીઓ, શ્રીવત્સ, નંદાવર્ત, વર્ધમાનક, ભદ્રાસન, કલશ, મત્સ્ય-માછલી અને દર્પણ એ આઠ આઠ મંગલો ગોઠવ્યાં, ઉપરાંત વજ્રમાંથી બનાવેલાં કાંડીવાળાં કાળાં ચામર, ધોળાં ચામર વગેરે અનેક રંગનાં ચામરોની ધ્વજાઓ પણ તે તોરણો ઉપર લટકાવેલી હતી.

૫૧ વળી, તે તોરણો ઉપર, છત્ર ઉપર છત્ર હોય તે ઘાટે અનેક છત્રો, એ પ્રમાણે અનેક ઘંટકીઓ, પતાકાઓ, સર્વ રત્નમય ઉત્પલના, કુમુદના, નલિનના, સો પાંખડીવાળા કમળના અને હજાર પાંખડીવાળા કમળના અનેક શુશ્રુષ્ઠાઓ ગોઠવેલા હતા.

૫૨ હવે તે આભિયોગિક દેવો, એ સોપાનો અને તેને લગતી બીજી બધી સુંદર રચના પૂરી કરી તે દિવ્ય યાન વિમાનની અંદરના ભૂમિભાગને સુંદરમાં સુંદર રીતે સજાવવાની પ્રવૃત્તિમાં લાગી ગયા.

૫૩ તે દિવ્ય યાન વિમાનની અંદરનો ભૂમિભાગ, તે દેવોએ સર્વ પ્રકારે અત્યંત સમ ણનાવ્યો હતો. જેમ ઢાલનો ઉપરનો ભાગ, મૃદંગનો ઉપરનો ભાગ, સરોવરનો ઉપર-તળનો ભાગ, હાથની હથેળીનો ભાગ, ચંદ્રના મંડળનો ભાગ, સૂર્યના મંડળનો ભાગ, આરીસાનો ઉપરનો ભાગ

જેવો મર્વ પ્રકારે સરખો હોય છે-ક્યાંય ડાચો નીચો નથી હોતો, એ પ્રકારે તે વિમાનની અંદરનો ભૂભાગ સર્વ પ્રકારે સમ કરેલો હતો. વળી, જેમ ઘેટાનું, ગળદનું, વરા-હનું, સિંહનું, વાઘનું, હરણનું, ઘકરાનું અને દીપડાનું ચામડું સર્વ ગાંતુઓથી શંકુ શંકુ જેવડા ખીલાઓ ભરાવી ખેંચતાં જેવું એકસરખું થઈ જાય છે તેવો તે વિમાનનો અંદરનો ભૂભાગ સમ બનાવેલો હતો. તે ભૂભાગમાં, કાળા, નીલા, રાતા, પીળા અને ઘોળા એવા અનેક મણિઓ જડેલા હતા. તેમાંના કેટલાક આવર્તવાળા, પ્રત્યાવર્તવાળા, શ્રેણિ અને પ્રશ્રેણિવાળા હતા, કેટલાક વળી સ્વસ્તિક જેવા, પુષ્પમાણુવ જેવા, શરાવસંપુટ જેવા હતા. તે મણિઓમાં ખીલ કેટલાક માછલાનાં ઇંડાં જેવા અને મગરનાં ઇંડાં જેવા જણાતા હતા. કેટલાક મણિઓમાં ફૂલવેલ, કમળપત્ર, સમુદ્રતરંગ, વાસંતીલતા, કમળવેલ વગેરે જેવાં ઘણાં ખીલાં સુંદર ચિત્રો દેખાતાં હોય એમ દેખાતું હતું. તે ભૂભાગમાં જડેલા બધા મણિઓ ભારે અકચકાટવાળા, અનેક કિરણોવાળા, ઉત્કટ પ્રભાવાળા અને તેજના અંગારથી ભરેલા હતા.

૫૪ એ મણિઓમાં જે કાળા મણિ હતા તે મેઘ જેવા, આંજણુ જેવા, દીવાની મેથ જેવા, કાજળ જેવા, પાડાના શિંગડા જેવા, પાડાના શિંગડામાંથી બનાવેલી ગોળી જેવા, ભમરા જેવા, ભમરાની હાર જેવા, ભમરાની પાંખનાં સારલાગ જેવા, જાંબૂડા જેવા, કાગડાના નાના જમ્યા જેવા, કોયલ જેવા, હાથીના જમ્યા જેવા, કાળા સાપ જેવા, કાળા જકુલ જેવા, શરદ ઋતુના વાદળા જેવા, કાળા અશોક

જેવા, ઠાળી કણેર જેવા અને કાળા ગપોરીયા જેવા કાળા હતા.

પ્ર૦—શું તે કાળા મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર કાળા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુધ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે કાળા મણિઓ તો તે ગંધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર, અને મનોરુ કાળા વર્ણવાળા હતા.

પપ એ મણિઓમાં જે નીલા મણિ હતા તે ભુંગ જેવા, ભુંગની પાંખ જેવા, પોપટ જેવા, પોપટની પાંખ જેવા, ચાપ પક્ષી જેવા, ચાપના પીંછા જેવા, ગળી જેવા, ગળીના અંદરના ભાગ જેવા, ગળીની ગોળી જેવા, સાવા જેવા, ઉલ્લસ્યંતક હંતરાગ જેવા, વનરાઈ જેવા, ગળદેવે પહેરેલા લીલા કપડા જેવા, મોરની ડોક જેવા, અગસીના ફૂલ જેવા, ગાણુના ફૂલ જેવા, અંજનકેશીના ફૂલ જેવા, લીલા કમળ જેવા, લીલા અશોક જેવા, લીલા ગપોરીયા જેવા, અને લીલી કણેર જેવા લીલા હતા.

પ્ર૦—શું તે મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવાજ ખરેખર લીલા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુધ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે લીલા મણિઓ તો તે ગંધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોરુ લીલા વર્ણવાળા હતા.

૫૬ એ મણિઓમાં જે રાતા મણિ હતા તે
 ઘેટાના લોહી જેવા, સસલાના લોહી જેવા, માણસના લોહી
 જેવા, વરાહના લોહી જેવા, પાકાના લોહી જેવા, નાના ઇંદ્રગોપ
 જેવા, ઉગતા સૂર્ય જેવા, અંધ્યાના લાલ રંગ જેવા, ચણા-
 ઠીના અડધા-લાલ ભાગ જેવા, જાસુદના ફૂલ જેવા,
 કેસુડાના ફૂલ જેવા, પારિજાતકના ફૂલ જેવા, ઉચ્ચા હિંગળોક
 જેવા, પરવાળા જેવા, પરવાળાના અંકુર જેવા, લોહિતાક્ષ-
 મણિ જેવા, લાખના રસ જેવા, કૃમિના રંગથી રંગેલા
 કામળા જેવા, ચીણાના લોટના ઢગલા જેવા, રાતા કમળ
 જેવા, રાતા અશોક જેવા, રાતી કણેર જેવા અને રાતા
 જયોરીયા જેવા રાતા હતા.

પ્ર૦—શું તે રાતા મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ
 જેવા જ ખરેખર રાતા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન
 શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે રાતા મણિઓ
 તો તે જાંબી ઉપમાઓ કરતાં કયાંય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ,
 મનોહર અને મનોહર રાતા વર્ણવાળા હતા.

૫૭ એ મણિઓમાં જે પીળા મણિ હતા તે સોના-
 ચંપા જેવા, સોનાચંપાની છાલ જેવા, સોનાચંપાના
 અંદરના ભાગ જેવા, હળદર જેવા, હળદરની અંદરના
 ભાગ જેવા, હળદરની ગોળી જેવા, હરતાળ જેવા, હરતાળની
 અંદરના ભાગ જેવા, હરતાળની ગોળી જેવા, ચિકુર જેવા,
 ચિકુરના રંગ જેવા, ઉત્તમ સોના જેવા, ઉત્તમ સોનાની
 રેખા જેવા, વાસુદેવે પહેરેલા પીળા કપડા જેવા, અલ્પકીના

કૂલ જેવા, ચંપાના કૂલ જેવા, કોળાના કૂલ જેવા, આવળના કૂલ જેવા, ઘીસોડીના કૂલ જેવા, સોનેરી જૂઠના કૂલ જેવા, સુહિરણના કૂલ જેવા, કોરંટક કૂલની ઉત્તમ માળા જેવા, ખીયાના કૂલ જેવા, ખીળા અશોક જેવા, ખીળી કલ્લેર જેવા અને ખીળા ખપોરીયા જેવા ખીળા હતા.

૫૦—શું તે ખીળા મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવાજ ખરેખર ખીળા હતા ?

૬૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત હે આયુષ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે પણ તે ખીળા મણિઓ તો તે ખધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઇષ્ટિર, સરસ, મનોહર અને મનોહર ખીળા વર્ણવાળા હતા.

૫૮ એ મણિઓમાં જે ધોળા મણિ હતા તે અંક રત્ન જેવા, શંખ જેવા, ચંદ્ર જેવા, કુંદના કૂલ જેવા, શુદ્ધ દાંત જેવા, કમળ ઉપરના પાણીના મોતીયા જેવા, શુદ્ધ પાણીના ખિંદુ જેવા, દહીં જેવા, કપૂર જેવા, ગાયના દ્વધ જેવા, હંસોની શ્રેણિ જેવા, કૌચોની શ્રેણિ જેવા, હારોની શ્રેણિ જેવા, ચંદ્રોની શ્રેણિ જેવા, શરદ્ગતુના મેઘ જેવા, ધમેલા અને ચોક્ખા કરેલા સ્વપાના પતરા જેવા, ચોખાના લોટના ઢગલા જેવા, કુંદના કૂલના ઢગલા જેવા, કુસુદના ઢગલા જેવા, વાલની સૂકી શિંગો જેવા, મોર-પીંછની વચ્ચે આવેલા ચંદ્રક જેવા, ખિસતંતુ જેવા, મૃણાલિકા જેવા, હાથીદાંત જેવા, લવંગના કૂલ જેવા, પુંડરીક કેમળ જેવા, ધોળા અશોક જેવા, ધોળી કલ્લેર જેવા અને ધોળા ખપોરીયા જેવા ઊજળા હતા.

પ્ર૦—શુ ને ધોળા મણિઓ એ આપે
જેવા જ ખડેખડ ઉઠાણા હતા ?

હિ૦—એ અર્થ મમર્થ નથી અથ
ગુપ્તમ્ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે, પણ તે
તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારા
મનોહર અને મનોહર ધોળા વર્ણવાળા હ

પદ એ દિવ્ય ચાત વિમાનની
જ્યેષ્ઠ રમવાળા ચક્રચક્રિત જે મણિઓ
દેખાવમાં સુંદર હતા એટલું જ નહિ
હતા. એ મણિઓમાંથી એવી મરમ
જાતે એ ભૂઆગમાં કોણોનાં, તગરનાં,
ચૂનાનાં, ચપોનાં, હમણાનાં, કુંકુમનાં,
જાનાં, મરવાનાં, લાઈનાં, બૂઈનાં, મહિ
નાં, રેતકીનાં, પાટલનાં, નવમાલિકા
નાં, કપૂરનાં, વાસકપૂરનાં પુટો-પડિઆ
નાં અને અથ રૂપ દેલાય એ રીતે ખુ
ચાંપા જેવાં અને અથ જેવાં મુગધી દ્રવ્યોમાંનાં
અદરના લાગ જેવાં, વેરાતાં ન હોય, એ
લાગ જેવા, હળ જેવાં, વેરાતાં ન હોય, એ
અદરના લાગ જેવાં અને તથા મને જેવાં
ચિકુરના રંગ જેવા, જેવાં અને
રેખા જેવા, વાસુદેવે પદ

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુધ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે સુગંધી મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોહર સુગંધવાળા હતા.

૬૦ તે મણિઓનો રંગ અને ગંધ જેવો ઉત્તમ હતો તેવો જ તેમનો સ્પર્શ પણ ઉત્તમોત્તમ હતો. કેમ જાણે ત્યાં જમીન ઉપર કોમળ આમડું જ ન પાથરું હોય, સ્વ જ ન ભરેલું હોય, માખણ જ ન લગાડેલું હોય, હંમગર્ભના સ્વથી ભરેલી એવી તળાઈઓ જ ન પાથરેલી હોય, સરસડાંનાં ફૂલોના જાણે ઢગલા જ ન કર્યા હોય અને કોમળ કમળોનાં પાંદડાં ન વેરેલાં હોય, એવો તે મણિઓનો કોમળ-કોમળતર^{૮૦} સ્પર્શ હતો.

પ્ર૦—શું કોમળ સ્પર્શવાળા તે મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર કોમળ હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુધ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે કોમળ મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોહર કોમળ સ્પર્શવાળા હતા.

૬૧ ત્યારપછી તે આલિયોગિક દેવોએ પૂર્વવર્ણિત દિવ્ય યાન વિમાનની અંદર બસાવેલ વચ્ચેના ભાગમાં એક મોટા પ્રેશાગૃહમંડળની રચના કરી. એ દેવોએ એ મંડપને અનેક સ્તંભો ઉપર બાંધ્યાં કર્યો, ઉચી વેદિકાઓ તોરણો અને સુંદર પૂતળીઓથી સુશોભિત બનાવ્યો, એમાં રમતીય ઘાટવાળાં વિભળ અને પ્રશસ્ત વૈદુર્યરત્નો જડયાં, તે

પ્ર૦—શું તે ધોળા મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર ઉજળા હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે શ્રમણ-યુધ્ધન ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે ધોળા મણિઓ તો તે બધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઇષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોહર ધોળા વર્ણવાળા હતા.

પદ એ દિવ્ય યાન વિમાનની અંદરના ભૂભાગમાં અનેક રંગવાળા ચકચકિત જે મણિઓ જડેલા હતા તે માત્ર દેખાવમાં સુંદર હતા એટલું જ નહિ પણ સુગંધી^{૭૬} પણ હતા. એ મણિઓમાંથી એવી સરસ સુગંધ ફેલાતી કે જાણે એ ભૂભાગમાં કોષોનાં, તગરનાં, એલાનાં, સુગંધી ચૂઆનાં, ચંપાનાં, દમણનાં, કુંકુમનાં, ચંદનનાં, સુગંધી વાળાનાં, મરવાનાં, જાંઘનાં, જૂંઘનાં, મલિકાનાં, રનાનમલિકાનાં, કેતકીનાં, પાટલનાં, નવમાલિકાનાં, અગરનાં, લવંગનાં, કપૂરનાં, વાસકપૂરનાં પુટો-પડિઆઓ-અનુકૂળ હવામાં ચારે બાજુ ગંધ ફેલાય એ રીતે ખુલ્લાં પડેલાં ન હોય, અથવા ત્યાં એ સુગંધી દ્રવ્યોમાંનાં ખાંડવા જેવાં દ્રવ્યો ખંડાતાં ન હોય, વેરાતાં ન હોય, એક વાસણમાંથી કાઢી બીજા વાસણમાં ભરાતાં ન હોય, એ જાતની ઉદાર, મનોહર, મનહર અને દ્રાણને તથા મનને શાંતિ આપનારી સુગંધ એ ભૂભાગમાંથી ચારે બાજુ વરસ્યા કરે છે-ઝ્યાં કરે છે.

પ્ર૦—શું તે સુગંધી મણિઓ, એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર સુગંધી હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે સુગંધી મણિઓ તો તે ગંધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોહર સુગંધવાળા હતા.

૬૦ તે મણિઓનો રંગ અને ગંધ જેવો ઉત્તમ હતો તેવો જ તેમનો સ્પર્શ પણ ઉત્તમોત્તમ હતો. કેમ જાણે ત્યાં જમીન ઉપર કોમળ આમડું જ ન પાથર્યું હોય, સ્વ જ ન ભરેલું હોય, માખણ જ ન લગાડેલું હોય, હંસગર્ભના સ્વથી ભરેલી એવી તળાઈઓ જ ન પાથરેલી હોય, સર-અડાંનાં ફૂલોના જાણે ઢગલા જ ન કર્યા હોય અને કોમળ કમળોનાં પાંદડાં ન વેરેલાં હોય, એવો તે મણિઓનો કોમળ-કોમળતર૯૦ સ્પર્શ હતો.

પ્ર૦—શું કોમળ સ્પર્શવાળા તે મણિઓ એ આપેલી ઉપમાઓ જેવા જ ખરેખર કોમળ હતા ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન શ્રમણ ! એ તો માત્ર ઉપમાઓ છે; પણ તે કોમળ મણિઓ તો તે ગંધી ઉપમાઓ કરતાં ક્યાંય વધારે ઈષ્ટતર, સરસ, મનોહર અને મનોહર કોમળ સ્પર્શવાળા હતા.

૬૧ ત્યારપછી તે આલિયોગિક દેવોએ પૂર્વવર્ણિત દિવ્ય યાન વિમાનની અંદર ખરાબર વચ્ચેના ભાગમાં એક મોટા પ્રેક્ષાગૃહમંડળની રચના કરી. એ દેવોએ એ મંડપને અનેક સ્તંભો ઉપર ઊભો કર્યો, ઉચી વેદિકાઓ તોરણો અને સુંદર પૂતળીઓથી સુશોભિત બનાવ્યો, એમાં રમણીય ઘાટવાળાં વિમળ અને પ્રશસ્ત પેદુર્યરત્નો જડયાં, તે

મંડપના બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગોમાં બીજા પણ અનેક પ્રકારના મણિઓ જડી તેને વિશેષ ચળકતો જનાવ્યો, તેમાં પૂર્વોક્ત ગણદ, ઘોડો, હાથી, મગર, નર, વનવેલ વગેરેનાં ચિત્રો દોર્યાં વા ચીતર્યાં, સુવર્ણમય અને રત્નમય અનેક રત્નો ઊભા કર્યાં, અનેક પ્રકારની પંચરંગી ઘંટડીઓ તથા પતાકાઓથી તેના શિખરને શણગાર્યું, એ મંડપ એટલો ગંધા ચકચકતો હતો કે જોનારને તે જાણે હલતો હોય તેવો ચપલ જણાતો, એમાંથી કિરણોની ધારા છટતી હોય એમ લાગતું, તેના-મંડપના-ગંધા ભાગો લીંપીશું પીને ચકચકતા અને સુંવાળા કરેલાં હતાં, મંડપમાં જહાર અને અંદર રક્તચંદન વગેરે અનેક સુગંધી દ્રવ્યોના થાપા મારેલા હતાં, જ્યાં ત્યાં ચંદનના કલશો જોઠવેલા હતાં, ગારણાના ટોડલાઓ ચંદનના કલશોથી શોભાયમાન એવાં તોરણોથી સુશોભિત કરેલા હતાં, જ્યાં ત્યાં લાંબી લાંબી સુગંધી માળાઓ લટકાવેલી હતી, પંચરંગી પુષ્પોના તો ઢગે ઢગ ભરેલા હતાં, અગર વગેરેના પૂર્વોક્ત સુગંધી ધૂપોથી એ મંડપ મધમધી રહ્યો હતો, જાણે કે સુગંધોનો ઢાંઢ ખાસ ઓરડો ન હોય ? મંડપમાં ચારે તરફ વાજાંઓ વાગી રહ્યાં હતાં અને અપ્સરાઓનાં ટોળે ટોળાં આમથી તેમ ફરતાં જણાતાં હતાં.

ફર એ આલિયોગિક દેવોએએ પ્રેક્ષાગૃહમંડપને હમણાં કહ્યો એવો સુંદર, પ્રસન્નતાવર્ધક, દર્શનીય-દેખાવડો અને અનુપમ જનાવ્યો હતો. તે મંડપની અંદરની ભોંયાન વિમાનની ભોં જેવી તદ્દન લીલી-સરખી જનાવી હતી અને તેમાં

સુગંધી, સરસ સ્પર્શવાળા અને રંગબેરંગી મણિઓ પણ તેવાજ જડેલા હતા, જેમાં પદ્મલતાઓ ભરેલી છે એવો એક મોટો સારામાં સારો ચંદ્રવો તે મંડપમાં ળાંધેલો હતો.

૬૩ તે મંડપના એ લીસા ભૂલ્લાગની વચ્ચેવચ્ચ તે દેવોએ એક મોટો વજ્રમય અખાડો ળનાંચો, એ અખાડાની વચ્ચેવચ્ચ, આઠ યોજન લાંબી પહોળી અને ચાર યોજન જડી એવી એક મોટી સ્વચ્છ, સુંવાળી, મણિમય મણિપીઠિકા ળનાવી. તે મણિપીઠિકા ઉપર એક મોટું સિંહાસન સ્થાપિત કર્યું. સિંહાસન ઉપરના વાકળા સુવર્ણમય તાર ઝીંક અને સતારાથી ઝગઝગતા હતા; સિંહો રત્નના, પાયા સોનાના, પાયાના કાંગરા અનેક પ્રકારના મણિઓના, ગાત્રો જાંબૂનદનાં, સાંધાઓ વજ્રના અને સિંહાસનનું વાણુ અનેક મણિઓથી ભરેલું હતું. વળી, તે સિંહાસનમાં ઘોડો, હાથી, મગર વગેરે પૂર્વોક્ત અનેક ચિત્રો કરેલાં હતાં. સિંહાસન આગળનું પાદપીઠ મણિમય અને રત્નમય હતું, તે પાદપીઠ ઉપરનું પણ રાખવાતું મસૂરિયું સુંવાળા અસ્તરથી ઢાંકેલું હતું અને તે મસૂરિયાની લટકતી ઝાલર કોમળ કેસરતંતુ જેવી જણાતી હતી. સિંહાસન ઉપર રજ ન પડે માટે તેને સારા શીવેલા રજઆણુથી ઢાંકેલું હતું, ચોક્ળા કપાસમાંથી બનેલું ચોક્ખું સૂતરાઉ કપડું તે રજઆણુ ઉપર ગોઠવેલું હતું અને તે આખા સિંહાસન ઉપર એક રાતું વસ્ત્ર ઢાંકેલું હતું: એ રીતે એ સિંહાસનને રમ્ય, સુંવાળું અને સર્વ પ્રકારે પ્રાસાદિક ળનાવવામાં આવ્યું હતું.

૬૪ એ સુંદર સિંહાસનના ઉપરના ભાગમાં શંખ,

કુંદ, જલિન્દ અને સમુદ્રનાં શીણ જેવું ધોળું, તેમાં ભરેલાં રત્નોથી ઝગમગતું, ઝીણું અને સુંદર એક મોટું વિજય-
 દ્વ્ય ગાંધેલું હતું. એ વિજયદ્વ્યની બરોબર વચ્ચેવચ્ચ
 એક મોટો વજ્રમય અંકુશ-વાંકો સળીયો ટાંગેલો હતો.
 એ સળીયામાં ઘડા જેવડું એક મોટું મુક્તાદામ-
 મોતીતું જૂમણું-લટકાવેલું હતું અને તે મોતીના
 જૂમણાની ચારે બાજુ અઘઘડા જેવડાં બીજાં ચાર મોતી-
 દામ પરોવેલાં હતાં. આ રીતે એ સિંહાસનના ઉપરના
 ભાગમાં ગાંધેલા વિજયદ્વ્યમાં એક મોટું મોતીતું જુમ્મર
 શોભતું હતું. એ જુમ્મરનાં મોતીઓ સોનાની પાંદડીવાળાં
 બીજાં અનેક લંબૂચગોથી શોભતાં હતાં તેમજ અનેકવિધ
 મણિઓ, ભતભતના હારો, અધહારો અને રત્નોથી ચમ-
 કતાં હતાં. હવે બ્યારે પૂર્વનો, પશ્ચિમનો, દક્ષિણનો કે
 ઉત્તરનો વાયુ ચાલતો ત્યારે એ મોતીઓ ધીરે ધીરે હલતાં
 હતાં. હલતાં હલતાં તેઓ બ્યારે એક બીજા સાથે અદ્-
 ખાતાં ત્યારે તેમાંથી કાનને મધુર લાગે તેવું અને મનને
 પરમ શાંતિ પમાડે તેવું ઉદાર-મનોહર ગુંજન નીકળતું
 હતું. એ સુંદર દિવ્ય ગુંજનથી સિંહાસનની ચારે બાજુ
 ગુંજાયમાન થઈ રહેતી હતી.

ફર તે સિંહાસનની આસપાસ વાયવ્ય ખૂણામાં, ઉત્તરમાં
 અને ઈશાન ખૂણામાં સૂર્યોલ્લેખના ચાર હજાર સામાનિક દેવોને
 બેસવા માટે એક એક હજાર-કુલ ચાર હજાર બીજાં સુંદર
 ભદ્રાસનો એ આભિયોગિક દેવોએ માંડી દીધાં. સૂર્યોલ્લે-
 વની ચાર પટ્ટરાણીઓ અને તેના પરિવારને બેસવા માટે

કુંદ, જલશિંદુ અને સમુદ્રનાં શીણ જેવું ધોળું, તેમાં ભરેલાં રત્નોથી ઝગમગતું, ઝીણું અને સુંદર એક મોટું વિજય-દ્વપ્પ બાંધેલું હતું. એ વિજયદ્વપ્પની ખરોખર વચ્ચેવચ્ચે એક મોટો વલ્લભ અંકુશ-વાંકો ચળીયો ટાંગેલો હતો. એ સળીયામાં ઘડા જેવડું એક મોટું મુકાદામ-મોતીતું ઝૂમખું-લટકાવેલું હતું અને તે મોતીના ઝૂમખાની ચારે બાજુ અધઘડા જેવડાં બીજાં ચાર મોતી-દામ પરોવેલાં હતાં. આ રીતે એ સિંહાસનના ઉપરના ભાગમાં બાંધેલા વિજયદ્વપ્પમાં એક મોટું મોતીતું ઝુમ્મર શોભતું હતું. એ ઝુમ્મરનાં મોતીઓ સોનાની પાંદડીવાળાં બીજાં અનેક લખૂસગોથી શોભતાં હતાં તેમજ અનેકવિધ મણિઓ, જાતજાતના હારો, અધહારો અને રત્નોથી ચમકતાં હતાં. હવે જ્યારે પૂર્વનો, પશ્ચિમનો, દક્ષિણનો કે ઉત્તરનો વાયુ ચાલતો ત્યારે એ મોતીઓ ધીરે ધીરે હલતાં હતાં. હલતાં હલતાં તેઓ જ્યારે એક બીજા સાથે અક્ષ-બાતાં ત્યારે તેમાંથી કાનને મધુર લાગે તેવું અને મનને પરમ શાંતિ પમાડે તેવું ઉદાર-મનોહર ગુંજન નીકળતું હતું. એ સુંદર દિવ્ય ગુંજનથી સિંહાસનની ચારે બાજુ ગુંજાયમાન થઈ રહેતી હતી.

૬૫ તે સિંહાસનની આસપાસ વાયવ્ય ખૂણામાં, ઉત્તરમાં અને ઈશાન ખૂણામાં સૂર્યોલદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોને બેસવા માટે એક એક હજાર-કુલ ચાર હજાર બીજાં સુંદર લદ્દાસનો એ આલિયોગિક દેવોએ માંડી દીધાં. સૂર્યોલદેવની ચાર પટ્ટરાણીઓ અને તેના પરિવારને બેસવા માટે

પૂર્વના ભાગમા ચાર હજાર ભદ્રાસનો ગોઠવાઈ ગયા સૂર્યા
ભદેવની ૮૨ અતરગ સલાના આઠ હજાર સ્કયોને બેસવા
માટે અગ્નિપૂણામા આઠ હજાર ભદ્રાસનો નખાઈ ગયા
એજ પ્રમાણે વચલી સલાના દસ હજાર સ્કયોને બેસવા
સાડુ દસ હજાર ભદ્રાસનો દક્ષિણના ભાગમા, બાદ્ય સલાના
બાર હજાર સ્કયોને માટે બાર હજાર ભદ્રાસનો નૈઋત્ય
પૂણામા અને સાત સેનાપતિઓને સાડુ સાત ભદ્રાસનો
પશ્ચિમના ભાગમા હારણધ નાખવામા આવ્યા

૬૬ આ ઉપરાંત સૂર્યાભદેવની ચોદ્રી દરનાગ અગ
રક્ષક દેવો માટે એ મિહાસનની ચારે બાજુ અર્થાત્ પૂર્વમા
ચાર હજાર, દક્ષિણમા ચાર હજાર, પશ્ચિમમા ચાર હજાર
અને ઉત્તરમા ચાર હજાર એમ કુલ બીજા મોળ હજાર
ભદ્રાસનો ગોઠવવામા આવ્યા

૬૭ હવે આ રીતે તે યાન વિમાન પૂર્ણપણે તૈયાર
થઈ ગયું જેમ તાજે ઉગેલો હેમત મતુનો બાળસૂર્ય,
અધારી રાતે સળગાવેલી જોગના અગારા, જપાકુમુમતુ
વન, ડેસુકાતુ વન વા પાગ્નિતકતુ વન ગતુ ચોળ જેવું
લાગે તેમ તે દિવ્ય યાન વિમાન રાતુ ચોળ ચકચકતુ હંતુ

પ્ર૦—શુ તે યાન વિમાન, એને બાળસૂર્ય વગેરેની
આપેલી ઉપમાઓ જેવું જ ખરેખર લાલચોળ હંતુ ?

ઉ૦—એ અર્થ સમર્થ નથી અર્થાત્ હે આયુષ્મન
શ્રમણ એ તો માન ઉપમાઓ છે, પણ તે યાન વિમાન તો
એ બધી ઉપમાઓ દરતા કયાય વધારે ઈષ્ટતર, સગ્ગ,
મનોહર અને મનોહ લાલ વર્ણવાળું હંતુ તેનો ગદ્ય અને

કુંદ, જલણિંદુ અને સમુદ્રનાં શીણ જેવું ધોળું, તેમાં ભરેલાં રત્નોથી ઝગમગતું, ઝીણું અને સુંદર એક મોટું વિજય-દ્વ્ય બાંધેલું હતું. એ વિજયદ્વ્યની બરાબર વચ્ચેવચ્ચે એક મોટો વજ્રમય અંકુશ-વાંકો સળીયો ટાંગેલો હતો. એ સળીયામાં ઘડા^{૯૧} જેવડું એક મોટું મુક્તાદામ-મોતીનું જૂમખું-લટકાવેલું હતું અને તે મોતીના જૂમખાની ચારે બાજુ અઘઘડા જેવડાં બીજાં ચાર મોતી-દામ પરોવેલાં હતાં. આ રીતે એ સિંહાસનના ઉપરના ભાગમાં બાંધેલા વિજયદ્વ્યમાં એક મોટું મોતીનું જુમ્મર ચોસતું હતું. એ જુમ્મરનાં મોતીઓ સોનાની પાંદડીવાળાં બીજાં અનેક લંબૂચગોથી ચોસતાં હતાં તેમજ અનેકવિધ મણિઓ, ભતભતના હારો, અઘહારો અને રત્નોથી ચમકતાં હતાં. હવે જ્યારે પૂર્વનો, પશ્ચિમનો, દક્ષિણનો કે ઉત્તરનો વાયુ ચાલતો ત્યારે એ મોતીઓ ધીરે ધીરે હલતાં હતાં. હલતાં હલતાં તેઓ જ્યારે એક બીજા સાથે અક-ળાતાં ત્યારે તેમાંથી કાનને મધુર લાગે તેવું અને મનને પરમ શાંતિ પમાડે તેવું ઉદાર-મનોહર ગુંજન નીકળતું હતું. એ સુંદર દિવ્ય ગુંજનથી સિંહાસનની ચારે બાજુ ગુંભયમાન થઈ રહેતી હતી.

૬૫ તે સિંહાસનની આસપાસ વાયવ્ય ખૂણામાં, ઉત્તરમાં અને ઈશાન ખૂણામાં સૂર્યાલદેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવોને બેસવા માટે એક એક હજાર-કુલ ચાર હજાર બીજાં સુંદર લદ્દાસનો એ આલિયોગિક દેવોએ માંડી દીધાં. સૂર્યાલદે-વની ચાર પટ્ટરાણીઓ અને તેના પરિવારને બેસવા માટે

માનક, પાંચમું ભદ્રાચન, છઠ્ઠો કળશ, સાતમું મત્સ્યયુગલ અને આઠમું દર્પણ-એવી ગોઠવણી હતી. ત્યારપછી પૂજા કલશ, ભૃંગાર, દિવ્ય છત્ર અને ચાંમરો ચાલતાં હતાં. આ આદ્ય ગગન-તલનો સ્પર્શ કરતી, અતિશય સુંદર અને વાયુથી ફરફરતી એક મોટી ઉંચી વિજયવૈજયંતી નામની પતાકા ચાલતી હતી. ત્યારપછી વૈદુર્યના ચક્રચક્રતા દાંડાવાળું, માળાઓથી સુશોભિત, ચંદ્ર જેવું ઉજ્જવળ-ધોળું ઉંચું છત્ર ચાલતું હતું. પછી જેના ઉપર પાવડીઓની સુંદર ભોડી અને પાદપીઠ મૂકેલાં છે એવું, મણિ અને રત્નની કારીગરીથી આશ્ચર્ય પમાડનારું ઉત્તમ સિંહાસન અનેક દાસ દેવોના ખભા ઉપર ચાલતું હતું. ત્યારબાદ વજ્રમાંથી બનાવેલો, ચક્રચક્રતો, ઘસીને સુવાળો કરેલો, ગોળ આકારવાળો, પચ્ચરંગી નાની નાની હબરો ધન્યઓથી શોભતો, છત્રાકારે ગોઠવાયેલી વિજયવૈજયંતી પતાકાથી યુક્ત, અતિશય ઉંચો-હબર યોજન ઉંચો માટેજ આકાશને અડકતો મોટામાં મોટો ઇંદ્રધ્વજ ચાલતો હતો. એની પછવાડે સુંદર વેપભૂષાવાળા, સજ્જત થયેલા, સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી વિશેષ દેખાવડા લાગતા પાંચ સેનાધિપતિઓ તેમના મોટા સુભટસમુદાય સાથે બેઠેલા હતા. એમની પાછળ પોતપોતાનાં ટોળાં સાથે, પોતપોતાના નેજા સાથે, પોતપોતાની વિશિષ્ટ વેપભૂષા સાથે એ આલિયોગિક દેવો અને તેમની દેવીઓ ગોઠવાયેલી હતી. ત્યારબાદ-છેક છેડે-તે સૂર્યોલભિમાનમાં રહેનારાં બીજા દેવો અને દેવીઓ પોતપોતાની સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ સિદ્ધિ, ધૃતિ, બળ, વેપભૂષા અને પરિવાર સાથે એ

સ્પર્શ પણ પૂર્વોક્ત મંથિઓની પેઠે ઘણા મુગંધી અને અતિશય મુંવાળો હતો.

૬૮ એ આલિયોગિક દેવોએ પોતાના સ્વામી સૂર્યાભદેવની આજ્ઞા પ્રમાણે પૂર્વે વર્ણવેલું એવું મુંદર દિવ્ય યાન વિમાન સજ્જન કર્યું અને એની પૂર્ણાદુતિના સમાચાર તેમણે વિનયપૂર્વક સૂર્યાભદેવને જણાવી તેની આજ્ઞા તેને પાછી સોંપી.

૬૯ પોતાની ધારણા પ્રમાણે એ દિવ્ય યાન વિમાનની તૈયારીના સમાચાર જાણી સૂર્યાભદેવને આનંદ થયો. હવે તેણે પોતાના સ્વપને જિનેન્દ્ર પાસે જવા જેવું યોગ્ય કર્યું. મોટા પરિવારવાળી પોતાની ચાર પટ્ટરાણી અને ગાંધવોનું તથા નાટકકારો-નાટકીયાઓનું મોટું લશ્કર એ બધા સાથે એ સૂર્યાભદેવે તે દિવ્ય યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરી અને પછી પૂર્વ દિશાના સોપાનદ્વારા તે, એ યાન વિમાન ઉપર ચડી તેમાં ગોઠવેલા મુખ્ય સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિ-મુખ થઈને બેઠો. પછી તેના ચાર હજાર આમાનિક દેવો, એ યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણા કરી ઉત્તર દિશાના સોપાનદ્વારા એના ઉપર ચડ્યા અને પૂર્વે ગોઠવેલાં પોતપોતાનાં આસનો ઉપર બેઠા. તથા બીજા દેવો અને દેવીઓ પણ યાન વિમાનની પ્રદક્ષિણાપૂર્વક દક્ષિણ દિશાના સોપાનદ્વારા વિમાન ઉપર ચડી પોતપોતાનાં બુદ્ધાં બુદ્ધાં આસનો ઉપર ગોઠવાઈ ગયાં.

૭૦ એ યાન વિમાનની સવારીમાં સૌથી પ્રથમ આગળ અષ્ટમંગળ-આઠ મંગળ-અનુક્રમે ગોઠવાયેલાં હતાં. તેમાં પહેલો સ્વસ્તિક, બીજો શ્રીવત્સ, ત્રીજો નંદાવત્, ચોથું વર્ધ-

માનક, પાંચમું ભદ્રાસન, છઠ્ઠો કળશ, સાતમું મત્સ્યયુગલ અને આઠમું દર્પણ-એવી ગોઠવણી હતી. ત્યારપછી પૂર્ણ કલશ, ભૃંગાર, દિવ્ય છત્ર અને ચામરો ચાલતાં હતાં. આ સાથે ગગન-તલનો સ્પર્શ કરતી, અતિશય સુંદર અને વાયુથી ફરફરતી એક મોટી ઉંચી વિજયવૈજયંતી નામની પતાકા ચાલતી હતી. ત્યારપછી વૈડુર્યના ચક્રચક્રતા ઢાંડાવાળું, માળાઓથી સુશોભિત, ચંદ્ર જેવું ઉજ્જવળ-ધોળું ઉંચું છત્ર ચાલતું હતું. પછી જેના ઉપર પાવડીઓની સુંદર ભેડી અને પાદપીઠ મૂકેલાં છે એવું, મણિ અને રત્નની કારીગરીથી આશ્ચર્ય પમાડનારું ઉત્તમ સિંહાસન અનેક દાસ દેવોના ખભા ઉપર ચાલતું હતું. ત્યારબાદ વજ્રમાંથી બનાવેલો, ચક્રચક્રતો, ઘસીને સુવાળો કરેલો, ગોળ આકારવાળો, પચરંગી નાની નાની હબરો ધબ્બોથી શોભતો, છત્રાકાર ગોઠવાએલી વિજયવૈજયંતી પતાકાથી યુક્ત, અતિશય ઉંચો-હબર યોજન ઉંચો માટેજ આકાશને અડકતો મોટામાં મોટો ઇંદ્રધનુ ચાલતો હતો. એની પછવાડે સુંદર વેપમૂષાવાળા, સજ્જન થએલા, સર્વ પ્રકારના અલંકારોથી વિશેષ દેખાવડા લાગતા પાંચ સેનાધિપતિઓ તેમના મોટા સુભટસમુદાય સાથે ભેઠેલા હતા. એમની પાછળ પોતપોતાનાં ટોળાં સાથે, પોતપોતાના નેજા સાથે, પોતપોતાની વિશિષ્ટ વેપમૂષા સાથે એ આભિયોગિક દેવો અને તેમની દેવીઓ ગોઠવાએલી હતી. ત્યારબાદ-છેક છેડે-તે સૂર્યોદયવિમાનમાં રહેનારાં બીજા દેવો અને દેવીઓ પોતપોતાની સર્વ પ્રકારની ઋદ્ધિ સિદ્ધિ, દુતિ, બળ, વેપમૂષા અને પરિવાર સાથે એ

યાન વિમાનની સવારીમાં જોડાએલાં હતાં; આ રીતે વિમાનના સ્વામી સૂર્યાલદેવની આગળ પાછળ અને જન્ને જાણુએ અનેક દેવ દેવીઓ જોડવાએલાં હતાં અને એ યાન વિમાન એ જાધાને ઉપાડી વેગજંઘ જાજતું ગતિ કરતું હતું.

૭૧ એ રીતે સજ્ઞજ થએલો સૂર્યાલદેવ, પોતાના એ દિવ્ય ઠાઠમાઠને જતાવતો જતાવતો સૌધર્મકલ્પની વચ્ચે થઈને નીકળ્યો, અને સૌધર્મકલ્પથી ઉત્તરમાં આવેલા નીચે આવવાના-^{૮૫}નિર્ચાણુમાર્ગ તરફ તેણે પોતાના એ યાન વિમાનને હંકાર્યું. તે, એ નિર્ચાણુમાર્ગને પહોંચતાં લાખ ચોજનની વેગવાળી^{૮૬} ગતિથી અપાટાજંઘ ભારતવર્ષ તરફ આવવા લાગ્યો. આ તરફ આવતાં આવતાં તેને અસંખ્ય દ્વીપો અને સમુદ્રો ઉદ્ભવવા પડ્યા. એ રીતે વેગજંઘ ગતિ કરતો એ સૂર્યાલદેવ નંદીશ્વર દ્વીપ^{૮૭} મુધી આવી પહોંચ્યો અને ત્યાં અગ્નિકોણમાં આવેલા રતિકર પર્વત પાસે આવી લાગ્યો. આ રતિકર પર્વત પાસે આવીને એ સૂર્યાલદેવે પૂર્વે વર્ણવેલી પોતાની દેવમાયા સંકેલી લીધી અને જંખૂદ્વીપના ભારતવર્ષમાં પહોંચવા જેવી સાધારણ વ્યવસ્થા કરી લીધી. હવે તે, રતિકર પર્વતથી જંખૂદ્વીપ ભણી આવવાના માર્ગે પોતાના યાન વિમાનને હંકારવા લાગ્યો અને તુરતમાંજ ભારતવર્ષમાં પહોંચ્યો. ત્યાં પહોંચી તેણે આમલકરૂપાનો રસ્તો લીધો અને અપાટામાંજ આમલકરૂપાના અંજસાલવણુ-ચૈત્યમાં જ્યાં શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર જિતયાં છે ત્યાં આવી લાગ્યો. ત્યાં આવતાંજ તેણે એ દિવ્ય યાન વિમાન સાથે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અને

લગવાનથી ઉત્તર પૂર્વના ભાગમાં-ઈશાન ખૂણામાં તેણે એ યાનવિમાનને ધરતીથી ચાર આગળ અધર રાખી ઊભુ રાખ્યું.

૭૨ મોટા પરિવારવાળી પોતાની ચાર પટ્ટરાણીઓ, ગાધવોનું અને નાટકીયાઓનું ટોણું એ બધા સાથે એ સૂર્યાલહેવ એ યાન વિમાન ઉપરથી ઊતરી નીચે આંબ્યો. ત્યારણાં સૂર્યાલહેવના ચાર હજાર સામાનિક દેવો અને એ યાન વિમાનમાં આવેલા બીજા બધા દેવો અને દેવીઓ કમશ નીચે આંબ્યા એવા મોટા પરિવારથી વીટાએલો સૂર્યાલહેવ, પોતાની સર્વ પ્રકારની દિવ્ય ઋદ્ધિ સાથે, દેવ-વાઘોના મધુર ઘોષ સાથે ચાલતો ચાલતો શ્રમણ લગવાન મહાવીર તરફ આંબ્યો, ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, વાઢી, નમી તેમને વિનયનમ્ર રીતે કહેવા લાગ્યો.

૭૩ “હે લગવન ! હું સૂર્યાલહેવ મારા સકલ પરિવાર સમેત, આપ દેવાનુપ્રિયને વહન કરું છું, નમન કરું છું અને આપની પર્યુપામના કરું છું ”

૭૪ ‘હે સૂર્યાલ !’ એમ કહી શ્રમણ લગવાન મહાવીરે સૂર્યાલહેવને આ પ્રમાણે કહ્યું “હે સૂર્યાલ ! એ પુરાતન છે, હે સૂર્યાલ ! એ “જીત છે, હે સૂર્યાલ ! એ કૃત્ય છે, હે સૂર્યાલ ! એ કરણીય છે, હે સૂર્યાલ ! એ આચરાએલું છે અને હે સૂર્યાલ ! એ સમત થએલું છે કે ‘લવનપતિની, વાનવ્યતરના, જ્યોતિષિકના અને વૈમાનિક વર્ગના દેવો અરહત લગવતોને વાઢે છે, નમે છે, અને પછી પોત-પોતાના નામ જોત્રો કહે છે,’ તો હે સૂર્યાલહેવ ! તું જે કરે છે તે પુરાતન છે અને સમત થએલું છે ”

૭૫ શ્રમણ લગવાન મહાવીરનું કથન સાંભળી સૂર્યોભદ્રેવ બહુ હર્ષિત થયો, પ્રકુલ્લ થયો અને ધભોજ સંતુષ્ઠ થયો; પછી તેમને વાંદી નમી તેમનાથી બહુ નજીક નહિ, તેમ બહુ દૂર નહિ, એવી રીતે બેસી તે સૂર્યોભદ્રેવ તેમની શુશ્રૂષા કરતો સામે રહી વિનયપૂર્વક હાથ ભેડી શ્રમણ લગવાન મહાવીરની પશુપાસના કરવા લાગ્યો.

૭૬ તે વખતે શ્રમણ લગવાન મહાવીરે પોતાના હર્શનાથે આવેલા સૂર્યોભદ્રેવને, આમલકખાના રાજા રાણીને તથા આમલકખામાંથી આવેલી ગોટી જનસભાને ધર્મદેશના સંભળાવી. દેશના સાંભળી જનતા તો પોત-પોતાને ઠેકાણે આવી ગઈ.

૭૭ દેશના સાંભળીને પ્રસાદ પામેલા અને આદહા-દિત હૃદયવાળા સૂર્યોભદ્રેવે, બિભા થઈને પ્રજાગ્રપૂર્વક શ્રમણ લગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે “પૂછ્યું” :

પ્ર૦—હે ભગવન ! શું સૂર્યોભદ્રેવ અવસિદ્ધિક-ભાગ્ય છે કે અભવસિદ્ધિક-અભાગ્ય છે ? સમ્યગ્દિવાળો છે કે ગિચ્છા દૃષ્ટિવાળો છે ? સંસારમાં પરિમિતપણે ભગનારો છે કે અનંત કાળ સુધી ભગનારો છે ? બોધિની પ્રાપ્તિ થવી તેને સારુ સુલભ છે કે દુર્લભ છે ? શું તે આરાધક છે કે વિરાધક છે ? તે અરમ શરીરી છે કે અઅરમ શરીરી છે ?

‘હે સૂર્યોભ !’ એમ કહીને શ્રમણ લગવાન મહાવીરે તેને નીચે પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો :

ઉ૦—હે સૂર્યોભ ! તું ભાગ્ય છે, સમ્યગ્દિવાળો છે, સંસારમાં પરિમિતપણે ભગનારો છે, તને

પ્રાપ્તિ થવી સુલભ છે, તું આરાધક છે અને તું ચરમ શરીરી છે.

૭૮ ભગવાને આપેલો ઉત્તર સાંભળીને સૂર્યોલદેવનું ચિત્ત આનંદિત થયું અને પરમ સૌમનસ્યયુક્ત થયું. ભગવાનનો ઉત્તર સાંભળ્યા પછી એ સૂર્યોલદેવે ભગવાનને વાંદી નમી આ પ્રમાણે વિનંતી કરી : “હે ભગવન! તમે બધું જાણો છો અને જુઓ છો, જ્યાં જ્યાં જે છે તે બધું તમે જાણો છો અને જુઓ છો, સર્વ કાળના બનાયોને જાણો છો અને જુઓ છો, સર્વ ભાવોને તમે જાણો છો અને જુઓ છો; મારી દિવ્ય ઋદ્ધિસિદ્ધિને, મેં પ્રાપ્ત કરેલી દિવ્ય દેવદ્યુતિને અને દિવ્ય દેવાનુભાવને પણ પહેલાં અને પછી તમે જાણો છો અને જુઓ છો; તો હે ભગવન! આપ દેવાનુપ્રિય તરફની મારી ભક્તિને લીધે હું એવી ઇચ્છા કરું છું કે મારી દિવ્ય ઋદ્ધિસિદ્ધિ, દિવ્ય દેવદ્યુતિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ તથા બત્રીશ પ્રકારની દિવ્ય નાટ્યકળા આ ગૌતમ વગેરે શ્રમણનિર્ગ્રથોને દેખાડું.”

૭૯ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે સૂર્યોલદેવની ઉપયુક્ત વિનંતીને આદર ન આપ્યો, અનુમતિ ન આપી અને તે તરફ મૌન રાખ્યું. ત્યારપછી બીજીવાર, ત્રીજીવાર પણ સૂર્યોલદેવે એવીજ વિનંતી કરી અને તેના ઉત્તરમાં ભગવાન મહાવીરે તેનો આદર ન કરતાં માત્ર મૌન જ ધરી રાખ્યું. છેવટે તે સૂર્યોલદેવ, શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ, વાંદી નમી ઉત્તર પૂર્વની દિશા તરફ ગયો. ઇશાન ખૂણામાં જઈ તેણે વૈકિયસમુદ્ધાત કર્યો, તે દ્વારા

તેણે સખ્યેય યોજન સુધીના લાંબા દંડને બહાર કાઢ્યો, બાડા મોટા પુદ્ગલો તથા દીધા અને જોઈએ તેવાં યથા-સૂક્ષ્મ પુદ્ગલોનો સચય કર્યો, વળી, બીજાવાર વૈકિંચસમુદ્ધાત કરી તેણે નરધાના ઉપરના ભાગ જેવો સર્વ પ્રકારે સર્વ બાબુથી એકસરખો એવો એક ભૂભાગ સર્જ્યો, તેમાં રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શથી સુશોભિત પૂર્વે વર્ણવેલા એવા અનેક મણિઓ જડી દીધા, સર્વ બાબુથી એકસરખા ભૂમંડળમાં વચ્ચોવચ્ચ તેણે એક પ્રેક્ષાગૃહ રચ્યુ-નાટક-શાળા ખડી કરી. એ નાટકશાળા, તેમાં બાંધેલો ઉલ્લોચ-ચદરવો, અખાડો અને મણિની પેઢલી એ બધાનું વર્ણન આગળ કહેવાઈ ગયું છે તથા મણિની એ પેઢલી ઉપર સિંહાસન, છત્ર વગેરે જે આગળ વર્ણવાઈ ગયું છે તે બધું બરાબર ગોઠવી દીધું.

૮૦ ત્યારપછી એ સૂર્યાલદેવ શ્રમણુ ભગવાન મહા-વીરના દેખતાં તેમને પ્રણામ કરે છે અને ‘ભગવાન મને અનુજ્ઞા આપો’ એમ કહી પોતે બાંધેલી નાટકશાળામાં તેમની-તીર્થંકરની-સામે ઉત્તમ સિંહાસનમાં બેસે છે.

ત્યારબાદ બેસતાં વેંત તેણે અનેક પ્રકારનાં મણિમય કનકમય રતનમય વિમલ અને ચક્રચક્રતાં કડાં પોંચી બેરખા વગેરે આભૂષણોથી દીપ્તો ઊજળો પુષ્ટ અને લાંબો એવો પોતાનો જમણો હાથ પસાર્યો.

એના એ જમણા હાથમાંથી સરખાં વય લાવણ્ય-રૂપ અને યોવનવંતા, સરખાં નાટકીય ઉપકરણો અને વસ્ત્રા-ભૂષણોથી સજેલા, ખસાની બન્ને બાબુમાં ઉત્તરીય વસ્ત્રથી

યુક્ત ડોકમાં કોટિયું અને શરીરે કંચુક પહેરેલા, ટીલાં અને છોગાં લગાવેલા, ચિત્ર વિચિત્ર પટ્ટાવાળાં અને પુદ્ડી ફરતાં જેના છેડા ફેણ જેવા હિંચા થાય એવી છેડે-કોરે-મૂંઢેલી ઝાલરવાળાં રંગબેરંગી નાટકીય પરિધાન પહેરેલા, છાતી અને કંઠમાં પડેલા એકાવળ હારોથી શોભાયમાન અને નાચ કરવાની પૂરી તૈયારીવાળા એકસો ને આઠ દેવ-કુમારો નીકળ્યા.

૮૧ એજ પ્રમાણે સૂર્યાલહેવે પસારેલા ડાળા હાથ-માંથી ચંદ્રમુખી, ચંદ્રાર્ધસમાન લલાટપટ્ટવાળી, ખરતા તારાની જેમ ચમકતી આકૃતિ વેશ અને ચાર શૃંગારથી શોભતી, હસવે બોલવે ચાલવે વિવિધવિકાસે લલિત સંલાપે અને યોગ્ય ઉપચારે કુશળ, હાથમાં વાળાંવાળી, નાચ-કરવાની પૂરી તૈયારીવાળી અને બરાબર એ દેવકુમારોની જોડીરૂપ એવી એકસો ને આઠ દેવકુમારીઓ નીકળી.

૮૨ પછી એ સૂર્યાલહેવે ૯૨શ'ખો_૧, રણશિંગાં_૨, શ'ખલીઓ_૩, ખરમુખીઓ_૪, પેચાઓ_૫, પીરપીરિકાઓ_૬, પણવો-નાની પડધમો_૭, પટહો-મોટી પડધમો_૮, ઠક્કાઓ-ડા-ઠલીઓ_૯, મોટી ઠક્કાઓ-ડાકો_{૧૦}, લેરીઓ_{૧૧}, ઝાલરો_{૧૨}, હુંડ-લીઓ_{૧૩}, સાંકડમુખીઓ_{૧૪}, મોટા માદળો_{૧૫}, મૃદંગો_{૧૬}, નંદી-મૃદંગો_{૧૭}, આલિંગો_{૧૮} કુસ્તુંબો_{૧૯}, ગોમુખીઓ_{૨૦}, નાના માદળો_{૨૧}, ત્રણ તારની વીણાઓ_{૨૨}, વીણાઓ_{૨૩}, લમરી-વાળી વીણાઓ_{૨૪}, છ લમરીવાળી વીણાઓ_{૨૫}, સાત તારની વીણાઓ_{૨૬}, ષણ્ણીસો_{૨૭}, સુધોષા ઘંટાઓ_{૨૮}, નંદીધોષા ઘંટાઓ_{૨૯}, સો તારની મોટી વીણાઓ_{૩૦}, કાચળી વીણાઓ_{૩૧},

૧૩૨ વીણાઓ ૩૨, આમોદો ૩૩, ઝાંઝો ૩૪, નકુલો ૩૫, તુલો ૩૬, તુંબાવાળી વીણાઓ ૩૭, સુકુંદો ૩૮, હુંડુલો ૩૯, વિચિત્રીઓ ૪૦, કંરટીઓ ૪૧, કિંકિતો ૪૨, કિણિતો ૪૩, કંડવાંઓ ૪૪, દંદરો ૪૫, દંદરિકાઓ ૪૬, કુસ્તુંબુઓ ૪૭, કલશીઓ ૪૮, કલશો ૪૯, તાલો ૫૦, કાંસાના તાલો ૫૧, રિંગિરિસિકો ૫૨, અંગરિકાઓ ૫૩, શિશુમારિકાઓ ૫૪, વાંસના પાવાઓ ૫૫, ખાલીઓ ૫૬, વેણુઓ-વાંસળીઓ ૫૭, પરિવટીઓ ૫૮, અને બદ્ધકો ૫૯, એમ ૯૩ઓ-ગણપચાસે જાતનાં એકસો ને આઠ આઠ વાળાંઓ બનાવ્યાં અને એકસો ને આઠ આઠ તે દરેક વાળાંને વગાડનારા બનાવ્યા.

૯૩ પછી એ સૂર્યાશદેવે પોતાના હાથમાંથી સરજેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓને બોલાવીને કહ્યું કે-

“હિ દેવાનુપ્રિયો ! તમે શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર પાસે જાઓ અને તેમને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ વંદન-નમન કરી એ ગૌતમ વગેરે શ્રમણુનિર્જીયોને તે દિવ્ય દેવજ્વલિ દિવ્ય દેવધૃતિ દિવ્ય દેવાનુભાવવાળું જત્રીશ પ્રકારનું નાટક ભજવી જતાવો.”

૯૪ સૂર્યાશદેવની આજ્ઞા થતાં જ તેને માથે ચઢાવી હુંપતુપ થએલાં એ દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓ શ્રમણુ ભગવાન મહાવીર તરફ જઈ તેમને પાંદી-નમી જે તરફ ગાતમાદિક શ્રમણુનિર્જીયો હતા તે તરફ વળ્યાં અને એક સાથેજ એક હાથમાં એક-કતાર ઊભા રહ્યાં, સાથે જ નીચે નમ્યાં, વળી પાછું સાથેજ તેઓ પોતાનાં માથાં ઉંચાં કરી ટટાર ઊભા રહ્યાં. એજ પ્રમાણે સહિતપણે અને સંગતપણે નીચે નમ્યાં અને પાછાં ટટાર ઊભા રહ્યાં, પછી સાથે જ

ટટાર બિલા રહી ફેલાઈ ગયાં અને પોતપોતાનાં નાય-
ગાનનાં ઉપકરણો હાથપગમાં ધરાવેર ગોઠવી રાખી એક
સાથેજ વગાડવા લાગ્યાં, નાયવા લાગ્યાં અને ગાવા લાગ્યાં.

૮૫ તેમનું સંગીત ઉરથી શરૂ થતાં ઉઠાવમાં ધીરું
—મંદ મંદ, મૂર્ધામાં આવતાં તારસ્વરવાળું અને પછી કંઠમાં
આવતાં વિશેષ તારસ્વરવાળું, એમ ત્રિવિધ હતું. જ્યારે એ
બધાં ગાતાં હતાં ત્યારે તેનો મધુર પડછંદો નાટકશાળામાં
આખાય ત્રેક્ષાગૃહવાળા મંડપમાં પડતો હતો. જે જાતના
રાગનું ગાણું હતું તેને જ અનુકૂળ એમનું સંગીત હતું. ગા-
નારાઓનાં ઉર મૂર્ધા અને કંઠ એ ત્રણે સ્થાનો અને એ
સ્થાનોનાં કરણો વિશુદ્ધ હતાં. વળી, શુન્નતો વાંસનો પાવો
અને વીણાના સ્વર સાથે લળતું, એક બીજાની વાગતી હથે-
ળીના અવાજને અનુસરતું, મુરજ અને કાંસીઓના ઝણઝ-
ણાટના તથા નાયનારાઓના પગના ઠમકાનાં તાલને ધરા-
વેર મળતું, વીણાના લયને ધરાવેર બંધબેસતું અને શરૂ-
આતથી જે તાનમાં પાવો વગેરે વાગતાં હતાં તેને અનુરૂપ
એવું એમનું સંગીત કોયલના ટહુકાજેવું મધુરું હતું. વળી,
એ સર્વ પ્રકારે સમ, સલલિત—કાનને કોમળ, મનોહર, મૃદુ-
પદ્મસંચારી, શ્રોતાઓને રતિકર, છેવટમાં પણ સુરસ એવું
તે નાયનારાઓનું નાયસજ્જ વિશિષ્ટ પ્રકારનું ઉત્તમોત્તમ
સંગીત હતું.

૮૬ જ્યારે એ મધુરું મધુરું સંગીત ચાલતું હતું
ત્યારે શંખ રણશિશુ શંખલી ધરાવેર પેચા અને પીરી-
પીરિકાને વગાડનારા તે દેવો તેમને ધર્મતા, પણવ પટહ

ઉપર આઘાત કરતા, લાંલા મોટી ડાકોને અફળાવતા, લેરી
 ઝાલર હુંદુલીઓ ઉપર તાડન કરતા, મુરજ મૃદંગ નંદી-
 મૃદંગોનો આલાપ લેતા, આલિંગ કુસ્તુભ ગોમુખી માદળ
 ઉપર ઉત્તાડન કરતા, વીણા વિપંચી વલ્લકીઓને મૂર્છાવતા,
 સો તારની મોટી વીણા કાયળી વીણા ચિત્ર વીણાને ફટતા,
 બદ્ધીસ સુધોપા નંદીધોપાનું સારણ કરતા, બ્રામરી યડ્બ્રામરી
 પરિવાહનીનું રક્ષોટન કરતા, તૂણ તુંબવીણાને છળછળતા,
 આમોહ ઝાંઝ કુંભ નકુલોનું આમોટન કરતા-પરસ્પર
 અફળાવતા, મૃદંગ હુંદુક્ષી વિચિછીઓને છેડતા, કરટી કિંડમ
 કિણિત કડવાંને બળાવતા, દ્વંદ્વક દ્વંદ્વરિકાઓ કુસ્તુભુક કલશીઓ
 મહુઓ ઉપર અતિશય તાડન કરતા, તલ તાલ કાંસાના
 તાલો ઉપર થોડું થોડું તાડન કરતા-પરસ્પર ઘસતા, રિ-
 ગિરિસિકા લન્તિકા મકરિકા શિશુમારિકાનું ઘટ્ટન કરતા
 અને બંસી વેણુ બાલી પરિહલી તથા બદ્ધકોને ફૂંકતા હતા.

૮૭ એ રીતે એ ગીત નૃત્ય અને વાદ્ય દિવ્ય મનોહર
 મનહર અને શૃંગારરસથી તરખોળ બન્યાં હતાં, અદ્ભુત
 થયાં હતાં, બધાનાં ચિત્તનાં આક્ષેપક નીવડ્યાં હતાં. એ
 સંગીતને સાંભળનારા અને નૃત્યને જોનારા દ્વારા ઉછળતા
 વાહવાહના કેલાહલથી એ નાટકશાળા ગાજી રહી હતી.
 એમ એ દેવોની દિવ્ય રમત પ્રવૃત્ત થયેલી હતી. એ
 રમતમાં મસ્ત બનેલા તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ
 શ્રમણ ભગવાન મહાવીરની સામે સ્વસ્તિક શ્રીવત્સ નંદાવર્ત
 વર્ધમાનક લદ્દાસન કલશ મસ્તક અને દર્પણના દિવ્ય અભિ-
 નયો૮૪ કરી એ મંગળરૂપ પ્રથમ નાટક ભજવી દેખાડ્યું હતું.

૮૮ વળી, એ દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓ ખીન્નું નાટક લજવી ખતાવવા પૂર્વે જણાવેલી રીતે એકસાથે એક હારમાં લેગાં થઈ ગાવા નાચવા અને વાળાં વગાડવા લાગ્યાં તથા એ અદ્ભુત દેવરમતમાં મશ્ગુલ બની ગયાં.

૮૯ આ ખીન્ન નાટકમાં તેમણે શ્રમણ લગવાન મહાવીરની સામે આવર્ત પ્રત્યાવર્ત શ્રેષ્ઠિ પ્રશ્રેષ્ઠિ સ્વસ્તિક પૂસમાણુગ વર્ધમાનક મત્સ્યાંડક મકરાંડક જાર માર પુષ્પાવલી પદ્મપત્ર સાગરતરંગ વસંતીલતા અને પદ્મલતાના અભિનયો કરી દેખાડી ખીન્નું નાટક પૂરું કર્યું.

૯૦ પછી ત્રીજું નાટક લજવી ખતાવવા લેગાં થયેલાં તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ શ્રમણ લગવાન મહાવીરની સામે ઈહામૃગ બળદ ઘોડો માનવ મગર વિહંગ-પક્ષી બ્યાલ કિન્નર રુરુ શરભ ચમર કુંજર વનલતા અને પદ્મલતાના અભિનયો કરી દેખાડ્યા.

૯૧ ચોથું નાટક દેખાડતાં તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ શ્રમણ લગવાન મહાવીરની સામે એકતશ્ચક દ્વિધાચક એકતશ્ચકવાલ દ્વિધાચકવાલ એમ ચકાર્ધ અને ચકવાલનો અભિનય લજવી ખતાવ્યો.

૯૨ પાંચમું નાટક લજવતાં તેમણે આવલિકાઓનો અભિનય કર્યો. એમાં એમણે ચંદ્રાવલિકા વલયાવલિકા હંસાવલિકા સૂર્યાવલિકા એકાવલિકા તારાવલિકા મુક્તાવલિકા કનકાવલિકા અને રત્નાવલિકાઓના દેખાવો કરી ખતાવ્યા.

૯૩ છઠું નાટક શરૂ કરતાં તેમણે ઉદ્દગમનોના એટલે ચંદ્ર ઊગવાના અને સૂર્ય ઊગવાનાં દર્શ્યો ખડાં કર્યાં.

૯૪ સાતમા નાટકમાં આગમનના અર્થોત્ અંદ્રના આગમનના અને સૂર્યના આગમનના દેખાવો કરી બતાવવામાં આવ્યા.

૯૫ આઠમા નાટકમાં તેઓએ આવરણના-અંદ્રના અને સૂર્યના આવરણના દેખાવો કરી દેખાડ્યા અર્થોત્ જ્યારે અંદ્રગ્રહણ અને સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જગતમાં અને ગગનમાં જે જાતનું વાતાવરણ પ્રસરે છે તે એ નાટકમાં પ્રત્યક્ષ કરી બતાવવામાં આવ્યું.

૯૬ નવમા નાટકમાં અસ્તમનના દેખાવો આવ્યા એટલે જ્યારે અંદ્ર અને સૂર્ય આથમી જાય છે ત્યારે જગતમાં અને આકાશમાં જે જે ઘટનાઓ બને છે તે બધી નજરોનજર ખડી કરવામાં આવી.

૯૭ દસમું નાટક અંદ્રમંડલ સૂર્યમંડલ નાગમંડલ ચક્ષુમંડલ ભૂતમંડલ રાક્ષસમંડલ અને ગાંધર્વમંડલના અભિનયોમાં પૂરું થયું. એમાં અંદ્ર સૂર્ય નાગ ચક્ષુ ભૂત રાક્ષસ અને ગાંધર્વ સંબંધી મંડલોના ભાવો ભજવી બતાવ્યા.

૯૮ અગ્યારમું નાટક દ્રુતવિલંબિત અભિનયને લગતું હતું, તેમાં વૃષભની અને સિંહની લલિત ગતિ, ઘોડાની અને ગજની વિલંબિત ગતિ, મત્ત ઘોડો અને મત્ત હાથીની વિલસિત ગતિ કરી બતાવવામાં આવી.

૯૯ બારમા નાટકમાં સાગર અને નગરના આકારોને અભિનયમાં કરી બતાવ્યા.

૧૦૦ તેરમું દિવ્ય નાટક નંદા અને ચંપાના અભિનયને

૬૪ સાતમા નાટકમાં આગમનના અર્થાત્ ચંદ્રના આગમનના અને સૂર્યના આગમનના દેખાવો કરી બતાવવામાં આવ્યા.

૬૫ આઠમા નાટકમાં તેઓએ આવરણના-ચંદ્રના અને સૂર્યના આવરણના દેખાવો કરી દેખાડ્યા અર્થાત્ જ્યારે ચંદ્રગ્રહણ અને સૂર્યગ્રહણ થાય ત્યારે જગતમાં અને ગગનમાં જે જાતનું વાતાવરણ પ્રસરે છે તે એ નાટકમાં પ્રત્યક્ષ કરી બતાવવામાં આવ્યું.

૬૬ નવમા નાટકમાં અસ્તમનના દેખાવો આવ્યા એટલે જ્યારે ચંદ્ર અને સૂર્ય આથમી જાય છે ત્યારે જગતમાં અને આકાશમાં જે જે ઘટનાઓ બને છે તે બધી નજરોનજર ખડી કરવામાં આવી.

૬૭ દસમું નાટક ચંદ્રમંડલ સૂર્યમંડલ નાગમંડલ ચક્ષમંડલ ભૂતમંડલ રાક્ષસમંડલ અને ગાંધર્વમંડલના અભિનયોમાં પૂરું થયું. એમાં ચંદ્ર સૂર્ય નાગ ચક્ષ ભૂત રાક્ષસ અને ગાંધર્વ સંબંધી મંડલોના ભાવો લજવી બતાવ્યા.

૬૮ અધ્યારમું નાટક દ્રુતવિલંબિત અભિનયને લગતું હતું, તેમાં વૃષભની અને સિંહની લલિત ગતિ, ઘોડાની અને ગજની વિલંબિત ગતિ, મત્ત ઘોડો અને મત્ત હાથીની વિલસિત ગતિ કરી બતાવવામાં આવી.

૬૯ બારમા નાટકમાં સાગર અને નગરના આકારોને અભિનયમાં કરી બતાવ્યા.

૧૦૦ તેરમું દિવ્ય નાટક નંદા અને ચંપાના અભિનયને

વિજયથી વધાવી તેઓએ જણાવ્યું કે આપે કરેલી આજ્ઞા પ્રમાણે અમે શ્રમણ લગવાન મહાવીર પાસે જઈ બનીશો પ્રકારનું એ દિવ્ય નાટક દેખાડી આવીશું.

૧૦૯ ત્યારબાદ એ સૂર્યાલદેવ પોતાની તે દિવ્ય દેવમાયાને સંકેલી લઈ એક ક્ષણમાંએકલો—હતો તેવોએકાકી બની ગયો. પછી તે શ્રમણ લગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા ઈર્ષ વાંદી નમી પોતાના પૂર્વોક્ત પરિવાર સાથે એ દિવ્ય યાન વિગાન ઉપર ચડી બ્યાંથી આવ્યો હતો ત્યાંજ પાછો ચાલ્યો ગયો.

૧૧૦ એના ગયા પછી ‘લગવન’ એમ કહીને ચૌદ પૂર્વને જાણનારા, ચાર જ્ઞાનથી યુક્ત. સર્વોક્ષરસંનિપાતી, મહાતપસ્વી, સૂર્યાલની એ દેવમાયાને બેઠને “શંકારીલ થયેલા અને કુતૂહલવાળા બનેલા લગવાન ગૌતમ શ્રમણ લગવાન મહાવીરને વાંદી નમીને નમ્રપણે આ પ્રમાણે બોલ્યા:

૧૧૧ પ્ર૦—હે લગવન ! તે સૂર્યાલદેવની એ દિવ્ય દેવમાયા, એ દિવ્ય દેવધૃતિ, એ દિવ્ય દેવાનુભાવ ક્યાં ગયો ? ક્યાં સમાઈ ગયો ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! સૂર્યાલદેવે સંજોલી એ દેવમાયા તેના શરીરમાં ગઈ, તેના શરીરમાં સમાઈ.

પ્ર૦—હે લગવન ! તે કયા કારણથી એમ બન્યું ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! બહાર અને અંદર છાણ વગેરેથી લીંપેલી ગુંપેલી ફરતી વંડીવાળી બંધ બારણાવાળી ઉડી અને પવન ન ભરાય એવી જેમ કોઈ એક મોટી શિખર-બંધી શાળા હોય, એ શાળાની પાસે માણસોનું એક મોટું

મોટા બનાવો બન્યા હતા તે દરેકને અલિનયોમાં કરી દેખાડ્યા—તેમાં તેમનું અવન, ગર્ભસંહરણ, જન્મસમયના બનાવો, અભિષેકનો પ્રસંગ, બાલકીડા, યૌવનદશા, કામલોગની લીલા, નિષ્ક્રમણનો પ્રસંગ, તપશ્ચરણની અવસ્થા, જ્ઞાની થયાની પરિસ્થિતિ, તીર્થપ્રવર્તનની ઘટનાને લગતા અલિનયો હતા અને પછી છેલ્લા અલિનયમાં ભગવાન મહાવીરના નિર્વાણનું ચિત્ર પણ ઊતારવામાં આવ્યું હતું. આમ એ ચરમ-છેલ્લું—ખતીશનું નાટક પૂરું થયું.

૧૦૭ એ નાટકોમાં તે દેવકુમારો અને દેવકુમારીઓએ ઢોલ વગેરે પહોળાં, વીણા વીગેરે તાંતવાળાં, ઝાંઝ વગેરે નક્કર અને શંખ વગેરે પોલાં એમ ચાર જાતનાં વાજાં વગાડેલાં.

ઉત્ક્રિષ્ઠ ખાદ્યદ્રવ્ય મંદ અને રોચિત એમ ચાર પ્રકારનું સંગીત ગાએલું.

અંચિત, રિસિત, આરભટ અને ભસોલ એમ ચાર પ્રકારે નૃત્ય કરેલું.

ઠાઠાંતિક પ્રાત્યંતિક સામાન્યતોપનિપાતનિક અને લોકમધ્યાવસાનિક એમ ચાર જાતના અલિનયો^{૬૮} ભજવી બતાવેલા.

૧૦૮ હવે તે દેવકુમાર અને દેવકુમારીઓ ગૌતમાદિક શ્રમણ નિર્જીથાને એ ખતીશે પ્રકારનું દિવ્ય નાટક દેખાડી તથા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ તેમને પાંદો નમી જે તરફ પોતાનો અધિપતિ સૂર્યોભદ્રેવ હતો તે તરફ ગયાં અને હાથ જોડી પોતાના એ અધિપતિને જય

સર્વરત્નમય દર્શનીય અને અસાધારણ સુંદરતાવાળા છે.

તે વિમાનોની વચ્ચેવચ્ચ પાંચ અવતંસકો જણાવેલા છે : અશોક અવતંસક, સપ્તપર્ણ અવતંસક, ચંપક અવતંસક, ચૂતક અવતંસક અને વચ્ચે સૌધર્માવતંસક. એ પાંચે અવતંસકો પણ સર્વરત્નમય સુંદરતમ છે.

એમાંના તે સૌધર્માવતંસક મહાવિમાનથી પૂર્વે તીરધુ અસંખ્ય લાખ યોજન આગળ વધીએ ત્યારે ત્યાં સૂર્યોલ્લેખનું સૂર્યોલ નામનું વિમાન જણાવેલું છે. એ વિમાનની લંબાઈ પહોળાઈ સાડાબાર લાખ યોજન છે અને ઘેરાવો ઓગણચાળીશ લાખ ખાવન હલાર આઠ સો અડતાલીશ યોજન છે.

૧૧૩ સૂર્યોલ્લેખના એ વિમાનની ફરતો ચારે બાજુ એક મોટો પ્રાકાર-ગઢ છે. એ ગઢ ત્રણસેં યોજનની ઉંચાઈએ છે. મૂળમાં તેની પહોળાઈ સો યોજન, વચ્ચે પચાસ યોજન અને છેક ઉપર પચીસ યોજન છે અર્થાત્ એ ગઢ મૂળમાં પચ્ચો-પહોળો વચ્ચે સાંકડો અને છેક ઉપર વધારે પાતળો છે. ગઢનો આકાર ગાયના પૂંછડા જેવો છે અને તે આખોય ગઢ સર્વકનકમય અચ્છો મનોહર છે.

એ ગઢનાં કાંગરાં અનેક પ્રકારના કાળા નીલા લાલ પીળા અને ઘોળા એમ પાંચે રંગોથી શોભિતાં છે. તે એક એક કાંગરું લંબાઈમાં એક યોજન, પહોળાઈમાં અરધું યોજન, અને થોડું માઠરું યોજન ઉંચાઈમાં છે. તે બધાં કાંગરાં સર્વ પ્રકારનાં રત્નોમાંથી ગનાવેલાં છે-ગહુ રમણીય છે.

ટોળું ઊભું હોય અને એ વળતે એ ટોળું આકાશમાં એક મોટું પાણીભર્યું વાદળું જૂએ તથા એ વાદળું હમણાં જ વરસશે એમ જો ટોળાને લાગે તો જેમ એ ટોળું પાસેની એ શાળામાં પેસી જાય, તેમ એ દેવમાયા સૂર્યાલના શરીરમાં સમાઈ ગઈ અથવા એ શાળા બહાર ઊભેલું ટોળું પોતાની સામે ચડી આવતા વંટોળિયાને જૂએ તોપણ જેમ એ પાસેની શાળામાં પેસી જાય, તેમ એ દેવમાયા સૂર્યાલના શરીરમાં સમાઈ ગઈ એમ મેં કહ્યું છે.

૧૧૨ વળી, ગૌતમે પૂછ્યું કે—

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! સૂર્યાલદેવનું સૂર્યાભિમાન કયાં ૧૦૦જણાવેલું છે ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપમાં મંદર પર્વતથી દક્ષિણે આ રત્નપ્રભા^{૧૦૧} નામની પૃથ્વી છે, તેના રમણીય સમતલ ભૂભાગથી ઉંચે ચંદ્ર સૂર્ય ગ્રહગણ નક્ષત્ર અને તારકાઓ આવેલાં છે, ત્યાંથી આગળ ઘણાં યોજનો સેંકડો યોજનો હજારો યોજનો લાખો યોજનો કરોડો યોજનો અને લાખકરોડો યોજનો ઉંચે ઉંચે દૂર જઈએ ત્યારે ત્યાં સૌધર્મકલ્પ નામનો કલ્પ જણાવેલો છે, એ કલ્પ પૂર્વ પશ્ચિમ લાંબો, ઉત્તર દક્ષિણ પહોળો, આકારે અર્ધચંદ્ર-સમાન સંસ્થિત છે, કિરણોના પ્રકાશથી ઝગઝગતો છે, તેની લાંબાઈ પહોળાઈ અસંખ્ય કોટાનુકોટિ યોજન છે અને તેનો ઘેરાવો પણ તેટલોજ છે.

એ સૌધર્મકલ્પમાં સાધર્મદેવોનાં જત્રીશ લાખ વિમાનાવાસો હોય છે એમ કહ્યું છે. એ બધા વિમાનાવાસો

મણિરત્નોથી રમતી પૂતળીઓ બારણાંઓમાં ખોડેલી છે. તેનો માઢ-માડભાગ-વજનો અને માડભાગનું શિખર સ્વપાનું છે.

બારણાના ઉપલા ભાગે સુવર્ણમય, તેમાં મણિમય જાળીવાળા ગોખલાઓ, પડખાં અને પડખાંની બાજુઓ અંકરત્નમય અને વાંસડાઓ ખપાટો તથા નળિયાં જ્યોતિ-રસરત્નમય છે. તેની પાટીઓ સ્વપાની, નળિયાંનાં ઢાંકણુ સુવર્ણમય અને ટાટીઓ વજ્રમય છે. એ જાતનાં તે બારણાં શંખના ઉપલા ભાગ જેવાં અને સ્વપાના ઢગલા જેવાં ધોળાં લાગે છે. તે બારણાંઓ ઉપર અનેક પ્રકારનાં તિલકો-ટીલાં અને અર્ધચંદ્રો કોરેલાં છે, મણિની માળાઓ ટાંગેલી છે, બારણાં બહાર અને અંદર સુંવાળાં છે, તેના ઉપરની રંગની ભૂકી સોનાની વેણુમય છેઃ એવાં એ બારણાં ઝુંકર, સારા સ્પર્શ-વાળાં, સ્વકી શોભાવાળાં, પ્રસન્નતા ધમાડે તેવાં દર્શનીય અને અસાધારણ રમણીય છે.

એ બારણાંની બન્ને બાજુની બેઠકોમાં કમળ ઉપર કોરેલા એવા ચંદનના સોળ સોળ કળયોની હારો, તેઓમાં સુગંધી પાણી ભરેલાં, તેમના કાંઠાઓમાં રાતાં સૂતર નાંખેલાં અને તેનાં ઢાંકણાં પત્રોત્પલનાં-એવા એ સર્વરત્નમય ઘડાઓ, હે દીર્ઘજીવી શ્રમણ ! મોટામાં મોટા ઈન્દ્રકુલની જેવા વિશેષ રમણીય જણાવેલા છે.

૧૧૫ વળી, તે બારણાંઓની બન્ને બાજુની બેઠકોમાં સોળ સોળ નાગદંતોની-આંકડિયાઓની-હારો આવેલી છે.

૧૧૪ સૂર્યાભદ્રેવના તે વિમાનની એક એક બાજુએ હબર હબર બારણાં હોય છે એમ કહેવું છે અર્થાત્ તે વિમાનને પૂર્વ પશ્ચિમ ઉત્તર દક્ષિણ એમ ચારે બાજુનાં મળીને ચાર હબર બારણાં હોય છે.

તે એક એક બારણું ઉંચાઈએ પાંચસો યોજન છે, પહોળાઈએ અને પ્રવેશે અઢીસો યોજન છે.

તે બધાં બારણાં ધોળાં છે, તેમની ઉપરનાં શિખરો સોનાનાં છે, એ શિખરોમાં વૃષભ મગર વિહંગ માનવ કુન્જર કિત્તર પદ્મલતા વગેરેનાં ચિત્રો કોરેલાં, એમના સ્તંભ-થાંભલા ઉપરની વેદિકાઓ વજ્રમય-એ બધાં 'હબરો કિરણોધી ઝળહળે છે, એવાં એ આંખને ઠારે એવાં સુખસ્પર્શવાળાં છે.

તે ફરેક બારણાની નેમો વજ્રમય, મૂળ પાયા રિપ્પરત્નના, થાંભલીઓ વૈડુર્યની અને તેનું તલ પંચરંગી ઉત્તમ મણિઓમાંથી બનેલું છે. ડેલીઓ હંસગર્ભરત્નની, ઈંદ્રકીલો ગોમેઢના, બારસાઓ લોહિતાક્ષરત્નની, આતરંગો ન્યોતિરસરત્નના, સૂઈઓ-ખીલીઓ-લોહિતાક્ષરત્નની, સાંધાઓ વજ્રના, ખીલીઓની ટોપીઓ વિવિધ મણિમય, આગળિયો અને તેનું અટકણુ વજ્રનું, આવર્તનપીઠ-ઉલાળાનું ટેકણુ રજતનું, બારણાનાં ઉત્તર પડખાં અંક રત્નનાં : એવી એ બારણાંઓની શોભાવાળી રચના છે. તેનાં કમાડ લગાર પણ આંતરા વિનાનાં ચપોચપ લીકાય તેવાં મજબૂત છે. બારણાંની ભીંતોમાં બન્ને પડખે એકસો અડસઠ અડસઠ ભીંતઝોળીઓ છે અને તેટલીજ ગોમાણુસીઓ એટલે બેઠકો છે. વિવિધ

તે દરેક નાગહતો ઉપર નાની નાની ઝણઝણતી ઘંટડીઓ લટકેલી, એઓ ભીંતમા ખરાખર બેઠેલા, એમનો આગલો ભાગ ભીંતથી સારી રીતે જડાઈ પડતો—એવા એ સાપના અડધા ભાગ જેવા દેખાતા વજ્રમય સીધા લાળા નાગહતો, હે આયુષ્યમન્ શ્રમણ ! મોટા મોટા ગજહતના આકાર જેવા સુવાળા અને ચોભાજનક છે.

વળી, એ નાગહતોમા કાળા, નીલા, રાતા, પીળા અને ઘોળા સૂતરથી પરોવેલી લાળી લાળી માળાઓ લટકાવેલી, એ માળાઓના લખૂસકો—ઉપરના કુમતા—સોનાના, એ કુમતાની અડખેપડખે જડેલી સોનાના પતરાની પાદડીઓ છે, ત્યારે દક્ષિણનો ઉત્તરનો પૂર્વનો અને પશ્ચિમનો મદ મદ પવન વાય ત્યારે તે ધીરે ધીરે હલતી હલતી પાદડીઓમાથી કાન અને મનને શાંતિ આપે એવું મધુર સંગીત નીકળે છે

૧૧૬ વળી, હે આયુષ્યમન્ શ્રમણ ! એ નાગહતોની ઉપર ખીજ સોળ સોળ નાગહતોની હારો આવેલી છે, તેઓ પણ ગજહતના આકાર જેવા સુવાળા અતિરમણીય છે. ઉપરના આ નાગહતોમા રજતમય શિકા ટાંગેલા છે, એ દરેક શિકામા વેડુર્યની ધૂપધડીઓ મૂકેલી છે, એ ધૂપધડીઓમા ઉત્તમ કાળો અગર કિનરુ અને તુરુષ્કનો સુગંધી ધૂપ મધમધી રહ્યો છે, એવીએ સુગંધી વાટ જેવી મધમધતી ધૂપધડીઓમાથી નીકળતી મનોહારી સુગંધ ઘ્રાણ અને મનને શાંતિ આપતી તે પ્રદેશમા ચારે કોર ફેલાતી રહે છે

૧૧૭ વળી, એ ખારણાઓની બન્ને પડખેની બેઠકોમાં સોળ સોળ પૂતળીઓની હારો જણાવેલી છે. તે પૂતળીઓ

વિવિધ પ્રકારની લીલાઓવાળી, સુપ્રતિષ્ઠિત, સારી રીતે શણુ-
ગારેલી, રંગબેરંગી વસ્ત્રો પહેરેલી અને અનેક જાતની
માળાઓવડે શોભાયમાન છે. એમનો કટિભાગ મૂઠીમાં
આવી જાય એવો પાતળો, અંખોડો ઉંચો અને કઠણ પીવર
-ભરાવદાર-છાતી, આંખના ખૂણા રાતા, વાળ કાળા
કોમળ અને શોભનિક છે. અશોક વૃક્ષ ઉપર તેની કાળને
કાળે હાથે પકડીને એ પૂતળીઓ ઊભેલી છે. આંખમીંચા-
મણી કરતી એ, જાણે દેવોનાં મનને હરી ન લેતી હોય,
એક બીજા સામું બેતી એ, જાણે પરસ્પર ખીજતી ન હોય,
એવી જણાય છે. એ બધી બનેલી છે તો પૃથ્વીમાંથી-
માટીમાંથી-પણ નિત્ય રહેનારી છે. એમનું સુખ ચંદ્ર જેવું
લલાટ ચંદ્રાર્ધ જેવું અને દેખાવ ચંદ્ર જેવો સૌમ્ય છે. ખરતા
તારાની જેમ એ બધી ઝગમગ્યા કરે છે, મેઘની વીજ-
ળીનો ઝળકારો અને પ્રખર સૂર્યનો ચમકાટ એ કરતાં ચ
તેઓ વધુ ઝળકે છે-ચમકે છે. એવી એ પૂતળીઓ શૃંગારે
આકારે અને વેશે પ્રસાદ ઉપજાવે એવી દેખાવડી અને
મનોહર છે.

૧૧૮ વળી, એ બારણાંઓની બન્ને બાજુની બેઠ-
કામાં સર્વરત્નમય સુંદર જાળીવાળાં સોળ સોળ રમણીય
સ્થાનો છે. બન્ને પડખેની એ બેઠકામાં સોળ સોળ ઘંટાની
હારો ટાંગેલી જણાવેલી છે. એ ઘંટાઓ સુવર્ણમય, તેમના
લોલકો વજ્રમય, ઘંટાનાં બન્ને પડખાં વિવિધ મણિમય,
ઘંટાની સાંકળો સોનાની અને દોરીઓ સ્વપાની છે. તેમનો
રણકો મેઘના ગંડગડાટ જેવો, સિંહની ત્રાડ જેવો, ડુંડુલિ-

ના નાદ જેવો, હંસના સ્વર જેવો મંબુ છેઃ એવા-એ કાન અને મનને ઠારે-સુખ આપે-તેવા રણકાવડે તે ઘંટાઓની આસપાસનો પ્રદેશ પણ ગાજતો રહે છે.

૧૧૯ વળી, એ બારણાંઓની ધન્ને ધાત્રુની બેઠકોમાં સોળ સોળ વનરાઈઓ જણાવેલી છે. એ વનરાઈઓમાં વૃક્ષો વેલો ક્ષુણ્ણ અને પાંદડાં મણિમય છે, એમના ઉપર ભમરાઓ ગુંજતા રહે છેઃ એવી એ વનરાઈઓ ટાઢી હિમ જેવી શીતળ અને પ્રાસાદિક છે.

વળી, તે ધન્ને પડખેની બેઠકોમાં વજ્રમય સોળ સોળ પ્રકંઠકો-ઓટલાઓ જણાવેલા છે. તે દરેકની લંબાઈ પહોળાઈ અઢીસો યોજન અને બહાઈ સવાસો યોજન છે. તે તે એક એક પ્રકંઠક ઉપર એક એક મોટો ઉંચો મહેલ આવેલો જણાવેલો છે, તે દરેક મહેલ અઢીસો યોજન ઉંચો અને સવાસો યોજન પહોળો છે. બાણે પ્રભાના પુજ ન હોય એવા એ મહેલો વિવિધ મણિઓ અને રત્નોથી ખીચાખીચ જડેલા છે. ઉપરાઉપર છત્રોથી શોભાયમાન વિજય વૈજયંતી પતાકાઓ એ મહેલો ઉપર પવનથી ફરફરતી રહે છે. એનાં મણિકનકમય શિખરો ઉંચાં આલને અડતાં છે. મહેલોની ભીંતોમાં વચ્ચે વચ્ચે રત્નોવાળાં બાજિયાંઓ મૂકેલાં છે. બારણાંમાં પેસતાંજ વિકાસમાન પુડરીક કમળો અને ભીંતોમાં વિધવિધ તિલકો તથા અર્ધચંદ્રકો ડોરેલા છે. મહેલો અંદર અને બહાર લીસા સોનેરી વેળુથી લીંપેલા સુંદરતમ છે. જે પ્રકંઠકો ઉપર તે મહેલો છે તે પ્રકંઠકો પણ છત્રોથી શોભતી ધબબોથી રમણીય છે.

૧૨૦ એ મહેલોનાં બારણાંની બન્ને બાજુ સોળ સોળ તોરણો જણાવેલાં છે. એ મણિમય તોરણો મણિમય થાંભલાઓ ઉપર બેસાડેલાં છે, તેમના ઉપર પદ્મ વગેરેના ગુચ્છાઓ ટાંગેલા છે. તે એક એક તોરણની આગળ પૂર્વે વણુંવેલા એવા નાગદંતો તથા એવી જ બાળે પૂતળીઓ ઊભેલી છે. તેજ રીતે દરેક તોરણની આગળ એક એક બાજુ સર્વરત્નમય ઘોડા હાથી માનવ કિંનર કિંપુરુષ મહો-રગ ગાંધર્વ અને વૃષભની હારો આવેલી છે, તેજ પ્રકારે નિત્ય પુષ્પવાળી સર્વરત્નમય પદ્મલતા વગેરેની શ્રેણીઓ આવેલી છે. એ રીતે, હે આયુષ્મન્ શ્રમણ ! દિશાસ્વસ્તિક ચંદ્રનકલશ અને મત્તગજના મુખની જેવા ભૂંગારની બે બે હારો ગોઠવેલી છે.

૧૨૧ વળી, તે તોરણની આગળ બાળે બાળે આરિસા હોવાનું જણાવેલું છે. એ આરિસાનાં ચોકઠાં સુવણુંમય, મંડળો અંકરત્નમય અને એમાં પડતાં પ્રતિબિંબો નિર્મ-લાતિનિર્મળ છે. હે દીર્ઘશ્રવી શ્રમણ ! ચંદ્રમંડળ જેવા એ નિર્મળ આરિસા અર્ધકાયપ્રમાણ જણાવેલા છે.

૧૨૨ વળી, એ તોરણોની આગળ વજ્રના બાળે થાળો જણાવેલા છે. એ રથના પેડા જેવા મોટા મોટા થાળો બાજુ કે ત્રણવાર છડેલા આખા ચોખ્ખાથી ભરેલા જ હોય એવા ભાસે છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ સ્વચ્છ પાણી અને તાબાં લીલાં ફળોથી ભરેલી બે બે પાત્રીઓ મૂકેલી જણાવેલી છે.

હે ચિરંજીવ શ્રમણ! એ બે બે પાત્રીઓ ગાયને ખાણુ આપવાના મોટા ગોળ સુંડલા જેવડી મોટી સર્વરતનમય અને શોભનાતિશોભન છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ નાનાવિધ ભાંડોથી ભરેલા સર્વરતનમય બે બે સુપ્રતિષ્ઠકો છે—શરાવો છે, બે બે મનોગુલિકાઓ—પેઢલીઓ છે. એ પેઢલીઓમાં સોનાનાં અને સ્વપાનાં અનેક પાટિયાંઓ જણાવેલાં છે. તે સોનાસ્વપાનાં પાટિયાંઓમાં વજ્રમય નાગદંતો જડેલા છે, એ નાગદંતો ઉપર વજ્રમય શિકાં છે, એ શિકાં ઉપર કાળા નીલા રાતા પીળા અને ઘોળા સૂતરનાં પડદાવાળા પવનથી ભરેલા ઘડાઓ છે; એ ઘડા પવનપૂર્ણ ઘટો વૈદુર્યમય સુંદર છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ રતનથી ભરેલા બળે કરંડિયાઓ છે. ચક્રવર્તીના રતનપૂર્ણ કરંડિયાની જેમ એ કરંડિયાઓ પોતાના પ્રકાશથી એ જગ્યાને ચારે બાજુથી ચક્રચકતી કરી મૂકે છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ વજ્રમય બળે હ્રયકંઠા ગજકંઠા નરકંઠા કિન્નરકંઠા કિંપુરુપકંઠા મહોરગકંઠા ગાંધર્વકંઠા અને વૃષભકંઠા છે. તેઓમાં સર્વરતનમય બળે ચંગેરીઓ છે. તેમાં સર્વરતનમય પુષ્પ માળા ચૂર્ણ વશ આભરણ સરસવ અને પીંછીઓ મૂકેલી છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ બળે સિંહાસનો અને બળે છત્રો હોવાનું જણાવેલું છે. એ છત્રોના દાંડા વૈદુર્યના, કાની—જૂલ સોનાની, સાંધા વજ્રના, મોતીથી પરોવેલી સોનાની આઠ હજાર સળીઓ અને ચંદન જેવી શીતળ

સુગંધી છાયા છે. મંગળરૂપ ચિત્રોથી આલેખેલાં ચંદ્રના ઘાટ જેવાં એ સર્વ છત્રો અતિશોભનિક છે.

વળી, એ તોરણોની આગળ બે બે ચામરોની હયાતી જણાવેલી છે. એ ચામરોના હાથા વૈદુર્યના અને એમાં વિવિધ મણિરતનની ડોરણી ડોરેલી છે. ક્ષીરસાગરના પ્રીણ જેવાં પાતળા વાળવાળાં સર્વરતનમય એ ચામરો બહુ સુશોભિત દેખાય છે.

૧૨૩ એ જ પ્રમાણે તે તોરણોની આગળ તેલ, કુઠ-ઉપલેટ, પત્ર-તમાલપત્ર, ચૂઆ, તગર, એલચી, હરતાળ, હિંગળોક, મણસિલ અને અંજનના બધે કુડલાઓની અસ્તિ જણાવેલી છે. એ કુડલાઓ સર્વરતનમય અને અનુપમ શોભાવાળા છે.

વળી, એ સૂર્યોલવિમાનના એક એક બારણા ઉપર ચક્રની નીશાનીવાળા એકસો ને આઠ ધ્વજો છે; એ જ પ્રમાણે મૃગ, ગરુડ, છત્ર, પીંછું, પક્ષી, સિંહ, વૃષભ, ચારકંતો, હાથી અને ઉત્તમ નાગની નીશાનીવાળા એકસો ને આઠ આઠ ધ્વજો છે, અર્થાત્ એ પ્રત્યેક બારણા ઉપર એક હજાર અને એંશી ધ્વજો લહેરી રહ્યા છે એમ જણાવેલું છે.

૧૨૪ એ સૂર્યોલવિમાનમાં ચંદ્રવાથી સુશોભિત પાંસઠ પાંસઠ લોમો-ભૂમિનાંસ્થાનો જણાવેલાં છે. એ લોમોની બરાબર વચ્ચે એક એક સિંહાસન માંડેલું છે, બાકીનાં લોમો ઉપર એક એક ભદ્રાસન માંડેલું છે.

વિમાનનાં બારણાંઓનાં ઓતરંગો સોળ પ્રકારનાં રત્નોથી ઘડેલાં છે. બારણાંઓ ઉપર ધ્વજ અને છત્રોથી

ચોભતાં આઠ આઠ મંગલો આવેલાં છે : એ રીતે વિમાનની ચારે બાજુનાં તે જાંઘાં બારણાંઓ એવી ઉત્તમોત્તમ શોભાવાળાં છે.

૧૨૫ એ સૂર્યાલવિમાનની આસપાસ પાંચસો પાંચસો ચોજન મૂકીને ચાર દિશામાં ચાર વનખંડો આવેલા છે. પૂર્વમાં અશોકવન, દક્ષિણમાં સાદકવન, પશ્ચિમમાં અંપકવન અને ઉત્તરમાં ચૂતકવન. એ વનખંડોની લંબાઈ સાડાબાર લાખ ચોજનથી કાંઈક વધારે અને પહોળાઈ પાંચસો ચોજન છે. તે દરેકની ફરતો એક એક કોટ છે. એમ એ ચારે વનખંડો લીલાછમ જેવા, ટાઢા હિમ જેવા, જોનારની આંખને ઠારે એવા શીતળ છે.

૧૨૬ તે વનખંડોનું લોંટળ તદ્દન સમ-સપાટ છે, તે ઉપર અનેક પ્રકારના મણિઓ અને તુલ્સી ચોભી રહ્યાં છે, તેમનો સ્પર્શ અને ગંધ મનગમતો આકર્ષક છે.

હે લગવન ! પૂર્વ પશ્ચિમ દક્ષિણ અને ઉત્તરના વાયરા વાય છે ત્યારે મંદ મંદ હલતા પરસ્પર અથડાતા એવા તે તુલ્સીનો અને મણિઓનો કેવો અવાજ થાય છે ?

હે ગૌતમ ! એમનો અવાજ શ્રમહર શ્રુતિમધુર અને શ્રુતિને અત્યંત તૃપ્તિ આપનારો થાય છે.

૧૨૭ છત્ર, ધ્વજ, ઘંટ, પતાકા અને ઉત્તમ તોરણોથી સુશોભિત એક સુંદર રથ હોય, જેની ચારે બાજુ નાની નાની ટોકરીઓ જડેલી હોય, હિમાલયમાં ઉગેલા તિનિશના લાકડામાંથી બનાવેલો હોય, આરા અને ધોંસરું બરાબર બેસાડેલાં હોય, પૈડા ઉપરનો લોઢાનો પાટો મજબૂત હોય,

કુલીન ઘોડાની બેડ બેઠેલી હોય, હાંકનારો સારથિ અતિ-કુશળ હોય અને અનેક પ્રદારનાં હથીઆરો કવચો ભાથાંઓ વગેરે યુદ્ધોપકરણોથી જે ભરેલો હોય, એવો એ રથ, મણિ-ઓથી ઝાંધેલા રાત્નના લગ્ન આંગણામાં વારંવાર આવતો હોય, વારંવાર આવતો જતો હોય, ત્યારે તેનો જે મધુરધ્વનિ સંભળાય છે, તેના જેવો તે તૃણોનો અને મણિઓનો ધ્વનિ છે?

ગૌતમ ! ના, એના જેવો એમનો ધ્વનિ નથી પણ તે કરતાંય વિશેષ મધુર છે.

વાદનકુશળ નર વા નારીદ્વારા રાત્રીના છેલ્લે પહોરે વાગતી ચડતી ઉતરતી મૂર્છનાવાળી એવી વૈકાલિક વીણાનો જે મધુર અવાજ સંભળાય છે તેવો અવાજ, તે તૃણોનો અને મણિઓનો છે ?

ગૌતમ ! ના, એવો પણ નથી—એ કરતાં સવિશેષ મધુર છે.

ભદ્રશાળ નંદન સોમનસ કે પાંડકવનમાં અથવા હિમાલય મલય કે મંદક ગિરિની શુક્ષ્મોમાં રહેતા, ગાનતાનની સહેલ કરવા સાથે મળેલા કિન્નરો કિપુરુષો મહોરગો અને ગાંધર્વોનો જેવો વિશુદ્ધ મધુર ગીતધ્વનિ શું છે, તેવો ધ્વનિ પરસ્પર અથડાતા એ મણિઓનો અને તૃણોનો છે ?

ગૌતમ ! હા, તે મણિઓનો અને તૃણોનો એવો મધુરાતિમધુર ધ્વનિ નીકળે છે.

૧૨૮ વળી, એ વનખંડોમાં ઠેકઠેકાણે નાની મોટી નાનામાં નાની અને મોટામાં મોટી એવી અનેક ચોરસ વાવો, ગોળ પુષ્કરિણીઓ, સીધી વહેતી નદીઓ, વાંકી ચુંક્રી

વહેતી નદીઓ અને કૂલોથી ઢાંકેલાં એવાં હારખંધ આવેલાં અનેક સરોવરો તથા હારખંધ શોભતા અનેક દૂવાઓ આવેલા છે. એ બધાંના કાંઠા રજતમય, કાંઠાના ભાગો ખાડાખડિયા - વિનાના એકસરખા છે. એમની અંદરના પાણીઓ વજ્રમય અને વેળુ સુવર્ણ-રજતમય છે.

વાવો વગેરે એ બધાં જલાશયો મુંવાળા સોનાના તળિયાવાળાં છે, એમાં ઊતરવાનાં અને નીકળવાનાં સાધનો સારી રીતે ગોઠવાયેલાં છે, એમના ઘાટો અનેક પ્રકારના મણિઓથી જડેલાં છે. ચાર ખૂણાવાળાં એ જલાશયોમાં પાણી અગાધ અને અતિશીતળ છે. જેમની ઉપર ભમરા ભમરીઓ શુભ રહ્યાં છે એવાં ઉત્પલ, કુમુદ, નલિન, સુભગ, સૌગંધિક, પોંડરીક, સો અને હબાર પાંખડીવાળાં ખીલેલાં કમળોથી અને બિસપત્ર તથા મૃણાલના ઢંડોથી એ બધાં જલાશયો ઢંકાયેલાં છે. જેમની અંદર ભમતા મત્સ્યો અને કાચળાઓ કલ્લોલ કરી રહ્યા છે અને જેમને કાંઠે અનેક પ્રકારનાં પક્ષીઓ વિચરી રહ્યાં છે એવાં એ સ્વચ્છાતિસ્વચ્છ જળથી છલકતાં જલાશયો તે વનખંડોમાં શોભી રહ્યાં છે.

૧૨૯ એ જલાશયોમાં કેટલાંકમાં આસવ જેવાં પાણી છે, કેટલાંકમાં શેરડીના રસ જેવાં, કેટલાંકમાં ઘી જેવાં, કેટલાંકમાં દૂધ જેવાં, કેટલાંકમાં ખારા ઉસ જેવાં અને કેટલાંકમાં સામાન્ય પાણી જેવાં પાણી ભરેલાં છે.

તે વાવો અને દૂવા વગેરે પ્રત્યેક જલાશયોની ફરતાં

ચારે દિશામાં ત્રણ ત્રણ સોપાનો છે, તે સોપાનો ઉપર તોરણો ધન્યો અને છત્રો વગેરે ચોલી રહ્યાં છે.

તેમાં નાની નાની વાવોની અને કૂવાની હારોમાં વચ્ચે વચ્ચે ઘણા ઉત્પાતપર્વતો નિયતિપર્વતો જગતીપર્વતો દારુપર્વતો આવેલા છે તથા કેઈ ઉંચા કે નીચા એવા દકમંડપો દકનાલકો અને દકમંચો ઊભા કરેલા છે.

૧૩૦ વળી ત્યાં મનુષ્યોને હિંચવાલાયક હિંચકા જેવા કેટલાક હિંચકાઓ ગોઠવાયેલા છે, તેમ પક્ષીઓને જૂલવાલાયક જૂલા જેવા કેટલાયે જૂલાઓ જૂલી રહ્યા છે. એ બધા હિંચકાઓ અને જૂલાઓ સર્વરત્નમય હોવાથી અધિકાધિક પ્રકાશમાન અને મનોહર છે.

વચ્ચે વચ્ચે આવેલા તે ઉત્પાતપર્વતો વગેરે પર્વતો ઉપર અને હિંચકાઓ ઉપર સર્વરત્નમય એવાં અનેક હંસાસનો, કૌંચાસનો, ગરુડાસનો, ઉન્નત ઢળતાં અને લાંબાં આસનો, પક્ષ્યાસનો, લદ્રાસનો, વૃષભાસનો, સિંહાસનો, પદ્માસનો અને સ્વસ્તિકાસનો, સભાએલાં છે.

૧૩૧ વળી, તે વનખંડોમાં સર્વરત્નમય ઝળહળાયમાન એવાં આલિંગૃહો, માલિંગૃહો, કટલીંગૃહો, લતાગૃહો, આસનગૃહો, પ્રેક્ષણગૃહો, મન્દ્યનગૃહો, મંડનગૃહો, પ્રસાધનગૃહો, ગર્ભગૃહો, મોહનગૃહો, શાલાગૃહો, બળીવાળાં ગૃહો, ચિત્રગૃહો, કુસુમગૃહો, ગંધગૃહો, આરિસાલવનો ચોલી રહ્યાં છે અને તે પ્રત્યેક ગૃહમાં પૂર્વે કહ્યા પ્રમાણે હંસાસનો વગેરે આરામ આપનારાં આસનો માંડેલાં છે.

વળી, તે વનખંડોમાં જ્યાં ત્યાં સર્વરત્નમય એવા
ઝળાંઝળાં થતા જાંઘની વેલોના મંડપો, જૂંઘની વેલોના
મંડપો, મલ્લિકા, નવમાલિકા, વાસંતી, દધિવાસુકા, સૂક્ષ-
લ્લ-સૂરજમુખી, નાગરવેલ, નાગ, અતિમુક્તાક, અપ્સેયા
અને માલુકાની લતાઓના મંડપો ફેલાયેલા છે.

તે પ્રત્યેક મંડપમાં હંસ અને ગરુડ વગેરેના ઘાટના,
ઉંચા ઢળતા અને લાંબા એવા કેટલાય સર્વરત્નમય શિલા-
પટ્ટકો ઢાળેલા છે. તે ળધાય શિલાપટ્ટકો માખણ જેવા
સુંવાળા કેમળ અને દેહીધ્યમાન છે.

૧૩૨ હે ચિરંજીવ શ્રમણ ! તે સ્થળે અનેક દેવો
અને દેવીઓ બેસે છે, સૂએ છે, વિહરે છે, હસે છે, રમે
છે, રતિકીડા કરે છે અને એ રીતે પોતે પૂર્વે ઉપાજેલાં
શુભ કલ્યાણમય મંગળસ્વપ્ન પુણ્યકર્મોના ફલવિપાકોને ભોગ-
વતા આનંદપૂર્વક વિચરે છે.

૧૩૩ વળી, તે વનખંડોની વચ્ચેવચ્ચ પાંચસે
ચોળન ઉંચા અને અઢીસો ચોળન પહોળા એવા ચાર મોટા
પ્રાસાદો શોભી રહ્યા છે. એ પ્રાસાદોનાં ભોંયતળિયાં તદ્દન
સપાટ છે અને તેમાં ચંદરવા સિંહાસનો વગેરે ઉપકરણો
મધ્યસ્થાને ગોઠવાયેલાં છે.

તેમાંના એક પ્રાસાદમાં ૧૦૨ અશોકદેવ, બીજામાં સપ્ત-
પર્ણદેવ, ત્રીજામાં ચંપકદેવ અને ચોથામાં ચૂતકદેવ એમ
ચાર દેવોનો નિવાસ છે. એ ચારે દેવો મોટી દિવ્ય સમૃ-
દ્ધિવાળા અને પદ્યોપમપ્રમાણ આયુષ્યવાળા છે.

૧૩૪ જેની આસપાસ ચારે બાજુ એવડો મોટો અને અતિશય સુંદર વનખંડ શોભી રહ્યો છે એવા તે સૂર્યાલનામના દેવવિમાનનો અંદરનો ભૂભાગ તદ્દન સપાટ અને અત્યંત રમણીય છે. ત્યાં પણ ઘણા દેવો અને દેવીઓ ફરે છે, બેસે છે, હસે છે, રતિકીડા કરે છે અને આનંદ માણતા વિચરે છે.

૧૩૫ તે વિમાનના એ ભૂભાગની વચ્ચોવચ્ચ લાખ યોજન લાંબું પહોળું એવું એક મોટું ઉપકારિકાલયન છે; તેનો ઘેરાયો ત્રણ લાખ સોળ હજાર બસે સત્તાવીસ યોજન, ત્રણ કોશ, અઠાવીસે ધનુષ, તેર આંગળ અને ઉપર ઓછું વધતું અડધું આંગળ છે. એ એવું મોટું લયન આખુંય સુવર્ણમય છે અને અત્યંત મનોહરમાં મનોહર છે.

એ લયનની ચારે બાજુ અડધું યોજન લાંબી અને પાંચસે ધનુષ પહોળી એવી એક મોટી પદ્મવરવેદિકા છે અને એટલાજ માપનો એક મોટો વનખંડ તે લયનને ઘેરી રહેલો છે.

૧૩૬ તે વેદિકાના થાંભલા, પાટિયાં, ખીલીઓ, ખીલીઓની ટોપીઓ, વાંસડા, વાંસડા ઉપરનાં નળિયાં, પાટીઓ, મોભીયાં, ઢાંકણાં અને તેનાં નળિયાં ગોખલા વગેરે એ બધું વિવિધ રત્નમય મણિમય વજ્રમય અને સુવર્ણરત્નમય છે. એનાં કેટલાંક નળિયાં નાની નાની ટોકરીઓવાળાં, મોતીના પડદાવાળાં અને મોટી મોટી લટકતી માળાવાળાં છે.

એ વેદિકામાં બધાં ત્યાં સર્વરત્નમય ઘોડાની વૃષ-લની અને સિંહ વગેરેની ભેડા શોભી રહી છે.

હે ભંતે ! એ વેદિકાને પદ્મવરવેદિકા કહેવાનું શું કારણ ?

ગૌતમ ! એ વેદિકાના ચાંલલા, પાટીયાં, ખીલીઓ, ખીલીઓની ટોપીઓ, મોલ અને બાળિયાં વગેરે દરેક ભાગમાં, ચોમાસાના પડતા પાણીને રોકી શકે એવાં છત્રાકાર અનેક પ્રકારનાં સર્વરત્નમય સુંદર ઉત્પલો, કુમુદો, નલિનો, પુંડરીકો વગેરે નાના પ્રકારનાં ખીલેલાં પદ્મો શોભી રહ્યાં છે, માટે હે ચિરંજીવ શ્રમણ ! એ વેદિકાને પદ્મવરવેદિકા કહેલી છે.

“હે ભગવન્ ! વર્ણુવેલી એ પદ્મવરવેદિકા શું શાશ્વત છે કે અશાશ્વત છે ?

ગૌતમ ! દ્રવ્યાર્થિક નયની દૃષ્ટિએ તો એ વેદિકા શાશ્વત છે, પણ હે ગૌતમ ! તે વેદિકાના વણો, ગંધો, રસો અને સ્પર્શોની દૃષ્ટિએ ભોતાં અર્થાત્ વર્ણાદિ પર્યાયોની અપેક્ષાએ તો તે વેદિકા અશાશ્વત છે, માટે તેને શાશ્વત પણ કહી છે અને અશાશ્વત પણ કહી છે.

હે ભગવન્ ! ઉપર વર્ણુવેલી વેદિકા, શું ત્યાં કાયમ રહેવાની છે ?

હે ગૌતમ ! એ વેદિકા, ત્યાં કેાઈ દિવસ ન હતી, નથી કે નહિ હશે એમ તો ન કહેવાય; પણ એ, ત્યાં હમેશાંને માટે હતી, છે અને હશે એમ કહેવાય; માટે તે ત્યાં ધ્રુવ, શાશ્વત, અવ્યય, નિત્ય અને સદા અવસ્થિત છે એમ માનવું જોઈએ.

૧૩૭ ઉપકારિકાલયનની કરતો ને રખડ વર્ણુ-
વેલો છે તેનો ચક્રવાલવિષ્કંભ એ ચો આછો

છે અને તેનો ઘેરાવો તો તે લયનના જેટલોજ છે. એ વનખંડમાં પણ અનેક દેવો અને દેવીઓ ફરે છે, હસે છે, બેસે છે, સૂએ છે અને રતિકીડા કરતાં વિહરે છે.

એ લયનની ફરતાં ચારે દિશામાં ચાર ચાર સોપાનો ગોઠવેલાં છે. એ સોપાનો ઉપર તોરણો ધ્વજો અને છત્રો વગેરે ઘણા મનહર પદાર્થો જૂલી રહ્યા છે.

લયનનું લોચતળ, મણિરત્ન અને વજ્ર વગેરે બહુ-મૂલ્ય ધાતુઓથી બાંધેલું છે અને વળી તે તફન સપાટ અને ચારે બાજુ જગારા મારતું ચોભી રહ્યું છે.

૧૩૮ લયનના તે સમતળ ભૂભાગની વચ્ચેવચ્ચ પાંચસેં યોજન ઉંચો અને અઢીસો યોજન પહોળો એવો એક મોટો મુખ્ય પ્રાસાદ આવેલો છે.

તે મુખ્ય પ્રાસાદની ફરતા અને તેના કરતાં ઊંચાઈ અને પહોળાઈમાં અડધા એવા બીજા ચાર પ્રાસાદો આવી રહેલા છે.

વળી, એ આબુબાબુ આવેલા ચાર પ્રાસાદોની આસપાસ તેમને વીંટળાઈને તેમના કરતાં ઊંચાઈએ અને પહોળાઈએ અડધા એવા બીજા ચાર મહાલયો સોહામણા આવેલા છે.

વળી, સોહામણા એ ચાર મહાલયોને ઘેરીને ઊભેલા પણ માપમાં તેના કરતાં અડધા એવા બીજા ચાર મહાલયો ત્યાં દીપી રહેલા છે. આ છેલ્લા ચાર મહાલયોની ઊંચાઈ દરેક યોજન અને પહોળાઈ એકત્રીસ યોજન ઉપર એક કોશ છે.

એ બધાય પ્રાસાદોની અંદર ચંદરવા સિંહાસન વગેરે શોભનિક ઉપકરણો ગોઠવાયેલાં છે અને ઉપર ધન્યો તોરણો અને આઠઆઠ મંગળો જૂલી રહ્યાં છે.

૧૩૬ એમ અનેક પ્રાસાદોથી વીંટાયેલા તે મૂળ પ્રાસાદથી ઉત્તરપૂર્વમાં અર્થાત્ ઇશાનખૂણામાં એક મોટી સુધમાં સભા આવેલી છે. એની લંબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઊંચાઈ બહોંતેર યોજન છે. જેમની ઉપર અનેક પ્રકારનાં તોરણો પૂતળીઓ અને અપ્સરાઓનાં ઝુંડો ફેરેલાં છે એવા અનેક મનહર સ્તંભો ઉપર એ સભા રચાયેલી છે. એ સભાને પૂર્વમાં દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં એમ ત્રણ દ્વારો મૂકેલાં છે. તે એક એક દ્વાર સોળ યોજન ઊંચું અને આઠ યોજન પહોળું છે, તેમ તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે. એ ત્રણે દ્વારો ધોળાં દૂધ જેવાં, સુવર્ણમય સ્તૂપવાળાં અને ઉપર આઠ આઠ મંગળોથી વિરાજિત છે.

તે પ્રત્યેક દ્વારની સામે એક એક મુખ્ય મંડપ છે. એ મંડપની લંબાઈ સો યોજન, પહોળાઈ પચાસ યોજન અને ઊંચાઈ સોળ યોજન કરતાં વધારે છે.

એ મંડપને પણ પૂર્વમાં દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં એમ ત્રણ બારસાળ પાડેલાં છે. તે પ્રત્યેક બારસાળ ઊંચાઈમાં સોળ યોજન, પહોળાઈમાં આઠ યોજન છે અને તે દરેકનો પ્રવેશમાર્ગ પણ તેટલાજ માપનો છે. તે બધાં બારસાળો અંદરવા વગેરેથી સુશોભિત છે અને તેમની ઉપર ધન્યો અને આઠ આઠ મંગળો ફરફરી રહ્યાં છે.

વળી, તે પ્રત્યેક મુખમંડપની સામે તેમની જેવાંજ સુંદર પ્રેક્ષાગૃહમંડપો આવેલા છે અને તે એક એક પ્રેક્ષા-ગૃહમંડપના સમતળ ભૂભાગની વચ્ચે એક મોટો વજ્રમય, અખાડો શોભી રહ્યો છે.

તે એક એક અખાડાની વચ્ચેવચ્ચ આઠ યોજન લાંબી પહોળી, ચાર યોજન જાડી અને નાના પ્રકારનાં મણિરત્નોથી ખાંધેલી એવી એક મોટી મણિપીઠિકા સોહી રહી છે, એ મણિપીઠિકા ઉપર સિંહાસન વગેરે આરામની સામગ્રી ગોઠવી રાખેલી છે.

વળી, જ્યાં પ્રેક્ષાગૃહમંડપો વર્ણવેલા છે ત્યાં તે પ્રત્યેક મંડપની સામે ધણુ સોળ યોજન લાંબી પહોળી અને આઠ યોજન જાડી એવી સુંદર મણિપીઠિકાઓ ઢાળેલી છે.

તે દરેક પીઠિકાની ઉપર સૌંજ યોજન લાંબા પહોળા અને તે કરતાં ઊંચાઈમાં કાંઈક વધારે ઊંચા તથા સર્વ પ્રકારનાં રત્નોથી ચણેલા ધોળા શંખ જેવા ઊજળા એવા અનેક સ્તૂપો ખાંધેલા છે, એ દરેક સ્તૂપો ઉપર ધ્વજાઓ તોરણો અને આઠ આઠ મંગળો છાલ રહ્યાં છે.

૧૪૦ તથા, એ એક એક સ્તૂપની ફરતી ચારે દિશામાં વળી ખીલ મણિપીઠિકાઓ આવેલી છે. તે પીઠિકાઓની લાંબાઈ પહોળાઈ આઠ યોજન અને જાડાઈ ચાર યોજન છે. એ પીઠિકાઓ અનેક પ્રકારના મણિઓથી નિર્મેલી અતિ-શય રમણીય છે, એમની ઉપર અને એ સ્તૂપોની ઝરાળર સામે ચાર જિનપ્રતિમાઓ વિરાજેલી છે, એ પ્રતિમાઓ જિનની ઊંચાઈએ ઊંચી અને પર્યકાસને બેઠેલી છે. તેમાંની

એક ઉસલની, બીજી વર્ધમાનની, ત્રીજી ચંદ્રાનનની અને ચોથી વારિપેણુની પ્રતિમા છે.

વળી, તે સ્તૂપોની સામે સોળ ચોજન લાંબી પહોળી અને આઠ ચોજન જાડી એવી સર્વમણિમય બીજી મણિ-પીઠિકાઓ નિર્મેલી છે. તે દરેક પીઠિકા ઉપર એક એક ચૈત્યવૃક્ષ આવેલું છે.

૧૪૧ એ બધાં ચૈત્યવૃક્ષો આઠ ચોજન ઊંચાં અને અડધું ચોજન ^{૧૦૩}ઊંડાં છે. બે ચોજનનું તેમનું થડ અડધું ચોજન પહોળું છે. થડથી નીકળી ઊંચી ગયેલી વચલી શાખા ચોજન ઊંચી છે. એમ એ ચૈત્યવૃક્ષોની સર્વાંગ લંબાઈ પહોળાઈ એકંદર આઠ ચોજન ઝાઝેરી છે.

એ વૃક્ષોનાં મૂળ વજ્રમય, શાખા સ્વપેરી, કંદો રિદ્ધ-રત્નમય, સ્કંધો વૈદુર્યના, નાની નાની શાખાઓ મણિમય રત્નમય, પાંદડાં વૈદુર્યનાં, ડીંઠિયાં સુવર્ણમય, અંકુરાઓ જાંબુ-નદમય અને ફૂલફલભર વિચિત્ર મણિરત્નમય સુરભિ છે. એ ફળોનો રસ અમૃતસમ મધુરો છે. એ રીતે સરસ છાયા, પ્રભા, શોભા અને પ્રકાશવાળાં એ ચૈત્યવૃક્ષો વિશેષમાં વિશેષ પ્રાસાદિક છે.

એ વૃક્ષો ઉપર આઠ આઠ મંગળો ધ્વજો અને છત્રો વગેરે શોભી રહેલાં છે અને એમની—એ વૃક્ષોની—ફરતાં શિરીય વગેરે બીજાં પણ અનેક વૃક્ષો આવેલાં છે.

૧૪૨ એ ચૈત્યવૃક્ષોની આગળ આઠ ચોજન લાંબી પહોળી અને ચાર ચોજન જાડી એવી સર્વમણિમય વળી બીજી અનેક મણિપીઠિકાઓ આવેલી છે.

એ દરેક પીઠિકાઓ ઉપર સાઠ યોજન ઊંચા એક યોજન ઊંડા અને એક યોજન પહોળા^{૧૦૪} એવા વિશિષ્ટ પ્રકારના વજ્રમય અનેક મહેન્દ્રધ્વજો ખોડેલા છે, તેમની ઉપર પવનથી હાલતી નાની નાની અનેક પતાકાઓ, આઠ આઠ મંગળો, ધ્વજો અને છત્રો વગેરે બધું લહેરી રહેતું છે.

તે દરેક મહેન્દ્રધ્વજોની આગળ સો યોજન લાંબી પચાસ યોજન પહોળી અને દસ યોજન ઊંડી^{૧૦૫} એવી નંદા નામની પુષ્કરિણીઓ આવેલી છે. એનાં પાણી સામાન્ય પાણી જેવાં મીઠા રસવાળાં છે.

એ પ્રત્યેક પુષ્કરિણીઓની ચારે કોર પૂર્વે વષ્ટવેલાં પદ્મવરવેદિકાઓ અને વનખંડો આવેલાં છે અને પુષ્કરિણીઓમાં ત્રણ બાજુ સરસ સોપાનો ગોઠવેલાં છે તથા ઉપર બેસાડેલાં તોરણો, ધ્વજો, આઠ આઠ મંગળો અને છત્રો વગેરે તો ત્યાં ઠેકઠેકાણે દીપી રહેલાં છે.

૧૪૩ એ સુધર્માંસભામાં પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં સોળ સોળ હજાર તથા દક્ષિણ અને ઉત્તરમાં આઠ આઠ હજાર પેઢલીઓ બાંધેલી છે. એ પેઢલીઓ ઉપરનાં પાટીયાં સુવર્ણ રત્નતમય અને તે ઉપર જડેલા નાગદંતો વજ્રમય છે. તે નાગદંતોમાં કાળા સુતરની માળાઓ લટકે છે.

વળી, એ સુધર્માંસભામાં એ પેઢલીઓની જેવી જ અને જે ઉપર સુબે સૂઈ શકાય એવી સુકોમળ સુંદર શય્યાઓ બીછાએલી છે. એવી અડતાળીશ હજાર ગોમાનસીઓ આવેલી છે. તે ગોમાનસીઓની પાસે જ જડેલા નાગદંતોમાં ટાંગેલાં રત્નતમય શિકાં ઉપર વેદુર્યમય ધૂપધડીઓ મૂકેલી

છે અને એ ધૂપધડીઓમાંથી નીકળતો મુગંધમય કાળા અગરનો ધૂપ ચારે ડેર મહેકી રહ્યો છે.

સભાની અંદરના ભાગનું લોંતળ તદ્દન સપાટ અને વિવિધ મણિઓથી ણાંધેલું છે અને તે ઉપર સિંહાસન અંદરવા વગેરે સામગ્રી સરસ રીતે સજેલી છે.

૧૪૪ વળી, એ લોંતળની વચ્ચેવચ્ચ સોળ ચોજન લાંબી પહોળી અને આઠ ચોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા ણાંધેલી છે. તેની ઉપર સાઠ ચોજન ઉંચો, ચોજન ઉંડો અને ચોજન પહોળો તથા અડતાળીશ ખૂણાવાળો, અડતાળીશ ધારવાળો-અડતાળીશ પાસાવાળો એવો મહેંદ્રધ્વજની જેવો એક માટો માણુવક ચૈત્યસ્તંભ આવેલો છે. એની ઉપર આઠ આઠ મંગળો ધન્યો અને છત્રો વગેરે ખોડી રાખેલાં છે.

૧૪૫ એ ચૈત્યસ્તંભની વચ્ચેના છત્રીશ ચોજન^{૧૦૬} જેટલા ભાગમાં સોના સ્વપાનાં પાટીયાં જડેલાં છે. તે પાટીયાં ઉપર ખેસાડેલા વજ્રમય નાગદંતોમાં સ્પેરી શિંકાં ટાંગી રાખ્યાં છે. તે શિંકાં ઉપર વજ્રમય ગોળ ગોળ દાખડીઓ ગોઠવી રાખેલી છે અને તે દાખડીઓમાં જિનના સક્રિયઓ-સાધળનાં હાડકાંઓ મૂકી રાખેલાં છે.

સૂર્યામહેવને અને ણીજાં પણ અનેક દેવ દેવીઓને જિનના તે સક્રિયઓ અર્ચનીય છે વંદનીય છે અને પર્યુપાસનીય છે.

૧૪૬ આઠ મંગળ અને ચામર વગેરેથી સુશોભિત તે માણુવક ચૈત્યસ્તંભની પૂર્વે આઠ ચોજન લાંબી પહોળી

અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા આવેલી છે અને તેના ઉપર એક મોટું સિંહાસન ઢાળેલું છે.

વળી, તે ચૈત્યસ્તાંભની પશ્ચિમે, પૂર્વે આવેલી એવી અને એવડી જ બીજી એક મણિપીઠિકા આવેલી છે, તેના ઉપર એક મોટું અતિશય રમણીય દેવશયનીય ગોઠવેલું છે.

એ દેવશયનીયના પડવાયા સોનાના, પાયા મણિના અને પાયાના કાંગરાં સોનાનાં છે. એની ઇસો અને ઉપળાં વળનાં, વાણુ વિવિધમણિમય, તળાઈ રૂપેરી અને ઓશીકાં સુવર્ણમય છે.

તે દેવશયનીય જાન્ને બાણુથી જાયું અને વચ્ચેથી ઢળતું એવું ગંભીર છે, એ મેલું ન થાય એટલા માટે એના ઉપર રાતું વસ્ત્ર ઢાંકેલું છે અને એ માખણ જેવું સુંવાળું, કોમળ, અતિ સુવાસિત, મનોહર છે.

૧૪૭ એની ઉત્તર પૂર્વે એટલે ઇશાન ખૂણામાં આઠ યોજન લાંબી પહોળી અને ચાર યોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા છે. તેની ઉપર સાઠ યોજન ઉંચા એક યોજન પહોળો એવો એક મુલ્લક^{૧૦૭}-નાનો મહેન્દ્રધ્વજ રોપેલો છે, એના ઉપર આઠ આઠ મંગળો અને ધ્વજો વગેરે ચોક્કી રહ્યાં છે.

૧૪૮ એ નાના મહેન્દ્રધ્વજથી પશ્ચિમે ચોખ્ખાળ નામનો એક મોટો હથીયારોનો વજ્રમય લંડાર છે, એમાં રત્નની તરવારો ગદાઓ અને ધનુષ વગેરે અસ્ત્રશસ્ત્રો સંધરી રાખ્યાં છે. એ લંડારમાં સાયવી રાખેલાં સૂર્યાલદેવનાં

છે અને એ ધૂપધડીઓમાંથી નીકળતો મુગંધમય કાળા અગરનો ધૂપ ચારે કોર મહેકી રહ્યો છે.

સભાની અંદરના ભાગનું ભોંતળ તદ્દન સપાટ અને વિવિધ મણિઓથી ખાંધેલું છે અને તે ઉપર સિદ્ધાસન ચંદરવા વગેરે સામગ્રી સરસ રીતે સજેલી છે.

૧૪૪ વળી, એ ભોંતળની વચ્ચેવચ્ચ સોળ ચોજન લાંબી પહોળી અને આઠ ચોજન જાડી એવી સર્વમણિમય એક માટી મણિપીઠિકા ખાંધેલી છે. તેની ઉપર સાઠ ચોજન જાંચો, ચોજન ઉંડો અને ચોજન પહોળો તથા અડતાળીશ ખૂણાવાળો, અડતાળીશ ધારવાળો-અડતાળીશ પાસાવાળો એવો મહેન્દ્રધ્વજની જેવો એક માટો માણુવક ચિત્રસ્તંભ આવેલો છે. એની ઉપર આઠ આઠ મંગળો ધજાઓ અને છત્રો વગેરે ખોડી રાખેલાં છે.

૧૪૫ એ ચિત્રસ્તંભની વચ્ચેના છત્રીશ ચોજન^{૧૦૯} જેટલા ભાગમાં સોના સ્વપાનાં પાટીયાં જડેલાં છે. તે પાટીયાં ઉપર બેસાડેલા વજ્રમય નાગદંતોમાં સ્વપેરી શિકાં ટાંગી રાખ્યાં છે. તે શિકાં ઉપર વજ્રમય ગોળ ગોળ દાળડીઓ ગોઠવી રાખેલી છે અને તે દાળડીઓમાં જિનના સક્રિયઓ-સાયળનાં હાડકાંઓ મૂકી રાખેલાં છે.

સૂર્યાભદ્રેવને અને ખીબ્બં પશુ અનેક દેવ દેવીઓને જિનના તે સક્રિયઓ અર્ચનીય છે વંદનીય છે અને પર્યુપાસનીય છે.

૧૪૬ આઠ મંગળ અને ચામર વગેરેથી સુશોભિત તે માણુવક ચિત્રસ્તંભની પૂર્વે આઠ ચોજન લાંબી પહોળી

અને ચાર યોજન બાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા આવેલી છે અને તેના ઉપર એક મોટું સિંહાસન ઢાળેલું છે.

વળી, તે ચૈત્યસ્તાંભની પશ્ચિમે, પૂર્વે આવેલી એવી અને એવડી જ બીજી એક મણિપીઠિકા આવેલી છે, તેના ઉપર એક મોટું અતિશય રમણીય દેવશયનીય ગોઠવેલું છે.

એ દેવશયનીયના પડવાયા સોનાના, પાયા મણિના અને પાયાના કાંગરાં સોનાનાં છે. એની ઇસા અને ઉપળાં વજનાં, વાણુ વિવિધમણિમય, તળાઈ રુપેરી અને ઓશીકાં સુવર્ણમય છે.

તે દેવશયનીય બન્ને બાજુથી જાયું અને વચ્ચેથી ઢળતું એવું ગંભીર છે, એ મેલું ન થાય એટલા માટે એના ઉપર રાતું વસ્ત્ર ઢાંકેલું છે અને એ માખણ જેવું સુંવાળું, કોમળ, અતિ સુવાસિત, મનોહર છે.

૧૪૭ એની ઉત્તર પૂર્વે એટલે ઇશાન ખૂણામાં આઠ યોજન લાંબી પહોળી અને ચાર યોજન બાડી એવી સર્વમણિમય એક મોટી મણિપીઠિકા છે. તેની ઉપર સાઠ યોજન ઉંચા એક યોજન પહોળો એવો એક મુલ્લક^{૧૦૭}-નાનો મહેંદ્રધ્વજ રોપેલો છે, એના ઉપર આઠ આઠ મંગળો અને ધ્વજો વગેરે ચોબી રહ્યાં છે.

૧૪૮ એ નાના મહેંદ્રધ્વજથી પશ્ચિમે ચોખ્ખાળ નામનો એક મોટો હથીયારોના વચ્ચમય ભંડાર છે, એમાં રત્નની તરવારો ગદાઓ અને ધનુષ વગેરે અસ્ત્રશસ્ત્રો સંઘરી રાખ્યાં છે. એ ભંડારમાં સાચવી રાખેલાં સૂર્યોભદ્રેવનાં

એ ણધાં અસ્ત્રશસ્ત્રો ઊજળાં પાણીવાળાં અણીદાર અને વિશેષમાં વિશેષ તેજવાળાં છે.

૧૪૯ સુધમાં સલાની ઉપર આઠ આઠ મંગળો છત્રો અને ધનુઓ વગેરે ચોલાજનક પદાર્થો દીપી રહ્યાં છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે એટલે ઇશાનખૂણામાં સો ચોજન લાંબું પચાસ ચોજન પહોળું અને ણહોંતેર ચોજન ઊંચું એવું એક મોટું સિદ્ધાયતન આવેલું છે એ સિદ્ધાયતનની ણધી ચોલા સુધમાંસલાની જેવી સમજવાની છે.

૧૫૦ એ સિદ્ધાયતનની વચ્ચેવચ્ચ સોળ ચોજન લાંબી પહોળી અને આઠ ચોજન જાડી એવી એક મોટી મણિપીઠિકા આવેલી છે. એ પીઠિકાની ઉપર સોળ ચોજન લાંબા પહોળો અને તે કરતાં થોડો વધારે ઊંચો એવો સર્વરત્નમય એક મોટો દેવચ્છંદક ગોઠવેલો છે. તેના ઉપર જિનની ઊંચાઇએ ઊંચી એવી એકસો ને આઠ જિનપ્રતિમાઓ ણિરાજેલી છે.

૧૫૧ એ ૧૦૮ પ્રતિમાઓના હાથપગનાં તળિયાં તપનીયમય, નખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ન જડેલ અંકરત્નના, જાંઘો, જાનુઓ, ઉરુઓ અને હેઠલતા કનકમય, નાલી તપનીયમય, રોમરાઈરિષ્ટરત્નમય, ચુચુકો અને શ્રીવૃક્ષ તપનીયમય, જાન્ને ઓઠો પ્રવાલમય, દાંતો સ્ફટિકમય, શુભ અને તાળવું તપનીયમય, નાસિકા વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ને જડેલ કનકમય, આંખો વચ્ચે લોહિતાક્ષરત્ને જડેલ અંકરત્નમય, કીકીઓ આંખની પાંપણો અને ભવાંઓ રિષ્ટરત્નમય, જાન્ને કપોલો કાન અને ભાલપટ્ટ કનકમય, માથાની ઘડીઓ વજ્રમય, માથાના વાળ ઉગવાની

ચામડી તપનીયમય અને માથા ઉપરના વાળ રિદ્ધરત્નમય છે.

તે દરેક જિનપ્રતિમાઓની પાછળ, માળાવાળાં ધોળાં છત્રો ધરી રાખનારી છત્રધારક પ્રતિમાઓ છે, બન્ને બાજુએ મણિકનકમય ચામરને વીંઝતી ચામરધારક પ્રતિમાઓ છે.

૧૫૨ વળી તે દરેક જિનપ્રતિમાઓની આગળ સર્વ-રત્નમય એવી બે બે ૧૦૯નાગપ્રતિમાઓ, ભૂતપ્રતિમાઓ, યક્ષપ્રતિમાઓ અને કુંડધારક પ્રતિમાઓ આવેલી છે.

એ ઉપરાંત એકસો આઠ એકસો આઠ ધંટો, કળશો, ભૂંગારો, આરિસાઓ, થાળો, પાત્રીઓ, સુપ્રતિષ્ઠો, મનોગુલિકાઓ, રત્નકરંડીયાઓ, હ્રયકંઠાઓ, ગજકંઠાઓ અને વૃષભકંઠાઓ વગેરે અનેક પદાર્થો ત્યાં એ પ્રત્યેક જિનપ્રતિમાની આગળ ગોઠવેલા છે.

વળી, ફૂલ, માળા, ચૂલ્હું, ગંધ, વસ્ત્ર, આભરણ, સરસવ૧૧૦ અને મોરપીંછ વગેરે ઉપકરણોની એકસો આઠ એકસો આઠ અંગેરીઓ, ત્યાં પ્રતિમાઓ આગળ મૂકી રાખેલી છે.

વળી, ફૂલ, માળા, ગંધ અને મોરપીંછ વગેરેનાં તેટલાં જ પટલકો ત્યાં સ્થાપી રાખેલાં છે. એ ઉપરાંત એકસો આઠ એકસો આઠ સિંહાસનો, છત્રો, ચામરો, તેલના ડબ્બાઓ, કુંઠના ડબ્બાઓ, સુગંધી પત્ર, સુગંધી ચૂવા, તગર, એલચી, હરતાળ, હિંગળોક, મણસિલ અને આંજણના ડબ્બાઓ, એખધું ત્યાં યથાક્રમે ગોઠવી રાખેલું છે. એ ડબ્બાઓમાં તેલ વગેરે જે પદાર્થો ભરેલા છે તે અત્યંત નિર્મળ સુગંધી અને ઉત્તમ ભતના છે.

વળી, એ સિદ્ધાયતનમાં સુગંધી ધૂપથી મધમધતાં

એકસો ને આઠ ધૂપધાણાં રાખેલાં છે અને એ આયતનોની ઉપર જડેલા આઠ આઠ મંગળો ધબ્બાઓ અને છત્રો વગેરે એમની શોભામાં વધારો કરી રહ્યાં છે.

૧૫૩ તે સિદ્ધાયતનોની ઉત્તરપૂર્વે એટલે ઇશાન ખૂણામાં સુધર્મસલા જેવી એક મોટી ઉપપાતસલા આવેલી છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે સો યોજન લાંબો પચાસ યોજન પહોળો અને દસ યોજન જાંઠો એવો એક મોટો સ્વચ્છ પાણીનો ધરો ભરેલો છે. તે ધરાની ઉત્તરપૂર્વે સૂર્યાભદ્રેવની એક મોટી અભિષેકસલા આવેલી છે. એ સલામાં અભિષેક કરવાની બધી સામગ્રી ભરેલી છે. તે અભિષેકસલાની ઉત્તરપૂર્વે સૂર્યાભદ્રેવના અલંકારોથી ભરેલી એવી એક મોટી અલંકારસલા આવેલી છે. એ સલાની ઉત્તરપૂર્વે એક મોટી વ્યવસાયસલાનું સ્થાન આવેલું છે, તેમાં સિંહાસન વગેરે બધાં ઉપકરણો વ્યવસ્થિત રીતે ગોઠવેલાં છે.

૧૫૪ એ વ્યવસાયસલામાં સૂર્યાભદ્રેવનું એક મોટું પુસ્તકરત્ન^{૧૧૧} મૂકેલું છે. તે પુસ્તકનાં પાનાં રત્નનાં, પાનાં ઉપર રાખવાની કાંખીઓ રિષ્ટરત્નની, પાનામાં પરોવેલો દોરો તપનીયનો, દોરાની ગાંઠો વિવિધમણિમય, ખડિયો વૈકુન્થનો, ખડિયાનું ઢાકણ રિષ્ટરત્નનું, તેની સાંકળ તપનીયની, મપી-શાહી રિષ્ટરત્નની, લેખણ વજ્રની અને અક્ષરો રિષ્ટરત્નમય છે. એવા એ રત્નમય પુસ્તકમાંનું બધું લખાણ ધર્મસંબંધી છે અથવા બીજી રીતે કહીએ તો એ પુસ્તક એક ધાર્મિક શાસ્ત્ર છે.

તે વ્યવસાયસલાની ઉત્તરપૂર્વે આગળ વર્ણવેલા ધરા જેવડી લાંબી પહોળી અને જાંઠી એવી એક મોટી નંદા

પુષ્કરિણી આવેલી છે. તેની ઉત્તરપૂર્વે આઠ યોજન લાંબું પહોળું અને ચાર યોજન જડું એવું સર્વરત્નમય અતિશય મનોહર એક મોટું જાલિપીઠ આવેલું છે.

એ રીતે વર્ણવેલું સૂર્યાભદ્રેવનું વસતિસ્થાન વધારેમાં વધારે મનહર અને સર્વ પ્રકારે અતિશય આકર્ષક છે.

૧૫૫ તે કાલે તે સમયે તાજા અવતરેલા સૂર્યાભદ્રે આહાર શરીર ઇન્દ્રિય આસોન્ધવાસ અને ભાષા મનની પર્યાપ્તિદ્વારા શરીરની સર્વાંગપૂર્ણતા મેળવી લીધી. પછી એ દેવ એવા વિચારમાં પડ્યો કે—અહીં આવીને મારું પ્રથમ કર્તવ્ય શું છે? હવે પછી નિરંતર શું કરવાનું છે? તત્કાળ અને જાણીએમાં સદાને માટે શ્રેયસ્પ એવું શું કામ મારે કરવાનું છે? ૧૫૨

૧૫૬ સૂર્યાભદ્રે એવો વિચાર કરે છે ત્યાં તુરંતજ તેની સામાનિક સલાના દેવો હાથ જોડીને સેવામાં હાજર થયા અને 'જય થાઓ વિજય થાઓ' એમ ખોલી સ્વામીને વધાવતા તેની પાસે આવીને કહેવા લાગ્યા:

હે દેવાનુપ્રિય! આપના આ વિમાનમાં એક મોટું સિદ્ધાયતન છે. તેમાં જિનની ઉત્થાપ્તિ જોઈ એવી એક સો ને આઠ જિનપ્રતિમાઓ ગિરાજેલી છે. આપની સુધર્મો-સલામાં એક મોટો માણુવક ચૈત્યસ્તંભ ઊભો કરેલો છે તેમાં ગોઠવી રાખેલા વજ્રમય ગોળ ડગ્ગામાં જિનનાં સંકિરણો સ્થાપી રાખેલાં છે. એ, આપને અને અમને જાણને અર્ચનીય વંદનીય ઉપાસનીય છે.

તો હે દેવાનુપ્રિય! એ પ્રતિમાઓનાં એ સંકિરણોનાં

અર્ચા વંદના અને પર્યુપાસના એ આપનું પ્રથમ ઈર્તવ્ય છે અને વળી વર્તમાન અને ભવિષ્યમાં સદાને માટે શ્રેયસ્વપ એવું પણ એજ કામ છે.

૧૫૭ સૂર્યાભદેવ ઉક્ત સૂચન સાંભળી દેવશર્યામાંથી તુરતજ બેઠો થયો, ત્યાંથી ઉપપાતસભાના પૂર્વદ્વારે નીકળી પેલા સ્વચ્છ પાણીથી ભરેલા મોટા ધરા તરફ ગયો. ધરાને અનુપ્રદક્ષિણા કરતો તે તેમાં પૂર્વ દ્વારે પેઠો અને ત્યાં ગોઠવેલ સોપાનદ્વારા તેમાં ઊતર્યો, ત્યાં તેણે જલકીટા અને જલનિમજ્જન સારી રીતે કર્યાં, પછી તે ચોક્ષો અને પરમશુચિભૂત થઈ ધરામાંથી બહાર આવ્યો અને જ્યાં અભિષેકસભા હતી ત્યાં ગયો.

અભિષેકસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તે પૂર્વદ્વારે તેમાં પેઠો અને ત્યાં ગોઠવેલા મુખ્ય સિંહાસન ઉપર જઈ ચડી બેઠો.

પછી તેની સામાનિક સભાના દેવસભ્યોએ ત્યાંના કર્મકરસ્વપ આલિયોગિક દેવોને બોલાવ્યા અને હુકમ આપ્યો કે :

હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણા સ્વામી આ સૂર્યાભદેવના મહાવિપુલ ઇદ્રાભિષેકની તૈયારી કરો.

૧૫૮ ઉક્ત આજ્ઞા સાંભળતાંજ તે આલિયોગિક દેવોએ ત્યાંથી ઇશાન ખૂણામાં જઈ એક બે વાર 'વૈકિંચસમુદ્ધાત કરી લીધો અને તે દ્વારા અભિષેકની સામગ્રી માટે એક હજાર આઠ એક હજાર આઠ એવા ઘણા પદાર્થો બનાવી લીધા; જેવા કે—

સોનાના, સ્વપાના, મણિના, સોનામણિના, સ્વપામણિના અને સોનાસ્વપામણિના કલશો બનાવ્યા, ભોમેય કલશો ઘડી કાઢ્યા; તેજ પ્રકારે અને તેટલી જ સંખ્યામાં ભુંગારો, આરિસા, થાળો, પાત્રીઓ, છત્રો, ચામરો, ફૂલની અને મોરપીંછ વગેરેની ચંગેરીઓ, તેલના, હિંગળોકના અને આંજણ વગેરેના ડગાઓ અને ધૂપધાણાંઓ એ બધું એક હબાર આઠ એક હબાર આઠની સંખ્યામાં રચી નાખ્યું.

૧૫૯ એ બધી સ્વાભાવિક અને બનાવટી સામગ્રી લઈ તે આલિયોગિક દેવો તિરંછા લોક તરફ જવા વેગવાળી ગતિથી અપાટાબંધ ઉપડ્યા. એ બાબુ અસંખ્ય યોજન જતાં જતાં તેઓ ક્ષીરસમુદ્ર પાસે આવી પહોંચ્યા, તેમાંથી ક્ષીરોદક અને ત્યાંના પ્રશસ્ત ઉત્પલ વગેરે કમળો લઈ ત્યાંથી તેઓ પુષ્કરોદક સમુદ્રે જઈ પહોંચ્યા. ત્યાંનાં પવિત્ર પાણી^{૧૧૩} અને પુષ્પાદિક લઈ તે આલિયોગિક દેવો ભરત ઐશ્વતમાં આવેલાં માગધ, વરદામ અને ^{૧૧૪}પ્રભાસ તીર્થો તરફ જીડ્યા. ત્યાં પહોંચી તીર્થજળ અને તીર્થધૂળ લઈ તેઓ ગંગા ત્રિધુ રક્ષા અને રક્તવતી નદીઓને ઓવારે જીતયાં. ત્યાંનાં શુચિ પાણી અને માટી લેતાક તેઓ ચુલ્લહિમવંત વગેરે પર્વતો તરફ જઈ ચડ્યા. ત્યાંથી પાણી પુષ્પ અને સર્વ પ્રકારની ઔષધિ સરસવ વગેરે લીધું. ત્યાંથી તેઓ પદ્મપુડરીકના ધરા તરફ ગયા. ત્યાંનું ચોકખું પાણી વગેરે ભરી ત્યાંથી હિમવંત, ઐશ્વત, રોહિતા, રોહિતાંશા, સુવર્ણકૂલા અને સ્વપ્નકૂલા નદીઓ ભણી તેઓ ઉપડ્યા, પછી સદાવતિ વિચડાવતિ અને વૃત્તવૈતાલ્ય તરફ

ગયા. પછી ત્યાંથી મહાહિમવંત રુકિમ વગેરે પર્વતો લણી ઉઠ્યા અને ત્યાંથી મહાપદ્મદ્રહ મહાપુકરીકદ્રહ તરફ જઈ પછી તેઓ હરિવર્ષ અને રમ્યકક્ષેત્રની હરિકાંતા અને નારીકાંતા નદીઓ લણી વળ્યા. ત્યાંથી ગંધાવતી માલવંત અને વૃત્તવૈતાલ્ય તથા નિપથ નીલવંત તિગિચ્છ કેન્દ્રચ્છિદ્ર અને મહાવિદેહની સીતા સીતોદા નદીઓ લણી તેઓ ગયા. પછી ત્યાંથી ચક્રવર્તીના બધા વિજયોએ જઈ અને એ રીતે તે તે બધાં સ્થળોનાં પાણી માટી પુષ્પાદિક લઈ છેક છેદ્યે તેઓ મંદર પર્વતે જઈ પહોંચ્યા. મંદર પર્વતના ભદ્રશાલ નંદન અને સોમનસ વનમાંથી સુંદર ગોશીર્ષચંદન વગેરે સામગ્રી લઈ તેઓ ઝપાટાબંધ પાછો ફર્યા અને ત્વરાવાળી ચાલથી પાછા સૂર્યોભવિમાનમાં-જ્યાં સિંહાસન ઉપર પોતાનો સ્વામી સૂર્યોભદેવ બેઠેલો છે ત્યાં-જઈ પહોંચ્યા અને પેલા સામાનિક સભાના સભ્યો સમક્ષ ઇંદ્રાભિષેકની સર્વ સામગ્રી જે તેમણે વિવિધ સ્થળેથી આણી હતી તે હાજર કરી દીધી.

૧૬૦ અભિષેકની સર્વ સામગ્રી આવી પહોંચ્યા પછી સૂર્યોભદેવની સામાનિક સભાના ચાર હજાર દેવસભ્યો, તેની ચાર પટ્ટરાણીઓ, બીજી ત્રણ સભાઓના પોતપોતાના પરિવારવાળા દેવો, સાત સેનાધિપતિઓ, સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો અને બીજા પણ ઘણા દેવદેવીઓ-એ બધાંએ ત્યાં અભિષેકસભામાં આવી તે તે સામગ્રીદ્વારા માટી ધામધૂમથી સૂર્યોભદેવનો ઇંદ્રાભિષેક કર્યો.

૧૬૧ એ મહાવિપુલ ઇંદ્રાભિષેક ચાલતો હતો ત્યારે કેટલાક દેવોએ સૂર્યોભવિમાનમાં સુગંધી પાણીનો^{૧૧૫}

છાંટકાવ કર્યો, કેટલાકોએ તે વિમાનની ઝખી મૂળ ઝાડી કાઢી, ખીલ કેટલાકોએ એ વિમાન અને તેનાં શેરી બગ્ગર વગેરે ભાગોને લિપીગુંપીને સાફ કર્યાં, માંચા ઉપર માંચા ઢાળીને વિમાનને શણગાર્યું, ઠેકઠેકાણે હારખંધ ધબ-પતાકાઓ રોપી, ચંદરવા ખાંધ્યા, સુગંધી છાંટણાં છાંટયાં, ચંદનના થાપા માર્યા, બારણેબારણે ચંદનના પૂર્ણ કળશો અને તોરણો ટાંગ્યાં, લાંબી લાંબી સુગંધી માળાઓ લટકાવી, સુવાસિત પુષ્પો વેર્યાં, સુગંધમય ધૂપો ઉવેખ્યા, સોનું સ્વપું વજ્ર રત્નમણિ કૂલ કૂળ માળા ચૂંણું ગંધ આભરણ અને વસ્ત્ર વગેરેનો વરસાદ વરસાડ્યો, મંગળ વાજાં વાગ્યાં, ઢોલ ધડક્યા, વીણાઓ રણગણી, ધંવળ મંગળ ગવાયાં, વિવિધ પ્રકારનાં અભિનયોવાળાં નૃત્યો થયાં, નાટકો ભજવાયાં, સોનાં સ્વપાં રત્નો વગેરે વેંચાયાં, એમ તે તે દેવોએ પોતાના સ્વામીના અભિષેકની ખુશાલીમાં તે વિમાનને અનેક પ્રકારે સુશોભિત કર્યું.

૧૬૨ વળી, તે પ્રસંગે હર્ષમાં આવી જઈકોઈ દેવો ખુશકારા કરવા લાગ્યા, કોઈ કૂલ્યા સમાતા નથી, કેટલાકો નાર્થવા મંડ્યા, તાંડવ કરવા લાગ્યા, હોંકારા કરવા લાગ્યા, બાહુઓ અફળાવવા લાગ્યા, હણહણવા માંડ્યા, હાથીની પેટે ચીસો પાડવા લાગ્યા; કેટલાકો બિછળે છે, સિંહનાદ કરે છે, બિંચે બિંચે છે, નીચે પડે છે, પગ પછાડે છે, ગાળે છે, ઝળકે છે, વરસે છે, પોતપોતાનાં નામો કહી સંભળાવે છે, તેજથી તપે છે; કેટલાકો મોટેથી ધૂધ કરે છે અને કેટલાકો પોતાના હાથમાં ધૂપધાણું, કળશો અને

કમળો વગેરે રાખી આમતેમ દોડાદોડી કરે છે: એ રીતે તે દરેક દેવો પોતાના સ્વામીના અભિપેક્ષની ખુશાલી માણે છે.

૧૬૩ અભિપેક્ષ થઈ રહ્યા બાદ તે દરેક દેવો હાથ જોડીને બોલ્યા કે:

હે નંદ ! તારો જય થાઓ, હે ભદ્ર ! તારો જય થાઓ, જે અનિત છે તેને તું નિત અને જે નિત છે તેની તું રક્ષા કર. દેવોમાં જેમ ઇંદ્ર, તારાઓમાં ચંદ્ર, અસુરોમાં અમર, નાગોમાં ધરણ અને મનુષ્યોમાં ભરતની પેઠે તું અમારી વચ્ચે રહે. *

વળી, ઘણાં પદ્યોપમો, ઘણાં સાગરોપમો, ઘણાં પદ્યોપમો અને સાગરોપમો સુધી અમારા ઉપર અને આ આખા સૂર્યોલ્લસિમાન ઉપર આધિપત્ય લોગવ અને અમને બધાંને સુરક્ષિત રાખતો તું અહીં આનંદથી વિહર.

આમ બોલીને તે બધાં દેવદેવીઓએ જય જય નાદ કર્યો અને એ રીતે સૂર્યોલ્લસિમાન ઇન્દ્રાભિપેક્ષ પૂરો થયો.

૧૬૪ અભિપેક્ષ પૂરો થતાં તે સૂર્યોલ્લસિમાન, ત્યાંથી પૂર્વને બારણે નીકળી અલંકારસલાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમાં તેજ બારણે પેઠા અને ત્યાંના મુખ્ય સિંહાસને બેઠો.

પછી તેના સામાનિક સભ્યદેવોએ તેની સમક્ષ ત્યાં બધી અલંકારસામગ્રી ઉપસ્થિત કરી. પહેલાં તે ન્હાએલો હોવાથી તેણે મુકોમળ અંગલૂછણા દ્વારા પોતાના અંગો લૂછ્યાં, તેના ઉપર સરસ ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કર્યો અને ત્યારબાદ એકજ કૂંડે ભરી થકે તેવું ઘોડાની લાળ જેવું નરમ, સુંદર વણું અને સ્પર્શવાળું, અને જેને છેડે સોનું જડેલું

છે તેવું સ્ફટિક જેવું ઉજળું ઘોળું દેવદંડીય યુગલ^{૧૧૬} તેણે પહેર્યું. પછી હાર, અપહાર, એકાવળ, મોતીની માળા, રંતનાવળ, અંગદ, કેયૂર, કડાં, બેરખાં, કણદોરો, દસે આંગળીએ વેદ વીંટીઓ, છાતી ઉપર દોરો, માદળિયું, કંઠી, જૂમણું, કાને કુંડળ અને માથે ચૂડામણિ મુગટ વગેરે આભરણો પહેરી પોતાના હેઠને એ સૂર્યાભદ્રેવે ઠીક ઠીક સળંગ્યો.

વળી, ગુંથેલી વીંટેલી ભરેલી અને એક બીજાના નાળથી જોડેલી એવી ચારે પ્રકારની માળાઓથી પોતાની ભતતને કલ્પવૃક્ષની પેઠે સુશોભિત કરતાં તેણે દિવ્ય પુષ્પમાળ પણ પહેરી.

૧૬૫ એ રીતે અલંકૃત થએલો તે સૂર્યાભદ્રેવ, વ્યવસાયસભાને પ્રદક્ષિણા કરતો તેમાં આવ્યો અને ત્યાં સિંહાસનાસ્થ થયો. પછી તો તેના સામાનિક સભ્યોએ તેની સમક્ષ ત્યાંના પુસ્તકરત્નને મૂક્યું, તેણે તેને ઉઘાડી વાંચી તેમાંથી ધાર્મિક વ્યવસાયને લગતી સમજુતી મેળવી લીધી.

૧૬૬ એ ક્રમ પૂરો થયા બાદ તે, ત્યાંથી પૂર્વદ્વારે નીકળી નંદા પુષ્કરિણીએ ગયો. ત્યાં ગોઠવેલા સોપાનદ્વારા પુષ્કરિણીમાં ઊતરી તેણે પોતાના હાથપગ પખાળ્યા, પછી ચોકખો પરમશુચિભૂત થઈ હાથીની સુખાકૃતિની જેવી પાણીથી ભરેલી એક મોટી ઘોળી રજતમય ઝારી અને પુષ્કરિણીનાં કમળો વગેરે લઈ ત્યાંથી તે સિદ્ધાયતન તરફ જવા નીકળ્યો.

૧૬૭ સિદ્ધાયતનમાં જ્યાં દેવચંદ્ર છે અને જે બાળુએ જિનપ્રતિમાઓ છે તે તરફ જઈ એ સૂર્યાભદ્રેવે

તેમને પ્રણામ કર્યો. પછી તેમને મોરપીંછથી પૂંછ, સુગંધી પાણીથી પખાળી, સરસ ગોશીર્ષચંદનનો લેપ કર્યો, સુવાસિત અંગલૂછણાથી તેમને લૂછી અને પછી તે પ્રતિમાઓને અક્ષત એવાં દેવદ્વંધ્ય યુગલ પહેરાવ્યાં. ત્યારબાદ તે સવસ્ત્ર પ્રતિમાઓ ઉપર કૂલ, માળા, ગંધ, ચૂર્ણ, વર્ણ, વસ્ત્ર, આભરણ વગેરે ચઢાવી તેમને લાંબીલાંબી માળાઓ પહેરાવી અને પાંચે પ્રકારનાં પુષ્પોના પગર લગ્યાં. પછી તે જિનપ્રતિમાઓની સન્મુખ સ્વપેરી અખંડ ચોખ્ખાના સ્વસ્તિક દર્પણ વગેરે આઠઆઠ મંગળો આલેખ્યાં, વૈદુર્ગમય ધૂપધાણામાં સુગંધી ધૂપ સળગાવી તે પ્રત્યેક પ્રતિમાઓ આગળ ધૂપ કર્યો અને પછી ગંભીર અર્થવાળા મોટા એકસો ને આઠ છઠ્ઠો બોલી તેમની સ્તુતિ કરી.^{૧૧૭}

ત્યારબાદ તે સૂર્યાભદેવ સાતઆઠ પગલાં પાછો ફર્યો, પછી બેસી, ડાબો પગ ઊંચો રાખી, જમણો પગ જમીન ઉપર મૂકી, માથું ત્રણ વાર નીચું નમાવી, હાથ બેઢીને આ પ્રમાણે બોલ્યો:

અરિહંત ભગવંતોને નમસ્કાર, યાવત્ અચળ સિદ્ધિને વરેલાઓ પ્રતિ નમસ્કાર.

૧૬૮ પછી તો એ સિદ્ધાયતનનો વચલો લાગ, તેની આરે બાજુનો દ્વારપ્રદેશ, સુખમંડપો, પ્રેક્ષાગૃહમંડપો, વજ્રમય અખાડો, બધા ચૈત્યસ્તંભો, મહિષપીઠિકાઓ ઉપરની જિનપ્રતિમાઓ, બધાં ચૈત્યવૃક્ષો, મહેંદ્રધ્વજો, નંદાપુષ્કરિણીઓ, માણવક ચૈત્યસ્તંભોમાં સચવાઈ રહેલાં જિનનાં સંદિધઓ, દેવશય્યાઓ, નાના મહેંદ્રધ્વજો, સુધર્માંસભા,

ઉપપાતસભા, અભિષેકસભા, અલંકારસભા અને એ બધી સભાઓનો ચારે બાજુનો પ્રદેશ, એ બંધાને તથા એ બધે સ્થળે આવેલી પૂતળીઓ, શાલભંજિકાઓ, દ્વારચેટીઓ અને બીજાં બધાં ભવ્ય ઉપકરણો વગેરેને તે સૂર્યાભદ્રેવે મોરપીંછથી પૂંજ્યાં, દિવ્ય પાણીની ધારાઓથી પેંજ્યાં, તેમના ઉપર ગોશીપંચદનો લેખ્યાં—તે વતી થાપા માયાં અને તેમની સન્મુખ ફૂલના પગર ભર્યાં, ધૂપ દીધો અને તે શોભાવર્ધક બધી સામગ્રી ઉપર ફૂલ ચડાવ્યાં, તેમજ માળાઓ, ઘરેણાં અને વસ્ત્રો વગેરે પહેરાવ્યાં અને પોતાની શ્રદ્ધિને સૂચવતા તે પ્રત્યેક પદાર્થ તરફ એ રીતે તે સૂર્યાભદ્રેવે પોતાનો સદ્ભાવ બતાવ્યો. ૧૧૮

૧૬૬ એમ કરતો કરતો તે, છેક છેલ્લે વ્યવસાય-સભામાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે ત્યાંના પુસ્તકરત્નને મોરપીંછથી પૂંજ્યું, દિવ્ય જળની ધારાથી પેંજ્યું અને ઉત્તમ ગંધ તેમજ માળા વગેરે વડે પૂર્વવત્ તેની અર્ચા કરી તથા ત્યાંની પૂતળીઓ વગેરે તરફ પણ તેણે તેજ રીતે પોતાનો સદ્ભાવ સૂચિત કર્યો. ૧૧૯

૧૭૦ આ બધું કરીને બ્યારે તે બલિપીઠ પાસે આવી બલિનું વિસર્જન કરે છે ત્યારે તેણે પોતાના આલિયોગિક દેવોને બોલાવી નીચેનો હુકમ કહી ચંલળાવ્યો :

હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે શીઘ્ર બન્યો અને આ સૂર્યાલ વિમાનમાં આવેલા ત્રિગોડના ઘાટના માર્ગોમાં ત્રિકોમાં ચતુષ્કોમાં ચત્વરોમાં ચતુર્મુખોમાં અને મહાપદ્મોમાં તથા પ્રાકાર અટારીઓ દ્વારા ગોપુરો તોરણો આરામો

ઉદાનો વનો વનરાજિઓ કાનનો અને વનખંડોમાં અર્થાત્ મારા આ વિમાનમાં વસતાં દેવો અને દેવીઓ એ નાને મોટેળધેસ્થળે અર્ચનિકા^{૧૨૦} કરે એવું બાહેર કરો.

આલિયોગિક દેવોદ્ધારા પોતાના સ્વામી સૂર્યોલદેવની ઉપર પ્રમાણેની ઘોષણા સાંભળી ત્યાં વચ્ચતાં પ્રત્યેક દેવો અને દેવીઓએ ઉક્ત ઘોષણામાં જણાવ્યા પ્રમાણેનાં તે તે પ્રત્યેક સ્થળની અર્ચનિકા કરી.

૧૭૧ આ બધું પતી ગયા પછી તે સૂર્યોલદેવ નંદા પુષ્કરિણીએ ગયો, ત્યાં તેણે હાથ પગ પખાળ્યા^{૧૨૧} અને ત્યાંથી તે, ચાર હજાર સામાનિક દેવસભ્યો, ચાર પટ્ટરાણીઓ અને સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો વગેરે અનેક દેવ દેવીઓ સાથે, મોટા ઠાઠમાઠથી વાજતે ગાજતે વરઘોડો ફરે તેમ ફરતો ફરતો સીધો પોતાની મુખર્માસભા તરફ આવ્યો, ત્યાં પૂર્વદ્વારે પેસી ત્યાંના મુખ્ય સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ થઈને બેઠો.

૧૭૨ એ સભામાં તે સૂર્યોલદેવની પશ્ચિમોત્તરે અને ઉત્તરપૂર્વે ઢાળેલાં ચાર હજાર ભદ્રાસનોમાં સૂર્યોલદેવની સામાનિક સભાના સભ્યદેવો બેઠા, પૂર્વમાં તેની ચાર પટ્ટરાણીઓ, દક્ષિણપૂર્વમાં આંતરસભાના આઠ હજાર દેવો, દક્ષિણમાં મધ્યમસભાના દસ હજાર દેવો, દક્ષિણપશ્ચિમમાં બાહ્યસભાના બાર હજાર દેવો અને પશ્ચિમે સાત સાત સેનાધિપતિઓ બેઠા.

૧૭૩ વળી, તે સૂર્યોલદેવની ફરતા ચારે દિશામાં ચાર ચાર હજાર આત્મરક્ષક દેવો બેઠા. એ આત્મરક્ષક દેવોએ બરાબર સજેલાં કવચો પહેરેલાં, ખેંચેલી કાંમઠીવાળાં

ધનુષો હાથમાં ધરી રાગેલાં, પોતપોતાના પહેરવેશો ઉપર ઉત્તમ ચિહ્નપટ્ટો ભરાવેલા, તેમાંના કેટલાકના હાથમાં નીલાં પીળાં અને રાતાં ફળાં હતાં, કેટલાકના હાથમાં આપ, ચાસ્ત્ર, ચર્મ, કંડ, ખડ્ગ અને પાશ વગેરે અસ્ત્રશસ્ત્રો ઝળકી રહેલાં હતાં; પોતાનાસ્વામી સૂર્યાભદ્રેવ તરફ ખૂબ ભક્તિભાવ-ભરી દૃષ્ટિએ જોતા તથા વિનીત ભાવે કંકરભૂત યર્ધને રહેલા અને સમયે સમયે એ સૂર્યાભદ્રેવની રક્ષા માટે સાવધાન રહેતા તે આત્મરક્ષક દેવો ત્યાં તેની કરતા ચારે દિશામાં ચોકી પહેરે ભરતા બિભા છે.

તે સૂર્યાભદ્રેવની એ બધી દિવ્ય ઋદ્ધિ છે, દિવ્ય શોભા છે અને દિવ્ય દેવશક્તિ છે.

૧૭૪ પ્ર૦—હે ભગવન્ ! એ સૂર્યાભદ્રેવની સ્થિતિ—આવરદા કેટલી લાંબી જણાવેલી છે ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! એની આવરદા ચાર પદ્યોપમની જણાવેલી છે.

પ્ર૦—હે ભગવન્ ! સૂર્યાભદ્રેવની સામાનિક સભામાં બેસનારા દેવોની સ્થિતિ કેટલી લાંબી જણાવેલી છે ?

ઉ૦—હે ગૌતમ ! તેઓની આવરદા પણ ચાર પદ્યોપમની જણાવેલી છે.

હે ગૌતમ ! તે સૂર્યાભદ્રેવ એ પ્રકારની મહાઋદ્ધિ, મહાદ્યુતિ, મહાબળ, વિશાળ યશ, અતુલ મુખ અને મહા-પ્રભાવવાળો છે.

૧૭૫ પ્ર૦—હે ભગવન્ ! તે પ્રકારની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ દેવદ્યુતિ અને દેવપ્રભાવ એ બધું એ સૂર્યાભદ્રેવને કેવી રીતે

મળ્યું ? તેણે એ બધું કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું ? અને કેવી રીતે એ બધાંનો તે સ્વામી થયો ? એ સૂર્યોભદ્રેવ એના પૂર્વજન્મમાં કેાણ હતો ? એનું નામ ગોત્ર શું હતું ? એ કયા ગામ નગર કે સંનિવેશનો નિવાસી હતો ? એણે એવું તે શું દીધું શું ખાધું શું કર્યું ને શું આચર્યું કે જેથી તે એવો મહાપ્રભાવ-શાળી દેવ થયો ? અથવા તથાપ્રકારના આર્ય શ્રમણ કે બ્રાહ્મણની પાસેથી તેણે એવું તે ધાર્મિક આર્ય સુવચન શું સાંભળ્યું કે જેથી તે એવો અતુલવૈભવવાળો ઉત્તમ દેવ થયો ?

‘ હે ગોતમ વગેરે શ્રમણો ! ’ એમ કહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ભગવાન ગોતમને આમંત્રીને આ પ્રમાણે કહ્યું :

ઉ૦—હે ગોતમ ! એમ છે કે આ જંબૂદ્વીપનામના દ્વીપમાં ભારતવર્ષમાં કેકયિઅર્ધ^{૧૨૨} નામે જનપદ ધન અને ધાન્ય વગેરેની વિભૂતિથી પરિપૂર્ણ હતો. તે દેશમાં સર્વ પ્રકારનાં સુખનું ધામ એવી સેયવિયા^{૧૨૩} નામની નગરી હતી. તે નગરીથી બહાર ઉત્તરપૂર્વના દિગ્ભાગમાં—ઈશાન ખૂણામાં બધી ઋતુઓમાં ફળોથી લભ્યું રહેતું સુંદર સુગંધી શીતળ છાયાવાળું અને સર્વ પ્રકારે રમ્ય નંદનવન જેવું મિથવણ નામે ઉદ્યાન હતું.

૧૭૬ તે નગરીનો રાજા મહાહિમવંત જેવો પ્રભાવ-શાળી પયેસી^{૧૨૪} રાજા હતો. એ રાજા અધાર્મિક, અધર્મિષ્ઠ, ધર્મને નહિ અનુસરનારો, અધર્મનેજ જોનારો, અધર્મને ફેલાવનારો હતો. એના શીલ તથા આચારમાં કયાંય ધર્મને નામનું પણ સ્થાન ન હતું. વળી, એ રાજા પોતાની આજીવિકા અધર્મથીજ ચલાવતો. એના મોઢામાંથી ‘હણા’ ‘છેદો

લેદો' એવીજ લાખા નીકળતી. એ પ્રકૃતિએ પ્રયંડ કોધી ભયાનક અને અધમ હતો. એના હાથ હમેશાં લોહીભર્યા-લોહીથી ખરડાએલા જ રહેતા. એ વિનાવિચારે પ્રવૃત્તિ કરનારો, હલકાએને ઉત્તેજન આપનારો, લાંચીયો, ઠગારો, કપટી, ખગલગત અને અનેક પ્રકારના ફાંસલાઓ રચી સર્વ હોઈને દુઃખ દેનારો હતો. એનામાં કોઈ પ્રકારનું મત શીલ શુણ્ઢ કે મર્યાદા ન હતાં, કદી પણ એ પ્રત્યાખ્યાનું ઉપોસથ કે ઉપવાસ ન કરતો, અનેક મનુષ્યો મૃગ પશુ પક્ષી અને સર્પ વગેરેનો ધાતક હતો. ઢુકામાં એ રાજા અધર્મનો કેતુ હતો. કદી તે શુરુજનોનો આદર ન કરતો, વિનય ન કરતો, તેમ કોઈ શ્રમણ વા બ્રાહ્મણમાં તેને લેશ પણ વિશ્વાસ ન હતો. આવો તે કૂર રાજા પોતાના આખા દેશની કરભર-વૃત્તિ બરાબર ચલાવી ન શકતો.

૧૭૭ એ રાજાને બોલવે ચાલવે હસવે કુશળ અને હાથેપગે મુંવાળી સૂરિયકંતા નામે રાણી હતી. પચેસી રાજામાં અનુરક્ષ એ રાણી તેની સાથે અનેક પ્રકારનાં માનવી ભોગોને ભોગવતી રહેતી હતી.

૧૭૮ પચેસી રાજાનો મોટો દીકરો સૂરિયકંતા રાણીને પેટે અવતરેલો સૂરિયકંત નામે યુવરાજ કુમાર હતો. એ યુવરાજ, રાજા પચેસીનાં રાજ્ય રાષ્ટ્ર બળ વાહન કોશ કોઠાર અંતઃપુર અને સમગ્ર દેશની પોતાની મેળે ચલાવ કરતો રહેતો હતો.

૧૭૯ તે પચેસી રાજાને તેનાથી મોટો, લાઇ અને મિત્ર જેવો, ચિત્ત^{૧૨૫} નામે એક આરયિ હતો. સંપત્તિવાળો

એ કોઈથી ન દળાય એવો હતો. વળી, એ ચિત્ત સારથિ અર્થશાસ્ત્રમાં સૂચવેલા સામ લેહ દંડ વગેરે રાજકારણી ઉપાયોમાં કુશળ હતો, હાજર જવાબી, અનુભવી હતો. ઔત્પત્તિકી વૈનયિકી કર્મજ અને પારિણામિક એવી ચારે પ્રકારની ખુદિ એનામાં હતી. રાજ પયેસી, તેનાં પોતાનાં અનેક કાર્યોના કારણોના કુટુંબોના મંત્રણાઓના ધૂપાં કામોના રહસ્યભૂત ણનાવોના અનેક જાતના નિર્ણયોના અને એવા બીજા લેહલરેલા અનેક પ્રકારના રાજકારણોના વ્યવહારોનાં વિધાનોમાં તેની સલાહ લેતો. રાજને મન એ સારથિ ખજાના વચલા સ્તંભ જેવો હતો અને રાજ એને પ્રમાણભૂત, પોતાનો આધાર, આલંબન અને પોતાની આંખ જેવો જ સમજતો હતો. એ સારથિમાં રાજ પયેસીનો ખૂબ વિશ્વાસ હતો, માટેજ એ અનેક પ્રકારની રાજખટપટોમાં અને બીજાં પણ વિવિધ પ્રકારનાં રાજકાર્યોમાં પોતાની સલાહ આપી શકતો. બીજી રીતે કહીએ તો એ સારથિ રાજ પયેસીના સમગ્ર રાજ્યની ધુરાને વહેતો હતો.

૧૮૦ જે વખતે રાજ પયેસી સેયવિયા નગરીમાં રાજ્ય કરતો હતો તે વખતે રાજ જિતશત્રુ કુણાલદેશની ૧૨૬ સાવત્રી નગરીનો રાજ હતો. કુણાલદેશ સમૃદ્ધિવાળો હતો અને સાવત્રી નગરી પણ ઋદ્ધિસિદ્ધિથી ભરેલી હતી. રાજ જિતશત્રુ પયેસી રાજનો આજ્ઞાધારી ખંડિયો રાજ હતો.

૧૮૧ એક વખતે રાજ પયેસીએ વિશાળ મહામૂલ્ય એવું રાજને દેવા જેવું એક મોટું લેટણું તૈયાર કરાવ્યું. પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને કહ્યું કે, ચિત્ત ! તું સાવત્રી

નગરીએ જા અને ત્યાં જિતશત્રુ રાજાને આ આપણી લેટ આપી આવ^{૧૨૭} તથા ત્યાંનાં રાજકાર્યો, રાજનીતિઓ અને રાજવ્યવહારો તું જાતે પોતે જ જિતશત્રુ રાજાની સાથે રહીને જોતો-સંભાળતો થોડો વખત ત્યાં રહી પણ આવ,

૧૮૨ ચિત્ત સારથિ એ લેટણું લઈ પોતાને ઘેર આંચો અને તેણે પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું કે-હો દેવાનુપ્રિયો! મારે માટે છત્રીવાળો ચાર ઘંટાવાળો એવો ઘોડા જોડેલો રથ જલદી તૈયાર કરી હાજર કરો. કૌટુંબિક પુરુષો એ રથની તૈયારીમાં લાગ્યા એટલા સમયમાં ચિત્ત સારથિ નાદો, બલિકર્મ કર્યું, બખ્તર પહેર્યું, ભાથું ખાંધ્યું, ગળામાં હાર સાથે રાજચિહ્નવાળો પટ્ટો પહેર્યો અને જોઈતાં હથીઆર પડીઆરો પણ ખાંધી લીધાં.

૧૮૩ પછી પેલું રાજાએ આપેલું લેટણું લઈ, તૈયાર થઈને આવેલા રથ ઉપર ચિત્ત સારથિ બેઠો, તેને માથે એક જણે ફેરંટકના કૂલની માળાવાળું છત્ર ધર્યું અને રથની પાછળ હથીઆરબંધ બીજા અનેક માણસોને પણ તેણે સાથે લીધા. એ રીતે તે સેવવિયા નગરીથી નીકળી કેકયિઅર્ધ દેશની વચ્ચે થતો કુણાલ દેશની સાવત્રી નગરી તરફ જવા લાગ્યો.

વચ્ચે વચ્ચે બહુ લાંબા નહિ એવા સુખસ્વપ શિરા-મણીવાળા પડાવ કરતો કરતો તે સાવત્રી નગરીએ જઈ પહોંચ્યો.

૧૮૪ ત્યાં જિતશત્રુ રાજાના ઘરની જે બાજુ બહારની ઉપસ્થાનશાળા હતી ત્યાં જઈ તેણે ઘોડા બિભા રાખ્યા,

રથને સ્થિર કર્યો, પછી રથથી ઊતરી પોતાના રાજાએ આપેલું લેટણું લઈ જિતશત્રુ રાજાના ઘરમાં અંદરની ઉપસ્થાનશાળામાં ગયો, ત્યાં પહોંચી રાજા જિતશત્રુને પ્રણામ કર્યો, તેને ‘જય હો વિજય હો’ એમ કહીને વધાવ્યો અને પછી રાજા પચેસીએ મોકલેલું લેટણું નજર કર્યું.

એ લેટ સ્વીકારી જિતશત્રુ રાજાએ ચિત્ત સારથિનો સત્કાર કર્યો, સન્માન કર્યું અને તેને ઊતરવા માટે રાજમાર્ગ ઉપરનો એક મોટો આવાસ કાઢી આપ્યો. ચિત્ત સારથિ સાવત્રી નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થતો તે આપેલે ઊતારે જઈ પહોંચ્યો, નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યું, માંગલિક શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેર્યો, નાનાં પણ મહામૂલ્ય ધરેણીથી શરીરને શણગાર્યું.

પછી જમી કરીને ચોકોએ ઘઈ સુંદર રીતે ગોઠવેલા સિંહાસન ઉપર આવીને બેઠો એટલે બપોરને વખતે નમતે છાંયે એની સામે ગાંધર્વો મધુર ગીતો ગાવા લાગ્યા અને કુશળ નાચનારાઓ સુંદર નૃત્ય કરવા લાગ્યા. આ રીતે માનવ-લોગ્ય યોગ્ય ઉત્તમ સુખોને લોગવતો તે ત્યાં સાવત્રી નગરીમાં રહેવા લાગ્યો.

૧૮૫ તે વખતે ત્યાં-સાવત્રી નગરીમાં-પાર્શ્વોપત્ય કેશી નામે કુમારશ્રમણ પણ આવેલા હતા. એ કેશી કુમાર-શ્રમણ જાતવાન કુલીન બલિષ્ઠ વિનયી જ્ઞાની સમ્યક્-ર્શની ચારિત્રશીલ લાજવાન નિરભિમાની ઓજસ્વી તેજસ્વી વર્ચસ્વી અને યશસ્વી હતા. એમણે કોઈ માન માયા અને લોભ ઉપર છત મેળવેલી હતી, નિદ્રા ઈદ્રિયો અને પરીપહો

ઉપર કાબૂ કરેલો હતો. એમને જીવનની તૃષ્ણા કે મરણનો ભય નહોતાં. એમના જીવનમાં તપ, ચરણ, કરણ, નિગ્રહ, સરળતા, કેમળતા, ક્ષમા, નિર્લોભતા એ બધા ગુણો મુખ્ય-રૂપે હતા. વળી તે શ્રમણ વિદ્યાવાન માંત્રિક બ્રહ્મચારી અને વેદ તથા નયનાં જ્ઞાતા હતા. તેમને સત્ય શીઘ્ર વગેરે સદા-ચારેના નિયમો પ્રિય હતા, તથા તેઓ ચૌદપૂર્વી અને ચાર જ્ઞાનવાળા હતા: એવા તે કેશી^{૧૨૮} કુમારશ્રમણ પોતાના પાંચસેં લિહુશિષ્યો સાથે ક્રમે ક્રમે ગામે ગામ ફરતા ફરતા સુખે સુખે વિહરતા શ્રાવસ્તી નગરીની ઘડાર ઇશાન પૂણામાં આવેલા કોઠ્ય ચૈત્યમાં આવીને જિતર્યા અને ત્યાં યોગ્ય અભિગ્રહ ધારણ કરીને સંયમ તથા તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા.

૧૮૬ જે વખતે કેશી કુમારશ્રમણ સાવત્થી નગરીએ આવ્યા તે વખતે તે નગરીમાં ઠેર ઠેર-તરલેટામાં ત્રિકમાં ચોકમાં ચાચરમાં ચોકઠામાં રાજમાર્ગમાં અને શેરીએ શેરીએ જ્યાં સાંભળો ત્યાં ઘણા લોકો પરસ્પર એમ કહેતા હતા કે આજે તો પાર્શ્વોપત્ય કેશી કુમારશ્રમણ અહીં આવ્યા છે, તો હે દેવાનુપ્રિયો ! આપણે તેમની પાસે જઈએ, તેમને વાંદીએ, નમીએ, સત્કારીએ અને સન્માનીએ.

૧૮૭ આમ વિચારીને એ નગરીનો જનઝમુદાય-મહાજન કોટુંચચૈત્યમાં જ્યાં કેશી કુમારશ્રમણ જિતર્યા હતા ત્યાં તેમના દર્શનાર્થે પહોંચ્યું. કેશી કુમારશ્રમણે પોતાની પાસે આવેલા લોકોને તેમને યોગ્ય હિતશિક્ષાઓ કહી સંભળાવી.

૧૮૮ તે વખતે ત્યાંથી પાછા ફરતા લોકોને ઘોંઘાટ સાંભળીને ચિત્ત સારથિના મનમાં એમ થયું કે-‘શું આજે આ નગરીમાં ઇંદ્ર સ્કંદ રુદ્ર સુકુંદ નાગ ભૂત યક્ષ સ્તૂપ ચૈત્ય વૃક્ષ ગિરિ શુક્લ કૂવો નદી સરોવર કે સમુદ્ર સંબંધી કોઈ ઉત્સવ છે કે જેને લઈને આ ઘણા ઉંચા ભોગો રાગ-ન્યો ક્ષત્રિયો ઈક્ષ્વાકુઓ જ્ઞાતો કૌરવો પ્રાદ્યુલો ભટો થોધો લિરછવિઓ મહલ્લકિઓ પ્રશસ્તાઓ ઇન્દ્રો ઇન્દ્રપુત્રો અને સેનાપતિઓ વગેરે નાહી ઘોઈને આવળ કરી રહ્યા છે, કેટલાક ઘોડે ચડેલા છે, કેટલાક હાથીએ બેઠેલા છે અને કેટલાક ટોળે વળીને પગે ચાલતા આવળ કરે છે?’

૧૮૯ લોકોની એ દોડધામવાળી આવળનું કારણ જાણવા ચિત્ત સારથિએ પોતાના કંચુદી પુરુષને તપાસ કરવા મોકલ્યો, તેણે જરાજર તપાસ કરી જરા સમાચાર મળતાં જ આવીને ચિત્ત સારથિને વિનયપૂર્વક જણાવ્યું કે-‘હે દેવાનુમિત્ર ! આજે આ નગરીમાં કોઈ ઇંદ્ર કે સાગર વગેરેનો ઉત્સવ નથી પણ પાશ્વર્થાપત્ય કેશી કુમારશ્રમણ આ નગરીના કોઈય નામના ચૈત્યમાં આવીને બિતરેલા છે અને તેમના દર્શનાર્થે જવા માટે આ બધી દોડધામ ઘોંઘાટ થઈ રહ્યાં છે.

૧૯૦ પોતાના સંદેશવાહકે કહેલી એ હકીકત સાંભળીને ચિત્ત સારથિ ખુશ થયો અને તેને પણ કેશી શ્રમણ પાસે જવાનું મન થયું, એથી તેણે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો.

૧૯૧ રથ આવી પહોંચતાં તો તે સારથિ નાહ્યો,

ખલિકર્મ કર્યું, મંગલમય શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેચી, એક જણે એના ઉપર છત્ર ધર્યું અને એ રીતે તે, રથમાં બેસી મોટા સમુદાય સાથે કેશી કુમારશ્રમણના બિતારા લાવી જવા નીકળ્યો. તેમની પાસે પહોંચતાં જ ઘોડાઓ ઊભા રાખ્યા, રથને થંભાવી દીધો અને પોતે રથથી બિતરી કેશી કુમારશ્રમણની ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી, તેમને વાંદી નખી હાથ બેઠી વિનયપૂર્વક સેવા કરતો તેમની સામે બેઠો.

૧૯૨ કેશી કુમારશ્રમણે ચિત્ત સારથિને અને તેની સાથેની મોટા જનતાને ચતુર્થામ ધર્મનો ઉપદેશ કર્યો એટલે કે સર્વ પ્રકારની હિંસાથી વિરામ કરવો, સર્વ પ્રકારના અસત્યથી વિરામ કરવો, સર્વ પ્રકારની ચોરીથી વિરામ કરવો અને સર્વ પ્રકારના ખહિદાદાનથી^{૧૨૯} વિરામ કરવો.

૧૯૩ કેશી કુમારશ્રમણે કહેલી આ હિતશિક્ષાઓ સાંભળીને ચિત્ત સારથિ પ્રમુદિત થયો અને શ્રમણને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ હાથ બેઠી આ પ્રમાણે બોલ્યો:

હે ભગવન ! તમે કહેલા નિર્ઋથ પ્રવચનમાં શ્રદ્ધા કરું છું, વિશ્વાસ ધરું છું, હે ભગવન ! તમોએ જણાવેલું નિર્ઋથ પ્રવચન મને રૂચે છે, તે પ્રમાણેના પાત્રન માટે ઊજમાળ ચઉ છું અને હે ભગવન ! જેવું તમે કહેલું છે તેવું તે, મને સાચું લાગે છે.

તમારી પાસે આ ઘણા ઉંચા સોગો અને ઇંચો વગેરેએ પોતાનું પુષ્કળ સોનું રૂપું ધન ધાન્ય ખજાણ વાહન ભંડાર કોઠાર અને વિશાળ અંતઃપુર એ બધાંનો પરિત્યાગ કરીને અને એ બધું ધન જનતામાં વહેંચી દઈને મુંડ ધઈ

ગૃહવાસ છોડી અણુગારપાતું સ્વીકાર્યું છે પણ હું તેમ કરવા સમર્થ નથી. હું તો આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે પાંચ અણુ-વ્રતવાળો અને સાત શિક્ષાવ્રતવાળો^{૧૩૦} એમ બાર પ્રકારનો ગૃહિધર્મ સ્વીકારવા શક્તિમાન છું.

૧૯૪ કેશી કુમારદ્વમણુ બોલ્યા: હે દેવાનુપ્રિય ! તને સુખ થાય તેમ કર, તેમાં વિઘ્ન ન આવવા દે. પછી કેશી કુમારદ્વમણુ પાસે ચિત્ત સારથિએ પૂર્વે જણાવેલો ગૃહિધર્મ સ્વીકાર્યો અને તેમને વાંદી નમીને પાછો એ સારથિ પોતાને ઊતારે આવી પહોંચ્યો.

૧૯૫ હવે તે ચિત્ત સારથિ શ્રમણોપાસક થયો. જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આસ્રવ અંવર નિર્જરા ક્રિયા અધિકરણ બધ અને મોક્ષના સ્વરૂપને તે જરાજર સમજવા લાગ્યો. નિર્ઋથ પ્રવચનમાં તેને હવે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા થઈ કે તે પ્રવચનથી કોઈ દેવ અસુર નાગ મુવર્ણ ચક્ષુરાક્ષસકિન્નર કિપુરુષ ગરુડ ગાંધર્વ કે મહોરગ વગેરે દેવગણો તેને ચળાવી શકે નહિ. નિર્ઋથ પ્રવચન તરફની તેની બધી શક્રાઓ ટળી ગઈ, બધી કાંક્ષાઓ શમી ગઈ અને બધી વિચિકિત્સાઓ ઓસરી ગઈ. તે એ પ્રવચનના મર્મને જરાજર સમજ્યો અને જેમ અસ્થિ મળતા પરસ્પર ઓતપ્રોત થઈ રહેલાં છે તેવીજ ઓતપ્રોતતા એ પ્રવચનમાં તેને જામી ગઈ. હવે તે એમ માનવા લાગ્યો કે આ નિર્ઋથ પ્રવચન - સ્વરૂપ છે અને બાકી બધું અનર્થરૂપ છે. પ્રવચન - ને લીધે હવે તે^{૧૩૧} અતિશય દાનશાલી હવે તેણે પોતાના ધરના આગળિયા ઉંચા કરી - સર્વ કોઈને માટે

દરવાજાઓ ખુલ્લા કરી નાખ્યા. તેનું શીલ એટલું બધું પવિત્ર બન્યું કે હવે તે કોઈના ઘરમાં કે અંતઃપુરમાં પ્રવેશતો તોપણ લેશમાત્ર અપ્રીતિકર નહોતો લાગતો. ચૌદશ આઠમ અનાવાસ્યા^{૧૩૨} અને પૂર્ણિમાના દિવસોમાં તે પૂરેપૂરો ઉપોસથ પાળતો, નિર્ઘ્રય શ્રમણોને નિર્દોષ ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ પીઠ પાટીયાં ચર્યા સંચારો વજ્ર પાત્ર કામળા પગપૂંછણું અને ઓસડવેસડ આપતો હતો તથા શીલ-વ્રત શુભ વિરમણ પ્રત્યાખ્યાન અને ઉપોસથોપવાસ દ્વારા પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો અને સાવતથી નગરીમાં જે જે રાજકાર્યો અને રાજવ્યવહારો હતા તે બધાંને જિતશત્રુ રાજાને સાથે રાખીને તે ચોતેજ સંભાળતો રહેવા લાગ્યો.

૧૯૬ આમ કેટલાક દિવસો વીત્યા પછી કોઈ એક દિવસે રાજા જિતશત્રુએ એક મહામૂલ્ય લેટણું તૈયાર કરાવ્યું. પછી ચિત્ત સારથિને બોલાવીને રાજાએ કહ્યું કે-હે ચિત્ત ! તું સેયવિયા નગરીએ જા અને હું આ જે નજરાણું આપું છું તે રાજા પચેસીને નજર કર તથા મારી વતી એમને વિનંતી કરજે કે તેમણે જે મારા ચોખ્ખ સંદેશો કહી મોકલાવ્યો છે તે મારે મન સાચો અને અસંદિગ્ધ છે. આમ સૂચના આપીને રાજાએ વિશેષ આદરપૂર્વક ચિત્ત સારથિને વિદાય આપી.

૧૯૭ ચિત્ત સારથિ પણ એ લેટણું લઈ પોતાને ઊતારે આવી, જવાની તૈયાર કરવા લાગ્યો. જતાં પહેલાં તે નાહી ધોઈ શુદ્ધ વસ્ત્રો પહેરી કેશી કુમારશ્રમણ પાસે ગયો.

શ્રમણે સારથિને ધર્મોપદેશ કયો. ધર્મોપદેશ સાંભળી

સારથિ પ્રસન્ન થયો. ઉઠતાં તેણે શ્રમણને વિનંતિ કરી કે-
હે ભગવન ! રાજા જિતશત્રુની વિદાય લઈ આજે હું
સેયવિયા નગરી ભણી રવાના થઈ છું, તો હે ભગવન !
તમે કોઈ વાર સેયવિયા નગરી જરૂર પધારજો. સેયવિયા
નગરી પ્રાસાદિક છે, દર્શનીય છે અને બધી રીતે રમણીય
છે, માટે જરૂર તમે ત્યાં પધારવા કૃપા કરશો.

૧૯૮ ચિત્ત સારથિના આકથનનો કેશી શ્રમણે આદર ન
કર્યો, તે તરફ કાંઈ ધ્યાન ન આપ્યું, પણ માત્ર મૌનજ ખરી
રાખ્યું. છતાં ચિત્ત સારથિએ તો બીજીવાર અને ત્રીજીવાર
પણ સેયવિયા નગરી આવવાનો આગ્રહ કર્યો કર્યો.

૧૯૯ ત્યારે બેત્રણવાર સારથિએ આગ્રહભરી વિનંતિ
કરી ત્યારે કેશી કુમારશ્રમણ સારથિ પ્રતિ બોલ્યા કે-હે
ચિત્ત ! જેમ કોઈ એક લીલોછમ ઠંડી છાયાવાળો મોટો
વનખંડ હોય, તો હે ચિત્ત ! તે વનખંડ, મનુષ્ય પશુ પક્ષી
અને સર્પો વગેરેને રહેવાલાયક ખરો ? ચિત્ત બોલ્યો-હા
જરૂર-એ રહેવાલાયક ખરો.

શ્રમણ બોલ્યા-પણ હે ચિત્ત ! એ વનખંડમાં અનેક
પ્રાણીઓનું લોહી પીનારા લીલુંગા નામના પાપશકુનો રહેતા
હોય તો એ વનખંડ શું રહેવાલાયક ખરો ? ચિત્ત બોલ્યો-
એમ હોય તો એ સારો વનખંડ પણ ઉપસર્ગ દેનારો
હોવાથી રહેવાલાયક ન ગણાય.

શ્રમણ બોલ્યા-એજ પ્રમાણે, હે ચિત્ત ! તારી
સેયવિયા નગરી પણ ભલે ઘણી સારી હોય, છતાં તેનો
અધાર્મિક રાજા પયેસી ગ્રન્થનો કારભાર સારી રીતે ન
ચલાવનારો હોવાથી હું ત્યાં કેવી રીતે આવી શકું ?

૨૦૦ પછી ચિત્ત સારથિએ કેશી કુમારશ્રમણને એમ કહ્યું કે-હૈ ભગવન! તમારે રાજા પચેસી સાથે શું કરવું છે? સેયવિયા નગરીમાં સાર્યવાહ વગેરે ખીલ ઘણા લોકો છે, જેઓ આપ દેવાનુપ્રિયને વાંદશે નમશે અને આપની સેવામાં રહેશે. તેમ જ એ લોકો આપને ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ પ્રતિલાભશે તથા ખીલ ફલક શય્યા સંસ્તારક વગેરે દ્વારા પણ આપને ઉપનિમંત્રિત કરશે.

૨૦૧ સારથિનું આ કથન સાંભળી કેશી કુમાર બોલ્યા- ચિત્ત! ત્યારે વળી કોઈ વખતે તારી સેયવિયા નગરીએ પણ આવીશું.

૨૦૨ પછી સારથિ કેશી શ્રમણને વાંદી નમી ત્યાંથી પોતાના ઊતારા તરફ જવા માટે પાછો ફર્યો. ઊતારે આવી ઘોડે બેઠેલા ચાર ઘંટાવાળા રથમાં બેસી સેયવિયા નગરીથી જે રીતે આવ્યો હતો તે રીતે કુણાલદેશની વચમાં થતોક પાછો ત્યાં જવા નીકળ્યો.

૨૦૩ કેકયિઆર્ધ દેશની સેયવિયા નગરીમાં આવતાંજ ચિત્ત સારથિએ ત્યાંના મિયવણ ઉદ્યાનના રખેવાળોને બોલાવી સૂચના કરી કે-હૈ દેવાનુપ્રિયો! પાશ્વપત્ય કેશી કુમાર-શ્રમણ ક્રમે ક્રમે ગામેગામ ફરતા ફરતા અહીં આવવાના છે, તો તેઓ અહીં આવે ત્યારે, દેવાનુપ્રિયો! તમે તેમને વાંદજો, નમજો, તેમને રહેવાયોગ્ય સ્થળમાં રહેવાની અનુજ્ઞા આપજો અને ખીલ ફલક શય્યા સંસ્તારક લઈ જવા નિમંત્રણ કરજો.

તે રખેવાળોએ ચિત્ત સારથિનું ઉક્ત કથન માથે

પ્રાણીઓનું હોહી પાંચે જાંડે પડેલું ઉપમ પ્રાસાદમાં મુશોમિત

હોય તો એ વનખાંડ કુંડે માં દેવી સામે મુકગો વાગવા લાગ્યા,

એમ હોય તો એ સારું પાંચે જાંડે વાગ્યા અને ઉપમ વસ્ત્રોએ

હોવાથી રહેવાલાયક ન ગણાવે તેને જાનતાઈમાં પોતાનો સમય

અમલુ બોલ્યા-એજ નેત્રોએ રહેવ

સેયવિયા નગરી પણ ભલે વણાવે

અધાર્મિક રાજા પયેસી પ્રજાને

અલાવનારો હોવાથી હું ત્યાં કેવી

અમલુ અને તેઓ કેટલી કુમારના આગમનની રાહ બેસા

૨૦૮ નિવવણના રજેવાગ્રેને પૂર્વોક્ત લલામલુ કરી

ચિત્ત દુઃખિ સેયવિયા નગરીએ આવી પહોંચ્યો. નગરીની

વચ્ચે-વચ્ચે ચણક તે, પયેસી રાજના ધરમાં બહારની

કોરવાનના વચ્ચે જયો. ત્યાં પહોંચી તેણે ઘોડાઓને

દેતેલી રથ ડિલોગાખો, રથથી ઊવરી રાજા જિતશત્રુએ

અરેકું મહામૂલ્ય લેટલું હર્ષ તે આરથિ રાજા પયેસી પાસે

રથે, હાથ નેત્રી દબાવે પયેસીને વધાવી તે લેટલું તેને

૨૦૯ ૩૬.

રથ પયેસીએ જિતશત્રુની લેટ સ્વીકારતાં ચિત્ત

અરેકું કન્યાન કર્યું, ચણક કયો અને તેને પોતાને ઘેર

જરૂર જરૂર આપી.

૨૧૦ રથ પ્રાણી નીકળી રથમાં બેસી સારથિ

અરેકું કન્યા, નેત્રો, જિતશત્રુ કર્યું, ખાંડ પાંચે મુક

પ્રાણીઓનું હોહી પાંચે જાંડે પડેલું ઉપમ પ્રાસાદમાં મુશોમિત

હોય તો એ વનખાંડ કુંડે માં દેવી સામે મુકગો વાગવા લાગ્યા,

એમ હોય તો એ સારું પાંચે જાંડે વાગ્યા અને ઉપમ વસ્ત્રોએ

હોવાથી રહેવાલાયક ન ગણાવે તેને જાનતાઈમાં પોતાનો સમય

અમલુ બોલ્યા-એજ નેત્રોએ રહેવ

સેયવિયા નગરી પણ ભલે વણાવે

અધાર્મિક રાજા પયેસી પ્રજાને

અલાવનારો હોવાથી હું ત્યાં કેવી

સાવત્રી નગરીથી વિહાર કરી ફરતાં ફરતાં, તેઓ કેકયિઅર્ધ દેશની સેયવિયા નગરીના મિયવણ ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં યથોચિત અવગ્રહ સ્વીકારી સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા.

૨૦૭ જ્યારે કેશી કુમારશ્રમણ તે ઉદ્યાનમાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે તેમનું આગમન થયું જાણી તે ઉદ્યાનપાલકે બહુ ખુશ થયા. તેમની પાસે આવીને તેઓએ કેશી શ્રમણને વાંઘા, તેમને યોગ્ય રહેવાના સ્થળમાં રહેવાની અનુમતિ આપી, અને તેમને ઉપયોગમાં લેવા માટે પીઠ પાટીયાં સંથારે વગેરે લઈ જવાને નિમંત્રણ આપ્યું.

૨૦૮ તે રખેવાળોએ કેશી કુમારશ્રમણનાં નામ અને ગોત્ર 'પૂછીને યાદ પણ કરી લીધાં. પછી તેઓ એકાંતમાં ભેગા થઈ પરસ્પર વાતચીત કરવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુપ્રિયે ! આપણે ચિત્તસારથિ જેમની વાટ જોતો રહે છે, જેમનું દર્શન ઇચ્છે છે અને જેમનાં નામ ગોત્ર સાંભળતાં પણ એ ખૂબ પ્રસન્ન થાય છે, તે જ આ કેશી કુમારશ્રમણ ગામેગામ ફરતાં ફરતાં અહીં સેયવિયા નગરીમાં આવી ચડ્યા છે, તો હે દેવાનુપ્રિયે ! આપણે જઈએ અને ચિત્તસારથિને તેને અતિપ્રિય લાગે તેવી કેશી કુમારના આગમનની હકીકત જણાવીએ.

૨૦૯ એવો વિચાર કરી તે ઉદ્યાનપાલકે ચિત્તસારથિને ઘેર ગયા, તેને પ્રણામપૂર્વક જયવિજયથી વધાવી કહેવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુપ્રિય ! તમે જેમની વાટ જોઈ રહ્યા છો તે કેશી કુમારશ્રમણ આપણી સેયવિયા

ચઢાંચું અને તેઓ કેશી કુમારના આગમનની રાહ જોવા લાગ્યા.

૨૦૪ મિયવણના રખેવાળોને પૂર્વોક્ત લલામણ કરી ચિત્ત સારથિ સેયવિયા નગરીએ આવી પહોંચ્યો. નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થતોક તે, પચેસી રાજના ઘરમાં બહારની ઉપસ્થાનશાળા તરફ ગયો. ત્યાં પહોંચી તેણે ઘોડાઓને થંભાવી રથ ઊભો રાખ્યો, રથથી ઊતરી રાજ નિતશત્રુએ આપેલું મહામૂલ્ય લેટણું લઈ તે સારથિ રાજ પચેસી પાસે ગયો, હાથ જોડી રાજ પચેસીને વધાવી તે લેટણું તેને નજર કર્યું.

રાજ પચેસીએ નિતશત્રુની લેટ સ્વીકારતાં ચિત્ત સારથિનું સન્માન કર્યું, સત્કાર કર્યો અને તેને પોતાને ઘેર જવાની અનુરૂા આપી.

૨૦૫ રાજ પાસેથી નીકળી રથમાં બેસી સારથિ પોતાને ઘેર આવ્યો, નાહ્યો, બલિકર્મ કર્યું, ખાઈ પીને શુદ્ધ થયો અને પછી પોતાના ઉત્તમ પ્રાસાદમાં સુશોભિત સિંહાસને બેઠો. ત્યાં તેની સામે મૃદંગો વાગવા લાગ્યા, બત્રીશ પ્રકારનાં નાટકો થવા લાગ્યાં અને ઉત્તમ તરુણીઓ નાચવા લાગી : એ રીતે તે, ગાનતાનમાં પોતાનો સમય વિતાવતો ઉત્તમ સુખોને લોગવતો રહેવા લાગ્યો.

૨૦૬ હવે અન્ય કોઈ દિવસે કેશી કુમારશ્રમણે માગી આણેલાં પીઠ પાટીયાં ચચ્યા અને સંચારો^{૧૩૩} પાછાં આપી, દીધાં અને પોતે પોતાના પાંચસે અનગારો સાથે બહાર વિહાર અર્થે નીકળી પડ્યા.

સાવત્રી નગરીથી વિહાર કરી ફરતાં ફરતાં, તેઓ કેકયિઅર્ધ દેશની સેયવિયા નગરીના મિયવણ ઉધાનમાં આવી પહોંચ્યા અને ત્યાં યથોચિત અવગ્રહ સ્વીકારી સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા.

૨૦૭ જ્યારે કેશી કુમારશ્રમણ તે ઉધાનમાં આવી પહોંચ્યા ત્યારે તેમનું આગમન થયું જાણી તે ઉધાનપાલકે ખડુ ખુશ થયા. તેમની પાસે આવીને તેઓએ કેશી શ્રમણને વાંઘા, તેમને યોગ્ય રહેવાના સ્થળમાં રહેવાની અનુમતિ આપી, અને તેમને ઉપયોગમાં લેવા માટે પીઠ પાટીયાં સંધારે વગેરે લઈ જવાને નિમંત્રણ આપ્યું.

૨૦૮ તે રખેવાળોએ કેશી કુમારશ્રમણનાં નામ અને ગોત્ર 'પૂછીને યાદ પણ કરી લીધાં. પછી તેઓ એકાંતમાં ભેગા થઈ પરસ્પર વાતચીત કરવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુગ્રિયો ! આપણે ચિત્તસારથિ જેમની વાટ જોતો રહે છે, જેમનું દર્શન થયું છે અને જેમનાં નામ ગોત્ર સાંભળતાં પણ એ ખૂબ પ્રસન્ન થાય છે, તે જ આ કેશી કુમારશ્રમણ ગોમ્તેગામ ફરતાં ફરતાં અહીં સેયવિયા નગરીમાં આવી ચડ્યા છે; તો હે દેવાનુગ્રિયો ! આપણે જઈએ અને ચિત્તસારથિને તેને અતિગ્રિય લાગે તેવી કેશી કુમારના આગમનની હુકીકત જણાવીએ.

૨૦૯ એવો વિચાર કરી તે ઉધાનપાલકે ચિત્તસારથિને ઘેર ગયા, તેને પ્રણામપૂર્વક જયવિજયથી વધાવી કહેવા લાગ્યા કે, હે દેવાનુગ્રિય ! તમે જેમની વાટ જોઈ રહ્યા છો તે કેશી કુમારશ્રમણ આપણી સેયવિયા

નગરીના મિયવણુ ઉધાનમાં આવી સંયમ અને તપથી આત્માને લાવિત કરતા રહેવા લાગ્યા છે.

૨૧૦ ઉક્ત હકીકત સાંભળી ચિત્તસારથિ ગહુ ખુશ થયો. પછી તે, આસનથી ઉઠી-જીભો થઈ પાદપીઠથી નીચે જતરી પગમાંથી મોજડીઓ કાઢી નાંખી ખલે ખેસ રાખી હાથ બેડી જે દિશામાં કેશી કુમારશ્રમણુ જિતયાં હતા તે દિશા તરફ સાત આઠ પગલાં ગયો અને પ્રણામપૂર્વક તેમની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો:

નમોઽત્યુષ્ઠું અરિહંતાણું ભગવંતાણું વગેરે.

આ શકસ્તવ પૂરું કરતાં છેવટે તે બોલ્યો કે-અહીંના મિયવણુ ઉધાનમાં પધારેલા એ મારા ધર્મોચાર્ય અને ધર્મોપદેશક કેશી કુમારશ્રમણુ ભગવાનને હું વાંદું છું.

૨૧૧ એ રીતે પોતાના ધર્મોચાર્યને નમસ્કાર કરી તેમનો આગમન સંદેશો કહેવા આવનાર તે ઉધાનપાલ-કોનો સારથિએ સત્કાર કર્યો અને ઇંવતાંસુધી, પહોંચે તેટલું વિશાળ પ્રીતિદાન આપી તેમને વિદાય કર્યા.

પછી તેણે કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી લાવવાનો આદેશ કર્યો. રથ આવતાં આવતાં તો તે નાહી, બલિકર્મ કરી, ગુંદ વસ્ત્રો પહેરી અને શરીરને શોભાવી તૈયાર થઈ ગયો.

પછી રથમાં બેસી મોટા જનસમુદાય સાથે કેશી કુમારશ્રમણુના દશનાથે તે ગયો.

૨૧૨ કેશી શ્રમણની ધર્મદેશના સાંભળી હરખા-
એલો અને તોપ પામેલો સારથિ બોલ્યો કે-હું ભગવન્ !
અમારો રાજા પએસી અધાર્મિક છે અને પોતાના દેશનો
ય કારભાર બરાબર ચલાવતો નથી, તેમ કોઈ શ્રમણ બ્રાહ્મણ
કે લિહુઓનો આદર કરતો નથી અને સર્વ કોઈને હેરાન
હેરાન કરે છે. માટે હું દેવાનુપ્રિય ! તમે એ રાજાને ધર્મોપદેશ
આપો, તો તેનું ઘણું ભલું થાય, સાથે શ્રમણ બ્રાહ્મણ લિહુઓ,
મનુષ્યો, પશુઓ અને પક્ષીઓનું પણ ઘણું ભલું થાય
અને તેમ થતાં તેના આખાય દેશનું પણ ઘણું સારું થાય.

૨૧૩ ચિત્તસારથિનું આ કથન સાંભળી કેશી
કુમારશ્રમણ બોલ્યા કે-હું ચિત્ત ! જે મનુષ્યો આરામ કે
ઉદાનમાં આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણની સામે જતા નથી,
તેમને વાંઠતા નમતા કે સત્કારતા નથી, તેમ જ તેમની
પર્યુપાસના કરતા નથી અને તેમની પાસે જઈ પોતાના
પ્રશ્નોના ખુલાસા પૂછતા નથી, તેઓ કેવળીએ કહેલા ધર્મને
સાંભળવાનો લાભ મેળવી શકતા નથી.

જે મનુષ્યો ઉપાશ્રયમાં આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણનો
આદર કરતા નથી, તેમની પાસે જઈ કથો ખુલાસો પૂછતા
નથી, તેઓ ધર્મ સાંભળવાનો લ્હાવો લઈ શકતા નથી.

જે મનુષ્યો ગોચરીએ નીકળેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણની
ભક્તિ કરતા નથી, તેમજ તેમને વિપુલ અશન પાન ખાદ્યમ
અને સ્વાદ્યમ વડે પ્રતિલાભતા નથી તથા તેમને કોઈ પ્રકાર-
નો ખુલાસો પૂછતા નથી, તેઓ ધર્મને સાંભળવા સમજ-
વાના અધિકારી થઈ શકતા નથી.

તેમજ જે મનુષ્યો શ્રમણ બ્રાહ્મણની પાસે જવા છતાં પોતાની જાતને હાથ કપડું કે છત્રીવડે ઢાંકી રાખે છે- છુપાવી રાખે છે અર્થાત્ એક ખૂણામાં જઈ ચુપચાપ બેસી રહે છે પણ કશો ખુલાસો પૂછવા આગળ આવતા નથી, તેઓય ધર્મને સાંભળવાનો લાભ પોઈ બેસે છે.

પણ હે ચિત્ત ! જે મનુષ્યો આરામ ઉદ્યાન કે ઉપાશ્રયમાં આવેલા શ્રમણ બ્રાહ્મણનો આદર કરે છે, ગોચરીએ આવેલા તેમને વિપુલ દાન આપે છે અને તેમની પાસે જતાં પોતાની જાતને ન છુપાવતાં જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ મળે ત્યાં ત્યાં સર્વ ખુલાસા પૂછી લે છે, તેઓ જ ધર્મને સાંભળવાનો સમજવાનો કે મેળવવાનો લાભ મેળવી શકે છે.

૨૧૪ તો હે ચિત્ત ! તારા રાજા પચ્ચેસીને અમે ધર્મ કેવી રીતે કહી શકીએ, કેમકે તે અમારી પાસે આવતો નથી તેમજ અમારી સામું પણ જોતો નથી.

૨૧૫ પછી સારથિ બોલ્યો:

હે ભગવન્ ! કોઈ એક વખતે મારી પાસે ક'બેજ દેશમાંથી ચાર ઘોડાઓની ભેટ આવેલી છે, એ મેં ન રાખતાં પરબારી રાજાને ત્યાં મોકલી આપી છે, તો હે ભગવન્ ! એ ઘોડાઓના જહાનાથી રાજા પચ્ચેસીને હું આપ દેવાનુપ્રિયની પાસે લાવી શકીશ; માટે હે દેવાનુપ્રિય ! તે સમયે તમે રાજા પચ્ચેસીને ધર્મકથા કહેતાં લેશ પણ ૧૩૪૦લાન થશે નહિ. તમે તમારે રાજા પચ્ચેસીને ખૂબ છૂટથી ધર્મ કહેજો-લેશ પણ અચકાશો નહિ.

૨૧૬ પછી કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા: હે ચિત્ત ! તે પ્રસંગે વાત.

ત્યારબાદ ચિત્તસારથિ પોતાના ધર્મોચાર્ય કેશી કુમારશ્રમણને વાંદી નખી રથમાં બેસી પોતાને આવાસે જઈ પહોંચ્યો.

૨૧૭ હવે એક દિવસે પ્રભાતના પહોરે નિયમ ધારી અને આવશ્યક કરી સૂર્ય ઉગતાં જ ચિત્તસારથિ પોતાને ઘેરથી રાજા પએસીને ઘેર ગયો. રાજાને નમસ્કાર કરી જય-વિજયથી વધાવી તે બોલ્યો:

હે દેવાનુગ્રિય ! આપને મેં કેળવેલા ચાર ઘોડાની ભેટ મોકલેલી છે, તે હે સ્વામી ! ચાલો અને એ ઘોડાઓની ચેષ્ટા જુઓ, અર્થાત્ એમનાં ચાલ સ્વભાવ વગેરેની પરખ કરો.

૨૧૮ રાજાએ સારથિને કહ્યું: ચિત્ત ! તું જા અને પારખવાના તે ચારે ઘોડાઓ ભેડેલો અશ્વરથ જલદી તૈયાર કરી અહીં હંકારી લાવ.

અશ્વરથ આવી પહોંચતાં શરીરને સજ્જ કરીને રાજા રથમાં બેસી સેયવિયા નગરીની વચ્ચેવચ્ચ થતોક ઘોડાને ખેલવતો ખેલવતો બહાર નીકળ્યો.

૨૧૯ એમ જતાં જતાં ચિત્તસારથિ તે રથને અનેક ચોજનો^{૧૩૫} સુધી ખેંચી ગયો. રાજા પએસી, ગરમી, તરસ, રથનો વાયરો-ભિની લૂ કે ઉડતી ધૂળથી કંટાળી થાકી ગયો અને બોલ્યો:

ચિત્ત ! મારું શરીર થાકી ગયું છે માટે હવે રથને તું પાછો વાળ.

૨૨૦ સારથિ રથને પાછો વાળી મિયવણ ઉઘાન તરફ હંકારી ગયો. ઉઘાન પાસે પહોંચતાં તેણે રાજાને કહ્યું: સ્વામી ! આ મિયવણ ઉઘાન છે. અહીં ઘોડાઓને સારી રીતે ચાક ખવડાવીએ અને તેમનો ગધો શ્રમ આપણે ફર કરી નાખીએ.

રાજાએ ‘હા’ પાડતાં તે ઉઘાનમાં કેશી કુમારશ્રમ-ણના ઊતારાની પાસે જઈ ચિત્તે ઘોડાઓને રોડી રાખ્યા, રથને સ્થિર કર્યો અને ઘોડાઓને છોડી નાખી તેમનો શ્રમ ફર થાય તેવી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરી.

રાજા પણ રથથી નીચે ઊતરી સારથિની એ પ્રવૃત્તિમાં જોડાયો અને ઘોડાઓને ધીમે ધીમે ફેરવવા લાગ્યો.

એમ કરતાં કરતાં, મિયવણમાં મળેલી મોટી સભામાં વચ્ચે બેસી મોટા અવાજે કહેતા કેશી કુમારશ્રમણને રાજાએ બોલ્યો.

૨૨૧ બેતાંજ તેને વિચાર આવ્યો કે ‘જડ લોકો જ જડની ઉપાસના કરે છે, મુંડ લોકોજ મુંડની પૂજા કરે છે, મૂઢ લોકોજ મૂઢનો આશ્રય ખોળે છે, અપંડિત લોકોજ અપંડિતનો આદર કરે છે અને અજ્ઞાની લોકોજ અજ્ઞાનીનું બહુ માન કરે છે,’ તો આ વળી કોણ જડ મૂઢ મુંડ અપંડિત અને અજ્ઞાની પુરુષ છે જે શરમાળ અને શરીરે હુણ્ણપુણ્ણ દેખાવડો લાગે છે ? એ શું ખાય છે ? શું પીયે છે ? એવું તે શું ખાધા પીધાથી એનું શરીર આવું તગમગી રહ્યું છે ? અને વળી એ શું દે છે જેને ‘લીધે આવડી મોટી માનવમેદનીની વચ્ચે બેઠા બેઠા તે મોટા બરાડા પાડે છે ?

૨૨૨ આમ વિચાર આવતાં જ રાજાએ સારથિને કહ્યું: ચિત્ત ! જો તો ખરો, આ લોકો કેવા જડ છે જે પેલા મોટા જડની સેવા કરે છે: અને એ મોટો જડો જડ તેઓની સામે કેવા મોટા ખરાડા પાડીને કાણુ જાણુ શુંય સમજાવે છે ! ગમ્મત તો એ છે કે આવા નફરત અને જામી ગએલા જડ લોકોને લીધે આપણે આપણી પોતાની પણ ઉદાનભૂમિમાં સારી રીતે હરી ફરી શકતા નથી. માત્ર વિસામો અને શાંતિ મેળવવા માટે તો અહીં આઠ્યા અને અહીં તો માથાના વાળ ઉઠ્યા થઈ જાય એવા ખરાડા કાને અથડાયા કરે છે.

૨૨૩ ચિત્તે રાજાને કહ્યું:

હે સ્વામી ! એ કેશી નામે કુમારશ્રમણ પાશ્વંપત્ય છે, જાતિવંત છે, ચાર જ્ઞાનના ધારક છે, એમને પરમાવધિ-જ્ઞાન થએલું છે અને તેઓ અન્નજીવી^{૧૩૯} છે.

રાજા બોલ્યો:

ચિત્ત ! તું શું કહે છે ? શું એ પુરુષને પરમાવધિ જ્ઞાન છે ? શું એ અન્નજીવી છે ?

સારથિ બોલ્યો:

હા, સ્વામી ! એમજ છે.

રાજા: ચિત્ત ! ત્યારે શું એ પુરુષ અલિંગમનીય છે ?

ચિત્ત: હા, સ્વામી ! એ શ્રમણ અલિંગમનીય છે.

રાજા: ત્યારે તો ચિત્ત ! આપણે તેની સામે જઈએ.

૨૨૪ આમ વાતચીત કરી એ બન્ને જણા સાથે, કેશી કુમારની સામે જઈને તેમની પાસે બેઠા.

રાજા: હે ભતે ! શું તમે પરમાવધિ જ્ઞાન ધરાવો છો ?
શું તમે અન્નજીવી છો ?

શ્રમણે રાજાને કહ્યું:

હે પચ્ચેસી ! ગામે ગામ ફરતા કોઈ અંકવાણિયા
શંખવાણિયા કે હંતવાણિયા દાણમાંથી છટકી જવા માટે
કોઈને ખરો રસ્તો પૂછતા નથી પણ આડે અવળે માર્ગે
ચાલે છે, તેમ વિનયના માર્ગથી છટકી જવાને લીધે તને
પણ સારી રીતે પૂછતાં આવડતું નથી.

પચ્ચેસી ! મને જોઈને તને એવો વિચાર થયેલો ખરો
કે આ જઠ લોકો પેલા મોટા જઠની ઉપાસના કરે છે અને
આ મારા ઉદ્યાનમાં પણ ઊરાડા પાડી મને ય સખે રહેવા
દેતા નથી ?

રાજા: હા, એ વાત ખરી, પણ હે ભતે ! એ તમે
જાણ્યું સાથી ? તમને એવું તે કેવુંક જ્ઞાન કે દર્શન થયેલું
છે જેથી મારો મનનો ત્રંકલપ પણ તમે જાણી લીધો ?

રરંધ્રે કેશી શ્રમણ બોલ્યા:

અમારા શ્રમણ નિર્ઘ્રીયોના શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે જ્ઞાનના
પાંચ^{૧૩૭} પ્રકાર છે: ૧ આલિનિબોધિકજ્ઞાન ૨ શ્રુતજ્ઞાન ૩
અવધિજ્ઞાન ૪ મનઃપર્યાવજ્ઞાન અને ૫ કેવળજ્ઞાન. તેમાં
અવગ્રહ હિંસા અવાય અને ધારણા એમ ચાર પ્રકારનું પહેલું
જ્ઞાન છે. અંગપ્રવિષ્ટ અને અંગબાહ્ય એવા બે પ્રકાર ધીજ્ઞ
જ્ઞાનના છે. ત્રીજું જ્ઞાન, ભવપ્રત્યય અને ક્ષાયોપશમિક
એમ બે લેહવાળું છે અને ચોથા જ્ઞાનના ઋણુમતિ તથા
વિપુલમતિ એવા બે લેહ છે.

હે પએસી ! જણાવેલાં પાંચ જ્ઞાનોમાં પહેલાંનાં ચારે જ્ઞાન તો મને થએલાં છે, ક્રૂષ્ટ એક પાંચમું કેવળજ્ઞાન છે તે મને થએલું નથી. એ પાંચમું જ્ઞાન તો અરિહંત ભગવંતોને હોય છે.

હે પએસી ! હું છદ્મસ્થ છું અને એ ચાર જ્ઞાનોદ્વારા તારા મનના સંકલ્પને પણ બાધી શકું છું—એઈ શકું છું.

૨૨૬ પછી રાજાએ કેરી શ્રમણને કહ્યું :

હે ભંતે ! અહીં હું આપની પાસે બેસું ?

કેરી કુમારશ્રમણ બોલ્યા :

આ ઉધાનભૂમિ તારી પોતાની છે તેથી અહીં બેસવું કે ન બેસવું એ તારી વૃત્તિની વાત છે.

૨૨૭ પછી તો ચિત્તસારથિ અને રાજા પએસી એ બન્ને જણા કેરી કુમારશ્રમણની પાસે સાથે બેઠા. રાજાએ શ્રમણને પૂછ્યું :

હે ભંતે ! તમારા શ્રમણ નિર્જ્યોમાં એવી સમજ છે, એવી પ્રતિજ્ઞા છે, એવી દૃષ્ટિ છે, એવી રુચિ છે, એવો હેતુ છે, એવો ઉપદેશ છે, એવો સંકલ્પ છે, એવી તુલા છે, એવું માન છે, એવું પ્રમાણ છે અને એવું ૧૩૮ સમોસરણ છે કે—જીવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે, પણ જે જીવ છે તેજ શરીર છે એવી સમજ નથી.

કુમારશ્રમણ બોલ્યા :

હા, પએસી ! અમારી સમજમાં જીવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે એમ છે પણ જે જીવ છે તેજ શરીર છે એવી અમારી સમજ નથી.

છે, માટે ભૂલ્યે ચૂક્યે જરા પણ પાપાચરણ ન સેવીશ. ”

હે ભંતે ! મારા દાદા મારી પાસે આવીને ઉક્ત રીતે કહે, તો જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે એવી મારી શ્રદ્ધા થાય, પણ અત્યારસુધીમાં મારે દાદા અહીં મારી પાસે આવીને એવું કશુંય કહેલું નથી, તેથી હું એમ સમજું છું કે તેમનો જીવ અને શરીર એ બન્ને સાથેજ નાશ પામી ગયાં છે અર્થાત મારા દાદાના દેહને દેન દેતાંની સાથે તેમનો જીવ પણ અહીં બળી ગયો છે તો પરલોકમાં જાયજ કોણ ? અને એમ છે માટે તે અહીં આવી પણ ક્યાંથી શકે ? અને આમ છે માટે જીવ અને શરીર બન્ને એકજ છે-જે જીવ છે તેજ શરીર છે-એ મારી પ્રતિજ્ઞા સુપ્રતિષ્ઠિત છે.

૨૨૯ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા :

હે પએસી ! તારે સૂર્યકાંતા નામે રાણી^{૧૪૦} છે. હવે તું એમ સમજ કે એ સ્વડી સ્વપાળી તારી રાણી કોઈ સ્વડા સ્વપાળા પરપુરુષ સાથે માનવીય કામસુખોને અનુભવતી હોય એમ તું જા, તો એ કામુક પુરુષનો તું શું ઠંડ કરે ?

હે ભંતે ! હું એ પુરુષનો હાથ કાપી નાખું, પણ છેદી નાખું, એને ચૂનીએ ચડાવી દઉં અથવા એકજ ઘાએ તેનો પ્રાણ લઉં.

હે પએસી ! તે કામુક પુરુષ કદાચ તને એમ કહે કે-હે સ્વામી ! તમે એક ઘડીક યોણી જાઓ, મારા મિત્રો સાતિજનો સંજાધી જનો અને પરિવારના લોકોને હું એમ કહી આવું કે-હે દેવાનુપ્રિયો ! કામવૃત્તિને વશ થઈ હું

૨૨૮ રાજા બોલ્યો:

જીવ અને શરીર બન્ને જુદાં જુદાં જ હોય અને જે જીવ છે તેજ શરીર છે એમ ન હોય તો, હે ભત્તે ! તમે સાંભળો કે—

એક મારો^{૧૩૯} દાદો હતો જે આ જ નગરીમાં મોટો અધાર્મિક રાજા હતો, તે પોતાના દેશની પણ ઠીક સાર સંભાળ ન કરતો અને ઘણાંય પાપકર્મોમાંજ રાત્રે રહેતો. તમારા કહેવા પ્રમાણે તો એ પાપી મારો દાદો કાળ આવતાં મરણ પામી કેઈ એક નરકમાં નૈરયિક થયો હોવો જોઈએ. હે ભત્તે ! કેમ ખરું ને ?

વળી, એ મારા દાદાનો હું વહાલો પૌત્ર છું, તેને મારા પર ઘણું હેત હતું, હું તેનો વિશેષ લાડીલો—માનીતો હતો, તેનું હૃદય મને જોઈને વિશેષ આનંદ પામતું. વધારે શું, પણ મારું નામ સાંભળીને પણ તેઓ પોતાનું અહો-ભાગ્ય માનતા.

હવે, હે ભત્તે ! તમારા કહેવા પ્રમાણે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં હોય તો મારા દાદા નરકમાં ગયા હોવા જોઈએ. વળી, મારા દાદાને મારા ઉપર ઘણું હેત હતું તેથી તેમણે અહીં મારી પાસે આવીને એમ જણાવવું જોઈએ કે “ હે પૌત્ર ! હું તારો દાદો હતો પણ અધાર્મિક હોવાને કારણે મેં ઘણાં પાપો આચરેલાં, તેથી હું નરકમાં પડ્યો છું. માટે, હે પૌત્ર ! તું લેશ પણ પાપ ન આચરજે અને પ્રામાણિકપણે દેશનો કારભાર કરજે. પાપકર્મમાં પડીશ તો મારી પેઠે નરકમાં જઈશ—નરકની યાતનાઓ બહુ ભયંકર

છે, માટે ભૂદયે ચૂકયે જરા પણ પાપાચરણ ન સેવીશ. ”

હે ભતે ! મારો દાદો મારી પાસે આવીને ઉક્ત રીતે કહે, તો જીવ અને શરીર જીવંત જીવંત છે એવી મારી શ્રદ્ધા થાય, પણ અત્યારસુધીમાં મારે દાદે અહીં મારી પાસે આવીને એવું કશુંય કહેલું નથી, તેથી હું એમ સમજું છું કે તેમનો જીવ અને શરીર એ બન્ને સાથેજ નાશ પામી ગયાં છે અર્થાત્ મારા દાદાના દેહને દેન દેતાંની સાથે તેમનો જીવ પણ અહીં બળી ગયો છે તો પરલોકમાં જાયજ કોણ ? અને એમ છે માટે તે અહીં આવી પણ ક્યાંથી શકે ? અને આમ છે માટે જીવ અને શરીર બન્ને એકજ છે—જે જીવ તેજ શરીર છે—એ મારી પ્રતિજ્ઞા સુપ્રતિષ્ઠિત છે.

૨૨૯ કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા :

હે પએસી ! તારે સૂર્યકાંતા નામે રાણી^{૧૪૦} છે. હવે તું એમ સમજ કે એ સ્ત્રી સ્વપાળી તારી રાણી કોઈ સ્ત્રી સ્વપાળા પરપુરુષ સાથે માનવીય કામસુખોને અનુભવતી હોય એમ તું જાણે, તો એ કામુક પુરુષનો તું શું દંડ કરે ?

હે ભતે ! હું એ પુરુષનો હાથ કાપી નાખું, પણ છેદી નાખું, એને ચૂનીએ ચડાવી દઉં અથવા એકજ ઘાએ તેનો પ્રાણ લઉં.

હે પએસી ! તે કામુક પુરુષ કદાચ તને એમ કહે કે—હે સ્વામી ! તમે એક ઘડીક થોભી જાઓ, મારા મિત્રો જ્ઞાતિજનો સંબંધી જનો અને પરિવારના લોકોને હું એમ કહી આવું કે—હે દેવાનુગ્રિયો ! કામવૃત્તિને વશ થઈ હું

સૂર્યકાંતાના સંગમાં પડ્યો તેથી મરણની આ સખત સબ્બ પામ્યો છું, માટે હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે ભૂદ્વેષકર્યે પણ એવા પાપાચરણમાં ન પડ્યો, પડ્યો તો મારી પેઠે કાંસીની સબ્બ પામ્યો.

હે પએસી ! એ પુરુષનું કાકલુદીથી લરેલું આલું ગળ-ગળું વચન સાંભળીને તું તે કામુકને સબ્બ કરતાં ઘડીક પણ ઘોલી જઈશ ખરો ?

હે ભત્તે ! એમ તો નજ જને. એ કામુક મારો અપરાધી છે માટે લેશ પણ ઢીલ કર્યા વિના હું તેને પાધરોજ કાંસીએ ચડાવી દઉં.

એજ પ્રમાણે, હે પએસી ! નરકમાં પડેલો તારો હાલો પરતંત્રપણે જે દુઃખો ભોગવી રહ્યો છે તે તને-વહાલા પૌત્રને કહેવા ન આવી શકે.

મનુષ્યલોકમાં જઈને પાપકર્મનાં માઠાં ક્રોળોની સૂચના કરી આવવાની એની તો ઘણીય ઇચ્છા હોય, પણ તે પેલા અપરાધી પુરુષની પેઠે ત્યાંથી છૂટોજ થઈ શકતો નથી.

૨૩૦ નરકમાં તાજેજ આવેલો અપરાધી-નારકી, મનુષ્યલોકમાં આવવાને તો ઇચ્છે છે, પણ નીચેનાં ચાર કારણોને લીધે તે અહીં આવી શકતો નથી.

ત્યાંની-નરકની ભયંકર વેદનાનો અનુભવ તેને અત્યંત વિહ્વલ કરી નાખે છે અને તેથી તે કિંકર્તવ્યમૂઢ જાની બન્ય છે, એ પ્રથમ કારણ છે.

નરકના કઠોર સંત્રીઓ એ નારકીને ઘડીભર પણ

છૂટે! રાખતા નથી અને તેને વારંવાર સતાવ્યા કરે છે, એ બીજું કારણ છે.

તાબ નારકીનું નારક વેદનીય કર્મ પૂરું ભોગવાઈ, રહેલું નથી હોતું, એ ત્રીજું કારણ છે, અને ચોથું કારણ તેનું નરકનું આવજી પૂરું થયેલું નથી હોતું, એ છે, અર્થાત્ મનુષ્યલોકમાં આવવાને ઇચ્છતો પણ નારકી એ બધા પ્રતિબંધોને લીધે અહીં આવી શકતો નથી.

માટે, હે પએસી ! ‘શરીર સાચેજ જીવ અહીં બળી જાય છે અને તેથી મરેલો માણસ ફરી અહીં ક્યાંથી આવી શકે ?’ એમ જે તું કહે છે એ બરાબર નથી.

મરીને નરકમાં પડેલો પ્રાણી અહીં નથી આવી શકતો તેનું કારણ તેની પરતંવ્રતાજ છે, નહિ કે તે નથી. માટે, હે પએસી ! તું એમ સમજ કે—જીવ જીવે છે અને શરીર જીવું છે—કોઈ કાળે તે બન્ને એક છે એવું નથી.

૨૩૧ પએસી બોલ્યો:

હે ભત્રે ! મારી માન્યતાને દલીલૂત કરનારો આ એક બીજો દાખલો સાંભળો—

અહીં—આજ નગરીમાં મારી એક દાદી^{૧૪૧} રહેતી હતી, જે મોટી ધાર્મિક શ્રમણાપાસિકા હતી, વળી એ જીવ અજીવ પુણ્ય પાપ આસ્રવ સંવર વગેરે તત્ત્વોની જાણકાર હતી અને તથ તથા સંયમવડે પોતાના આત્માને વાસિત કરતી બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરતી હતી. તમારા કહેવા પ્રમાણે તો, કાળ આવતાં મરણ પામી, એ કોઈ એક સ્વર્ગમાં દેવ થયેલી હોવી જોઈએ. હે ભત્રે ! કેમ ખરે?

વળી, એ મારી દાદીનો હું વહાલો પૌત્ર છું. હવે એ મારી દાદી, તમારા કહેવા પ્રમાણે દેવ થઈ જાય તો તેણીએ અહીં મારી પાસે આવીને એવું કહેવું જોઈએ કે- હું તારી દાદી હતી અને ધાર્મિક હોવાને લીધે બહુ પુણ્યો-પાર્જન કરી સ્વર્ગમાં દેવ થઈ છું, માટે હે પૌત્ર ! તું પણ ધાર્મિક થજે અને દેશનો કારભાર પ્રામાણિકપણે કરજે. દાનાદિક વડે પુણ્ય ઉપાર્જન કરીશ તો મારી પેઠે સ્વર્ગનાં સુખો અનુભવીશ.

હે ભંતે ! મારી દાદી મારી પાસે આવીને એ પ્રમાણે કહે તો જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે એવી મારી ખાત્રી થાય. પણ મર્યાને લાંબો વખત થયો છતાં અત્યારસુધીમાં મારી દાદીએ અહીં મારી પાસે આવીને એવું કશું ચ સૂચવેલું નથી, તેથી જીવ અને શરીર એ બન્ને એક જ છે પણ જુદાં જુદાં નથી એ મારી ખાત્રી પાકી થાય છે.

રૂર કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા:

હે પએસી ! તું એમ સમજ કે, ૧૪૨ દેવમંદિરમાં જવા માટે તું નાહોલો છે, લીનાં કપડાં પહેરેલાં છે, તારા હાથમાં કળશ અને ધૂપની કડછી રહી ગઈ છે અને દેવ-મંદિરમાં પેસવાને તું પગલાં જ ઉપાડે છે, એવામાં પાય-ખાનામાં બેઠેલો કોઈ પુરુષ તને એમ કહે કે-હે સ્વામી ! તમે અહીં પાયખાનામાં આવો, બેસો, બિભા રહો અને ઘોડીવાર લાંબું શ્રીલ કરો; તો હે પએસી ! તું એ વાતને કાને ધર ખરે ?

પએસી બોલ્યો:

હે 'ભંતે ! હું એવું કશું કાંને ન ધરું' અર્થાત્ એક
ક્ષણ માટે પણ પાપખાનામાં ન જઈ. હે ભંતે ! પાપખાનું
તો ભારે ગંદું છે, એવી ગંદી જગ્યામાં હું શી રીતે જઈ શકું ?

કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા:

એજ પ્રમાણે, હે પએસી ! સ્વર્ગમાં દેવ, યએલી તારી
દાદી, અહીં આવી તને પોતાનાં સુખો કહેવાને ઇચ્છે, તો-
પણ આવી શકે નહિ.

૨૩૩ સ્વર્ગમાં તાલે ઉત્પન્ન થએલો દેવ, મનુષ્યલોકમાં
આવવાને તો ઇચ્છે છે, પણ નીચેનાં ચાર કારણોને લીધે
તે અહીં આવી શકતો નથી.

એ દેવ, સ્વર્ગના દિવ્ય કામલોગોમાં ખૂબ મશગુલ
બની જાય છે અને માનવીસુખોમાં તેની રુચિ રહેતી નથી,
એ પહેલું કારણ છે.

એ દેવનો મનુષ્ય સાથેનો પ્રેમસંબંધ તૂટી ગએલો
હોય છે અને સ્વર્ગનાં દેવદેવીઓ સાથેનો નવો પ્રેમસંબંધ
તેમાં સંકેતેલો હોય છે, એ બીજું કારણ છે.

દિવ્ય કામસુખો લોગવવાની લાલચમાં પડેલો એ
દેવ, '૧૪૩' અળ ઘડીએ જઈ, અળ ઘડીએ જઈ' એમ વિચારે
તો છે, પણ તેના આવતાં આવતાં તો મનુષ્યલોકનાં તેનાં
અલ્પાયુષી સંબંધીઓ મરી ગયેલાં હોય છે, કારણકે
દેવની ઘડી એટલે આપણાં હજારો વર્ષ અર્થાત્ એની એક
ઘડીમાં તો આપણી કેટલીએ પેઢીઓ ગદલાઈ જાય છે,
એટલે ઘડી પછીય દેવનું આવવું કદાપી લઈએ તોપણ

એ એના ખરા સંબંધીઓને મળી શકતો નથી, એ ત્રીજું કારણ છે.

ચોથું કારણ મનુષ્ય લોકની માયું ફાડી નાખે એવી ભયંકર ગંદકી છે. ૧૪૪ એ ગંદકી ઉંચે પણ ૧૪૫ ચારસો પાંચસો યોજન સુધી ફેલાય છે અને એ એવી તીવ્ર હોય છે કે દેવ એને સહી શકતો નથી.

દેવ એની પોતાની ઇચ્છા હોવા છતાં ઉપરનાં ચાર કારણોને લીધે અહીં આવી શકતો નથી. માટે, હે પએસી ! 'શરીર સાથેજ એવ અહીં જળી જાય છે, એથી મરેલો માણસ ફરી અહીં ક્યાંથી આવી શકે ?' એવી તારી સમજ ખરાખર નથી.

મરીને સ્વર્ગમાં ગએલો પ્રાણી અહીં નથી આવી શકતો, તેનું કારણ સ્વર્ગના મોજશોખો તરફ તેની વિશેષતમ અભિરુચિ છે, નહિ કે તે નથી જ, તેથી હે પએસી ! તું એમ સમજ કે એવ જુદો છે અને શરીર જુદું છે, પણ તે જાને એક નથી.

૨૩૪ વળી ફરીને પએસી બોલ્યો :

હે ભંતે ! એવ અને શરીર જુદાં જુદાં નથી તે માટે આ એક જુદો પુરાવો ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો :

હે ભંતે ! તમે એમ સમજો કે કોઈ એક દિવસે મારી બહારની ઉપસ્થાનશાળામાં મારા મંત્રી વગેરે પરિવારથી ઘેરાએલો હું રાજસિંહાસનમાં બેઠો હોઉં, તે વખતે મારા કોટવાળો કોઈ એક ચોરને પકડી લાવે, હું તે ચોરને એવતો ને એવતો લોઢાની કુંલીમાં પૂરી દઉં, તેના ઉપર

લોહાનું ઢાંકણું સબ્જડ ઢાંકી દઉં, તેને લોહા તથા સીસાના રસથી રેવરાવી દઉં અને તેના ઉપર મારા વિશ્વાસુ સૈનિકોની ચોકી મૂકી તે લોહકુંભીની સાચવણ કરાવું.

પછી વખત જતાં હું પોતે જાતે તે કુંભીને ખોલાવું તો તેમાં પેલા પૂરેલા પુરુષને મરેલો જોઉં છું. જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં હોય તો એ પુરુષનો જીવ કુંભીમાંથી બહાર શી રીતે જાય ? કુંભીને ક્યાંય રાઈ જોતલું પણ કાણુ નથી, જેથી જીવને બહાર જવાનો માર્ગ મળી શકે. કુંભી ક્યાંય જરા પણ કાણી હોત તો એમ માની પણ શકાત કે જીવ બહાર નીકળી ગયો છે અને તેથી એમ પણ કંરત કે શરીર અને જીવ જુદાં જુદાં છે, પણ આ કુંભી તો ક્યાંય કાણી જ નથી એટલે જીવ જુદો હોય તો એમાંથી નીકળી શી રીતે શકે ? માટે જીવ અને શરીર બન્ને એક છે અને શરીર અક્રિય થતાં જીવ પણ અક્રિય થાય છે, એ મારું ધારવું બરાબર છે.

કેશી કુમારશ્રમણ બોલ્યા:-

હે પએસી ! તું એમ સમજ કે શિખરના ઘાટની ધુમ્મટવાળી એક મોટી ઓરડી હોય, જે ચારે કોર લીપેલી હોય, જેનાં બારણાં સબ્જડ વાસેલાં હોય અને જેમાં જરાય હવા પણ ન પેસી શકે એવી તે ઉંડી હોય, તેમાં કોઈ પુરુષ ભેરી અને એને વગાડવાનો દડો લઈને પેસે, પેસીને એનાં બારણાં સબ્જડ રીતે બંધ કરે, પછી તે, ઓરડીની વચ્ચેવચ્ચે બેસીને મોટા મોટા અવાજથી એ ભેરીને વગાડે, તો હે પએસી ! ભેરીનો એ અવાજ બહાર નીકળે ખરો ?

હા, ભંતે ! નીકળે.

હે પએસી ! એ ઓરડીમાં ક્યાંય એક પણ કાણું છે ખરું ?

ના, ભંતે, એ ઓરડીમાં ક્યાંય પણ કાણું નથી.

હે પએસી ! એજ પ્રમાણે, વગર કાણાની ઓરડીમાંથી પણ અવાજ બહાર નીકળી શકે છે, તેમ વગર કાણાની કુંભીમાંથી જીવ પણ બહાર નીકળી શકે છે, અર્થાત્ પૃથ્વીને શિલાને કે પર્વતને ભેદીને સોંસરું જવાનું સામર્થ્ય જીવમાં છે, માટે તેને ગમે ત્યાં પૂરવામાં આવે તોપણ તે બહાર નીકળી જ જવાનો. એથી તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે પણ એ બન્ને એક નથી.

૨૩૫ વળી, પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં નથી પણ એક જ છે એવી ભારી ધારણાને ટેકો આપતો આ વળી એક દાખલો સાંભળો:

મારા ઠોટવાળોએ પકડી આણેલા ચોરને હું જીવથી ભારી નાખું, પછી તે ભારી નાખેલા ચોરને લોઢાની કુંભીમાં પૂરી દઉં, તેના ઉપર મજબૂત ઢાંકણું બેસારી, તેને રેવરાવી અને પાકી ચોકી બેસાડી દઉં; પછી વખત જતાં તે લોઢાની કુંભી ઉઘાડી બેઠા છું તો તેને કીડાઓથી ખદબદવી કુંભી જેવી લાગું છું.

એ કુંભીમાં ક્યાંય રાઈ જેટલુંય કાણું નથી, છતાં એમાં એટલા બધા કીડા ક્યાંથી પેસી ગયા ?

હું તો એમ સમજું છું કે શરીર અને જીવ એકજ

છે, માટે શરીરમાંથી જ એમના નીપજ્યા હોવા બોધ્યે. શરીર અને જીવ જુદાં જુદાં હોય તે એ કુંભીમાં મેં જોયેલા એ જીવો બહારથી શી રીતે આવી શકે ?

કેશી કુમાર બોલ્યા:—

હે પએસી ! તેં પહેલાં કોઈવાર ધમેલું લોડું જોયેલું છે ખરું ? વા તેં જાતે કોઈવાર લોડું ધમાવેલું ખરું ?

હા, હા, ધમેલું લોડું મેં જોયેલું છે અને તેને ધમાવેલું પણ છે.

પએસી ! એવું એ લોડું અગ્નિમય લાલચોળ થઈ ગયેલું હોય છે, એ વાત ખરીને ?

હા, હા, એ વાત ખરી છે.

તો હે પએસી ! એ નક્કર લોહમાં તે અગ્નિ શી રીતે પેઠા ? રાઈ જેટલુંય કાણું લોહને નથી, છતાં તેમાં અગ્નિ પેસી શકે છે, તેમ જીવ પણ સર્વત્ર અનિરુદ્ધ ગતિ શક્તિવાળો છે. તે પૃથ્વીને અને શિલા વગેરેને ભેદીને પણ ગમે ત્યાં પેસી શકે છે.

હે પએસી ! ખરાબર સબજડ બંધ કરેલી એ કુંભીમાં પણ તેં જે જીવો જોયા છે તે બધાય તેમાં ૧૪૧ બહારથી પેઠેલા છે, માટે તું એમ માન કે શરીર અને જીવ જુદાં જુદાં છે પણ એક નથી.

૨૩૬ રાજ પએસી બોલ્યા:—

હે હાંતે ! કોઈ એક બાણાવલી તરુણ પુરુષ તરુણ હોય ત્યારે એક સાથે પાંચ બાણોને ફેંકી શકવા જેટલો કુશળ હોય, પણ તે જ પુરુષ બ્યારે મંદ જ્ઞાનવાળો બાળક હતો

ત્યારે એવી કુશળતા ધરાવી શકતો હોત તો હું એમ માનત કે જીવ જીવો છે અને શરીર જીવું છે. પરંતુ મંદ જ્ઞાનવાળો એ બાળક^{૨૪૭} એવી કુશળતા બતાવી શકતો નથી, માટે જીવ અને શરીર એક છે એ મારી કલ્પના સુસંગત છે.

કેશી કુમાર બોલ્યા:—

હે પએસી ! કેાઈ એક બાણ્ણવલી તરુણ પુરુષ, નવું ધતુષ નવી દોરી અને નવું બાણ્ણ એ વડે એક સાથે પાંચ બાણ્ણને ફેંકી શકવા જેટલી કુશળતા ધરાવી શકે છે, પણ તે જ પુરુષ પાસે જીવું બવાઈ ગયેલું ધતુષ તેવી જ દોરી અને તેવુંજ જૂઠું કણું હોય, તો તે એક સાથે પાંચ ફળાંને ફેંકી શકે ખરો ?

હાંતે ! ન ફેંકી શકે.

હે પએસી ! તરુણ પુરુષ શક્તિશાળી તો છે, પરંતુ ઉપકરણોની ન્યૂનતા-ખામી-ને લીધે તે પોતાની શક્તિ બતાવી શકતો નથી, તેમ મંદ જ્ઞાનવાળા બાળકમાં આવડત-સ્વપ-ઉપકરણની ખામી છે, માટે તે એ અવસ્થામાં એક સાથે પાંચ બાણ્ણને ફેંકી શકતો નથી. હા, તે જ મંદ જ્ઞાનવાળો બાળક ત્યારે તરુણ યદ્ધ આવડતસ્વપ ઉપકરણ મેળવે છે, ત્યારે તેમાં એવી શક્તિ ખીલી ઉઠે છે, પણ તેથી તું એમ ન માન કે શરીર અને જીવ બન્ને એક છે. પએસી ! એ બન્ને તો જુદાં જુદાં છે. "

૨૩૭ પએસી બોલ્યા:—

હે હાંતે ! જેમ કેાઈ તરુણ પુરુષ, લોહાના સીસાના

કે જસતના મોટા ભારને ઉપાડવા સમર્થ છે, તેમ તે જ તરુણ પુરુષ જ્યારે ડાસો થાય અર્થાત્ આમણી બધી લબણી ગએલી, ગાત્ર તમામ દીલાં, દાંતો બધા ખરી ગએલા અને ચાલતાં લાકડીનો ટેકો લીધેલો એવો ઘરડો થાય, ત્યારે એવા મોટા ભારને ઉપાડી શકતો દેખાતો નથી.

હે ભંતે ! તરુણ મટી એવો એ ડાસો થએલો પુરુષ, એવા મોટા ભારને પણ ઉપાડી શકતો દેખાય, તો હું એમ માનું કે જીવ જીવો છે અને શરીર જીવું છે, અન્યથા મારી માન્યતા જ ખરાબર છે.

કેશી કુમાર બોલ્યા:-

હે પએસી ! એવડો મોટો ભાર તો કોઈ હટોકટો પુરુષ જ ઉપાડી શકે. વળી, એવા હટોકટા તરુણ પુરુષની પાસે ભાર ઉપાડવાનાં સાધનો ખરાબર ન હોય તો એ પણ એવા ભારને ન ઉપાડી શકે. ધાર કે, કોઈ હટોકટો તરુણ પુરુષ તો છે, પણ તેની પાસે ભાર ઉઘડવાની જે કાવડ છે, તે પાતળી અને ઘુણે ખાધેલી છે, કાવડનાં શિકાં દોરડાં અને વાંસની સળીઓ એ બધુંય એવું સહેલું છે, આમ હોવાથી એવો બળવાન પુરુષ પણ એ ભારને ન ઉઠાવી શકે અર્થાત્ ભાર ઉપાડવામાં સુદૃઢ શરીર ઉપરાંત બીજી પણ કળવકળ હોવી નોંધએ અને ઉપકરણો પણ પૂરતાં હોવાં નોંધએ. તરુણ મટી પેલા ડાસા થએલા પુરુષ પાસે એ બધું હોત, તો એ પણ એવો ભાર જરૂર ઉપાડી શકત; માટે તારે એમ માનવું નોંધએ કે શરીર અને જીવ જીવું છે પણ તે બન્ને એક નથી.

૨૩૮ પએસી બોલ્યા:-

હે ભંતે ! મેં એક જીવતો ચોર તોળ્યો, પછી તેને જીવથી મારી નાખી ફરીવાર તોળ્યો. જીવતાં તેનું જે વજન હતું તેજ વજન તેના મડાનું હતું--એ જાને વજનમાં લેશ પણ ફરક ન હતો. જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં હોય અને જીવ શરીરમાંથી નીકળી જતો હોય, તો મડાનું વજન ઘટવું જોઈએ. હે ભંતે ! એ જાને સ્થિતિમાં વજનનો જરાય ફરક જણાતો નથી, માટે હું એમ માનું છું કે જીવ અને શરીર એક જ છે પણ જુદાં જુદાં નથી.

કેથી કુમાર બોલ્યા:-

હે પએસી ! પહેલાં કોઈવાર તેં ચામડાની મસકમાં^{૧૪૮} પવન ભરેલો છે ખરો ? વા ભરાવેલો છે ખરો ? ચામડાની ખાલી મસક અને પવનભરેલી મસક એ જાનેના વજનમાં કાંઈ ફેર પડે છે ખરો ?

ના, ભંતે ! ફેર તો નથી પડતો.

પએસી ! ખાલી અને પવનભરેલી મસકના વજનમાં ફેર ન પડતો હોય તો જીવતાનું અને મુડદાનું વજન ફરક વિનાનું જ હોય ને ? જીવ ભારે નથી તેમ હજારો ય નથી, તેથી જીવ નીકળી જતાં મુડદાનું વજન ઘટે એમ ન જાને, એટલે એક સરખા વજનને લીધે તું એમ માનતો હો કે જીવ અને શરીર જાને એક જ છે, તે જરાય સંગત નથી.

૨૩૯ પએસી બોલ્યા:-

હે ભંતે ! કોઈ વાર એક ચોરને મારી પાસે લાવ-

વામાં આંચે, 'તેમાં જીવ છે કે નહિ' એ જાણવા મેં તેને ચારે બાજુ તપાસ્યો, પણ જીવ તો કયાંય દીઠામાં ન આંચે.

પછી મેં તેના બે બિલા ચીરા કરી તેને ફરીવાર જોયો, છતાંય જીવ તો ન જ દેખાયો. પછી તો થઈ શકે તેટલા તેના નાના નાના કટકા કરી તેને વારંવાર તપાસી જોયો, છતાંય તેમાં કયાંય જીવનું નિશાન પણ ન જણાયું. માટે હું કહું છું કે જીવ અને શરીર એક છે પણ જુદાં જુદાં નથી.

કેશી કુમારમુનિ બોલ્યા:

હે પ્રએસી ! પેલા કઠીયારા^{૧૪૯} કરતાંય તું વિશેષ મૂઢ જણાય છે.

હે ભંતે ! એ કઠીયારો વળી કોણ હતો ?

પ્રએસી ! અગ્નિ અને અગ્નિ રાખવાનું કામ સાથે લઈ કેટલાક વનજીવી લોકો વનની શોધ માટે નીકળી પડ્યા. ચાલતાં ચાલતાં તેઓ જેમાં ઘણાં લાકડાં છે એવી એક મોટી અટવી પાસે આવી પહોંચ્યા. એવામાં તેમાંના કોઈએ પોતાના સાથના માણસને કહ્યું કે, હે દેવાનુપ્રિય ! અમે લાકડાઓની ભરેલી આ અટવીમાં જઈએ છીએ. તું આ અગ્નિ અને અગ્નિનું કામ લઈ જા અને અમારા માટે ખાવાનું રાંધી રાખજે. કદાચ કોઈ કારણથી આ અગ્નિ ઓલવાઈ જાય તો તું લાકડામાંથી અગ્નિ લઈને અમારું ખાવાનું રાંધી રાખજે.

તેમના ગયા બાદ થોડી વારે રાંધવાની શરૂઆત કરવા જતાં પેલા સાથીએ અગ્નિને ઓલવાઈ ગયેલો દીઠો,

એથી તેણે પોતાના સાથીની બલામણુ પ્રમાણે લાકડામાંથી અગ્નિ મેળવવા લાકડું હાથમાં લઈ ચારે બાજુ તપાસી જોયું પણ તેમાં તેને તે ક્યાંય ન કળાયો. પછી તો તેણે હાથમાં કુહાડો લઈ લાકડું ચીરી નાખ્યું 'છતાં તેમાંય અગ્નિ ન દીઠો. છેવટે તેણે થઈ શકે તેટલા તેના નાના નાના કટકા કરી તે દરેકને તપાસી જોયા, છતાંય તેમાં એકેમાં અગ્નિનું નિશાન પણ ન ભાળ્યું. આખરે થાકી કંટાળી તે બિચારો ચિંતાતુર થઈ લમણે હાથ દબને બેઠો અને 'હજી સુધી હું રાંધી ન શક્યો' એ બાળત અફસોસ કરવા લાગ્યો.

એટલામાં જે સાથીઓ લાકડાના ભારા લેવા ગએલા હતા તે બધા પાછા ફર્યા અને આ બિચારાને ચિંતાતુર થએલો દીઠો.

તેઓએ પૂછ્યું: હે દેવાનુપ્રિય! તું ઉદાસ કેમ બેઠો છે? હજી સુધી તેં અમારા સારું આવતું નથી રાંધ્યું?

તેણે જણાવ્યું કે, હે ભાઈઓ! તમારા ગયા બાદ થોડીવારમાં જ તમેએ આપેલો એ અગ્નિ તો ઓલવાઈ ગયો. પછી હું તમારા કહેવા પ્રમાણે લાકડામાંથી અગ્નિ મેળવવા લાકડાને તપાસવા લાગ્યો. લાકડાને ચીરી, તેના નાના નાના કટકા કરી તપાસી જોયું, તો તેમાં અગ્નિ તો ક્યાંય ન જોવામાં આવ્યો. તેથી અગ્નિ વિના હું રાંધું શી રીતે? એ માટેજ આમ અફસોસમાં પડ્યો છું.

પછી તેઓમાંના જ કોઈ દક્ષ પુરુષે સાથેના બીજા બધા ભાઈઓને કહ્યું કે, તમે બધા નાહી ધોઈને બલિકર્મ કરી તૈયાર થઈને આવો, હું હમણાં જ રસોઈ બનાવી નાખું છું.

પછી એ દક્ષ પુરુષે કુહાડો લઈ લાકડામાંથી ઘસણિયું શર બનાવ્યું અને એ શરને અરણી સાથે ઘસી અગ્નિ ઉપ-
જાવી અગ્નિને સંધૂકીને તે બધાઓની રસોઈ કરી નાંખી.
એટલામાં નહાવા ધોવા ગએલા બધા સાથીઓ આવી પહોંચ્યા.
સૌ સાથે જમી કરીને ચોકખા થઈ લેળા મળીને વાતો
કરવા બેઠા. રસોઈની વાત નીકળતાં પેલા દક્ષ પુરુષે પેલા
ઉદાસ થયેલા સાથીને કહ્યું કે, હે દેવાનુપ્રિય ! અગ્નિને
શોધવા માટે તેં લાકડાં ફાડી ફાડીને જોવાનો પ્રયાસ કર્યો
તેથી એમ જણાય છે કે, તું જડ છે, મૂંઢ છે અને તદ્દન
અજ્ઞાન છે.

હે પએસી ! એ અગ્નિશોધક કઠીયારાની પેઠે તેં પણ
જીવને શોધવા-જોવા-માટે શરીરને ચીરી ચીરીને જોવાનું
પાણી વહોળ્યું, તેથી તું પણ એના કરતાં કાંઈ ઓછો મૂંઢ
નથી.

૨૪૦ પએસી બોલ્યા:-

હે ભંતે ! તમારા જેવા જ્ઞાની બુદ્ધ મહામતિ વિજ્ઞાની
અને વિનીત પુરુષ આવી મોટી સલા વચ્ચે મારા પર
આક્રોશ કરે, ખીજાઈ જાય, અને મારી નિર્ભર્ત્સના કરે એ
શું ઠીક કહેવાય ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા:-

પએસી ! તને ખબર છે કે ક્ષત્રિયપર્વદા ગૃહપતિપર્વદા
બ્રાહ્મણપર્વદા અને ઋષિપર્વદા એમ ચાર પ્રકારની પર્વદાઓ
છે. એ ચારે પર્વદાઓની દંડનીતિને પણ તું ક્યાં નથી જાણતો ?

દ્વિત્રયપર્વદાનો અપરાધ કરનાર કાંતો પોતાના હાથ પગ ગુમાવે, માથું ગુમાવે અને કાંતો જીવથી જાય.

ગૃહપર્તિપર્વદાના અપરાધીને બંધાઈને આગમાં સળગી જવું પડે.

બ્રાહ્મણપર્વદાનો અપરાધી અનિષ્ઠ ઉપાલંબપૂર્વક કુંડીના વા શુનકના નિશાનથી અકિત થાય કે નિર્વાસિત થાય-હંપાર જાય.

ઋષિપર્વદાનો અપરાધ કરનાર, 'અતિઅનિષ્ઠ નહિ એવી વાણીવડે ઉપાલંબ પામે.

હે પએસી ! ઉક્ત દંડનીતિથી તું પરિચિત છે, છતાંય તું મારી પ્રતિકૂળ વર્ત્યો કરે છે, વિપરીત રહ્યા કરે છે, માટે જ તારે 'તું મૂઢતર છે' એવી હજવી પણ મારી આકોશ-વાણી સાંભળવી પડે છે.

૨૪૧ પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! મને એમ થએલું કે હું જેમ જેમ આપની પ્રતિકૂળ વર્તીશ-વિપરીત વર્તીશ, તેમ તેમ તત્ત્વને વિશેષ જાણીશ, જ્ઞાનને પામીશ, કરણ અને દર્શનને અધિક સમજી શકીશ, તેથીજ હું અત્યારસુધી આપની પ્રતિકૂળ વર્ત્યો છું અને વિપરીત બોલ્યો છું.

કેશી મુનિ બોલ્યા:-

હે પએસી ! તું જાણેજ છે કે વ્યવહારકોના ચાર પ્રકાર કહેલા છે.

કેટલાકે દે તો છે પણ મીઠી વાણી નથી બોલી શકતા. કેટલાકે વાણીને તો મીઠી રાખે છે પણ કશુંય દેતા

નથી. કેટલાકે કશુંય દેતા નથી તેમ વાણી પણ મીઠી નથી રાખતા. અને કેટલાકે દે છે અને સાથે વાણી પણ મધુરી બોલે છે. હે પચ્ચેસી ! આ ચાર વ્યવહારકોમાં જે દેતો નથી અને વાણીયે મીઠી નથી બોલતો, તે તદ્દન અવ્યવહારી છે અને બાકીના ત્રણે વ્યવહારના બહુકાર છે.

હે પચ્ચેસી ! એ રીતે તું પણ વ્યવહારી^{૧૫૦} છે, કાંઈ અવ્યવહારી નથી.

૨૪૨ પચ્ચેસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! તમે દક્ષ છો, બુદ્ધ છો, વિદ્વાની છો, તો જેમ કોઈ આમળાને હથેળીમાં બતાવે, તેમ તમે મને જીવને ન બતાવી શકો ?

રાજા પચ્ચેસીએ એ પ્રશ્ન કયો તેટલામાં તેની પાસેજ જોરથી 'વાયુ વાવા લાગ્યો, તેથી તૃણ અને વનસ્પતિઓ બધું હાલવા લાગ્યું, કંપવા લાગ્યું, પરસ્પર અથડાવા લાગ્યું અને નવા નવા આકારે ઊડવા લાગ્યું.

તે વખતે લાગ જોઈને કેશી મુનિએ રાજા પચ્ચેસીને કહ્યું કે-હે પચ્ચેસી ! જે આ તૃણ અને વનસ્પતિઓ કંપે છે તે તો તું જીવે છે ને ? તો શું એને કોઈ દેવ હલાવે છે ? દાનવ, નાગ, કિન્નર, કિપુરુષ, મહોરગ કે ગાંધર્વ હલાવે છે ?

પચ્ચેસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! એ તૃણ વગેરેને તો વાયુંજ હલાવે છે, પણ કોઈ દેવ દાનવ કે કિન્નર હલાવતો નથી.

કેરી—હે પએસી ! કામ, રાગ, મોહ, વેદ, લેશ્યા અને શરીરને ધારણ કરનારા એ વાયુને તું જોઈ શકે છે ?

પએસી—નાં, ભંતે ! હું તેને જોઈ શકતો નથી.

કેરી—સ્વપધારી, દેહધારી, મોહી અને રાગી એવા વાયુને પણ તું જોઈ શકતો નથી, તો ઇદ્રિયાતીત એવા જીવને હું તને શી રીતે બતાવી શકું ?

પએસી ! ખરી વાત તો એમ છે કે, જે મનુષ્ય રાગ-દ્વેષથી પર છે, તે ધર્મોસ્તિકાય અધર્મોસ્તિકાય આકાશ-સ્તિકાય અશરીરીજીવ પરમાણુપુદ્ગલ શબ્દ ગંધ વાયુ એ આઠ પદાર્થોને સારી રીતે જાણી શકે છે—સમજી શકે છે અને ‘આ જિન થશે કે નહિ’ ‘આ બધાં દુઃખોનો નાશ કરશે કે નહિ ?’ એ બે હકીકતોને પણ તેજ જાણી શકે છે. અર્થાત્ વીતરાગ મનુષ્ય એ દસ જાણતોને સારી રીતે જાણી શકે છે; માટે હે પએસી ! તું એમ સમજ કે જીવ અને શરીર જુદાં જુદાં છે પણ એક નથી.

૨૪૩ પએસી બોલ્યો:—

હે ભંતે ! હાથીનો અને કંથવાનો જીવ એક સરખો છે ?

હે પએસી ! હા, તે જન્મેના જીવ એક સરખા છે.

હે ભંતે ! હાથી કરતાં તો કંથવો અલ્પ કર્મવાળો અલ્પ ક્રિયાવાળો અને અલ્પ આસ્રવવાળો છે તથા કંથવાના આહાર, નિહાર, શ્વાસોચ્છવાસ, બળ, વીર્ય અને દ્યુતિ વગેરે પણ અલ્પ છે, અને એથી ઉલટું, એ બધું કંથવા કરતાં હાથીમાં વધારે છે; આમ હાથીમાં અને કંથવામાં આસમાન જમીન જેટલો ચોકખો ભેદ જણાય છે, છતાંય

હે ભંતે ! તમે એમ કેમ કહો છો કે હાથીનો અને કંથ-
વાનો જીવ એક સરખો છે ?

કેશી કુમાર બોલ્યા:-

હે પએસી ! તું એમ ધાર કે ઘુંમટદાર અને શિખં-
રાકાર એક મોટી ઝોરડી હોય, તેમાં કોઈ પુરુષ દીવો
લઈને પેસે અને પછી એ તે ઝોરડીનાં બધાં બારી બારણાં
બંધ કરી દે અને એનાં બધાં છિદ્રો છાંદી દે, તો
એ દીપકનો પ્રકાશ, એ આખીયે ઝોરડીને અજવાળશે
પણ બહારના ભાગને નહિ અજવાળે; કેમ ખરૂં ? એ
રીતે, એ દીપક ઉપર કોઈ મોટો થાળ ઢાંકે અથવા મોટું
ડાંકું ઢાંકે, તો તે દીપકનો પ્રકાશ તે તે ઢાંકણના અંદરના
ભાગને પ્રકાશશે પણ બહાર નહિ પ્રકાશે, અર્થાત્ બધે દીપક
તો એકજ છે પણ તે મોટા ઢાંકણ નીચે હોય તો વધારે
ભાગમાં પ્રકાશે છે અને નાના ઢાંકણ નીચે હોય તો ઓછા
ભાગને પ્રકાશે છે. તેજ ન્યાયે, હે પએસી ! આ જીવ પણ
જેવડા-મોટા કે નાના-શરીરને મેળવે છે, તેવડા શરીરના
બધા ભાગોને પોતાના અસંખ્ય આત્મપ્રદેશોદ્ધારા સચિત્ત
કરી શકે છે, પછી ભલેને શરીર મોટામાં મોટું હોય કે
નાનામાં નાનું હોય; માટે હે પએસી ! તું એમ સમજ કે
હાથીનો અને કંથવાનો જીવ એક સરખો છે અને તું
એમ પણ માન કે જીવ અને 'શરીર જુદાં જુદાં છે પણ
એક નથી.

૨૪૪ રાજા બોલ્યા:-

હે ભંતે ! 'જીવ અને શરીર એક છે' એવું હું કાંઈ

એકલોજ માનતો નથી, પણ મારા દાદા અને મારા પિતા પણ એમજ સમજતા આવ્યા છે, એટલે મારી એ સમજ કુલપરંપરાની સમજ છે, બહુપુરુષપરંપરાથી ચાલી આવેલી છે, તો હે ભંતે ! મારા કુલની એ દૃષ્ટિને હું શી રીતે છોડી શકું ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા:-

હે પએસી ! તારી એ સમજને તું નહિ બદલાવીશ, તો પેલા લોહાનો ભારો નહિ છોડનારા કદાચહી પુરુષની પેઠે તારે પસ્તાવું પડશે.

૨૪૫ રાજા બોલ્યો:-

ભંતે ! લોહાનો ભારો નહિ છોડનારો કદાચહી પુરુષ વળી કોણુ હતો અને તેને પસ્તાવું કેમ પડ્યું ?

કેશી કુમાર બોલ્યા:-

પએસી ! કેટલાક ધનાર્થી લોકો વિપુલ કરીયાણાં ભરીને અને સાથે ઘણું બધું ભાતું લઈને, જ્યાં કોઈ આવેલું નહિ એવી એક મોટી લાંબી અટવીમાં જઈ ચલ્યા. ત્યાં કોઈ એક સ્થળે પહોંચતાં તેમણે જેમાં ઘણું લોહું ઢટા-એલું છે એવી એક મોટી લોહાની ખાણ જોઈ.

ખાણને જોતાંજ ખુશીમાં આવી જઈ તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે આ લોહું આખણે વિશેષ ઉપયોગી છે, માટે તેને ભારા બાંધી લઈ જવું સારું છે.

એમ વિચારી તેઓ લોહાના ભારા બાંધી તેમને ઉંચકી એજ અટવીમાં આગળ ચાલ્યા.

ચાલતાં ચાલતાં, જેમાં ઘણું સીસું ભરેલું છે એવી

એક મોટી સીસાની ખાણ તેમના જોવામાં આવી. થોડાક પણ સીસાના બદલામાં લોડું ઘણું મળે છે, માટે લોડા કરતાં સીસાને બહુમૂલ્ય સમજી તેઓએ લોડાના ભારાને પડતા મૂકી સીસાના ભારા બાંધવાનો વિચાર કર્યો અને એના ભારા બાંધ્યા પણ ખરા. પરંતુ તેઓમાંના એક સાથીએ સીસાને બહુમૂલ્ય સમજવા છતાં લોડાના ભારાને પડતો મૂકી સીસાનો ભારો ન જ બાંધ્યો. એ બાળત તેને બીજા સાથીઓએ ઘણું ઘણું સમજાવ્યું તોય તે એકનો જ ન થયો. ઉલટું તેણે એમ કહ્યું કે, હે દેવાતુપ્રિયો ! લોડાનો આ ભારો હું ઘણા દુરથી ઉપાડી લાવ્યો છું અને તેને ઘણા મજબૂત બાંધેલો છે, માટે એને મૂકીને સીસાનો ભારો બાંધવાનું મારું મન નથી.

પછી તો તેઓ બધા સીસાના ભારાને ઉચકી એ અટવીમાં વળી આગળ વધ્યા. આગળ ચાલતાં ચાલતાં તેઓએ તાંબાની, રૂપાની, સોનાની, રત્નની અને વજની મોટી મોટી ખાણો જોઈ. એઓએ તો જેમ જેમ બહુમૂલ્ય વસ્તુઓ મળતી ગઈ, તેમ તેમ ઓછી કીંમતવાળી વસ્તુઓ છોડી દીધી અને આખરે તેઓએ વજના ભારા બાંધી તેમને ઉચકી પોતાના દેશમાં પોતપોતાના નગર લાવી જવાને પ્રયાણ કર્યું. નગરમાં પહોંચી, ભારે ભારે આણેલાં વજનોને વેચી, તેઓ બધા ન્યાલ ન્યાલ થઈ ગયા. તેઓએ આઠ તળવાળા મોટા મોટા મહાલયો બાંધાવ્યા, ઘણાં દાસ દાસીઓ ગાયો અને ઘેટાં વગેરેને આંગણે વસાવ્યાં અને એ મહાલયોમાં બિરાજી તેઓ તરુણીઓથી ભજવાતાં

ખત્રીશ પ્રકારનાં નાટકો, તેમનાં ગાન નાચ ભેતાં ભેતાં આનંદપૂર્વક રહેવા લાગ્યા. ત્યારે પેલા લોઢાના ભારને ઉંચકી લાવનાર સાથી લોઢું વેચી ઘણું ઓછું કમાયો અને તેમના એ સાથીઓનો વૈભવ ભેઈ પોતાની જાતને નિહવા લાગ્યો: હું કેવો હીનપુણ્ય છું, કેવાં માઠાં લક્ષણવાળો છું, મેં સાથીઓનું કહેવું છેવટસુધી કાને નજ ધર્યું અને એક મારા દુરાગ્રહમાંજ તણાયો. તેમનું કહેવું માન્યું હોત તો આજે હું પણ એમના જેવોજ વૈભવ માણત. હે ખંચેસી ! તું પણ તારો દુરાગ્રહ ન છોડીશ, તો એ લોઢાના ભારાવાળા દુરાગ્રહીની પેઠે તારેય પસ્તાવું પડશે અને તેની પેઠે દીનહીન થવું પડશે.

કેશી કુમારનું એ કથન સાંભળી આખરે રાજા પચેસીને ભાન આવ્યું અને તેણે કેશી કુમારને વંદન કરીને કહ્યું કે, હે ભંતે ! મારે જરાય પસ્તાવું પડે એવું તો હું નહિ કરું. મારો પૂર્વગ્રહ છોડીને આપની પાસે હું કેવળી-ભાષિત ધર્મને સાંભળવાની-સમજવાની ઇચ્છા રાખું છું, માટે હવે મારે પેલા લોઢાવાળાની પેઠે પસ્તાવાનું ક્યાં રહ્યું ?

કેશી શ્રમણ બોલ્યા:—

હે દેવાનુપ્રિય ! સુખ થાય તેમ કર, પણ સારા કામમાં પ્રતિબંધ ન આવવા દે.

રાજાની વિજ્ઞાસાવૃત્તિ ભેઈ કેશી શ્રમણે જેમ ચિત્ત સારથિને ધર્મકથા કહી સંભળાવી ગૃહિધર્મ સમજાવ્યો હતો, તેમ રાજા પચેસીને પણ તેમણે ધર્મકથા કહી ગૃહિધર્મની સમજણ આપી અને રાજાએ ગૃહિધર્મ સ્વીકારી પોતાની

સેયવિયા નગરી લાણી જવાનો મનસૂબો કયો. એટલામાં કેશી
શ્રમણ બોલ્યા : 'પએસી ! કલાચાર્ય, શિલ્પાચાર્ય અને ત્રીજા
ધર્માચાર્ય એ ત્રણ આચાર્યોના વિભાગને તું જાણે છે અને એ
ત્રણેની વિનયપ્રતિપત્તિ કેવી કેવી કરવાની હોય છે, તેની
પણ તને ખબર છે.

૨૪૬ પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! હાં, એ બધું હું ઘેરાખર જાણું છું. કલાચાર્ય
અને શિલ્પાચાર્ય તું તલાલિકથી મઠન કરવું, તેમને ન્હવરાવવા,
તેમની પાસે પુષ્પાલિકની સુવાસ ફેલાવવી, વસ્ત્રો અને ઘરેણાં
ગાંઠાં આપી સારી રીતે શણગારવા, આદરપૂર્વક જમાડવા,
મોટું પ્રીતિકાન આપવું અને તેમને એવી વૃત્તિ ખાંધી
આપવી કે જે તેમના પુત્રોના પુત્રો સુધી પહોંચ્યા કરે.

અને ધર્માચાર્યને જોતાં તેમને વંદન કરવું, સત્કાર
કરવો, દેવતાના એત્યની પેઠે તે મંગળમય આચાર્યની
ઉપાસના કરવી તથા તેમને ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ
વગેરે નિર્દોષ પદાર્થોદ્વારા પ્રતિલાભવા અને પીઠ પાટિયાં
શર્યા સંધારો વગેરે લઈ જવા નિમંત્રિત કરવા.

હે પએસી ! તું એમ સમજે છે ત્યારે અત્યારસુધી
મારી સામે તે જે પ્રતિકૂળ વર્તન ચલાવ્યું છે તેની માફી
માઝ્યા વિના નગરી લાણી જવાને આટલો બધો ઉતાવળો
કેમ થયો છે ?

૨૪૭ રાજા બોલ્યો:-

હે ભંતે ! અત્યારસુધી હું આપની પ્રતિકૂળ વર્ત્યો
છું એ ખરું, પણ એ વિષે મેં એવો વિચાર કયો છે કે

આવતી કાલે પ્રભાતનો પહોર ચતાંજ મારા બધા પરિવાર સાથે અહીં આવી આપને વંદન નમન કરી મેં કરેલા આ અવિનયની વિનયપૂર્વક વારંવાર માફી માગું.

આમ કહી રાજા પએસી પોતાને સ્થાને પહોંચી ગયો અને સવાર ચતાંજ એ રાજા રાજા કોણિકની પેઠે મોટા આડંબર સાથે પાંચ ૧૫૧ અભિગમપૂર્વક કેશી શ્રમણ પાસે આવ્યો અને તેમને વાંદી નમી પોતાના અવિનય સંબંધી વિશેષ નમ્રતાપૂર્વક ક્ષમા માગી.

કેશી શ્રમણે એ રાજા પએસીને તેની રાણી સૂયં-કાંતાને તથા તેની સાથેની મોટી સલાને ધર્મદેશના કહી સંભળાવી.

૨૪૮ ધર્મદેશના સાંભળી પોતાને સ્થાને જવાની ત્વરાવાળા રાજાને કેશી કુમારે કહ્યું:-

હે પએસી ! વનખંડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાડ અને જોળનો વાડો પહેલાં પહેલાં તો રમણીય લાગે છે પણ પછી અરમણીય થઈ જાય છે, તેમ તું પહેલાં રમણીય ૧૫૨ થઈ પછી અરમણીય ન થતો.

પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! વનખંડ, નૃત્યશાળા, શેરડીનો વાડ અને જોળનો વાડો એ પહેલાં પહેલાં તો રમણીય લાગે છે અને પછી અરમણીય થઈ જાય છે, તે વળી કેમ ?

કેશી બોલ્યો:-

પએસી ! સાંભળ. વનખંડ ન્યાંસુધી પત્રવાળો ફૂલવાળો ફળવાળો અને ઘટાઢાર છાયાવાળો લીલોછમ હોય છે ત્યાંસુધી

રમણીય લાગે છે અને જ્યારે તેનાં પાંદડાં ખરી પડે છે, ફૂલો કરમાઈ જાય છે, ફળો નથી હોતાં, તેમ તે સૂકો ખંખ થઈ જાય છે, ત્યારે ખીહામણો લાગે છે.

નૃત્યશાળામાં જ્યારે નાચ ચાલતો હોય, ગાણું ગવાતાં હોય, વાજાં વાગતાં હોય અને લોકો હસતા રમતા હોય ત્યારે તે રમણીય લાગે છે અને જ્યારે નાચ ખંધ હોય, ગાણું ન ચાલતાં હોય, વાજાં ન વાગતાં હોય અને તેમાં એક પણ માણસ ન ફરકતું હોય, ત્યારે તે સૂનકાર સ્થાન જેવી ખીહામણી જણાય છે.

શેરડીના વાઢમાં ચિચોડા ચાલતા હોય, શેરડી પીલાતી હોય, લોકો તેનો રસ પીતા હોય, કોઈ તેને લેતા હોય વા દેતા હોય, ત્યારે તે વાઢ ભર્યો ભર્યો-રમણીય લાગે છે, પણ જ્યારે તેમાં ચિચોડા ખંધ હોય, શેરડી ન પીલાતી હોય, એક ચકલું ય ન ફરકતું હોય, ત્યારે તે ખાવા ધાય છે-અજખામણો હીસે છે.

જોળના વાડામાં જ્યારે ઘાણીઓ ચાલતી હોય, તલ પીલાતા હોય, લોકો લેગા થઈને સાની ખાતા હોય, એક ખીજા પરસ્પર સાનીને લેતા દેતા હોય, ત્યારે તે રમણીય જણાય છે, પણ જ્યારે ઘાણીઓ જ ખંધ હોય, કોઈની અવરજવર ન હોય, ત્યારે તે અરમણીય લાસે છે. તેમ હે પએસી ! તું પહેલાં રમણીય થઈને પછી પાછળથી અરમણીય ન થતો.

૨૪૯ રાજા પએસી બોલ્યો:-

હે ભંતે ! તમે જણાવેલાં ઉદાહરણોની પેઠે હું પહેલાં રમણીય થઇ પછી અરમણીય નહિ થઉં. મેં તો એવો વિચાર કર્યો છે કે હાલ મારા તાબામાં સેયવિયા પ્રમુખ જે સાત હજાર ગામો છે તેના ચાર ભાગ પાડુંઃ એક ભાગ રાજ્યની વ્યવસ્થા અને રક્ષણ માટે બલવાહનને સોંપું, એક ભાગ કોઠાર માટે રાખું, એક ભાગ અંતઃપુરની રક્ષા તથા નિર્વાહ માટે દઉં અને એક ભાગની પેદાશમાંથી એક મોટી કૂટાગારથાળા બનાવું, તેમાં અનેક પુરુષોને પગારદાર, પેટવડિયે કે ભાડે રોટી ખાનપાન ખાદિમ સ્વાદિમ તૈયાર કરાવું અને એ બધું અનેક શમણુ, ગ્રાહ્યણુ, ભિક્ષુ તથા પ્રવાસી વટેમાર્ગીઓ વગેરેમાં વહેંચાવું, તથા હું શીલ-મત, શુણ્યમત, વિરમણુ, પ્રત્યાખ્યાન અને પોષધોપવાસદ્વારા જીવનયાપન કરતો રહું. હે ભંતે ! મારી આ ધારણા છે.

જોમ કહી તે રાજા પોતાના પરિવાર સાથે કેશી સુનિને વાંઘી નમી પોતાને સ્થાનકે ચાલ્યો ગયો.

નગરીમાં આવી રાજાએ જે ધારણા કેશી સુનિને નિવેદી હતી, તે પ્રમાણે બધી વ્યવસ્થા કરી દીધી અને પોતે પણ તે રીતે આચરવા લાગ્યો.

૨૫૦ હવે તો રાજા પએસી શમણોપાસક થયો, જીવં અજીવ વગેરે તત્ત્વોનું તેને જ્ઞાન થયું, એ પ્રવૃત્તિ સર્વની જેમ જોઈ અને અને સંવરમાં જેમ અધિક રહેવાય તેમ તે વર્તવા લાગ્યો, એટલે રાજ્ય, રાષ્ટ્ર, ગણ, વાહન, જંઠાર, કોઠાર, ગામ નગર અને અંતઃપુર તરફ તેનું ધ્યાન આપોઆપ ઓછું રહેવા લાગ્યું.

૨૫૧ જ્યારથી રાજા પએસીનું ધ્યાન રાજ્યકારભાર અને વિષયોપભોગો તરફ ઓછું રહેવા લાગ્યું—ઓસરવા લાગ્યું, ત્યારથી તેની રસીલી રાણી સૂર્યકાંતાને એવો વિચાર થયો કે હવે કોઈ શસ્ત્રપ્રયોગ, અગ્નિપ્રયોગ, મંત્રપ્રયોગ કે વિષપ્રયોગદ્વારા રાજા પએસીને ઠેકાણે કરવો જોઈએ, રાજકુમાર સૂર્યકાંતનો રાજ્યાભિષેક કરવો જોઈએ અને મારે વિવિધ વિષયોપભોગોમાં રસ લેતાં લેતાં રાજ્યશ્રીને સંભાળતા રહેવું જોઈએ.

તેણીએ આ પોતાનો સંકલ્પ રાજકુમાર સૂર્યકાંતને સૂચવ્યો અને રાજાને મારી નાખી તેને રાજ્યસિંહાસન આપવાનું જણાવ્યું.

રાજકુમાર સૂર્યકાંત પોતાની માતાના તેવા કૂર વિચારમાં સંમત ન થયો અને તે જાણત કશે ઉત્તર ન આપતાં મૌન જ રહ્યો.

પોતાના એ વિચારમાં રાજકુમારની અસંમતિ જાણી તેણીને એમ થયું કે રખેને રાજકુમાર તેના આ રહસ્યનો લેહ ફેાડી નાખે અને રાજાને ખધું કહી દે.

આમ વિચારી તેણી રાજા પએસીને મારવાનો લાગ શોધવા લાગી, તેનાં છિદ્રો જોવા લાગી અને હવે તેને શીઘ્ર મારી નાખવાની જાણતમાં સાવધાન રહેવા લાગી.

૨૫૨ એકવાર લાગ મળતાં જ તેણીએ રાજા પએસીના ખાનપાનમાં, તેને પહેરવાનાં વસ્ત્રોમાં, સુંઘવાની માળાઓમાં અને તેના શલુગારનાં ઘરેણાંઓમાં ૧૫૩વિધ લેખવ્યું.

નાહી ધોઈ બલિકર્મ કરી જેવો રાજા રસવતી શાળામાં

જમવા આંચો, તેહું જ તેને તેણીએ એ વિપમય લોજન પીરસ્યું, વિપમય વસ્ત્રો પહેરાવ્યાં, વિપમય માળાઓ આપી અને વિપમય શણગાર સજ્જાવ્યાં.

એમ યતાં રાજા પચ્ચેસીના શરીરમાં તીવ્ર વસત્રી વેદના ઊપજી અને વિપમ પિત્તજ્વરનું જોર વ્યાપતાં, નહિ સહી શકાય તેવી ભારે જાળતરા થવા લાગી.

૨૫૩ રાજા તો સમજી ગયો કે પોતે રાણીના કાવતરાથી ઠગાયો છે, છતાં તેણે રાણી ઉપર લેશ ખંધ ૧૫૪ રાય ન આજીવંત પાધરો પોપધશાળા તરફ જવાનો મનમુખો કર્યો. ત્યાં જઈ તેને પૂંજી પ્રમાણે તથા શોચની અને લઘુશંકાની જગ્યાને તપાસી પછી તે પૂર્વાભિમુખ થઈ કામના સંધારામાં પલ્લવકાસને સ્થિર બેઠો અને હાથ જોડી માથું નમાવી આ પ્રમાણે બોલ્યો:

અરહંત ભગવંતોને નમસ્કાર.

મારા ધર્માચાર્ય અને ધર્મોપદેશક કેશી કુમારશ્રમણને નમસ્કાર. અહીં રહી તેમને વંદન કરતા મને ભગવંત કેશી કુમારજી જીઓ, હું તેમને વારંવાર વાંદું છું-નમું છું.

મેં પહેલાં એ મારા ધર્માચાર્ય પાસેથી સ્થૂલ પ્રાણુ-તિપાત વગેરેના ત્યાગથી પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી હતી અને હમણાં પણ તેમની જ સાક્ષીમાં સર્વ પ્રકારના પ્રાણુતિપાત વગેરેના ત્યાગનો નિયમ લઉં છું, ક્રોધ માન માયા અને લોભ વગેરે કપાયો છોડી દઉં છું, નહિ કરવા જેવું બધું કાર્ય તજી દઉં છું અને જીવતાંસુધી ચારે પ્રકારના આહારનો પણ પરિત્યાગ કરું છું.

વળી, આ શરીર જે મને અત્યંત વહાલું છે તેને પણ છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ આવતાં સુધી વાસરાવી દઉં છું.

૨૫૪ એમ કહીને તે રાત્રીએ પોતાના સારાં નરસાં બધાં કાર્યોની આલોચના કરી, પ્રતિક્રમણા કરી અને તેણે કાલમાસે મરણ આવતાં સમાધિપૂર્વક કાળ કરી સૌધર્મકલ્પના સૂર્યાભિમાનમાં સૂર્યાભદેવરૂપે અવતાર મેળવ્યો. તે ત્યાં હમણાં તાજે ઉત્પન્ન થએલો સૂર્યાભદેવ પાંચ પ્રકારની પર્યાપ્તિઓદ્વારા શરીરાદિકની પૂર્ણતા મેળવે છે, તો હે ગૌતમ ! આ સૂર્યાભદેવે એ દિવ્ય દેવશક્તિ, દિવ્ય દેવશક્તિ અને દિવ્ય દેવપ્રભાવ એ રીતે મેળવેલાં છે.

૨૫૫ હે ભગવન ! સૂર્યાભદેવની ભુવનસ્થિતિ આયુધ્યમર્યાદા કેટલા કાળસુધીની જણાવેલી છે ? ૧૫૫

હે ગૌતમ ! તેની આયુધ્યમર્યાદા ચાર પદ્યોપમની કહેલી છે.

હે ભગવન ! તે સૂર્યાભદેવ આયુધ્ય પૂરું થતાં ત્યાંથી કયાં જવાનો—કયાં જન્મ લેવાનો ?

હે ગૌતમ ! સૂર્યાભદેવ, તેનો દેવત્વકાળ પૂરો થતાં મહાવિદેહવર્ષમાં જન્મ લેવાનો. મહાવિદેહવર્ષમાં જે કુળો આઠ્ય છે, દીપ્ત છે, લેવડદેવડના બ્યાપારમાં કુશળ છે, જેમની પાસે ભવન, શયન, આસન, યાન, વાહન, ધન, સોનું અને રૂપુ વિશેષ છે, ખાનપાનની સગવડ અધિકાધિક છે, દાસદાસીઓ ગાય અને ઘેટાં ઘણાં છે, એવા પ્રસિદ્ધ અને કોઈથી પરાભવ ન પામનારાં કુળોમાં તે સૂર્યાભદેવ પુત્રપણે અવતરશે.

૨૫૬ એ પુત્રપણે ગર્ભમાં આવતાં જ તેનાં માતા-પિતાની ધર્મમાં દૃઢતા થશે.

પૂરા નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ જતાં તે બાળકનો ત્યાં જન્મ થશે.

જન્મ થયા પછી પહેલે દિવસે તેનાં માતાપિતા બાળકના જન્મનો ઉત્સવ કરશે, ત્રીજે દિવસે ૧૫૯ સૂર્ય-ચંદ્રનાં દર્શન કરશે, છઠ્ઠે દિવસે ધર્મજાગરણ ઊજવશે, એમ અગ્યાર દિવસ વીતી જતાં અને બારમો દિવસ આવતાં બાળકના જન્મનું સૂતક કાઢી નાખશે અર્થાત્ તેનાં માતા-પિતા ચોઠખાં થશે, પછી બધે લીંપણગુંપણ કરી લોજનની વિપુલ સામગ્રી તૈયાર કરાવશે અને પોતાનાં સગાં સંબંધી મિત્ર જ્ઞાતિજન સ્વજન પરિજન વગેરેને આમંત્રી ન્હાઈ ઘોઈ બલિકર્મ કરી બધાં સાથે બેસીને લોજનમંડપમાં લોજન કરશે.

પછી તે પુત્રનાં માતાપિતા, વસુ ગંધ માલા અને અલંકારવડે આમંત્રિત જનોનો સત્કાર કરશે, સન્માન કરશે અને તેઓની સમક્ષ એમ કહેશે કે આ બાળક તેની માતાની કુક્ષિમાં આવ્યો ત્યારથી અમે ધર્મમાં દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવાળાં થયાં છીએ, માટે અમે તેનું ‘દૃઢપ્રતિજ્ઞ’ એવું યથાર્થ નામ પાડીશું.

એ પ્રકારે નામસંસ્કાર થયા બાદ સમય આવતાં બાળકનાં માતાપિતા તેના પ્રજેમનક પ્રતિવધોપનક પ્રથંકમણુ કર્ણવેધ સંવત્સરપ્રતિલેખ અને ચૂલોપનયન વગેરે બધા સંસ્કારો કરશે.

તેઓ પોતાના પુત્રના લાલનપાલન માટે પાંચ ધા-
ત્રીઓની યોજના કરશે: એક બાળકને ધવરાવનારી, બીજી
નહવરાવનારી, ત્રીજી શણગારનારી, ચોથી બોળામાં લઈ ફર-
નારી અને પાંચમી રમાડનારી.

એ ઉપરાંત ત્યાં ઘરકામ માટે રોકવામાં આવેલી,
પોતપોતાના દેશનો પોષાક પહેરનારી, ઇગિત ચિતિત
અને પ્રાર્થિતને સમજનારી, એવી દેશવિદેશની બીજી પશુ
અનેક કુશળ દાસીઓ^{૧૫૭} દ્વારા અને અંત:પુરના રક્ષણ
માટે યોજાયેલા વર્ષધરો^{૧૫૮} કંચુકીઓ તથા મહત્તરો દ્વારા
એ બાળકનું ઘણી સારી રીતે લાલનપાલન થશે; કોઈ
તે બાળકને હાથોહાથ ફેરવશે, કોઈ તેની પાસે નાચશે, કોઈ
તેનાં ગીત ગાશે, કોઈ તેને બચી લેશે, એ પ્રકારે અનેક રીતે
લાલિત પાલિત થતો તે બાળક ચંપાના છોડની જેમ સુખે
સુખે દિનદિન વૃદ્ધિ પામશે.

૨૫૭ પુત્રને નવમું વરસ બેસતાં તેનાં માતાપિતા,
નહવરાવી બલિકર્મ કરાવી સારી રીતે શણગારી શુભ મુહૂર્તમાં
મોટા ઉત્સવ સાથે કલાચાર્ય પાસે કલાઓ શીખવા મોકલશે.

કલાચાર્ય બહોંતેર કળાઓને^{૧૫૯} પ્રયોગ સાથે શીખ-
વાડી માતાપિતા પાસે તે પુત્રનું ઉપનયન કરશે.

દૃઢપ્રતિજ્ઞનો કલાઓ સખધી અભ્યાસ જોઈ માતાપિતા
કલાચાર્ય ઉપર ખુશ થશે અને વિશિષ્ટ ખાનપાન વસ્ત્ર ગંધ
માલા અલંકારોવડે કલાચાર્યનો સત્કાર કરશે તથા જીવનપર્યંત
ચાલે તેવું વિપુલ પ્રીતિદાન હઈ તેમને વિસર્જિત કરશે.

ખાહોંતેર કલાનિપુણ, અઢાર ૧૯૦ દેશીભાપાવિશારદ,
ગીતનૃત્યરસિક, નાટ્યકળાકાવિદ, એવો દૃઢપ્રતિજ્ઞ યૌવનમાં
આવતાં તેનાં માતાપિતા તેને ભોગસમર્થ બાણી એમ કહેશે
કે, હે ચિરંજીવ ! તું યુવાન થયો છે માટે હવે તું કામ-
ભોગોની આ વિપુલ સામગ્રીને ભોગવ.

દૃઢપ્રતિજ્ઞ પોતાનાં માતાપિતાને વિનયપૂર્વક જણા-
વશે કે, હે માતાપિતા ! ભોગોની એ સામગ્રીમાં મને જરાય
રસ નથી, અર્થાત્ તે એ ભોગસામગ્રીથી લલચાશે નહિ,
એંચાશે નહિ, તેમ તેમાં લેશ પણ આસક્તિ રાખશે નહિ.

જેમ કમળ પંકમાં પેદા થાય છે અને પાણીથી વધે
છે, છતાં પંક કે પાણીથી લેપાતું નથી, તેમ કામોમાં પેદા
થએલો અને ભોગોમાં વધેલો એ દૃઢપ્રતિજ્ઞ તે કામભોગોથી
જરા પણ લેપાશે નહિ.

પણ તથાસ્ત્વ ઉત્તમ સ્થવિરો પાસેથી ઓધિજ્ઞાનને
મેળવશે અને અગારને ત્યજી મુંડ થઈ અનગાર ધર્મનો
સ્વીકાર કરશે.

૨૫૬ પછી તો તે પૂર્ણ અહિંસા સત્ય ત્યાગ તપ
અને સદ્ગતિનના તેજથી અમકશે અને છેવટે ઉત્તમોત્તમ
જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર આર્જવ માર્દવ લઘુતા ક્ષમા નિર્લોભતા
વગેરે ગુણોથી અધિકાધિક દીપ્તો તે, અનુત્તર અનંત
નિરાવરણ નિર્વ્યાધાત એવા કેવળજ્ઞાન અને કેવળ-
દર્શનને પામશે.

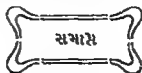
હવે તો તે દૃઢપ્રતિજ્ઞ અહિંન્ જિન ભગવાન કેવળી
કહેવાશે અને જેમાં દેવો મનુષ્યો તથા અસુરો રહે છે એવા

સમસ્ત લોકના પર્યાયને બહુશે, અર્થાત્ તે, પ્રાણીમાત્રનાં આગતિ, ગતિ, સ્થિતિ, વ્યવન, ઉપપાત, તર્ક, ક્રિયા, મનોભાવ વગેરેને બહુશે, તેમનું પ્રકટ કર્મ કે શુભ કર્મ એ બધું કળી શકશે, તેમનું આધેહું પીધેહું અને ભોગવેહું સમજી શકશે.

એવો તે દઢપ્રતિજ્ઞ અહંન્ સર્વ લોકના સર્વ જીવોના સર્વ ભાવોને બહુતો ભેતો પૃથ્વીતળ ઉપર વિહરશે.

એ પ્રકારે બહુ વર્ષ વિહરતો તે ચોતાના આયુષ્યનો અંત નિકટવર્તી બાણી ઘણા દિવસોનું અનશ્વન લેશે અને જે સાધ્યની સિદ્ધિ માટે નગ્નભાવ, મુંડભાવ, કેશલોચ, પ્રદ્યુત્યધારણ, અસ્નાન, અદંતધાવન, અણુવહ્વાણુગ, ભૂમિ-શમ્યા, કાષ્ટાસનનો આશ્રય, સિક્ષામાટે પરગૃહપ્રવેશ, માનાપમાનસહન, લોકનિંદા વગેરે ઘણું આકરું કષ્ટ સહવું પડે છે તથા ન ખમી શકાય તેવા જાત જાતના બાવીશ પરીપહો ખમવા પડે છે, તે સાધ્યની સિદ્ધિ મેળવશે, અર્થાત્ તે સિદ્ધ થશે, ભુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે અને સર્વ દુઃખોના અંતને કરશે—પરિનિર્વાણ પામશે.

૨૫૯ હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, હે ભગવન્ ! તે એ પ્રમાણે છે, એમ કહી ભગવાન ગૌતમ, શ્રમણુ ભગવાન મહાવીરને વાંદી, નગી, સંયમ અને તપવડે આત્માને વાસિત કરતા વિહરે છે.

ટિપ્પણી

આમલકૃપા

૧ ભગવાન મહાવીરે જે નગરીઓમાં ચોમાસાં કર્યા છે તેમાં આ નગરીનું નામ નથી, તેમ સૂત્રોમાં જણાવેલી-આર્યદેશની-રાજ-ધાનીઓમાં આ નગરીની ગણના નથી. ભગવાને પોતાની સાધનાના કાળમાં જ્યાં જ્યાં વિહાર કર્યો છે તેમાં પણ ‘આમલકૃપા’ નો ઉલ્લેખ નથી, તેથી ‘આમલકૃપા’ નગરી વિશે કંઈ વિશેષ જાણવા જેવી નોંધો નથી મળતી. સ્થિતપ્રજ્ઞ યથા પછી ભગવાને જે વિહાર કર્યો છે તેમાં આ નગરીની ગણના યદ્યપિ થકે એમ છે એ, આ ‘રાય-પસેણુધય’ ના ઉલ્લેખથી સૂચિત થાય છે. આ નગરી હાલમાં ક્યાં છે ? તેનું વર્તમાન નામ શું છે ? એ, મગધદેશમાં છે કે બીજા કોઈ દેશમાં છે ? એ બધી બાબતો અદ્યવધિ અંધારામાં જ છે.

ટીકાકાર મલયગિરિ ‘આમલકૃપા’ નો સંસ્કૃત પર્યાય ‘આમ-લકૃપા’ જણાવે છે. આ સૂત્રમાં જે જે વિશેષ નામો આવે છે તે જેમનાં તેમ-પ્રાકૃત-રાખીને અનુવાદમાં પ્રયોજ્યાં છે. કોઈ પણ પ્રામાણિક આધાર વિના મૂળ પ્રાકૃત નામોનું સંસ્કૃત રૂપાંતર કરવા જતાં અર્થાંતર થવાનો ભય રહે છે.

‘રાયપસેણુધય’ નું સંસ્કૃત રૂપ મલયગિરિ ‘રાજપ્રશ્રીય’ જણાવે છે ત્યારે તેમનાથી પ્રાચીન આચાર્ય સિદ્ધસેને (તત્ત્વાર્થ-ટીકાકાર) આ સૂત્રનું સંસ્કૃત નામ ‘રાજપ્રસેનકીય’ નોંધેલું છે અને વાદિદેવસૂરિના ગુરુ મુનિચંદ્રસૂરિએ દેવેન્દ્રનરકેન્દ્રપ્રકરણમાં ‘રાજ-પ્રસેનગિવ’ જણાવેલું છે.

આ બધામાં કોણ કઈ રીતે ખરું છે એ એક શોધનો વિષય છે, પરંતુ આવો વ્યર્થ વિવાદ ન જિદે માટે જ મૂળ નામોની પ્રથા સાચવી રાખવી જરૂરી છે.

ગુણોથી યુક્ત એવી વેશ્યા જનસમાજમાં આસન મેળવે છે, રાગ તેને પૂજે છે અને ગુણવંત જનો પ્રસન્ન છે, કલાના વિદ્યાર્થીઓ કળા મેળવવા તેને પ્રાર્થે છે અને તેનો આદર કરે છે.” આજકાલ આ સંસ્થા વિશેષ વિકૃત થએલી દેખાય છે પણ તે વખતે પ્રાયઃ તેવું નહિ હોય એમ આ વર્ણનથી માની શકાય.

કોઈ નહિ લાંચિયો

૫ આ તો માત્ર વર્ણના છે. કોઈ સજીવ કે નિર્જીવનું વર્ણન કરતાં માત્ર તેની ઉજળા બાણનું જ વર્ણન કરવાનો પ્રધાત, કવિ-ઓમાં આદિકવિ વાલ્મીકિથી ચાલ્યો આવે છે અને તેને લીધે તેઓ કેટલેક સ્થળે કેવળ ઉજળું ઉજળું જ બધું વર્ણવે છે. માનવસ્વભાવ જોતાં પણ આવું બનવું અસંભવિત જેવું જણાય છે. છતાં નગરીના આ વર્ણન ઉપરથી ‘એમાં રહેનારા એકંદર સારા હતા’ એમ તો કહી શકાય.

અનેકકોટિ

;

૬ મૂળમાં આ માટે ‘અણેકકોટિ’—શબ્દ છે. ટીકાકાર મલ-યગિરિ, તેના અર્થ કરતાં લખે છે કે “अनेककोटिभिः अनेककोटि-संख्याकैः” અર્થાત્ અનેકકોટિ એટલે અનેકકોટિ સંખ્યા. પણ આ અર્થ અહીં ઘટમાન નથી માટે જ ‘અનેક કોટિ’ નો ‘અનેક પ્રકાર’ એવો અર્થ કર્યો છે. ‘કોટિ’ શબ્દનો ‘પ્રકાર’ અર્થ જૈન આગમોમાં સુપ્રતીત છે.

લંબો

૭ આ અર્થ માટે મૂળમાં ‘લંબ’ શબ્દ છે. જે લોકો ચોધ-ડિયાં વગાડે છે તેને ‘લંબા’ કહેવામા આવે છે. મૂળનો ‘લંબ’ અને આ ‘લંબા’ બન્ને સમાન શબ્દો છે એટલે ‘લંબ’ નો મૂળ અર્થ ‘ચોધડિયાં વગાડનારો’ કદાચ હોઈ શકે.

ખાત

૮ ચહેરની ફરતી ખાત હોય છે તેમ ખાતની ફરતું બહાના બાગમા એક 'ખાત' પણ હોય છે, એમા અંગાગ કે ચીજો ભરવામા આવતો. ચીજો એટલો બધો લીસો હોય છે કે તેના ઉપર પગ મૂકતા જ માણસ તળિયે ઊતરી જાય છે. એ રીતે 'ખાત' ચહેરની રક્ષાનું એક સાધન હતું.

શસ્ત્રો

૯ કુટલાક પ્રાચીન શસ્ત્રોના નામ, આચાર્ય હેમચંદ્ર આ પ્રમાણે જણાવે છે: "ચંદ્રહાસ છુરી પત્રપાલ દંડ ઈલી ભિદિપાલ કુત દુવણ કુહારે પરિધ તોમર શકુ ત્રિશીર્ષક શક્તિ પટિસ કુ રેફાટ ચક્ર શતદ્વી મહાશિલા મુખુદી ચિરિકા વરાહકર્ણક આરાધલ કણ્ણય વગેરે" આ બધાની વધારે વીગત માટે જુઓ-અભિધાનચિંતામણિ કાંડ ૩ શ્લો ૦ ૪૪૬-૪૫૧

માર્ગ

૧૦ આ માર્ગનું ખાસ નામ મૂળમા 'ચરિઆ' છે. ભાષામા એને જ મળતો 'ચર' શબ્દ બળીતો છે. દીકાકાર કહે છે કે "ચરિકા અટ્ટહસતપ્રમાણો માર્ગ "

શિંગોડા જેવો

૧૧ નગરીના વિવિધ માર્ગોને સૂચવવા મૂળમા 'સિંધાડગ' 'તિય' 'ચઉક' અને 'ચચર' શબ્દો આવેલા છે. તે તે માર્ગોના આકારો ઉપરથી તેમના એવા જુદા જુદા નામો ચએલા છે. જે માર્ગનો આગર શિંગોડા જેવો તે 'સિંધાડગ' બાકીના શબ્દો પ્રતીત છે 'ચોક' અને 'ચાચર' શબ્દો તો ભાષામા પણ પ્રચલિત છે. સૌંદર્યવાળી

૧૨ ઔપપાતિક-ઉત્પાદિ-સૂત્રમા 'ચપા' નગરીનું વર્ણન

છે મૂળ સૂત્રોમા સાવત્થી, કાકદી, રાજગૃહ વગેરે જે જે નગરોના વર્ણનની હકીકત કહેવાની હોય છે ત્યા સૂત્રકાર કહે છે કે આપપા-તિકમા વર્ણવેલી 'ચપા' પ્રમાણે તે તે નગરનું વર્ણન સમજી લેવું. અહીં પણ મૂળકારે એવી જ ભલામણ કરેલી છે. દીકાકારે તે ભલામણ પ્રમાણે દીકામા નગરીનો વર્ણક કાન્યમય ભાષામા નોંધેલો છે.

હતી

૧૩ 'હતી' માટે મૂળમા 'હોત્યા' ક્રિયા જતાવેલી છે. 'હતી' અને 'હોત્યા' વચ્ચે ધણુ જ મળતાપણુ છે 'હતો, હતી, હતું' એ બધા 'હોત્યા' ના રૂપાતરો છે અને 'હોત્યા, 'અભવિષ્ટ' ક્રિયાપદનું સગા ભાષ જેવું છે.

ચૈત્ય

૧૪ જૈનોના મૂળ સૂત્ર સાહિત્યમા ધણે સ્થળે 'ચૈત્ય' શબ્દનો ઉપયોગ થએલો છે. કેટલેક સ્થળે તે એકલો વપરાયો છે અને કેટલેક સ્થળે 'અરિહત' શબ્દ સાથે પણ તે આવેલો છે 'ચૈત્ય' શબ્દ ૨૯ નુથી પણ યૌગિક એટલે વ્યુત્પત્તિવાળો છે ચિતા, ચિતિ કે ચિત્તમા ઉપરથી એ નીપજેલો છે. ચિત્તાયા ચિત્તેઃ ચિત્ત્યાયાઃ इदम् અથવા ચિત્તયા ચિત્તયા ચિત્તયા નિર્વૃત્તમ્ એમ અનેક રીતે 'ચૈત્ય'ની વ્યુત્પત્તિ દેખાકગ્લોએ જતાવેલી છે. ચિતા ચિતિ કે ચિત્તાનો અર્થ 'ચેદ' થાય છે. એ 'ચેદ્' સાથે સખધ ધરાવે તેનું નામ 'ચૈત્ય' અર્થાત્ જે સ્થળે મૃતજનો અગ્નિસરકાર કરવામા આવે તે સ્થળની 'ચેદ્' ની ભરમ વાતે ભરમ ઉપર કે પાસે, મૃત મહાપુરુષની રમૃતિ માટે સ્થાપવામા આવતું ચિહ્ન-સિલાપદ્, વૃક્ષ, કુડ કે નૂપ વગેરે-ચૈત્ય કહેવાય. બૌદ્ધોના પાનિસાહિત્યમા વપરાએલો 'ચૈતિય' અને વૈદિખના ઉપનિષદાદિમા વપરાએલો ચૈત્ય શબ્દ, એ જ ભાવમા પ્રતીત છે બ્યારે એ ભરમ ઉપર ચૈતગ, છત્રીઓ કે નાની નાની દેવલીઓ મધ્યાવા લાગી ત્યારે

તે (ચૈત્ય) શબ્દ, એમનો પણ દ્યોતક થયો. સ્મર્યાનમાં કે એવી બીજી નિર્જન ભૂમિમાં બંધાએલા ચોતરા વગેરે સ્થળે ભૂતોનો વાસો હોય છે એવો લોકપ્રવાદ છે, એથી ' ચૈત્ય ' નો એક બીજો અર્થ ' ભૂતોનું રહેઠાણુ '—' વ્યંતરાયતન ' પણ પ્રચલિત થયો. જૈનસૂત્રોમાં તેનો આ બીજો અર્થ પણ પ્રચલિત છે. પછી તો કાળક્રમે એ યૌગિક શબ્દ રૂઢ થતો ગયો અને ટીકાકારોએ પણ તેનો વ્યુત્પત્ત્યર્થ જતો કરી રૂઢ અર્થ જ સ્વીકાર્યો. અમરકોશમાં તેનો અર્થ ' આયતન ' એટલે ' યજ્ઞશાળા ' આપેલો છે. સૂત્રોક્ત પૂર્ણભદ્રાદિ ચૈત્યોનું વર્ણન જોતાં ' ચૈત્ય ' નો ' યજ્ઞશાળા ' અર્થ પણ અસંગત નથી. આચાર્ય હેમચંદ્ર તો તેનો ' વિહાર ' અને ' વિશેષ વૃક્ષ ' અર્થ આપે છે. પછી તો ' ચૈત્ય ' ના અર્થો વધતા જ આસ્થા. ' ચિત્-જાણવું ' ધાતુ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ને નીપજવી તેનો ' જ્ઞાન ' અર્થ પણ કરવામાં આવે છે. વ્યાકરણની શુદ્ધ દ્રષ્ટિએ જોતાં ' ચિત્ ' ધાતુ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ન થાય પણ ' ચેત્ય ' થાય અને એ ' ચેત્ય ' નું પ્રાકૃત રૂપાંતર ' ચેર્ધ્ય ' ન બની શકે જે સૂત્રસાહિત્યમાં વપરાએલું છે. જુઓ—૮-૨-૧૦૭ પ્રાકૃતવ્યાકરણ. ' ચિત્ ' શબ્દ ઉપરથી ' ચૈત્ય ' ને નીપજવવાની પદ્ધતિ પણ બરાબર નથી.

લોમહસ્ત

૧૫ અહીં જણાવેલો ચૈત્યનો વર્ણક, ઔપપાતિક સૂત્રથી લીધેલો છે. તેમાં ' લોમહસ્ત ' નો અર્થ ' લોમમય પ્રમાર્જન '—' રુંવાટાની ખુંજણી '—આપેલો છે; એ અર્થમાં ' ગોરપોછી ' નો પણ ભાવ સમાર્પિત થયે છે.

તુરુક

૧૬ સૂત્રોમાં જ્યાં ત્યાં ધૂપનાં નામ તરીકે ' કાળો અગર ' ' જાઓ કિનરુ ' (કિંદુ) અને ' તુરુક '—' તુરુક ' નાં નામ આપેલાં છે. ' તુરુક ' શબ્દ ' તુકસ્તાન ' સૂચક છે એટલે જ તુકસ્તાનમાં નીપજતા

ધૂપ માટે પણ એ જ શબ્દનો ઉપયોગ મૂળકાર કરે છે. ત્યાં સ્વર્ગીય ધૂપોનું વર્ણન આવે છે ત્યાં પણ આ 'તુરુક' તો ખરોજ. આ રીતે આપણા અને આપણા દેવોનો તુર્કસ્તાન સાથેનો સંબંધ કેટલો પ્રાચીન છે તે સમજી શકાય એમ છે. તુરુક-તુરુક-તરક. "તુરુકો યવનદેશજઃ" ૩ કાંડ, શ્લોક ૩૧૨. "તુરુકાસ્તુ સાસ્યઃ સ્યઃ" ૪ કાંડ, શ્લોક ૨૫-અભિધાનચિતામણિ-હેમચંદ્ર.

મુસલમાન બાદશાહો 'શાહિ'-'શાહ' તરીકે બહુ પ્રસિદ્ધ છે. આચાર્ય હેમચંદ્રે એ 'શાહ' શબ્દનું સંસ્કૃત 'સાપિ' બનાવ્યું છે અને તેની સંસ્કૃત વ્યુત્પત્તિ પણ આપેલી છે. ફારસી શબ્દોને વિના સંક્રમે સંસ્કૃતમાં બિતારવાની પ્રથા સિદ્ધ લોકોમાં આજથી કેટલાંય વર્ષો પૂર્વે પણ પ્રચલિત હતી એમ આ ઉપરથી સમજી શકાય એવું છે.

ચૈત્યમાં નટો

૧૭ ચૈત્યનું આ વર્ણન જોતા, તે ભારે ગમ્મતનું સ્થાન પણ હોય એમ લાગે છે. કેટલીક કથાઓમાં ચૈત્યને 'જુગારીઓનો અખાડો' 'યુવાન યુવતીઓનાં મીલનનું સ્થાન' 'અભિસારકાઓનું સંકેતસ્થાન' એ રીતે વર્ણવેલું છે, તે ઉપર્યુક્ત વર્ણન જોતાં બંધ બેસે એવું છે. આજકાલનાં-ભારતવર્ષમાં આવેલાં-સર્વ સંપ્રદાયનાં તીર્થો પણ આવી જ હાલતમાં છે. એ શું તે ચૈત્યપરંપરાની અસર હશે ?

પૂજા કરવા

૧૮ ચૈત્ય, ઉક્ત રીતે મોજશોખનું સ્થાન હતું છતાં ત્યાં પૂજાઆહુતિ વગેરે માટે ઘણા લોકો આવતા એમ આ વર્ણન સૂચવે છે. ચૈત્યમાં બુજ્જ લોકો રહે અને ધર્મવિધિઓ પણ ચાલે એ પરિસ્થિતિથી, તે સમયના આપણા લોકોની મનોદશા ઠીક ઠીક વ્યક્ત થઈ શકે એમ છે.

વૃક્ષો

૧૯ અહીં જે વૃક્ષો ગણાવેલા છે તેમાના કેટલાકનો અર્થ જ અવગત થતો નથી. દીકાકાર અને ટળાકાર જન્મે એ બાબત મોન રાખે છે. કોયકારો 'વૃક્ષવિશેષ' સિવાય બીજો અર્થ આપી શકતા નથી, માટે જ જેમના તેમ મૂળ નામો કાયમ રાખેલા છે.

તરુઓની

૨૦ વૃક્ષોને લગતુ આ બધુ વર્ણન વાચતા તે સમયના વૃક્ષ-ત્રેમીઓનો વૃક્ષો પ્રતિ પોતાના સંતાન જેવા ત્રેમ સહેજે બણી શકાય એમ છે. જે લોકોમા વૃક્ષની સાચવણી, વૃક્ષોને ઉગાડવાની પદ્ધતિનુ ચાન અને વૃક્ષો પ્રતિ કાળજી ન હોય તેઓ આવા વૃક્ષો ન ઉગાડી શકે. આજકાલ આવા વૃક્ષત્રેમીઓના અભાવને લીધે જ દેશ સડો થવા લાગ્યો છે એ ખોટી વાત નથી.

ગંધધ્રાણિ

૨૧ 'ગંધધ્રાણિ' શબ્દ ગંધની વૃક્ષોનો સૂચક છે. અશોકવૃક્ષની આસપાસનો વૃક્ષકુંજ એટલો બધો મહેકતો એટલેકે જે જે જાતના સુગંધો સંભવી શકે છે તે બધાય તેમાથી ફેરતા અને તે વડે લોકોની નાસા વૃક્ષ વૃક્ષ અને તર યદ્ જતી માટે એ વૃક્ષકુંજ 'ગંધધ્રાણિ' કહેવાતો. સંસ્કૃતમા 'ધ્રૈ' ધાતુ વૃક્ષોનો અર્થને બતાવે છે. 'ગંધધ્રાણિ'નો 'ધ્રાણિ' શબ્દ એ 'ધ્રૈ' ધાતુથી બનેલો છે અને બા-પામા બોલાવુ 'ધરાવુ' ક્રિયાપદ એ 'ધ્રૈ'માથી નીકળ્યું છે. 'રાયપ-સેણુધ્ય'ની મુદ્રિત દીકામા 'ગંધધ્રાણિ'ને બદલે 'ગંધધ્રાણિ' એવું એવું બે ત્રણ વાર છપાએલું છે જે તદ્દન અશુદ્ધ છે.

આંબાવેલ

૨૨ આ માટે મૂળમા 'ચૂતલયા' શબ્દ છે. ન્યાયના ગ્રંથોમાં કેટલેક સ્થળે ઉદાહરણુ માટે 'ચૂતલતા' કે 'આમ્રલતા' શબ્દનો ઉપયોગ થયેલો છે તેનો અર્થ 'આંબાવેલ' છે. ઉગ્રેલાં ઘટાદાર વૃક્ષો

જેવા મોટા મોટા આખા તો સૌની જાણમાં છે પણ 'આખાવેલ'ને કેટલાક નહિ જાણતા હોય. ખેતીવાડીના પ્રદર્શનમાં ઘણા પ્રકારના આખા આવેલા, તેમાં એક 'વેલિયો આખો' પણ નજરે જોએલો. એ આખો પાતળો સોટી જેવો હોય અને જેમ બીજી વેલો ચડે છે તેમ તેની વેલ ચડે અને ફેરીઓ પણ યાય.

પાકા માર્ગો

૨૩ વનરાઈના ઉક્ત વર્ણુનથી એમ સમજી શકાય છે કે આપણે ત્યાંની નગરરચનાની વિદ્યા ઘણા ઉંચા પ્રકારની હતી. ઘણા પ્રાચીન સમયમાં પણ પૂલો અને પાકા માર્ગો વગેરે સુખસાધનો લોકોના ધ્યાન બહાર ન હતા.

આઠ મંગલો

૨૪ સ્વસ્તિકે શ્રીપત્ત નવાવર્ત વર્ષમાનકે લક્ષ્મણ કલય મત્સ્યયુગલ અને દર્પણ એ આઠ મંગલરૂપ છે. આ સૂત્રમાં ઘણે સ્થળે આ આઠ મંગલોને મંગળ તરીકે સૂચવેલા છે. સ્વર્ગમાં દેવોની સવારીમાં પણ આ જ આઠ મંગળ સર્વ પ્રથમ ચાલે છે. જે નિગંઠ લોકો દ્રવ્ય મંગળ ઉપર ઝોઝો ભાર આપે છે તેઓ જ આ આઠ પદાર્થોને મંગળ તરીકે જાણાવે છે તેનું કારણ સમજાતું નથી. મંદિરમાં જ્યાં જિનમૂર્તિ હોય છે ત્યાં પણ આ આઠ મંગલની પાટલી પૂજાય છે તે મહદાશ્ચર્યનો વિષય છે. બીજું તો ઠીક પણ 'મત્સ્યના યુગ'ને મંગલ કહેવાનું શું કારણ હશે? અથવા એ આઠ મંગલોની પાછળ કાંઈ પ્રકારનો વિશેષ ઇતિહાસ છુપાએલો હશે?

ઝોડેલા હતા

૨૫ જૂના સમયમાં લોકો 'અશોકવૃક્ષ'ને પૂજતા હશે, એ અશોકના આ જાતના વર્ણુન ઉપરથી જાણાય છે. હાલમાં પણ બીજાડા વગેરેના વૃક્ષો ઉપર લોકો કપડા લટકાવે છે, નાના નાના

ક્ષોડ્યા કે ઢાંગલા બાધે છે અને ધન કે ત્રિચલ વગેરે ખોડે છે. વૈદિક લોકો પીપળાને અને તુલસીને પૂજે છે. ખ્રીદ લોકો ગયાના ખોધિવૃક્ષને અને જૈન લોકોનો એક લાગ રાયણુના ઝાડને પૂજે છે. ક્ષત્રિયોનું સમીપૂજન તો સુપ્રસિદ્ધ છે જ. વૃક્ષપૂજની આ પરંપરા બહુ વખતથી ચાલતી જણાય છે. એની પાછળ વૃક્ષોની ઉપયોગિતા, કોઈ પુણ્ય પુરુષની સ્મૃતિ કે વહેમના પટળ છે એ ખાસ શોધનો વિષય છે.

રત્નમય શિલાપાટ

૨૬ રત્નમય શિલાપાટ અને વળી એની કોરોમા મોતીઓનું જડતર; આ અને આવા ખીજા રત્નમય, વજ્રમય, મણિમય, વૈકુન્થમય કે સુવર્ણમય પદાર્થના વર્ણન ઉપરથી તે સમયની સંપત્તિની બહુલતા જ કદીપી શકાય પણ એ નવું ઐતિહાસિક સત્ય છે એમ તો કેમ કહેવાય ? ‘લંકામા સોનું પાકે છે,’ ‘જે જમ્ય જાવે તે, પરિયાના પરિયા આવે એટલું ધન લાવે’ ઇત્યાદિ વાક્યોનો જે આશય છે તે જ આશય આ ‘રત્નમય શિલાપાટ’નો છે. આ પ્રકારના વર્ણુકો એક પ્રકારની અતિથયવાળી ભાષા છે, લોકમાનસને લક્ષ્યમા રાખીને આવા વર્ણુકો કરવા પડે છે. કથામથોમા આવા વર્ણુકો હોય તો જ કથાકાર સફળ થયો ગણાય.

રાજ સેય

૨૭ રાજ ‘સેય’નો વિશેષ વૃત્તાંત જાણવામા નથી. સ્થાનાગ સૂત્રના આઠમા દાણામા શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પ્રવ્રજિત કરેલા આઠ રાજઓના નામો ગણાવતા સૂત્રકારે તેમા એક નામ ‘સેય’ પણ મૂકેલું છે. એ ‘સેય’ આ કે ખીજો કોઈ તે વિશે નક્કી કહી શકાતું નથી. ટીકાકાર અભયદેવ તો તે ‘સેય’ આ જ ‘સેય’ છે એમ જણાવે છે. તેઓ લખે છે કે “‘તથા સેયે ગામલક્ષ્યાનગર્યાઃ સ્વામી, યસ્યા હિ સૂર્યકામો દેવઃ સૌષર્માદ્ દેવલોકાદ્ ભગવતો મહાવીરસ્ય વન્દનાર્થમ-

વતતાર નાટ્યવિધિ ચોપદર્શયામાસ, યત્ર ચ પ્રદેશિરાજચરિતં મળવતા પ્રત્યપાદિ
 इति” અર્થાત્ જે આમલકરૂપા નગરીમાં સૂર્યાભદ્રેવ ભગવાનને વાંદવા
 આવ્યો અને તેણે તેમની પાસે નૃત્ય કરી બતાવ્યું તથા જે નગરીમાં
 ભગવાને પ્રદેશીરાગની કથા કહેલી તે આમલકરૂપા નગરીનો સ્વામી
 આ ‘સેય’ છે. દીકાકાર મલયગિરિ ‘સેય’નું સંસ્કૃત રૂપાંતર ‘શ્વેત’
 કહે છે પણ ‘શ્વેત’ છે કે ‘શ્રેય’ છે એ કોણ કહી શકે ?

રાજકુલ

૨૮ મૂળમાં અચ્ચંત્તવિસુદ્ધરાયકુલવંસણસૂણ એવું રાગનું
 વિશેષણ છે એમાં ‘કુલ’ અને ‘વંશ’ એ બે એક સાથે મૂકેલા પર્વા-
 યવાચક શબ્દોનો ખાસ ઉપયોગ જણાતો નથી. ‘અત્યંત વિશુદ્ધ
 એવો જે રાજકુલ-રાવળ-વંશ તેમાં જન્મેલો’ એવો અર્થ લખ્યો
 તો ‘રાયકુલ’ અને ‘વંશ’ બન્ને શબ્દોની ચરિતાર્થતા છે. જણાવેલો
 અર્થ બરાબર હોય તો એ વિશેષણનો ‘રાયકુલ’ શબ્દ બારખા
 રાવળના ‘રાવળ’ વંશનો સૂચક કહેવાય. રાજકુલ-રાજકુલ-રાકુલ-
 રાવળ બારખાનો એ વંશ સુપ્રસિદ્ધ છે પણ તે વંશનો ઉત્પાદક મૂળ
 પુરુષ કોણ અને ક્યારે થયો ? એ નિશ્ચિત રીતે શોધી શકાય તો
 આગમોના ઇતિહાસ અને સમય વિશે વિશેષ અજવાળું પડે.

સેતુઓ

૨૯ સેતુઓ એટલે માર્ગો અર્થાત્ એ રાગ માર્ગોનો દેશક
 છે, કેતુઓ એટલે આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવા બનાવો-એ રાગ આશ્ચ-
 ર્યકારક બનાવેનો ઉત્પાદક છે. રાગનો આ બધો વર્ણક કવિસમ-
 યની ભાષામાં લખેલો છે. એથી તેને તે રીતે સમજવો જોઈએ.

અર્થલાભ-એકવાડ

૩૦ ‘આજના રાગની પેઠે પ્રાચીન સમયના રાગઓ, અર્થ-
 લાભના ઉપાયોને કરી બાણતા’ એ હકીકત ખાસ વિશેષણ દ્વારા

સૂચવવામાં આવી છે. એથી ‘રાગ તરીકે જમીનની આવકરૂપે તેમને જે યોગ્ય મળવું જોઈએ તે તો મળતું જ હશે અને તે ઉપરાંત અર્થ-લાભના ઉપાયોને તેઓ યોજતા હશે’ એવો આ વિશેષાણુનો ધ્વનિ નીકળી શકે. પણ આજના રાગનો, અર્થલાભના ઉપાયો કરતાં પ્રજાને ભારે રંગડો છે તેમ એ પ્રાચીન રાગનો કરતા હશે કે કેમ ? એ એક પ્રશ્ન છે. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના અક્ષુદ્ધિન્ન નામના સત્યા-વીશમાં અધ્યયનની ગાથા તેરમીમાં ‘રાયવેદિ’ શબ્દ ‘રાગની વેદ’ અર્થમાં વપરાયો છે તેથી જૂના વખતમાં ‘વેદ’ હતી એમ તો કહી શકાય અને અર્થલાભ સાથે ‘વેદ’ નો ગાઢ સંબંધ છે એ તો જાણીતું છે.

એકવાડમાં ધણું ખાવાનું આશ્યું જાય એને સંપત્તિની નિશાની રૂપે વર્ણવેલું છે, પણ એ સંપત્તિની નિશાની કરતાં બેઠરકારીનું વધુ નિશાન ॥ એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી. ચારસેં વર્ષ પૂર્વે લખેલી એક પ્રાચીન પ્રતિમાં “ તથા વિચ્છર્દિતમ્-તથાવિધવિશિષ્ટો-પકારકારિતયા વિચ્છમ્ ઉકુરિટકાદિષુ પ્રચુરં મક્ષણમ્ ” ઇત્યાદિ પાઠ છે. તેનો અર્થ એમ થાય છે કે-“ જે રાગના રાગ્યમાં વિશિષ્ટ ઉપકાર કરવાને કારણે પ્રચુર ખાનપાન ઉદરડા વગેરેમાં ફેંકાય છે.” આ ઉપરથી ‘જેના એકવાડમાં અધિક ખાવાનું ફેંકાય તે વિશેષ ઉપકારી છે’ એવું દીકાકારનું કથન નીકળે છે. પરંતુ અહિંસાની દૃષ્ટિએ વિચારીએ તો આ પદ્ધતિ પ્રથમ સનીય નજ ગણાય. કદાચ ખરેખર એવું બનતું જ હોય તોપણ રાગની વર્ણનામાં તેનું આ જાતનું વર્ણન અહિંસાની દૃષ્ટિએ ન શોભે. એકવાડકારા ઉપકાર કરવા કરતાં ચોકખા ભોજનદ્વારા ઉપકાર કરવાની પદ્ધતિને જ જૈન દૃષ્ટિ સ્વીકારે છે અને વિવેકીને તો એમ જ શોભે. એકવાડથી તો ઉપકારને બદલે અપકાર જ થાય અને માનવબંધુઓ તથા ‘અન્ય પ્રાણીઓ પ્રતિનો આપણો પ્રેમ-સમભાવ પણ ન જળવાય અને ગંદવાડ થઈ રોગચાળો વધે એ તો ભુદ્ધજન.

પ્રભુ

૩૧ રાજની પાસે અનેક બળદો ઘેટાંઓ વગેરે હોવાનું જણાવીને તેની સંપત્તિ વર્ણવી છે. દેશની દૃષ્ટિએ જોતાં રાજની ખરી સંપત્તિ પણ તે જ છે. ન્યારથી રાજઓએ એ સંપત્તિ તરફ દુર્લક્ષ્ય કર્યું ત્યારથી તેમની પોતાની અને દેશની અધોગતિ શરુ થઈ.

લક્ષણો-વ્યંજનો-ગુણો

૩૨ હાથ પગમાં સાચિયો ચક્ર વગેરેના જેવી રેખાઓ હોવી તે સુલક્ષણો કહેવાય. શરીર ઉપર શુભસૂચક મસા કે તલ વગેરે હોવાં તે વ્યંજનો અને સૌભાગ્ય લાવણ્ય વગેરેને ગુણો સમજવા.

માપસર

૩૩ પાણીથી છલકાતા ભરેલા કુંડમાં પુરુષ કે સ્ત્રીના પડવાથી જે પાણી છલકાઇને બહાર નીકળે તેનું વજન દ્રોણુ જેટલું હોય તે તે પડનાર સ્ત્રી કે પુરુષ માપસર કહેવાય.

પોતાના આંગળથી એકસો ને આઠ આંગળે ઊંચાઈ હોય તે તે યોગ્ય ઊંચાઈ કહેવાય.

પાતળી કડ

૩૪ સ્ત્રીઓની કડ મૂઠીમાં આવી ગય એવી પાતળી હોય તે તે અધિક પ્રશસ્ત ગણાય છે. જન્મતાં તે પુરુષની જેમ સ્ત્રીની કડમાં પાતળાપણું ઓછું હોય છે પણ પછીથી યુરોપની સ્ત્રીઓ પોતાની કડને પાતળી કરવાના ઉપચારો કરે છે તેમ જૂના વખતમાં કડને પાતળી કરવાના એવા ઉપચારો ચાલતા હશે ખરા.

કામ-ભોગોને

૩૫ જૈન પરિણાયા પ્રમાણે સબ્દ અને રૂપ એ જ કામમાં ગણાય છે; ગંધ, રસ, અને સ્પર્શ ભોગમાં ગણાય છે. ભોગો સ્થૂલ

જણાય છે, સારે કામો ભોગો કરતા વિશેષ સક્ષમ લાગે છે. એ દષ્ટિએ આ વિભાગ થયો જણાય છે.

મહાવીર

૩૬ જૈન ધર્મના ચોવીસ તીર્થંકરોમાના છેલ્લા તીર્થંકર. તેમના પિતાનું નામ સિદ્ધાર્થ, માતાનું નામ ત્રિશલા, ભાઈનું નામ નંદિવર્ધન, પત્નીનું નામ યશોદા, પુત્રીનું નામ અનવદ્યાગી, અને જમાઈનું નામ જમાલી હતું જમાલી મહાવીરની બેન પ્રિયદર્શનાનો પુત્ર હતો. મહાવીરના માતાપિતા પાર્શ્વનાથના શ્રમણોપાસક હતા, તેમના પિતા જ્ઞાત કુળના ક્ષત્રિય હતા. (આવશ્યકચૂર્ણીમા ઋષભદેવના જ પોતાના લોકોને જ્ઞાતો તરીકે જણાવેલા છે. તેઓનું કુળ તે જ્ઞાત કુળ અને તેઓનો વંશ તે જ્ઞાત વંશ) મહાવીરનો જન્મ વૈશાલીમા (અત્યારનું બસાર પટણાથી ૨૭ માઈલ ઉત્તરે) ક્ષત્રિયકુટુમ્બા થયો હતો. તેમના માતાપિતાએ તેમનું નામ વર્ધમાન રાખ્યું હતું. તે ત્રીસ વર્ષના થતા તેમના માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યા. ત્યારબાદ મોટા ભાઈની રજા લઈ તેમણે અવન્યા લીધી, અને બાર વર્ષ તપશ્ચર્યા અને ધ્યાનમા ગાળ્યા બાદ સ્થિતપ્રજપણુ પ્રાપ્ત કર્યું ત્યારપછી તેઓ ત્રીસ વર્ષ સુધી ઉપદેશ આપતા શુભ્યા, અને બહોતેર વર્ષની ઉંમરે ઇ. સ. પૂર્વે ચારસો એસીની આસપાસમા તેઓ પાવાપુરીમા નિર્વાણ પામ્યા. શ્વેતાબરો તેમજ દિગંબરો બંનેને મહાવીર સ્વામી તીર્થંકર તરીકે સરખાજ માન્ય હોવા છતા તેમના જન્મની અને વિવાહની હકીકત તથા સમયાદિ વિષે બંનેમા મતભેદ છે.

તેમના બીજા નામ આ પ્રમાણે છે.—વીર, ચરમતીર્થંકૃત, દેવાર્થ, જ્ઞાતનંદન, વૈશાલિક, સન્મતિ, મહતીવીર, અત્યકાશ્યપ, નાથાન્વય (જ્ઞાતાન્વય), બૌદ્ધ ઋથોમા તેઓ દીર્ઘતપસ્વી નિગ્ગઠ નાતપુત્ર તરીકે પ્રસિદ્ધ છે.

અવગ્રહ

૩૭ આ શબ્દ ગ્રહણની મર્યાદા સૂચવે છે. જૈન પરિભાષામાં આનો ખીજો અર્થ ‘સામાન્ય જ્ઞાન’ એવો પણ પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ અહીં તો આનો અર્થ ‘ગ્રહણની મર્યાદા’ ઘટે એમ છે. ધરધણીની સંમતિ મેળવીને રહેવા માટે ધરને ગ્રહણ કરવું, સમતિ મળ્યે ધરમાં ઊતરવું (‘ચર’ શબ્દ ઉદ્ધાન વાડી બગીચો ખેતર પહાડ ઝાડ વગેરેનો સૂચક સમજવાનો છે) એ ભાવને અવગ્રહ શબ્દ સૂચવે છે. સામ્ય-કાર અવગ્રહના પાંચ પ્રકાર બતાવે છે: ધર્મવગ્રહ, રાજ્યવગ્રહ, ગૃહ-પતિઅવગ્રહ, ગૃહસ્વામિઅવગ્રહ અને સાધર્મિકાવગ્રહ. અર્થાત્ ક્રમ નિવાસસ્થાનમાં રહેવું હોય ત્યારે ધર્મ, રાજ્ય, ગૃહપતિ-માડસિક, ગૃહસ્વામી અને પોતાનો સાધર્મિક એમની સમતિ મેળવીને એમના નિવાસમાં રહેવું ઉચિત છે. એઓની સમતિ મળ્યા વિના એમના નિવાસમાં રહેવું દોષજનક છે. આ પાંચ અવગ્રહમાં પૂર્વપૂર્વ કરતા ઉત્તર ઉત્તર અવગ્રહ બળવાન છે એમ પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકા કહે છે, પરંતુ જ્યાં રાજ્યની જ સમતિ ન હોય ત્યાં ગૃહસ્વામીની સમતિ શું કરી શકે? સાધર્મિક તો પોતાની પાસે કે સાથે રાખવા ખુશ હોય પણ ગૃહસ્વામી પોતે જ સમતિ ન આપતો હોય ત્યાં રહી શકાય ખરું? આ બેતા પ્રવચનસારોદ્ધારની ટીકામાં બતાવેલી ઉત્તર ઉત્તર અવગ્રહની બલવત્તા કેવી રીતે અને કયે અપેક્ષાએ ધટાવવી એ સમજવું મુશ્કેલ છે.

પૂર્વાભિમુખ

૩૮ જ્યાં જ્યાં તીર્થંકરોની રહેવાની વાત આવે છે ત્યાં બધે તેઓ પૂર્વાભિમુખ થઈને બેસે છે એવું લખેલું હોય છે. પૂર્વ દિશામાં સૂર્ય હોય છે એથી એ દિશા ધણા જૂના સમયથી લોકિક દૃષ્ટિએ પવિત્ર મનાતી આવી છે. ધણા જૂના કાળમાં કેટલાક લોકો સૂર્યના પૂજક હતા. પૂર્વાભિમુખ બેસવામાં સૂર્ય તરફના જૂના સદ્ભાવની નિશાની

રહેલી માલૂમ પડે છે. આ પરંપરાને અનુસર
સામાન્ય લોકો પણ પૂર્વ દિશાને મહત્ત્વ આપે ।
કોઈ દિશાને ખાસ કશું મહત્ત્વ હોય એવું જાણુ
મહાવીરના સમયમાં એક એવો સંપ્રદાય હતો
પૂજાઓમાં માનતો. જૈન સુત્રોમાં એ સંપ્રદાયનું
જણાવેલું છે. ભગવાને દિશાઓની આ જડપૂજન
માટે અને દિશાના માહાત્મ્યની નિષ્પ્રયોજનતા
વતી સૂત્રમાં દિશાઓને જ્વાલ્મવાત્મક કહીને વા
માત્ર આકાશરૂપ હોય જ્વાલ્મરૂપ સમસ્ત પ
છે એ વાત ખરી છે, પણ એટલા માત્રથી તે
જરાય ઉપયોગી નથી.

પર્યેકાસન

૩૯ પર્યેકાસનનો અર્થ પદ્માસન કરેલો છે
જેતાં તેનો અર્થ પલંગ જેવું આસન થાય છે.
હાય અને એ પગ જમીન ઉપર ટેકવી બાકી
ભાગ તેને આધારે અદ્ધર રાખવો. એ પર્યેકા
સંભવ છે કે કદાચ ભગવાન આવું આસન કરતા
નો એક બીજો અર્થ ‘પલોંડી’ પણ થાય છે તે
પલોંડી વાળાને બેસતા હોય, પણ ટીકાકાર તો
કરે છે: “ ‘સંપલિચંકનિસન્ને’તિ પદ્માસને નિષ્પન્ન: ”

દ્વીપસમાન

૪૦ ભગવાનનો પરિચય આપતા સ્તુતિ
નને દ્વીપસમાન, ત્રાણરૂપ, શરણરૂપ, આશ્રયર
જણાવેલા છે. તેને લગતો મૂળ પાઠ “ દીવો,
પર્થકા ” આ પ્રકારનો છે. મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાય
પ્રચાર નથી પણ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના લોકો

‘ દીવો ’ વગેરે શબ્દો પ્રથમાનિબક્તિવાળા છે પણ તેમને બધાને છદ્દી વિભક્તિવાળા કરીને પ્રસ્તુત સ્તુતિમા યોગવાના છે.

જિતાવનાર

૪૧ સકસ્તવમા વા ભગવાનનો પરિચય આપતા વર્ણકમા ઘણા પાદભેદો માન્ય પડે છે. કેટલેક સ્થળે ‘ જિણુ ’ પછી ‘ જનય ’ શબ્દ આવે છે ત્યારે ક્યાય ક્યાય ‘ જનય ’ ને બદલે ‘ જાણુય ’ પદ દેખાય છે વિશેષ વિચાર કરતા ‘ જાણુય ’ ને બદલે ‘ જનય ’ પાદ વધારે સુસંગત છે. ‘ તિનાણુ ’ તારણુ ’ વગેરે વિરોધો જોતા ‘ જાણુય ’ પાદ જ અગમર છે.

આ ઉપરાંત એ સકસ્તવમા બીજા અનેક પાદભેદો છે.

શરીરની ઉંચાઈ

૪૨ ભગવાનના શરીરનું વર્ણન જોતા એમ માન્ય પડે છે કે તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમા વિગેરે કરીને વ્યાયામપ્રિય હશે. શરીરની મજબૂતાઈ અને સુડોગપણુ લાવનામા વ્યાયામ એ મુખ્ય કારણુ છે. જૈન સૂત્રોમા ઠેઠેકાણે વ્યાયામની પદ્ધતિના વર્ણનો તો આવેજ છે. કલ્પસૂત્રમા ભગવાન મહાવીરના પિતા રાજા સિદ્ધાર્થનો અખાડો પ્રસિદ્ધ છે. ભગવાનના મલાલય અને વહરનું જે વર્ણન કરેલુ છે, તે તેમની મિતાહારિતા અને પથ્યચારિતાને સૂચવે છે. ખાનપાનના આચારો વર્ણવતા જૈન સૂત્રોમા ખાનપાનના પ્રમાણુ વિશે ખૂબ જાર મૂકવામા આવ્યો છે.

શ્વાસ સુગંધી

૪૩ યોગી ત્યારે યોગની માધના પૂરી કરે છે, શરીર મન અને વચન ઉપર પૂરેપૂરો કાબૂ મેળવે છે ત્યારે તેના શરીરમા લાવણ્ય, રક્તિ, અને તેજ વધુ ને વધુ પ્રમાણુમા પ્રકટે છે. ઉપગત કેટલીક બીજી વક્તિઓનો પણ તેમા અનિર્મોહ થાય છે. પાનજન-યોગસૂત્રના નિમૂતિપાદમા જે વિનૂતિઓ વર્ણવેલી છે, તે બધી

રહેલી માલુમ પડે છે. આ પરંપરાને અનુસરીને બીજા બધા સામાન્ય લોકો પણ પૂર્વ દિશાને મહત્ત્વ આપે છે. જૈન દ્રષ્ટિએ તો કોઈ દિશાને ખાસ કશું મહત્ત્વ હોય એવું જણાતું નથી. ભગવાન મહાવીરના સમયમા એક એવા સંપ્રદાય હતો કે જે દિશાઓની પૂજાઓમા માનતો. જૈન સૂત્રોમા એ સંપ્રદાયનું નામ ‘દિસાપોકખી’ જણાવેલું છે. ભગવાને દિશાઓની આ જડપૂજના પ્રચારને રોકવા માટે અને દિશાના માહાત્મ્યની નિષ્પ્રયોજનતા બતાવવા માટે ભગવતી સૂત્રમા દિશાઓને જીવાજીવાત્મક કહીને વર્ણવેલી છે. દિશાઓ માત્ર આકાશરૂપ હોય જીવાજીવરૂપ સમસ્ત પદાર્થના આધારરૂપ છે એ વાત ખરી છે, પણ એટલા માત્રથી તેની જડપૂજા કરવી જરાય ઉપયોગી નથી.

પર્યંકાસન

૩૯ પર્યંકાસનનો અર્થ પદ્માસન કરેલો છે, પણ તેનો શબ્દાર્થ જોતા તેનો અર્થ પલંગ જેવું આસન થાય છે. ચત્તા સુષ્પને બે હાથ અને બે પગ જમીન ઉપર ટેકવી બાકીનો શરીરનો બધો ભાગ તેને આધારે અદ્ધર રાખવો. એ પર્યંકાસનની પદ્ધતિ છે. સંભવ છે કે કદાચ ભગવાન આવું આસન કરતા હોય; અથવા ‘પર્યંક’ નો એક બીજો અર્થ ‘પલોંડી’ પણ થાય છે તે રીતે જોતાં ભગવાન પલોંડી વાળાને બેસતા હોય, પણ દીકાકાર તો તેનો પદ્માસન અર્થ કરે છે: “ ‘સંપલિયંકનિસન્ને’તિ પદ્માસને નિષ્ણઃ” ઔપપાતિક પૃ૦ ૨૬

દ્વીપસમાન

૪૦ ભગવાનનો પરિચય આપતા સ્તુતિરૂપ વર્ણકમાં ભગવાનને દ્વીપસમાન, ત્રાણરૂપ, શરણરૂપ, આશ્રયરૂપ અને આધારરૂપ, જણાવેલા છે. તેને ભગતો મૂળ પાક “ દીવો, તાણું, શરણું ગણ, પઈદા ” આ પ્રકારનો છે. મૂર્તિપૂજક સંપ્રદાયના લોકોમાં આ પાકનો પ્રચાર નથી પણ સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના લોકોમાં આનો પ્રચાર છે.

‘દીવો’ વગેરે શબ્દો પ્રથમાનિબક્તિનાગા છે પણ તેમને બધાને છદ્દી વિભક્તિવાળા કરીને પ્રસ્તુત સ્તુતિમા યોગ્યવાના છે

જિતાયનાર

૪૧ ચક્રસ્તવમા વા ભગવાનનો પરિચય આપતા વર્ણક્રમા ધણા પાઠભેદો માન્ય પડે છે કેટલેક સ્થળે ‘જિજ્ઞ’ પછી ‘જનય’ શબ્દ આવે છે ત્યારે ક્યાય ક્યાય ‘જનવય’ ને બદલે ‘જનણય’ પદ દેખાય છે વિશેષ વિચાર કરતા ‘જનણય’ ને બદલે ‘જનય’ પાઠ વધારે સુસંગત છે. ‘તિનાણુ તારણણુ’ વગેરે વિશેષો જોતા ‘જનવણુ’ પાઠ જ ગગનર છે

આ ઉપરાંત એ ચક્રસ્તવમા બીજા અનેક પાઠભેદો છે.

શરીરની ઉંચાઈ

૪૨ ભગવાનના શરીરનું વર્ણન જોતા એમ માન્ય પડે છે કે તેઓ ગૃહસ્થાશ્રમમા વિગેરે કરીને વ્યાયામપ્રિય હશે શરીરની મજબૂતાઈ અને સુડોગપણુ લાવનામા વ્યાયામ એ મુખ્ય કાળુ છે જૈન સૂત્રોમા ઠેકઠેકાણે વ્યાયામની પદ્ધતિના વર્ણનો તો આવેલ છે. કલ્પસૂત્રમા ભગવાન મહાવીરના પિતા ગગન સિદ્ધાર્થનો અખારો પ્રસિદ્ધ છે. ભગવાનના મનાસય અને જાદરનું જે વર્ણન કરેલું છે, તે તેમની મિતાદાગિતા અને પથ્યચારિતાને સૂચવે છે ખાનપાનના આચારો વર્ણવતા જૈન સૂત્રોમા ખાનપાનના પ્રમાણુ વિશેષ જૂન જાર મૂકનામા આવ્યો છે.

શ્વાસ મુગંધી

૪૩ યોગી ત્યારે યોગની માધના પૂરી કરે છે, શરીર મન અને વચન ઉપર પૂરેપૂરો કાબૂ મેળવે છે ત્યારે તેના શરીરમા લાવણ્ય, સૂર્તિ, અને તેજ વધુ ને વધુ પ્રમાણુમા પ્રકટે છે ઉપરાંત કેટલીક બીજી શક્તિઓનો પણ તેમા અવિર્યાંક થાય છે. પાનજન યોગસૂત્રના વિનૂતિપાદમા જે વિનૂતિઓ વર્ણવેલી છે, તે બધી

ખરા યોગીને સુલભ હોય છે. ભગવાન મહાવીરના શરીરનું વર્ણન તેમની યોગલબ્ધિને અનુરૂપ છે. છતાં ભક્તિમંત ગ્રંથસંગ્રહો તે તે વર્ણનમાં ભક્તિને ભેળવ્યા વિના રહી શકે નહિ.

ઘોળા વાળવાળી

૪૪ પાપણમાં એકાદ ઘોળા વાળ વર્ણવવાનું કારણ સમજાતું નથી. કદાચ એ વિશેષ ગાંભીર્ય, સ્થિરતા અને વૃદ્ધત્વસૂચક હોય.

નિર્મળ દાંત

૪૫ ભગવાનના દાંતનું વર્ણન વાંચતાં આપણે તેમના દાંતોની શુદ્ધિનો ખાસ મેળવી શકીએ છીએ. કેવળા યથા પછી ભગવાન નિયત આહારી રહ્યા છે. આહારને જે નિયત લેતો હોય તેના દાંતો આવા શુદ્ધ અને નિર્મળ ત્યારે જ રહી શકે જ્યારે તે દાંતો તરફ એકરકાર ન રહે. કોઈ છૂમંતર કે અતિશય માત્ર કહેવાથી દાંતોની શુદ્ધિ થઈ જતી નથી. એ તો, સંયમસાધન, શરીરની વિશેષસંયમપૂર્વક કાળજી, આહારનું પ્રમાણ, સ્વાદેન્દ્રિયનો જમ, અજીણનો અભાવ અને શરીરગત રક્તકણોની વિદુચ્છક્તિ ઉપર નિર્ભર છે.

ભગવાનના અનુયાયી આપણે, વધારે તો નહિ પણ તેમની દાંતશુદ્ધિ જેટલુંય તેમનું અનુકરણ કરીએ તોય ખસ છે.

દાઢી મૂંછ

૪૬ ગૃહસ્થાશ્રમમાં તો ભગવાન ક્ષીર કરાવતા જ હશે, એથી તે સ્થિતિમાં તેમની દાઢીમૂંછ જરાખર વ્યવસ્થિત અને સુવિકસિત રહે તે સ્વાભાવિક છે, પણ પછી ભગવાન સંયમી થઈ લુચિતકેશ થયા ત્યારથી તેમની દાઢીમૂંછ ખરાખર વ્યવસ્થિત રહી હશે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે. ભક્તિમંત લોકો એમની ટેવ પ્રમાણે પોતાના ભજનીયનું સર્વ કાંઈ સર્વ રીતે અને સર્વ કાળે સારું જ જોવા ઇચ્છે છે, એ ઇચ્છાને વશ થઈ તેઓ શરીરપ્રકૃતિનો અચળ

નિયમ વીસરી જતા લાગે છે. આ સૂત્રની ઘડીમૂંઝની વર્ણ-
નામાં પણ કોઈ આવેલાસ જણાય છે. વાળોનો વારંવાર લેાય
થયા પછી તેમની જિગણી વ્યવસ્થિત રહે એ બનવા જેવું ખરું ?
દીક્ષા લીધા પછી બાર વર્ષ સુધી તો ભગવાને તપ જ કર્યા કર્યું છે,
તે દરમિયાન તેમણે પોતાના વાળોનો લેાય તો કયોજ હશે ? બાર
બાર કે કઢાય તેથીય વધારે લેાય થયા પછી વાળોની શોભા ટકી
શકે ખરી ? એ જ પ્રમાણે તેમના નખો પણ વધી જતા હોય શોભા-
હીન થઈ જતા હશે. વાળો તો હુંચીને ઉખાડી શકાય પણ નખોનું
શું થાય ? ભગવાનને મન કે કોઈ પણ આત્મલક્ષીને મન વાળ કે
નખની શોભા લેય પણ મહત્ત્વની નથી પણ ભક્તજનોને તેમના
અવ્યવસ્થિત વાળ કે વધી ગયેલા નખો જોવા ગમતા નથી. વ્યવ-
સ્થિત વાળ કે નખોની શોભાને શોભા માનનારા અને તે જ રીતે
દેવાએલી સ્થૂલ દૃષ્ટિવાળા ભક્તજનો હવે કરે શું ? શરીરનો સ્વભાવ
તો તેઓ ખદલી શકતા નથી. શરીરના નિયમ પ્રમાણે નખો તો
વધ્યાજ કરવાના અને વાળો પણ વય પ્રમાણે શોભાહીન થવાના.
પરંતુ ભક્તની ભક્તિબીની આંખ આ બધું સાંખી શકે ખરી ?
નહિ. તેથી જ તેણે કહી દીધું કે ભગવાનના વાળ અને નખની
શોભા દેવાધીન છે અર્થાત્ ભગવાનના વાળ અને નખની કાયમી
શોભા દેવો ટકાવી રાખે છે—વાળો કે નખો અવ્યવસ્થિત ન થાય
તે માટે દેવો બરાબર ધ્યાન રાખે છે. શરીર તો ભગવાનનું માનવી
છે અને તેનો સ્વભાવ પણ માનવી છે; આ બધું હોવા છતાં ભક્ત-
દૃષ્ટિ તેમાં વચ્ચે દેવાને લાવી ભગવાનની ભક્તિ માટે જિજ્ઞાસયતી
હોય તો ભલે થાય.

શ્રીવત્સ

૪૭ શ્રીવત્સનો અર્થ આપતાં આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે
“ ધિયા યુક્તો વત્સો નહોડનેન શ્રીવત્સઃ સોમાવર્તવિશ્લેષઃ ” કાંડ ૨,

શ્લોક ૧૩૬, અભિધાનચિંતામણિ. રુવાટાનો એક ખાસ પ્રકારનો વળાકો તે શ્રીવત્સ જેની છાતીમાં એ વિશિષ્ટ પ્રકારનો રુવાટાનો વળાકો હોય તે સુલક્ષણો કહેવાય એવો લોકવાદ છે. શ્રીવત્સવાળી છાતી હોવાને લીધે કૃષ્ણનું એક નામ શ્રીવત્સ પણ છે. 'વત્સ'નો અર્થ 'વક્ષ-છાતી' થાય છે. જેને લીધે છાતી શોભાવાળી થાય તે શ્રીવત્સ. જે જે જિનર્ષિઓ વર્તમાનમાં દેખાય છે તે બધાની છાતીના બરાબર મધ્ય ભાગમાં લંબચોરસ જેવું એક ઉપસેલું નિશાન દેખાય છે અને એને 'શ્રીવત્સ' કહેવામાં આવે છે. એ નિશાન કોઈ ઉપસેલા હાડકાની સ્મૃતિ કરાવે છે, સારે 'શ્રીવત્સ' તો રુવાટાનો ખાસ પ્રકારનો વળાકો છે એ ધ્યાન દેવા જેવી વાત છે

મધ્ય ભાગ

૪૮ ભગવાનના શરીરના મધ્ય ભાગને મુસલ જેવો વર્ણવેલો છે. મુસલ-સામેલું-નો મધ્ય ભાગ-જેને પકડીને ખડાય છે તે ભાગ પાતળો હોય છે. આમાં ભગવાનના શરીરનો મધ્ય ભાગ તેવો પાતળો કહેવાનો આશય જણાય છે. મધ્ય ભાગ પછી તરતજ કટી-ભાગનું વર્ણન છે, તેથી મધ્ય ભાગ અને કટી બન્ને જુદા છે એ ન વિસરાય.

એક હજાર આઠ સુલક્ષણો

૪૯ ઉત્તમ પુરુષના શરીરમાં એક હજાર ને આઠ શુભતમ લક્ષણો હોય છે એ હકીકત જૈન ગ્રંથોમાં વારંવાર આવે છે. પણ તે લક્ષણો કયા કયા છે એ સમઘી વીગતવાર હકીકત ક્યાય નજરે ચડતી નથી. હાથમાં ચક્ર, સૂર્ય, ચંદ્ર, ચક્ર, સ્વસ્તિક વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય અને પગમાં પર્વત નગર મગર સાગર ચક્ર વગેરેની જેવી રેખાઓ હોય-એ બધા શારીરિક સુલક્ષણો છે. ૧૦૦૮ અને ૧૦૮ ની સંખ્યા ધણી સંપ્રદાયવાળાને તેમ જૈન લોકોને વિશેષ પ્રિય છે એનું કારણ શેષધવા જેવું છે.

આસ્તવ

૫૦ વિશ્વ, રાષ્ટ્ર, સમાજ કે વ્યક્તિ-એ ચારેના શરીર કે મન-ને દૂભવનારી પ્રવૃત્તિનું નામ આસ્તવ. જે પ્રવૃત્તિથી વિશ્વની શાંતિમા ખલેલ પહોંચે, જે પ્રવૃત્તિથી રાષ્ટ્રની શાંતિ ભયમા આવી પડે, જે પ્રવૃત્તિથી સમાજની શાંતિને જોખમ પહોંચે અને જે પ્રવૃત્તિથી વ્યક્તિ વ્યક્તિની શાંતિનો લોપ થાય તે પ્રવૃત્તિનું નામ આસ્તવ.

અક્રિયન

૫૧ જેમની પાસે ક્રિયન-કાર્મ-નથી તે અક્રિયન. આવા અક્રિયનો એ પ્રકારના હોય છે. એક તો ઐચ્છિક અક્રિયન અને બીજા ઓધ અક્રિયન. ઓધ અક્રિયનો પોતાની વૃત્તિને શોધ્યા વિના માન આત્મેષ કે દેખાદેખીથી અક્રિયનપણું માણે છે, એથી તેઓ અક્રિયનો દેખાવા છતાં પોતાની અને પરની સમાધિમા વિદ્વરૂપ બને છે, તેમનામા તૃષ્ણા કામ લોભ ઈર્ષ્યા અહકાર વગેરે વૃત્તિઓ પડેલી હોય છે, તેમાની એક વૃત્તિને પણ તે ઓધ અક્રિયનો વિવેક ન હોવાને કારણે દાબી શકતા નથી, ઉત્કૃષ્ટ તે વૃત્તિઓના તેઓ દાસ બનેલા હોય છે. એથી ઓધ અક્રિયનોનો મોટો ભાગ મમાજ, રાષ્ટ્ર, વિશ્વ કે વ્યક્તિની શાંતિને હાનિ પહોંચાડનારો થાય છે. જેઓ પોતાની વૃત્તિને તપાસી તાવીને અને પોતાના બળ સામર્થ્ય અને મર્યાદા વગેરેને બરાબર સમજીને ઇચ્છાપૂર્વક અક્રિયનપણું સ્વીકારે છે, તેઓ ઐચ્છિક અક્રિયનો છે. આવા જ અક્રિયનો પોતાનો વિકાસ સાધી શકે છે અને વ્યક્તિ સમાજ રાષ્ટ્ર કે વિશ્વની શાંતિમા પોતાનો ફાળો નોંધાવી શકે છે. ભગવાન મહાવીર આ જાતના અક્રિયન હતા, પણ ઓધ અક્રિયન ન હતા. સંસારનો પ્રત્યેક પ્રાણી પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે દુઃખના પંકમા ફસાએલો છે. સંસારમા અજ્ઞાન અને દુઃખની માત્રા એટલી બધી વધારે છે કે તેનો એટલો સમસ્ત સંસારના સમગ્ર અજ્ઞાન અને સમગ્ર દુઃખનો સમૂળ નાશ, કોઈથી કોઈ પ્રકારે થઈ

શક્યો નથી, યષ્ટ શક્યો નથી અને હવે પછી યષ્ટ શક્યો કે કેમ એ પ્રશ્ન છે. આમ છતાં જો મહાન આત્માઓનું હૃદય એ દુઃખ-પરંપરાને જોતાજ કંકણાં હોય છે, તેઓ તે દુઃખના સાધનરૂપે કદી પણ બનતા નથી અને એવા સાધનભૂત ન થવા માટેજ તેઓ ઐચ્છિક ગરીબીને સ્વીકારે છે. ઐચ્છિક ગરીબીને વરલાજ મહાત્માઓ ખરા અકિંચન છે.

અમણુવૃંદમાં પરિવર્તન કરનાર

પર આ અર્થ માટે મૂળ સૂત્રમાં 'સમણર્થવિવરિભદ્ર' શબ્દ આવેલો છે. દીકાકાર 'પરિવર્તક'નું સંસ્કૃત રૂપાંતર 'પરિવર્તક' આવે છે. અમણુ સંસ્કૃતિમાં ભગવાને જો કાંતિ કરેલી છે તેને આ વિશેષણ બરાબર બધેજેસતું છે. પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરામાં જો શેષિત્વ પેટેલું, તેને દૂર કરવા અને અમણુ સંસ્કૃતિનું તેજ વધારવા ભગવંતે ચાર યમના પાત્ર યમ કરેલા, પોતાની જીવનચર્યામાં અચેલકત્વ ઉપર વધારે ભાર મૂકેલો અને કેટલીક સામાજિક હિંસાઓને દૂર કરવા તેમણે જાતિવાદને દૂર કરી ગુણવાદને અગ્રસ્થાને સ્થાપેલો, તેમજ સ્ત્રીઓ અને પછત ગણાતા લોકોને જો એ ચડાવવા તેમને પોતાના તીર્થમાં સારું સ્થાન આપેલું. ભગવંતનું આ 'પરિવર્તક' વિશેષણ આ બધાં બાબને બરાબર સૂચિત કરે છે. દીકાકાર તો 'પરિવર્તક'નો અર્થ 'શુદ્ધિકારી' બતાવે છે પણ એ અર્થ વ્યુત્પત્તિની દ્રષ્ટિએ સંગત છે કે કેમ એ વિચારવા જેવું છે.

ચોત્રીશ અતિશયો

૫૩ સમવાયાગ સૂત્રમાં ચોત્રીશ બુદ્ધાતિશેષો આ પ્રમાણે જણાવેલા છે: ૧ કેશ દાદીમૂછ રુંવાડા અને નખ એ બધા ન વધે. ૨ કાયા નિરોગી અને પવિત્ર રહે ૩ ગાન અને લોહી ગોદીર જેવું ઘોળું હોય. ૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ પદ્મગંધી. ૫ કક્ષત ચર્મચતુષ્વાળા

ન જોઈ શકે તે રીતે આહાર અને નિદાર પ્રચલન રહે. ૬ પ્રકાશ-
વાણું ચક્ર. ૭ પ્રકાશવાણું છત્ર. ૮ પ્રકાશવાળા ઘોળા ચામરો. ૯
આકાશ જેવું સ્વચ્છ સ્ફટિકમય અને પાદપીઠ સહિત સિંહાસન.
૧૦ ધણો હથેલો ધ્વજ (આ ચક્ર વગેરે બધું ભગવાનની આગળ
આગળ ચાલે). ૧૧ ન્યા ન્યા અરિહત ભગવતો જિભા રહે કે ખેસે
ત્યા યક્ષદેવો અશોકવૃક્ષને તત્કાળ નીપજવે ૧૨ મસ્તકના પાઞ્જના
ભાગમા તેજોમંડળ-ભામંડળ. ૧૩ ભગવાન ન્યા ચાલે તે ભૂભાગ
સરખો સપાટ બની જાય. ૧૪ રસ્તામા આવતા કાટા જિઘા વળી
જાય. ૧૫ ઋતુઓ બધી નિયમિત અવિપરીત-રહે. ૧૬ સુગંધી
શીતળ અને હડા વાસુ વડે યોજનપરિમિત ભૂભાગ સાફ થઈ જાય.
૧૭ તે ભૂભાગની ધૂળ ખેસી જાય તે પ્રકારે તેના ઉપર મેવનો
છંદકાવ થાય. ૧૮ પાંચે રંગના સુગંધી ફૂલોની ઢોંચણુ ઢોંચણુ જેટલી
ભરચક જાણ થાય. ૧૯ નહિ જમતા શબ્દો સ્પર્શો અને રસો રૂપો
અને ગંધો દૂર થઈ જાય. ૨૦ મનગમતા શબ્દો સ્પર્શો રસો રૂપો
અને ગંધો પ્રાકુર્ભાવ થાય. ૨૧ યોજન સુધી સભળાય તે રીતે
ભગવાનનો સ્વર નીકળે. ૨૨ ભગવાનની દેશના અર્ધભાગથી ભાપામા
થાય. ૨૩ ભગવાન દેશના તો અર્ધભાગથી ભાપામા કરે છતાં
તેમને સાંભળવા આવેલા બધા આર્યો અનાર્યો વગેરે તેમને
સમજી શકે. ૨૪ પરસ્પર વૈરવાળા દેવો અસુરો રાક્ષસો વગેરે ભગ-
વાનની પાસે ઉપશાંત થાય. ૨૫ અન્યતીર્થિકો પણ ભગવાનને નમ-
સ્કાર કરે. ૨૬ તેઓ ભગવાનની પાસે આવતા નિરુત્તર થઈ જાય.
૨૭ જે બાળુ ભગવાન વિદ્યાર કરે તે તરફમા આલુબાળુ પચ્ચીય
પચ્ચીય યોજન સુધી ધૃતિ ન થાય. ૨૮ મરકી ન થાય. ૨૯
સ્વચક્રનો ભય ન રહે. ૩૦ પરચક્રનો ભય ન રહે. ૩૧ અતિવૃષ્ટિ
ન થાય. ૩૨ અનાવૃષ્ટિ ન થાય. ૩૩ દુકાળ ન પડે અને ૩૪ જે
રોગો ચાલતા હોય તે પણ જલદીજ શમી જાય.

વૈદિક પરંપરાએ અને બૌદ્ધ પરંપરાએ પણ પોતપોતાના તે તે પ્રવર્તકો માટે આવા આવા વા આથીય વધારે અદ્ભુતતાવાળા અતિશયો નોંધેલા છે, એ ભૂલવું ન બોધએ.

આ અતિશયોની ગણનામા સામ્યીય એકવાક્યતા જણાતી નથી, તેથી પ્રવચનસારોદ્ધારમા અને અભિધાનચિંતામણિમાં વળી આ અતિશયો વધઘટ કરીને બીજી રીતે બતાવેલા છે. તેમા જે બેદ છે તે આ પ્રમાણે છેઃ યોજનપ્રમાણુ બ્રહ્માગમા ત્રણ જગતનો જનસમુદાય માધ શકે. ભગવાન એકમુખી છતાં ચતુર્મુખ બ્રહ્મા જેવા બાસે. મણિકંચનમય નવ કમળોની રચના થાય. શુભ શકુનો થાય. વ્રક્ષો પ્રણામ કરે અને દુંદુભીઓ વાગે (પ્રવચનસાં). ભગવાનની આબુખાબુ ચારે પ્રધારના દેવો કોડની સંખ્યામાં રચા કરે. ત્રણ ગદની રચના થાય (અભિધાનચિંતાં). આમાના કેટલાક અતિશયો જન્મથી હોય છે, કેટલાક કર્મફલથી ઉપજેલા હોય છે અને કેટલાક દેવોએ બનાવેલા હોય છે, એવો વિભાગ ટીકાકારોએ બતાવેલો છે. ભગવાન અને ગોશાલકનો પ્રસંગ, ભગવાન અને જમાલિનો પ્રસંગ, ભગવાન અને ગાગેયનો પ્રસંગ, ભગવાન અને સોમલિનો પ્રસંગ, ભગવાનના સમસમથી અને પાર્શ્વવર્તી કાણિક તથા હસ્તવિહંગ વચ્ચે યુદ્ધનો પ્રસંગ, ભગવાનના શરીરમાં રોગનું થવું વગેરે વગેરે, ભગવાનના જીવનપ્રસંગો જોતા આ બધું ભક્તજનોનું ભક્તિપ્રદર્શન બાસે છે. ભગવાનનો પુણ્યપ્રકર્ષ અપરિમિત હતો એ ખરૂં, પણ તેનું આ રીતે માપ કેમ નીકળી શકે? ખરૂં કહીએ તો એમના પુણ્યપ્રકર્ષનું માપ કાઢવાની ભાષા જ આપણી પાસે નથી. ઉપર જે માપ કાઢી બતાવ્યું છે તે તો કવિની ભાષા છે. બલે કદાચ એવી ભાષાથી ભક્તોની ભક્તિ વધે અને ભગવાનના ગુણાનુરાગ તરફ ઢળે, પણ એવી ભાષાથી કોઈ વિવેકી જન ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જુલાવામાં ન પડે, માટે જ આચાર્ય સમંતભદ્ર જણાવેછેકે—

દેવાગમ-નમોયાનચામરાદિવિભૂતય. ।

માયાવિષ્ણુપિ દસ્યન્તે નાતસ્ત્વમસિ નો મહાન્ ॥

અર્થાત્-છેદ્મળ કરી બતાવનારા, પોતાની પાસે દેવો આવે છે એવું બતાવી શકે છે અને ચામર વગેરેને અદ્ધર રાખી બતાવે છે. હે ભગવન્ ! અમારે મન તુ, તારી પાસે દેવો આવે છે તેથી મોટો નથી પણ તારૂં વીતરાગપણું જ તારી મહત્તાનું ખરૂં કારણ છે એમ હું માનું છું. વચનના પાંત્રીશ ગુણ

૫૪ “સત્યવચનના પાત્રીશ અતિશયો જણાવેલા છે” એમ સમવાયાગસૂત્રમાં મૂળમાં લખેલું છે એ માટે મૂળમાં “વળતીસ સત્ત્વવચનાદિસેસા વળ્લતા” એવું વચન છે પણ એ પાત્રીશ અતિશયો કયા કયા છે ? એ બાબત મૂળમાં કશુંય જણાવેલું નથી મૂળના એ વચનની ટીકા કરતા આચાર્ય શ્રી અભયદેવ જણાવે છે કે-
“સત્યવચનના આ અતિશયો આગમમાં દીઠામાં આવ્યા નથી પણ ત્રયાતરમાં નોધેના છે.” [“સત્યવચનાતિશયા આગમે ન દદ્યા. एते तु ग्रन्थान्तरदृष्ट्याः समाविता” સમવાયાગ ટીકા ૫ ૬૩] ટીકા-કારના આ ઉદ્દેશ્ય ઉપરથી ‘આ અતિશયો આગમિક છે કે નહિ ?’ એવો પ્રશ્ન જરૂર ઉઠી શકે છે. એના સમાધાનનું આ ગ્યાન નથી પણ એ વસ્તુ વિચારણીય તો ખરી જ ટીકાકારે એ પાત્રીશ અતિ-શયો આ પ્રમાણે બતાવેના છે ૧ સરકારિતા, ૨ ઉદાત્તતા, ૩ ઉપ-ચારોપેતતા, ૪ ગાબીયર્, ૫ પડછદો પડવો, ૬ સરળતા, ૭ મગીતયુક્તતા, ૮ મહાર્થતા, ૯ પૂર્વાપર અવિરોધ, ૧૦ શિષ્ટતા, ૧૧ અમદિગ્ધતા, ૧૨ અખડનીયતા, ૧૩ હૃદયગમતા, ૧૪ દેશ અને કાગનું અનુસરણ, ૧૫ તત્ત્વાનુરૂપતા, ૧૬ અતિનિસ્તર અને અસબદ્ધ અધિકાર ગહિતતા, ૧૭ પદોની પરસ્પર સાષેક્ષતા, ૧૮ અભિન્નતતા, ૧૯ અતિસ્તિન્નવ મધુરતા, ૨૦ પરમર્મનો અપ્રગ્લશ, ૨૧ અર્ધ અને ધર્મ સાથેનો મધ, ૨૨ આદ્યર્થ, ૨૩ પરનિદા અને સ્વપ્રશનાનો

અભાવ, ૨૮ પ્રવર્યતા, ૨૫ વ્યાકરણનો અવિરોધ, ૨૬ સતત કુતૂહલ જનકતા, ૨૭ અદ્વૈતતા, ૨૮ અતિવિલંબરહિતતા, ૨૯ વિશેષ વહેમ વગેરે દ્વયચતુર્ન ન હોવું, ૩૦ હકીકતોની નવીનતા, ૩૧ ખાસ પ્રકારની વિશેષતા, ૩૨ વર્ણ ૫૬ અને વાક્યોની ઘટના, ૩૩ સાદસ્યુક્તતા, ૩૪ અખેદ અને ૩૫ વિવક્ષિત અર્થની સિદ્ધિ.

આકાશગત છત્ર વગેરે

૫૫ સમવાયાનના મૂળમાં ‘આકાશગત’ અર્થનો સૂચક ‘આગાસગ’ શબ્દ આપેલો છે. તેનો અર્થ કરતા ટીકાકાર લખે છે કે—“તથા ‘આગાસગ’તિ આકાશગતં ઓમવર્તિ આકાશકં વા પ્રકાશકમ્ इत्यर्थ x x x एवम् आकाशं छत्र छत्रत्रयम् x x x आकाशकं प्रकाशकं श्वेतवरचामरे x आगामप्रतिहामय ति आकाशमिव यद् अत्यन्तम् अच्छम् स्फटिकम् तन्मय विहासवम् x ‘आगामगमो’ति आकाशगतोऽ-त्यर्थं तुल्य इत्यर्थः” — (પૃ. ૬૧). ટીકાકારના કહેવા પ્રમાણે ‘આગાસગ’ શબ્દના ત્રણ અર્થો થયા. એક તો પ્રકાશક-પ્રકાશ આપતું-અમકતું, બીજો ધણું હૈયું અને ત્રીજો વ્યોમમાં રહેતું-અદ્ધર રહેતું, આ ત્રણ અર્થોમાંથી અહીં જે અર્થ સંગત થઈ શકે તેમ હોય અને સ્વાભાવિક જેવો લાગતો હોય તે લેવો વધારે વ્યાજબી છે. એકથી ‘અદ્ધર’ અર્થ જ લેવાનો હોત તો ટીકાકાર એ એક જ અર્થનું સમર્થન ન કરતા ત્રણ અર્થો સામારે બતાવત ? વળી, મૂળમાં ‘છત્ર’ એવું એકવચન છે છતાં ટીકાકાર તેનો અર્થ ‘ત્રણ છત્ર’ કરે છે. ‘ત્રણ છત્ર’ જ અર્થ હોત તો ‘આમરાઓ’ (આમરો)ની પેઠે મૂળકાર જ ‘છત્ર’ ને બદલે ‘છત્રાઈ’ લખી વકેત, પણ મૂળમાં ‘છત્ર’ એ એકવચન છે માટે ટીકાકારનો અર્થ સ્વીકારતા જરૂર વિચાર કરવો પડે.

આગળ ખેંચાતો

૫૬ ‘ધર્મધ્યજ’ને દેવો ખેંચે છે એનો ઉત્ત્તેજ ઉવવાધ્ય

લોકમાનસ આજે પણ છે, તો પહેલાં પણ એવું જ હોય એમાં શી નવાઇ ?

ઉત્ત્રા

૫૯ ઉત્ત્ર ભોગ રાજન્ય ક્ષત્રિય બટ યોધ મલ્લકિ સિન્ધવિ વગેરે, તે સમયના પ્રસિદ્ધ પ્રસિદ્ધ રાજવંશોનાં ખાસ વિશેષ નામો છે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે, અર્થાત્ બટો એટલે મુબટો, યોધો એટલે યુદ્ધ કરનારાઓ, એવો તે નામોનો અર્થ ખરાબર નથી.

કેટલાક

૬૦ સખા સમિતિઓમાં જનારાના માનસનું આબેહૂબ ચિત્રણ આ કંડિકામાં છે.

બલિકર્મ

૬૧ કોઇ ગૃહસ્થ જ્ઞાની પાસે ધર્મ સાંભળવા જાય કે રાજદરબારમાં જાય ત્યારે ‘બલિકર્મ’ કરીને જાય-એવા અનેક ઉદ્દેશો જૈન આગમોમાં વિદ્યમાન છે. પણ એ ‘બલિકર્મ’ શું છે ? તે સંબંધી સ્પષ્ટ માહિતી મળતી નથી. ‘પોતપોતાના ગૃહદેવો પાસે બલિ ચડાવવી-નિવેદન ધરવું-બેટ ધરવી’ એવો બલિકર્મનો અર્થ ટીકાકારે આપેલો છે. (“કૃતં ચલિકર્મ સ્વગૃહદેવતાનાં ચૈઃ તે તથા”-ઉવવાધય પૃ. ૫૬) આમાં ‘ગૃહદેવતા’ કોણ અને તેનું શું સ્વરૂપ-એ પ્રશ્ન જોશે રહે છે.

કણુ કે

૬૨ ભગવાનની ધર્મસંશોધક દેશના જે અહીં જણાવેલી છે તેનું મૂળ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનાં નીચેનાં પદોમાં છે:

(૧) જે પાવકન્નેહિ ધર્મ મણુસ્સા સમાચર્યંતિ ઇમતિ મહાય ।

પહાય તે પાસ પચઢિય નરે ચેરાણુવદ્ધા નરયં ઉવેંતિ ॥૨॥

(૨) ચિત્તેણ તાણં ન લમે પમતે હમમ્મિ લોણં બહુવા પરત્થ ॥૫॥

(૩) સ્વિપ્પ ન સકેદ્દ વિવેગમેઝ તમ્હા સમુદ્દાય પદ્દાય કામે ॥૧૦॥

(૪) મુહું મુહુ મોહગુણે જયત્ત ઇણેગરૂવા સમણ ચરતં ।
 પાલા ફુસતિ અસમજસ ચ ણ તેસુ મિલ્લ મળસા પરસે ॥૧૧॥
 -અધ્યયન ૪

(૫) સુવણ્ણદપ્પસ્સ ય પઠ્ઠયા ભવે સિયા હુ કેલાસસમા અસલ્લાયા ।
 નરસ્સ હુદસ્સ ન તેહિં વિંચિ દ્ધલ્લા હુ આગાસસમા અણતયા ॥૧૨॥
 -અધ્યયન ૧

સમવસરણુ

૬૩ ‘સમ્’ અને ‘અવ’ ઉપસર્ગપૂર્વક ‘સ-સરકવું-જવુ’ ધાતુમાંથી ‘સમવસરણુ’ શબ્દ નીપજેલો છે. ભગવાનના કે તેમના શિષ્યોના આગમનને સૂચવવા સૂત્રોમાં અનેક ઠેકાણે ‘સમોસરણ’ ક્રિયાપદ વપરાયેલું છે. આજની બાપામાં ‘પધારવુ’ ક્રિયાપદ જે બાવને સૂચવે છે તે બાવ એ ‘સમોસરણ’ ક્રિયાપદનો જણાય છે. આ ઉપરથી ‘સમવસરણુ’ નો પ્રથમ અર્થ ‘પધારવું’ થાય. બીજો અર્થ ‘જુદા જુદા મતવાળાઓનો મેળો’ થાય. ‘વાદિઓનું સમોસરણુ’ એ વાક્યમાં તે બીજો અર્થ વપરાયેલો છે: (“વત્તારિ વાદસમોસરણા”-“વાદિન તોવિંકાઃ સમવસરન્તિ અવતરન્તિ એણુ”-“ઇતિ સમવસરણાનિ-વિવિધમત્તમીલકાઃ”-(રથાનાગ પૃ. ૨૬૭-૨૬૮)

‘સમવસરણુ’ નો ત્રીજો અર્થ રહેદાણુ-રહેવાનું સ્થાન-થાય છે. (‘સમોસરણાદિ-સમવસરણાનિ વસતથઃ x વચ મગવાન્ અવસ્થિતઃ’-ઇતિ જાનીત-ભગવાન્ કથા-કથા મહાનમા-બ્રહ્મણી છે તે જાણે-ઉવવાધય પૃ. ૬૧) અને ચોથો અર્થ ત્રિમુકું-સમવસરણુની રચના-થાય છે. ઉક્ત ત્રણે અર્થો તદ્દન સાદા સ્વાભાવિક છે ત્યારે આ ચોથો અર્થ વિશેષ અલંકારવાળો છે. અહીં તો ત્રીજો ‘રહેદાણુ’ અર્થ બધા એસે એમ છે.

સૌધર્મ

૬૪ સૌધર્મ સ્વર્ગ અને સુધર્મા સભાના નામનો નિર્દેશ બૌદ્ધ-
ત્રયમા પશ્ય આવે છે. જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ ભાગ
૨, પૃ. ૧૨૯-૧૩૦ ટિપ્પણ.

હૃદયવાળો

૬૫ ચિત્તમા ખરેખરો હૃદયનો ઉદ્દેશ યતા શરીર ઉપર તે ઉદ્દે-
શની જે અસર થાય છે તે, આ કડિકામા પ્રત્યક્ષવત્ વર્ણવેલી છે.

અનર અમર

૬૬ આ રથજો સૂર્યાભદેવના મુખમા ચક્રસ્તવનો આખોય
પાઠ મૂકવામા આવ્યો છે પણ તે સુપ્રસિદ્ધ હોવાને લીધે અહીં
આપેલો નથી.

ચિત્તનરુપ

૬૭ એક જ ભાવને બતાવવા પર્યાયરૂપ અનેક શબ્દો મૂકવાની
પદ્ધતિ સૂત્રોમા પ્રચલિત છે, પ્રાચીન વૈદિક વા બૌદ્ધ ત્રયોમાય તેવી
વાક્યપદ્ધતિ ચોખ્ખાએલી છે. વિવક્ષિત ભાવ ઉપર વિશેષ ભાર બતાવવા
એક જ વાક્ય માટે પણ અનેક શબ્દો મુકાતા હશે, પરંતુ ભાષામા
એવું ઠીક ન જણાયાથી આ અનુવાદમા એ પદ્ધતિ સ્વીકારી નથી.
ક્ષમકર

૬૮ ટીકાકાર 'ક્ષમ'નો અર્થ 'સંગતિ' બતાવે છે. (ક્ષમાય-
સંગતતાય-રાયપસેણુષ્ઠય પૃ. ૧૦૨)

કહી સંભળાવો

૬૯ ભગવાન કેવળજ્ઞાની છે એ હકીકત તો સૂર્યાભદેવ જાણતો
જ હશે અર્થાત્ સૂર્યાભદેવ જોમને મોકલે છે એવા આલિયોગિક
દેવોના નામ જોતો ભગવાનના ધ્યાન બહાર નથી, છતાં અવધિજ્ઞાન

ધરાવતો સૂર્યાજ વિશુધ પોતાના આલિયોગિકોને એવી ભલામણ કરે છે કે તમે ભગવાનને તમારાં નામ ગોત્રો કહી સંભળાવો, તો તે વંદનવિધિનો એક તત્કાલિન પ્રકાર હશે.

પુષ્પો

૭૦ ભકતોનું અતિથય ભક્તિથી આવેગવાળું હૃદય એકવાર તો કંઈ કંઈ કલ્પનાઓ કરી બેસે છે અને પછી સ્વસ્થ થતાં તે કરેલી કલ્પનાઓમાં પોતાનીજ શુદ્ધિ જ્યારે વિસંવાદ બોલો કરે છે ત્યારે તેનું નિરાકરણ કરવા વળી બીજી કેવી વિચિત્ર કલ્પનાઓ કરવી પડે છે, તેનો આ એક સારરૂપ નમૂનો નીચે પ્રવચનસારોદ્ધાર પૃ. ૧૦૭ માંથી અહીં જોવારેલો છે:

“ ભગવાનની સમવસરણુભૂમિમાં દેવો પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરે છે એ તો ખરું, પણ ત્યારે એ પુષ્પવાળી ભૂમિમાં જીવદયાપ્રધાન જીવન ગાળનારા સાધુઓ બેસે શી રીતે ? પુષ્પો ઉપર સાધુઓ બેસે તો તે બિચારાં મૂઝાં પુષ્પો કચરાય-દુઃખ પામે અને કાષ્ઠ પણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવાના વ્રતવાળા સાધુઓ એ ગરીબ પુષ્પોને દૂભવે ખરા ? આના જવાબમાં કેટલાક કહે છે કે સમવસરણુભૂમિમાં વરસેલાં પુષ્પો સજીવ જ હોય છે એમ નથી, નિર્જીવ પણ હોય છે એટલે તેમના ઉપર બેસવાથી તેમને દુઃખ થવાનો સંભવ નથી. કેટલાકોએ આપેલો આ ઉત્તર ખરો છે એમ પ્રવચનસારોદ્ધારના દીકાકાર નથી માનતા. તેઓ તો કહે છે કે ત્યાં વરસેલા બધાંય પુષ્પો નિર્જીવ નથી હોતા, સજીવ પણ હોય છે, ત્યારે હવે ત્યાં સાધુઓને બેસવાનું કેમ થાય ? આ માટે વળી કોઈ બીજા બીજેજ જવાબ શોધી કાઢે છે કે જ્યાં જ્યાં સાધુઓ બેસવાના હોય છે ત્યાં સજીવ પુષ્પોની વૃષ્ટિ નથી થતી પણ નિર્જીવની થાય છે. પ્રસ્તુત દીકાકારની નજરમાં તેમનો આ ઉત્તર પણ ખરાબર નથી. દીકાકાર કહે છે કે સમવસરણુભૂમિમાં બેસવા આવતા સાધુઓ કાષ્ઠ

લાકડાની પેઠે દાહ્યા ચાહ્યા વિના બેસી જ રહે છે એમ નથી, તેઓ તો ત્યાં જીવ્યાવ પશુ કરે છે, એટલે રસ્તામાં આવતા સજીવ પુખ્તો કચરાવાના અને દુઃખી થવાના તેનું શું? આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લઈ પ્રવચનસારોદ્ધારના દીકાકાર એક તદ્દન વિવક્ષણ જવાબ ધરી કાઢે છે અને તે આ છે: સમવસરજીવુષ્ણિમાં વરસેલાં પુખ્તો સજીવ હોય છે, એ વાત ખરી કિંતુ પરમકારણિક તીર્થંકર ભગવાનનો એવો પ્રભાવ છે કે જેને લીધે તે પુખ્તો કચરાતાં છતાં ય લેશ માત્ર ત્રાસ અનુભવતા નથી, ઉલટું જાણે તે પુખ્તો અમૃતરસથી સિંચાતાં હોય એવો આનંદ અનુભવે છે. અંતમાં દીકાકાર કહે છે કે અમારો આ ઉત્તર બધામ ગીતાર્થ પુરુષોને સંમત છે.” આ વિશે અનુવાદકને: વિશેષ કહેવાનો અધિકાર નથી, પણ યશમાં કામ આવતો! પશુ યશ-મંત્રના પ્રભાવને લીધે લેશ પણ દુઃખી થતો નથી, એવી વૈદિક પરં-પરાની દલીલ અહીં યાદ આવે છે: બધા સંગ્રહ્યોમાં આવી આવી અમર્યાદ અદ્ભુત કલ્પનાઓથી ભક્તિમાર્ગ કટભો બધો વિકૃત થયો છે એ કોની જાણમાં નથી?

વૈકિંચ સમુદ્ધાત

૭૧ આ ક્રિયાનું વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાતું નથી. જૈન સૂત્રોમાં આ વિશે માહિતી તો ઘણી મળે છે પણ આ ક્રિયા અનુભવ બદારની યથ-જવાબી એ માહિતી શબ્દરૂપથી ઉપરાંત ખીજું કશું જતાવી નથી. યોગીઓ શરીરમાં ધારે એવો ફેરફાર કરી, સંભળાર્થ! પણ તેમને જ્યાં જ્યાં જતું હોય, તે યોગ્ય જાનાવવામાં આ ક્રિયાનો ઉપયોગ, આગ પાતળલ યોગશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ ક્રિયા ને ૧ ક્રિયા, અને તે ૫ કહે છે

તે ક્રિયા માનવોમા પણ સંભવી શકે છે પણ તેને કેમ મેળવવી સિદ્ધ કરવી એ બાબત વિશેષ જણાવેલું નથી. ગરમ પ્રદેશનો માનવ ઠંડા પ્રદેશમા જાય ત્યારે તે પોતાના શરીર ઉપર ગરમ કપડા પહેરે છે, ઓઢે છે, તેમ દેવસૃષ્ટિમા રહેનારા લોકો જ્યારે માનવસૃષ્ટિમા આવે છે ત્યારે તેમને પોતાના શરીરની રચના બદલવી પડતી હશે એમ આગમવચન ઉપરથી લાગે છે. આ વિશે વિરોધ તક જીવ શકતો નથી, તેમજ તેમ કરવાના અર્થાત્ શરીરપરિવર્તનના કારણ સંબધે પણ કશું કહી શકાતું નથી.

તે દેવોએ સંવર્તક વાસુની

૭૨ મૂળમા આ રચણે વાળીઝૂડીને સાફ કરવા બાબત નીચેનું ઉદાહરણ મૂકેલું છે.

જેમ એક કોઈ ઝાડુવાળાનો છોકરો હોય-તે જીવાન બળવાન નિરોગી સ્થિર બાધાનો સાફસૂદની કળામા સિદ્ધહસ્ત લાખા અને સીધા હાથવાળો હોય, કૂદવું ટપી જવું વગેરે ક્રિયામા કુશળ હોય, અને વળી મેઘાવી દક્ષ તથા વાગ્મી હોય, એવો તે છોકરો પોતાના હાથમા એક મોટી દડસપુચ્છની, શલાકાહસ્તકા કે વેણુશલાકામયી અર્થાત્ એક મોટી સાવરણી લઈ કોઈ રાત્રના આગણાને કે અંતઃપુરને ધીરે ધીરે સાફ કરે વા દેવળને સભાને પરળને આરામને કે ઉદ્યાનને વાળવા મડે તેમ એ આભિયોગિક દેવોએ તે સંવર્તક વાસુ-દ્વારા એ ભૂમિભાગને વાળી ઝૂડીને સાફ કર્યો. (મોટા ઘાડવાળી સાવરણી તે દડસપુચ્છની. જેના હાથમા સળીઓ જડેલી છે તે શલાકાહસ્તકા અને વાસડાની સળીઓથી બનેલી સાવરણી તે વેણુ-શલાકામયી - આ બધા જુદી જુદી સાવરણીના નામો છે).

સ્વચ્છ કર્યું

૭૩ ૩૨ મી કંડિકા જુઓ.

વાદળની રચના

૭૪ આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે પાણી વરસાવવા માટે કૃત્રિમ વાદળાની રચના પ્રાચીન સમયમા થતી હશે. આ યુગના વૈજ્ઞાનિકો પણ એવી કોઈ ચોક્કસ ફળદ્રુપ શોધ પાછળ મંજૂર છે ખરા.

ગાજી ઉઠ્યા

૭૫ વધારેમા વધારે દૂર બાર યોજનથી આવનારો શબ્દ આપોઆપ શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઈ શકે છે પણ તેથી વધારે દૂરથી આવતો શબ્દ કોઈ ખીમ સાધન વિના એની મેળે-આપોઆપ-શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઈ શકતો નથી. એવો શ્રોત્ર દ્રિયના વિષયને લગતો સાધારણ નિયમ જૈનશાસ્ત્રમા છે. અહીં સૂર્યાભિદેવનુ વિમાન લાખ યોજનનું બતાવેલું છે, તેમાની સુધોવા ઘંટા યોજનના ઘેરાવાવાળી છે, તે ઘંટા વગાડ્યા પછી તેના શબ્દનો રણુકો લાખ યોજનના એ આખાય વિમાનમા પહોચી ગયાનું જણાવેલું છે; પણ એવું બને શી રીતે ? ઉપર્યુક્ત સાધારણ નિયમ પ્રમાણે તો બાર યોજન કરતા વધારે છેટેથી આવતો શબ્દ કોઈ પણ ખીમ સાધનના ઉપયોગ વિના એની મેળે શ્રોત્રગ્રાહ્ય થઈ શકતો નથી, તો પછી એ ઘંટાનો રણુકો લાખ યોજન પ્રમાણવાળા વિમાનમા બધે શી રીતે પહોચી શક્યો હશે ? ટીકાકાર પોતે આવી શંકા ઉદાવે છે અને તેનું સમાધાન આપતા તે પોતે જ કહે છે કે એ તો બધું દેવના પ્રભાવથી બની શકે છે, માટે એ વિશે કોઈ તર્ક કે શંકાને અવકાશ નથી.

સમજીને

૭૬ જુઓ ટિપ્પણ ૬૦ મુ. પૃથ્વીપરના લોકો અને પૃથ્વીથી વિશેષ જાગે રહેતા દેવો એ બન્નેના માનસમા ઝાઝો ફેર જણાતો નથી.

લાગી પડ્યા

૭૭ દેવો એક દૂંડ મારે ત્યાં એક તો શું પણ એક સામટા હગારો વિમાનો ખડા થઈ જાય એવો દેવોની દિવ્યશક્તિનો અજબ-

ગજ્જ પ્રભાવ વર્ણવેલો છે અને ખીજી તરફ વળી માનવીના ક્રમ પ્રમાણે તે દેવોદારા વિમાનના ઘડતરની પ્રવૃત્તિ વર્ણવેલી છે. તો આ બધું વર્ણન, વર્ણનની ખાતર કવિસમયની દૃષ્ટિને લક્ષ્યમાં લઈને કરેલું છે કે તેમાંથી ખીજી કંઈ સમજવાનું છે તે સમજી શકાતું નથી.

દ્વંતરાગ-ઉચ્ચંતક

૭૮ આનો અર્થ સમજાતો નથી, પણ ગણી જેવા રંગનો તે કોઈ પદાર્થ હોવો જોઈએ એમ એના પ્રસંગ ઉપરથી જણાય છે.

સુગંધી

૭૯ હીરા પન્ના મોતી કે મણિ વગેરે ઝવેરાતના ઊંચામાં ઊંચા પદાર્થો સૌ કોઈને પ્રત્યક્ષ છે, તેમાં પ્રકાશ તેજ ચળકાટ કે અમુક ખાસ પ્રકારનો રંગ વગેરે તો દેખાય છે, પરંતુ તેમાંના કોઈમાં કોઈ પ્રકારનો ઉત્કટ ગંધ હોવાનું જાણ્યું નથી. ત્યારે દેવસૃષ્ટિના એ મણિઓ વધુમાં વધુ સુગંધી હોય છે એ એક નવું જાણવા જેવું ખરું. પૃથ્વી ગંધવતી છે એ ખરી વાત, પણ મણિઓનો જેવો ગંધ અહીં વર્ણવેલો છે તેવા ઉત્કટતમ ગંધ, માનવીસૃષ્ટિના કોઈ પણ સ્થળમાં નીપજેલા કે નીપજતા મણિઓમાં જણાતો નથી, એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

કોમળ કોમળતર

૮૦ મણિઓ જેવો પાષાણુમય પદાર્થ સુંવાળામાં સુંવાળો-અતિશય લીસો હોઈ શકે ખરો, પણ તે, રૂ માખણ કે શિરીષ જેવો નરમ હોવાનું કહેવામાં એ દિવ્ય મણિઓની અતિશય સુંવાળપ બતાવવા મૂળકારે ઉપરની કંડિકામાં એ વર્ણન આપેલું હશે.

ઘડા જેવડું

૮૧ મોતીને ઘડા જેવડું કહેવામાં મોતીની વધારેમાં વધારે મોટાઈ બતાવવા પૂરતું આ વર્ણન હોઈ શકે.

અંતરંગ સભા

૮૨ સૂર્યભદ્રેવ પોતે ત્રણ સભાઓ રાખતો હતો: અંતરંગ સભા મધ્યમસભા અને બાહ્યમભા. કોઈ રાજકર્તા, પોતાના વહીવટની સુવ્યવસ્થા માટે સભાઓની જે જાતની યોજના કરે છે તે જાતની આ દેવસભાની યોજના છે. તીર્થંકરોની પાસે આવવા સિવાય તે દેવોનો ખીજો શું વહીવટ છે ? અને એ સભાઓ શામાટે રથપાએલી છે ? તે વિશે કશી માહિતી મળતી નથી. અથવા સ્વર્ગમાં રત્ન વગેરેની ચોરી, અનાચાર, દેવીઓના અપહરણો વગેરે ગુન્હાઓ બને છે એવું કેટલાક ખીજાં વર્ણનો ઉપરથી સમજાય છે, તો તે સબધી ન્યાય કરી સજા વગેરે આપવા એ સભાઓ યોજાએલી હોય તો ના ન કહેવાય, પરંતુ એ સભાના કોઈ સભ્યે અમુક દેવનો અમુક દડ કે અમુક સજા કરી એવું ક્યાંય વાગેલું નથી.

વિમાનની પ્રદક્ષિણા

૮૩ વિમાન ઉપર ચડતા પહેલા દેવ, તેની ફરતી પ્રદક્ષિણા કરે છે તે શું વિમાનની પૂજ્યતા બતાવવા માટે કે પોતાના નિવાસનું બહુમાન સૂચવવા માટે ? જે લોકો નવા ધરમાં પ્રવેશ કરવાના હોય છે તેઓ તેમાં પેસતા પહેલા વારતુચાત્રના નિયમ પ્રમાણે તે ધરનું પૂજન કરે છે—શાંતિકર્મ કરે છે અને ત્યારપછી તેઓ તેમાં રહેવા આવે છે, તેમ શું આ દેવ પણ નવા બનાવેલા વિમાનમાં બેસતા પહેલા વારતુચાત્રના નિયમને તો નહિ અનુસરતો હોય ? લોકો નવા ધરનું પૂજન ન કરે તો તેમને નવા ધરનો અધિષ્ઠાતા દેવ હેરાન કરે એવી લોકમાન્યતા છે, પણ દેવ નવા વિમાનની પ્રદક્ષિણા ન કરે તો વળી તેને ખીજો ક્યો દેવ હેરાન કરે એમ છે ? અથવા આ વિમાન-દ્વારા તે દેવ, તીર્થંકર ભગવંતના દર્શને જાય છે એટલે કદાચ તેણે તેની પ્રદક્ષિણા કરી હોય, અથવા કોઈ પોતાના વિરોધી દેવે વિમાનને કશું નુકસાન નથી કર્યું, એ જાણવા પ્રદક્ષિણા કરવાની પદ્ધતિ

હોય. પણ એ જ્ઞાન તો સૂર્યાભદેવ પોતાના અવધિજ્ઞાનથી જ મેળવી શકે છે ને ?

નેજા

૮૪ મૂળમા આ માટે ‘સર્વહિં સર્વહિં જેજાણ્હિં’ એવો પાઠ છે. ટીકાકાર આ પાઠ માટે કશું લખતા નથી. સંપાદકે આ પાઠ [] આવા નિશાનમા મૂકેલો છે તેથી એ પાઠ પાઠાત્તરૂપ છે અને જે વાચનાતી ટીકાકારે ટીકા કરી છે તે વાચનાનો નથી એમ જણાય છે. શબ્દની સમાનતા જોઈને અમે અહીં તેનો ‘નેજા’ અર્થ બતાવ્યો છે પણ તેનો સાચો અર્થ તો હોય તે ખરો.

નિર્યાણુમાર્ગ

૮૫ આપણે જેમ કયાય પ્રવાસે જઈએ છીએ ત્યારે ભૂગોળ-વિદ્યાને આધારે ચોક્કસ કરેલા અમુક એક માર્ગ ઉપર પ્રવાસ કરીને ઇષ્ટ સ્થાને પહોંચીએ છીએ, તેમ દેવો પણ તે જ રીતે પ્રવાસ કરતા જણાય છે. સૂર્યાભદેવ પોતાના નિવાસરૂપ સીધમર્કકંપથી જ ખૂદી-પમા આવવા માટે એ કંપથી ઉત્તર દિશાએ આવેલા નિર્યાણુમાર્ગનો આશ્રય લે છે. મૂળ સૂત્રની એ હકીકત જે એમ બતાવી આપે છે કે સ્વર્ગલોક અને માનવલોક વચ્ચે જવઆવ કરવાનો નિયત માર્ગ હોવો જોઈએ. મહાભારતમા તો અર્જુનને પ્રવાસ કરતો કરતો નિયત માર્ગે ઇંદ્રને ત્યાં પહોંચેલો વર્ણવેલો છે. આ વિશે વિશેષ શાંધખોળ થાય તો જરૂર અપૂર્વ હકીકત મળી શકે. આ માટે વધુ જણાવવા સાર ‘માનવેર આદિભૂમિ’ અને મહાભારતમા વર્ણવેલો અર્જુનનો પ્રવાસ વગેરે પુસ્તકો ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જવા જોઈએ.

વેગવાળી

૮૬ દેવની ગતિનો વેગ લાખ યોજનનો છે. રેલ્વે મોટર કે વિમાનનો વેગ કલાકે અમુક માઇલનો હોય છે તેમ દેવની ગતિની

ઝડપ બતાવવા લાખ યોજનની સખ્યા બતાવેલી છે. એ ઝડપનો સમય બતાવતા મૂળકાર 'વિગ્ગહ' શબ્દનો ઉપયોગ કરે છે. "જોગ્ગ-સમસાહસ્વિત્તેહિં વિગ્ગહેહિં ઓવયમાણે વીતીવયમાણે તાદ્ ઝઙ્ઘિટ્ઠાપ" એ મૂળપાઠનું પિવરણ કરતા ટીકાકાર જણાવે છે કે "દિવ્યયા દેવગત્યા યોજનશતસદ્વસકે-યોજનજ્ઞપ્રમાણૈર્વિપ્રદૈઃ ક્રમૈઃ ભવપતન્ ભવસ્તાદ્ ભવ-તન્" ઇત્યાદિ (- પૃ ૪૩) અર્થાત્ "એ સૂર્યાભદેવ પોતાની દિવ્ય દેવગતિના પ્રયોગદ્વારા લાખ યોજન પ્રમાણુ વિગ્રહો વડે નીચે જતરતો ચાલ્યો આવે છે." ટીકાકારે વિગ્રહનો અર્થ 'ક્રમ' બતાવ્યો છે. 'ક્રમ'નો અર્થ 'પગલું' અથવા 'અનન્તરતા-અવ્યવધાન' થાય છે: "પરપરા-પાદક્ષેપ-આનન્તર્ય-પદસધિપુ અપિ મદ્ધુઃ" અહીં અવ્યવધાન અર્થ વિશેષ સંગત છે. દેવ પોતે વિમાનમાં બેઠેલો છે માટે પગથી તો ચાલતો જ નથી, એટલે એક લાખ યોજનની ગતિ ન્યારે એણે શરુ કરી ત્યારથી અવ્યવધાનપણે એ જ ઝડપે ચાલી રહ્યો છે. ન્યાયી પોતે નીકળ્યો છે ત્યાંથી જ તેનો એ વેગ છે. અર્થાત્ આપણી ભાષામાં ક્ષણ કે પળ વા વિપળ જે શબ્દ કહીએ તે શબ્દ, લાખ યોજનની ગતિના કાળ માટે બધે જેસે એમ છે. જે વિપળે એ, લાખ યોજન ચાલ્યો ત્યારપછીના વૃન્તના વિપળે પણ તે એટલું જ ચાલ્યો અને એમ નિરંતર ચાલતો ચાલતો તે જતરતો આવે છે અર્થાત્ એ દેવની ગતિની ઝડપ એક વિપળે એક લાખ યોજનની કહેવાય એમ આપણે આપણા શબ્દમાં કહી શકીએ. શાસ્ત્રીય ભાષામાં 'વિગ્ગહ' શબ્દનો 'વાક વળવું' પણ અર્થ પ્રસિદ્ધ છે. ન્યારે જીવ જન્માતર માટે પ્રયાણુ કરે છે ત્યારે તેને ઘણીવાર વાક વળવો પડે છે સીધો ચાલતા ચાલતા ન્યારે તે વાક વળે છે-વાક લે છે ત્યારે વાક વળતા એક સમય જેટલો વખત જીવને લાગે છે એટલે 'વિગ્રહ'નો અર્થ એક સમય પણ કહી શકાય. આ ઉપરથી એમ પણ કહી શકાય કે સૂર્યાભદેવની ગતિની ઝડપ એક સમયે લાખ યોજનની હતી. પળ કે વિપળ કરતા 'સમય' ઘણો સૂક્ષ્મ છે એમ

જૈનશાસ્ત્રકારો કહે છે એ ધ્યાનમાં રહે. 'સમય' શબ્દ જૈનશાસ્ત્રનો પારિભાષિક શબ્દ છે.

નંદીશ્વર દ્વીપ-રતિકર પર્વત

૮૭ માર્ગમાં આવતા આ રતિકર પર્વત અને નંદીશ્વરદ્વીપનો ઉલ્લેખ પણ સ્વર્ગલોક અને માનવલોકની વચ્ચે જાવઆવ કરવાના માર્ગની સાબીતી આપે છે. ૮૫ મુ ટિપ્પણુ જુઓ. નદિ, મહાદેવના પ્રતીહારનું સુપ્રસિદ્ધ નામ છે તેનો (નદિના) ઇશ્વર તે નદીશ્વર અર્થાત્ મહાદેવ-શંકર, તેનો દ્વીપ-નિવાસસ્થાન તે નદીશ્વરદ્વીપ એટલે હિમાલય એવો જોતો નંદીશ્વરદ્વીપનો અર્થ નહિ હોય ?

જીત

૮૮ આ માટે મૂળમાં 'જીત' શબ્દ છે. દીકાકાર તેનું સરકૃત રૂપાતર 'જીત' આપે છે. જૈન પરિભાષામાં 'જીત'નો અર્થ રિવાજ-પરાપૂર્વથી ચાલી આવેલી શિષ્ટસંમત રીત-ચાલ છે. એ શબ્દની મૂળ વ્યુત્પત્તિ જરૂર શોધવી જોઈએ; એ શોધાય તોજ એનો એ અર્થ અને તેની વ્યુત્પત્તિ વચ્ચેનો ખરો સંબંધ જાણી શકાય.

પૂછ્યું

૮૯ દીકાકાર કહે છે કે ભગવાનની ધર્મદેશના સાબળ્યા પછી સૂર્યાભદેવને સંસાર ઉપરથી વિરાગ થયો અને તેથી જ તે તેમને પોતાની હકીકત પૂછવા લાગ્યો (“ સમ્યગ્તિ સૂર્યામો દેવઃ ધર્મદેશના-થ્રવણતો જાતપ્રમૂહતરસધારવિરાગઃ સ્વવિષય મમ્યત્વાદિક પિપૃચ્છિપુર્યદ્ કરોતિ તદ્ બાહ ” —રાયપસેણુધય દીકા ૫૦ ૪૭)

દેખાડું

૯૦ જોતમ ગણુધર ભગવાનના પ્રમુખ ગણુધર, દ્વાદશાગીના ઉત્પાદક, ચૌદપૂર્વી, સર્વોક્ષરસંનિપાતી, શ્રુતકેવલી અને વળી ઉત્તરપસ્વી-ધોરતપસ્વી-તેમની આ જાતની શાસ્ત્રીય પ્રતિષ્ઠા માત્ર વર્ણુક ન હોય અને સૂર્યાભદેવની સામે પણ તેઓ એ જ પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા

હોય, એટલે તેમને જોતા સૂર્યાભદ્રેવને, તેમને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ થાય એ બગબર સગત લાગતુ નથી, માત્ર મણુધરના ગણના ઇતર જિતરતી કોટિના સાધુઓને નાટક દેખાડવાનો સંકલ્પ હોય તો તે કાઠવ વાસ્તવિક લેખી શકાય.

આદર ન આપ્યો

૯૧ ભગવાનની સ્થિતપ્રજ્ઞ દશા જોતા તેઓ સૂર્યાભદ્રેવના સંકલ્પને આદર ન આપે તે જ સ્વાભાવિક છે પણ આ તરફ સૂર્યાભદ્રેવની મનોભૂમિકા જોતા તે, તેમની પાસે નાટક કરી દેખાડવા સિવાય બીજુ કરી પણ શુ શકે ? ભક્તોની બે દોટિ છે. એક તો મનસા વચસા કાયેન પોતાના ભજનીયને અનુસરનારા વા અનુસરવા માટે અતુન પ્રયત્નરહીત રહેનારા અને બીજા તેમના માન પ્રશંસકો. પ્રથમ દોટિના ભક્તો આવા બાલ ઉપચારમાં પડતા નથી, એઓ તો ભજનીયના શુદ્ધ અનુસરણને જ પોતાની ભક્તિ સમજે છે; ત્યારે જોઓ ભજનીયને અનુસરવા જોટલા પ્રબળ પુરુષાર્થશાળી નથી હોતા તેઓ તેમના પ્રશંસકો રહીને તોપ માને છે અને આવા પ્રશંસકો જ બાલ ઉપચાર સિવાય બીજી ભક્તિ સુધી પહોંચી શકતા નથી. એ પ્રશંસકો, પોતાના ભજનીયનો બાલ ઉપચાર સામે સખ્ત અણુગમો બાળવા છતાંય તેમની પોતાની જાતની પ્રસન્નતા માટે તેઓ બાલ ઉપચાર સિવાય બીજુ કશુ કરી શકે તેવા નથી હોતા. આ પરિસ્થિતિમાંથી ઔપચારિક ભક્તિનો આવિર્ભાવ થયો લાગે છે. આમાંથી વિવેકનુ તત્ત્વ નીકળી જાય તો તે ઔપચારિક ભક્તિ રાષ્ટ્રીય, સામાજિક અને વૈયક્તિક હાનિને નીપજાવે છે. વળી બીજુ — “યદ્ યદાચરતિ શિષ્ટ. તત્ તદેવેતરો જન.” એ ઉક્તિનુ તત્ત્વ પણ ભગવાનના અણુગમામાં રહેલુ છે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. દીકાકાર, સૂર્યાભદ્રેવના એ નાટ્યવિધને સ્વાધ્યાય વર્ગે કર્તવ્યનો વિધાતક બતાવે છે (ગૌતમાવીનાં ચ નાટ્યવિધે. સ્વાધ્યાયાદિવિધાતકારિતશત્ ૫૦ ૪૮).

શંખો

૯૨ વાલોના જે જે નામો અહીં આપેલાં છે તેમાંના કેટલાંક સ્પષ્ટ સમજતાં નથી. લોકગમ્ય કહીને દીકાકારે તેમની વ્યાખ્યા જતી કરી છે. જિજ્ઞાસુઓએ તે તે વાલોની માહિતી હિસ્તાદ વગાડનારાઓ પાસેથી જાણી લેવી ઘટે.

ઓગણુપચાસે જાતનાં

૯૩ મૂળમાં વાળંઓના ભેદની સંખ્યા ઓગણુપચાસ જણાવેલી છે પણ એજ મૂળ પાઠ પ્રમાણે વાળંઓની સંખ્યા ઓગણુસાઠ થાય છે. આ વિસંવાદનું સમાધાન કરવા દીકાકાર કહે છે કે એ ઓગણુપચાસ તો મૂળભેદો સમજવાના છે અને વધારાના તેના પેટા ભેદો છે. (“ એવમાદ્વાદ્ એગૂનપર્ણ [૪૬] આતોગ્જવિહાણાદ્ વિઙ્ગવદ્—મૂલભેદાપેક્ષયા આતોદભેદા એકોનપચ્ચાશત્ શેષાસ્તુ એતેષુ એવ અન્તર્ભવન્તિ યથા વંશાતોદવિધાને ચાલી-વેણુ-પરિલી-ચન્વ (ચ ?) ગા રૂતિ-૫૦ ૫૦)

અભિનયો

૯૪ ભરતનું નાટ્યશાસ્ત્ર, નાટ્ય સંગીત વગેરેને લગતી અનેકવિધ માહિતીઓથી ભર્યું પડ્યું છે. અહીં નાટ્યના જે જત્રીશ પ્રકાર કરી દેખાયા છે તેમાંના કેટલાક તો એ નાટ્યશાસ્ત્રમાં જતાવેલા છે. જેવા કે—સંક્રયિત, પ્રસારિત, દ્રુત, વિલંબિત, અંચિત વગેરે. ૮૭ મી કંડિકાથી ૧૦૬ મી કંડિકા સુધીમાં એ બધા અભિનયોનો ચિતાર આપેલો છે. ઘણાખરા અભિનયોનો ભાવ સમજાય એવો છે. એમાંના કેટલાક પશુપક્ષીને લગતા, વનરપતિને લગતા, જગતના અન્ય પદાર્થોને લગતા, પ્રાકૃતિક પ્રસંગોને લગતા અને હિપ્પાતોને લગતા છે. વળી કેટલાક લિપિને લગતા છે—જે અભિનયો ‘ક’ વગેરે અક્ષરોની આકૃતિને લગતા છે તે બધા લિપિમંથંધી અભિનયો છે. આઠ્ઠી લિપિમા + આવી આકૃતિ ‘ક’ ની છે એટલે એ આકૃતિ પ્રમાણે ગોઠવાઇને જે અભિનય કરી જતાવેલો તે ‘ક’ની આકૃતિનો અભિ-

નય ગણાય. એ જ પ્રમાણે લિપિમંજવી બીજા બધા અભિનયો વિશે સમગ્ર લેવું. ઉદ્દેશો જત્રીશમે અભિનય ભગવાન મહાવીરની જીવન ઘટનાના મુખ્ય મુખ્ય પ્રસંગોને લગતો છે. આ બધું જોતાં તે સમયની અભિનયકળાના પરમપ્રકરનો ખ્યાલ આવે છે અને તે પ્રત્યેક અભિનયની ઉપયોગિતા પણ સમજાય એવું છે. ભગવતી-સૂત્રમાં પણ સૂર્યાભદેવે કરી બતાવેલા અહીં જણાવેલા અભિનયોનો ઉદ્દેશ્ય છે તે માટે જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ-ખંડ ૨, પૃ. ૪૩ ટિપ્પણ.

ક ખ ગ ઘ ઙ

૯૫ અહીં લિપિના અભિનયોના ઉદ્દેશ્યમાં પાંચ વર્ગના પચ્ચીશ અક્ષરોના જ અભિનયોની નોંધ છે, તેમાં સ્વરના ૫૨ લ પ ર ય સ હ ળ ક્ષ કે ણ ના અભિનયોનો ઉદ્દેશ્ય નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જોવું છે. બાહ્ય લિપિમાં 'ક' વગેરેની જે મૂળ આકૃતિઓ બતાવી છે તે આકૃતિના ઘાટના અભિનયો અહીં સમજવા જોઈએ. અશોકના શિલાલેખો બાહ્યલિપિમાં લખાએલા છે. એ લિપિના અક્ષરોની આકૃતિ માટે સુપ્રસિદ્ધ લિપિશાસ્ત્રી હીરચંદ ગૌરીશંકર ઓઝાની પ્રાચીન લિપિમાળા જોઈ જવી ઘટે.

દુત

૯૬ જુઓ ભગવતીસૂત્રનો મારો અનુવાદ-ખંડ ૨, પૃ. ૪૪ ટિપ્પણ.

પાદવૃદ્ધ

૯૭ શબ્દ ઉપરથી મંગીતના આ ચાર લેદો સમજાય એવા છે પણ તેની વિશેષ માહિતી તો કોઈ મંગીતવિશારદ પાસેથી જ બાળી લેવી જોઈએ,

અભિનયો ભજવી

૯૮ મૂળકારે અભિનયના આ ચાર પ્રકાર બતાવેલા છે:

૧ દાર્શનિક અભિનય તે કોઈ પ્રકારના દૃષ્ટાંતનો અભિનય. ૨

‘પ્રત્યંત’નો અર્થ ‘મ્લેચ્છદેશ’ છે (“પ્રત્યન્તો મ્લેચ્છમણ્ડલઃ” અભિધાન ચિં કાં ૪ શ્લો ૧૮). બોટ વગેરે દેશોને મ્લેચ્છદેશ ગણેલા છે. એ દેશના લોકોનો તેમના આચારનો કે એ દેશના કોઈ પ્રસંગ વગેરેનો અભિનય તે પ્રાત્યંતિક અભિનય. ૩ સામાન્ય પ્રકારનો અભિનય તે સામાન્યોપનિષાતિક અને લોકના મધ્ય કે અંત સંબંધી અભિનય તે લોકમધ્યાવસાનિક અભિનય. અભિનયના પ્રકાર-સૂચક તે તે શબ્દનો આ તો શબ્દાર્થમાત્ર છે. પરંતુ તે વિશે વિશેષ સમજવા માટે અભિનયવસારદો અને નાટ્યશાસ્ત્રદ્વારા જાણી લેવું જોઈએ.

શંકાશીલ

૯૯ જુઓ ટિપ્પણ ૯૦ મું. દાદશાગીના નિષ્પાદક ગૌતમ ગણધર માટે આ વિશેષણો બંધબેસતા જણાતા નથી. સૂર્યાબની દેવમાયા ક્યાં ગઈ ? વા સૂર્યાબનું વિમાન ક્યાં આવેલું છે ? એ પ્રશ્નો, જેમણે આખી જૈન જૂગાળા બગોળની રચના સંકલના અને ગુંથણી કરી છે તેમને ન જાહે, પરંતુ કોઈ બીજાને સમજાવવા અને અનેકાંત સત્ય જાણવા આ પ્રશ્નો એ હઠ્ઠરથ ગણધરે ક્યાં હોય એમ માનીએ તો માની શકાય.

ક્યાં જણાવેલું છે ?

૧૦૦ જુઓ ટિપ્પણ ૯૯ મું.

રતનપ્રભા

૧૦૧ જે પૃથ્વી ઉપર આપણે બધા વસીએ છીએ તેનું નામ રતનપ્રભા જણાય છે, કેમકે અહીં જણાવેલો સમતલ જુભાગ તો તેનો સંભવે છે.

અશોકદેવ

૧૦૨ વનખંડનાં નામ—અશોકવન, સપ્તપર્ણુ—સાદક-વન, ચંપકવન અને ચૂતકવન છે અને તેમના દેવોનાં નામ પણ અશોક

દેવ, સપ્તપર્ણદેવ, ચંપકદેવ અને ચૂતકદેવ છે. સ્વર્ગમાં એ ચાર વૃક્ષોની વિશેષ પ્રતિષ્ઠા હશે? નામોની શૈલી પણ વિચિત્ર પ્રકારની છે.

ઊંડાં છે

૧૦૩ “તે જં ચેદ્યઠ્ઠસ્તા મદ્દ જોયણાંદં ઉદ્દં ઉચ્ચત્તેજં, મદ્દ જોયણાંદં ઉચ્ચેદ્દેજં-૫૦ ૮૭ (અર્થાત્ “તે ચૈત્યવૃક્ષો ઊંચાઈમાં આઠ યોજન છે અને ઊંડાઈમાં આઠ યોજન છે”) એવો મૂળપાઠ છે, ત્યારે ટીકામાં એ કરતાં તદ્દન જુદો જ અર્થ છે: (“પ્રત્યેકં ચૈત્ય-વૃક્ષા અઘૃં યોજનાનિ કર્ણમ્ ઉચ્ચૈસ્ત્વેન, અર્ધયોજનમ્ ઉદ્દેધેન-ઉચ્ચત્વેન” ૫. ૬૦) અર્થાત્ “તે દરેક ચૈત્યવૃક્ષો ઊંચાઈમાં આઠ યોજન છે, ઊંડાઈમાં અડધું યોજન છે.” આવો વિચિત્ર પ્રકારનો પાઠભેદ મૂળ અને ટીકા વચ્ચે છે.

એક યોજન પહોળા

૧૦૪ મહેન્દ્રધ્વજની પહોળાઈ અને ઊંડાઈ મૂળમાં યોજન બતાવેલી છે. ત્યારે ટીકામાં એની જ પહોળાઈ અને ઊંડાઈ અડધો કોશ બતાવેલી છે.

“જોયણં ઉચ્ચેદ્દેજં” — “ઊંડાઈ યોજન”

“જોયણં વિક્ષંભેજં” — “પહોળાઈ યોજન” — ૫૦ ૮૮.

“અર્ધકોશમ્-અર્ધગવ્યૂતમ્ ઉદ્દેધેન” — “ઊંડાઈ અર્ધકોશ-અર્ધ-ગવ્યૂત.”

“અર્ધકોશમ્ વિષ્કમ્ભતઃ” — “પહોળાઈ અર્ધકોશ” — ૫૦ ૮૧

આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે—

“યોજનં તુ ચતુષ્કોશ્યામ્” — અર્થાત્ યોજન એટલે ચાર ગાઉ. અનેકાર્ય સંગ્રહ-શ્લો. ૩૯૪.

“ગવ્યૂતં કોશઃ” — “ગવ્યૂત એટલે એક કોશ” — અભિ-ધાનચિં. કાં. ૩ શ્લો. ૫૫૧.

ટીકાકારનો અર્થ ખરો હોય તો તેમના સમયનું યોજન નાનું

માનવુ જોઈએ. આ ઉપરથી એમ પણ કળી શકાય છે કે પ્રાચીન સમયના પરિભાષવાચક કેટલાક શબ્દોના અર્થો આજ ઘણા સમયથી ગુમ થયા હાજે છે અને કદાચ એને જ લીધે જાણે પ્રાચીન સમયના માપો બાબત વિસવાદ જિભો ન થતો હોય ?

દસ યોજન ઊંડી

૧૦૫ મૂળમાં નદા પુષ્કરિણીની ઊંડાઈ દસ યોજન કહેલી છે ત્યારે ટીકાકાર તેની ઊંડાઈ બહોતેર યોજન બતાવે છે: “દસ જોયનાઈ ઉન્નેહેણ”-પૃં ૮૮. -“ઊંડાઈમાં દસ યોજન”

“દ્વાસપ્તતિયોજનાનિ ઉન્નેહેણ”-“ઊંડાઈમાં બહોતેર યોજન” પૃ ૯૧

આ તો ખરેખરો પાઠભેદ છે આવા પાઠભેદો આગમના મૂળ શુદ્ધ પાઠો બાબત સદેહ ઉપજાવે એવા ન કહેવાય. આ ઉપરથી ખીજુ એ પણ તારવી શકાય એમ છે કે ટીકાકાર સામે જે વાચના છે તે જુદી છે અને આ જાપાએણ મૂળ વળી ખીજુ કોઈ વાચના-નુગત છે.

છત્રીશ યોજન

૧૦૬ મૂળમાં છત્રીશ યોજન છે ત્યારે ટીકામાં છત્રીશ યોજન છે. “વર્તીસાણ જોયનેણ”-પૃં ૮૯. “છત્રીશ યોજનોમાં”

“વર્તીસાણ જોયનેણ”-પૃં ૯૨. “છત્રીશ યોજનોમાં”

આ પાઠભેદ તો મુદ્રણદોષને લીધો થયો જણાય છે

સુદૃઢક

૧૦૭ આ વર્ણન સુદૃઢક મહેદ્રધ્વજને લગતું છે પણ પૂર્વવર્ણિત મહેદ્રધ્વજ અને આ સુદૃઢક મહેદ્રધ્વજના માપમાં કશો ફરક બતાવ્યો નથી. પૂર્વે વર્ણવેલો મહેદ્રધ્વજ સાદ યોજન જાયો છે, અને આ સુદૃઢક પણ સાદ યોજન જાયો છે. આમ જિયાઈમાં સગખાઈ જતા આને સુદૃઢક તામાટે કહ્યો હશે ? વળી આના વર્ણનમાં મૂળમાં તો “મહેને સુદૃઢ મહિદઝ્ઝાણ”-પૃં ૯૩. અર્થાત્ “એક મોટો

ક્ષુદ્રક મહેન્દ્રધ્વજ ” આમ લખેલું છે, તે પણ પરસ્પર સંગત નથી. મોટા હોય તે ક્ષુદ્રક કેવી રીતે અને ક્ષુદ્રક હોય તે મોટા કેવી રીતે ?
પ્રતિમાઓના

૧૦૮ પ્રતિમાઓનું આ વર્ણન કુતલ્લવજનક છે. પ્રતિમા કે ચિત્રમા જે ભાગ દશ્ય હોય તેનું તો વર્ણન થાય પણ જે ભાગ દશ્ય ન હોય તેનું વર્ણન વધારે પડતું નથી ? આ વર્ણનમાં પ્રતિમાના અદશ્ય ભાગને પણ વર્ણવેલો છે જેમકે-પ્રતિમાની શ્લ, તાળવું અને દાંત.

નાગપ્રતિમાઓ

૧૦૯ સૂર્યાભદેવના વિમાનમાં તો બધા વૈમાનિક દેવો રહે છે, ત્યાં નાગો અને જૂતોનો નિવાસ નથી તેમ સંબંધ પણ નથી, છતાં એ વિમાનમાં નાગો અને જૂતોની પ્રતિમાઓ યામાટે સ્થાપેલી હશે ? સ્થાપેલી તો ઠીક પણ એમને જિનપ્રતિમાઓની આગળ શા માટે મૂકવામાં આવી હશે ? નાગોની અને જૂતોની પ્રાચીન પૂજા-પદ્ધતિની આમાં અસર તો નહિ હોય ? લોકો નાગોથી અને જૂતોથી ભય પામતા અને તેમાંથી પોતાનું રક્ષણ મેળવવા તેઓએ નાગો અને જૂતોની પૂજા પ્રવર્તાવેલી એ વાત પ્રસિદ્ધ છે; ત્યારે શું સૂર્યાભદેવ પણ નાગોની અને જૂતોની પૂજા કરતો હશે ખરો ? એને પણ એમનાથી ભય હશે કે કેમ ? નાગ અને જૂત એ બન્ને નામો એક બળવાન અને સુપ્રસિદ્ધ વંશને પણ સૂચવે છે, તો શું અહીં વપરાએલા તે બન્ને શબ્દો એ વંશના સૂચક છે કે નાગદેવતા વા જૂત ત્રેત વ્યંતરના સૂચક છે, એ બાબત પણ વિચારવા જેવી તો ખરીજ. સરસવ-તેલ

૧૧૦ શ્રી જિનની પ્રતિમાઓ પાસે પણ આ સરસવ તેલ દિંગલોક વગેરેના ડબ્બાઓનું શું કામ હશે ?

પુસ્તકરત્ન

૧૧૧ સ્વર્ગીય બધા પદાર્થો રત્ન અને મણિ વગેરેના વર્ણ-
વેલા છે તેમ ત્યાંનું પુસ્તક પણ રત્નમય છે એમ મૂળકાર કહે છે.
પુસ્તકની રત્નમયતા પાપાણુ ઉપર લખવાના મુગની યાદી
આપે છે. લખવા માટે પાંદડાં કે કાગળો જ્યાં મુધી નહિ
શોધાયાં હતાં તે પહેલાં પુસ્તક પત્થર કે માટીની છટા ઉપર લખાતાં
એ હકીકત ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. આ સ્વર્ગીય પુસ્તક પણ પાપાણુમય
(રત્નમય-રત્ન પણ એક જાતનો પાપાણુ છે) હોઈને પત્થર ઉપર
લખાએલું હોય તે સ્વાભાવિક છે. મૂળકાર, પુસ્તક તેની શાહી લેખણ
ખડિયો અક્ષરો અને ખડિયાનાં ઢાંકણ સુદાંતું અદ્ભુત વર્ણન કરે
છે, પણ તેઓ પુસ્તકના નામ બાજત કરી ઉલ્લેખ કરતા નથી, તેમ
તેના મૂળકર્તા, દીકરાકાર, તેમાં આવેલા વિષયોની ચર્ચા વગેરે પુસ્તક
સંબંધી મહત્ત્વની બાજત માટે એક આંકડો પણ પાડતા નથી. જે
અંગે ઉપાંગો કે પૂર્વો વગેરે જૈનશાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ છે તેના કરતાં એ
પુસ્તક શું કોઈ જુદા પ્રકારનું હશે ? મૂળમાં રક્ત એટલું લખેલું છે
કે એ પુસ્તકમાં ધર્મ સંબંધી લખાણ છે, પણ તે લખાણ કયા ધર્મને
લગતું છે ? કાણે લખેલું છે અને શા ઉદ્દેશથી લખેલું છે એવી કોઈ
માહિતી મૂળકારે આપી નથી. ખીજી વાચનામાં આ પુસ્તકને ‘ધર્મિય
સત્ય’ અર્થાત્ ‘ધાર્મિક શાસ્ત્ર’ તરીકે જણાવેલું છે. આ રચણે મૂળ
અને દીકરામાં પાદભેદ છે. જે પાઠ દીકરામાં ખીજી વાચનાનો કહેલો
છે તેને સંપાદકે આ મૂળમાં જાપેલો છે અને જે પાદને દીકરાકારે
મૂળનો મૂળપાઠ જણાવેલો છે તે પાઠ મૂળમાં દેખાતો નથી.

રત્ન મૂળમત અને દીકરાગત પાદભેદો આ સૂત્રમાં તેમજ
જેવા છે તેથી વિચારક અભ્યાસી શુદ્ધ
અર્થ મેળવવા પ્રયત્ન કરે તોજ
જુલાયમાં પડે તેવું છે.

હુદ્રક મહેદ્રધ્વજ ” આમ લખેલું છે, તે પણ પરસ્પર સંગત નથી. મોટા હોય તે હુદ્રક કેવી રીતે અને હુદ્રક હોય તે મોટા કેવી રીતે ? પ્રતિમાઓના

૧૦૮ પ્રતિમાઓનું આ વર્ણન કુત્રહસજનક છે. પ્રતિમા કે ચિત્રમા જે ભાગ દૃશ્ય હોય તેનું તો વર્ણન ચાલુ પણ જે ભાગ દૃશ્ય ન હોય તેનું વર્ણન વધારે પડતું નથી ? આ વર્ણનમા પ્રતિમાના અદૃશ્ય ભાગને પણ વર્ણવેલો છે જેમકે-પ્રતિમાની જ્વલ, તાળવું અને દાત.

નાગપ્રતિમાઓ

૧૦૯ સૂર્યાબદેવના વિમાનમા તો બધા વૈમાનિક દેવો રહે છે, ત્યાં નાગો અને જૂતોનો નિવાસ નથી તેમ મળેલ પણ નથી, છતાં એ વિમાનમા નાગો અને જૂતોની પ્રતિમાઓ ચામાટે રથાપેલી હશે ? રથાપેલી તો ઠીક પણ એમને જિનપ્રતિમાઓની આગળ ચામાટે મૂકવામા આવી હશે ? નાગોની અને જૂતોની પ્રાચીન પૂજા-પદ્ધતિની આમા અસર તો નહિ હોય ? લોકો નાગોથી અને જૂતોથી ભય પામતા અને તેમાથી પોતાનું રક્ષણ મેળવવા તેઓએ નાગો અને જૂતોની પૂજા પ્રવર્તાવેલી એ વાત પ્રસિદ્ધ છે; ત્યારે શું સૂર્યા-બદેવ પણ નાગોની અને જૂતોની પૂજા કરતો હશે ખરો ? એને પણ એમનાથી ભય હશે કે કેમ ? નાગ અને જૂત એ બન્ને નામે એક બળવાન અને સુપ્રસિદ્ધ વસંતે પણ સૂચવે છે, તો શું અહીં વપરાએલા તે બન્ને શબ્દો એ વસંત સૂચક છે કે નાગદેવતા વા જૂત પ્રેત વ્યતરના સૂચક છે, એ બાબત પણ વિચારવા જેવી તો ખરીજ.

સરસવ-તેલ

૧૧૦ શ્રી જિનની પ્રતિમાઓ પાસે પણ આ સરસવ તેલ ઢિંગળોક વગેરેના ડબ્બાઓનું શું કામ હશે ?

પુસ્તકરત્ન

૧૧૧ સ્વર્ગીય બધા પદાર્થો રત્ન અને મણિ વગેરેના વર્ણ-
 વેલા છે તેમ ત્યાંનું પુસ્તક પણ રત્નમય છે એમ મૂળકાર કહે છે.
 પુસ્તકની રત્નમયતા પાપાણુ ઉપર લખવાના યુગની યાદી
 આપે છે. લખવા માટે પાંદડાં કે કાગળો જ્યાં સુધી નહિ
 શોધાયા હતાં તે પહેલાં પુસ્તકો પથ્થર કે માટીની ઇંટો ઉપર લખાતાં
 એ હકીકત ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. આ સ્વર્ગીય પુસ્તક પણ પાપાણુમય
 (રત્નમય-રત્ન પણ એક જાતનો પાપાણુ છે) હોઈને પથ્થર ઉપર
 લખાએલું હોય તે સ્વાભાવિક છે. મૂળકાર, પુસ્તક તેની શાહી લેખણ
 ખડિયો અક્ષરો અને ખડિયાનાં ઢાંકણ સુદ્ધાંનું અદ્ભુત વર્ણન કરે
 છે, પણ તેઓ પુસ્તકના નામ બાબત કશે ઉલ્લેખ કરતા નથી, તેમ
 તેના મૂળકર્તા, દીકાકાર, તેમાં આવેલા વિષયોની ચર્ચા વગેરે પુસ્તક
 સંબંધી મહત્વની બાબત માટે એક આંકડો પણ પાડતા નથી. જે
 અંગે ઉપાગો કે પૂર્વો વગેરે જૈનશાસ્ત્રે પ્રસિદ્ધ છે તેના કરતાં એ
 પુસ્તક શું કાંઈ જુદા પ્રકારનું હશે ? મૂળમાં ફક્ત એટલું લખેલું છે
 કે એ પુસ્તકમાં ધર્મ સંબંધી લખાણ છે, પણ તે લખાણ કયા ધર્મને
 લગતું છે ? કાણે લખેલું છે અને શા ઉદ્દેશથી લખેલું છે એવી કાંઈ
 માહિતી મૂળકારે આપી નથી. બીજી વાચનામાં આ પુસ્તકને 'ધર્મિય
 સ્ત્રોત' અર્થાત્ 'ધાર્મિક શાસ્ત્ર' તરીકે જણાવેલું છે. આ સ્થળે મૂળ
 અને દીકામાં પાટભેદ છે. જે પાઠ દીકામાં બીજી વાચનાનો કહેલો
 છે તેને સંપાદકે આ મૂળમાં છપેલો છે અને જે પાઠને દીકાકારે
 પ્રસ્તુત મૂળનો મૂળપાઠ જણાવેલો છે તે પાઠ મૂળમાં દેખાતો નથી.
 આવા પ્રકારના મૂળગત અને દીકાગત પાટભેદો આ મૂળમાં તેમજ
 અન્ય સૂત્રોમાં અનેક સ્થળે રહેલા છે તેથી વિચારક અભ્યાસી શુદ્ધ
 અને પ્રાચીન પાઠને તારવી કાઢી અર્થ મેળવવા પ્રયત્ન કરે તોજ
 મૂળના ભાવને પામી શકે, નહિતો જુલાવામાં પડે તેવું છે.

હુદ્રક મહેન્દ્રધ્વજ ” આમ લખેલું છે, તે પણ પરસ્પર સંગત નથી. મોટો હોય તે હુદ્રક કેવી રીતે અને હુદ્રક હોય તે મોટો કેવી રીતે ? પ્રતિમાઓના

૧૦૮ પ્રતિમાઓનું આ વર્ણન કુતદ્વલજનક છે. પ્રતિમા કે ચિત્રમા જે ભાગ દશ્ય હોય તેનું તો વર્ણન ચાલ્યું પણ જે ભાગ દશ્ય ન હોય તેનું વર્ણન વધારે પડતું નથી ? આ વર્ણનમાં પ્રતિમાના અદશ્ય ભાગને પણ વર્ણવેલો છે જેમકે-પ્રતિમાની જા, તાળવું અને દાંત.

નાગપ્રતિમાઓ

૧૦૯ સૂર્યાભદેવના વિમાનમાં તો બધા વૈમાનિક દેવો રહે છે, ત્યાં નાગો અને જૂતોનો નિવાસ નથી તેમ સંબંધ પણ નથી, છતાં એ વિમાનમાં નાગો અને જૂતોની પ્રતિમાઓ ચામાટે રથાપેલી હશે ? રથાપેલી તો ઠીક પણ એમને જિનપ્રતિમાઓની આગળ ચામાટે મૂકવામાં આવી હશે ? નાગોની અને જૂતોની પ્રાચીન પૂજા-પદ્ધતિની આમાં અસર તો નહિ હોય ? લોકો નાગોથી અને જૂતોથી ભય પામતા અને તેમાંથી પોતાનું રક્ષણ મેળવવા તેઓએ નાગો અને જૂતોની પૂજા પ્રવર્તાવેલી એ વાત પ્રસિદ્ધ છે; ત્યારે શું સૂર્યા-ભદેવ પણ નાગોની અને જૂતોની પૂજા કરતો હશે ખરો ? એને પણ એમનાથી ભય હશે કે કેમ ? નાગ અને જૂત એ બન્ને નામે એક બળવાન અને સુપ્રસિદ્ધ વંશને પણ સૂચવે છે, તો શું અહીં વપરાયેલા તે બન્ને શબ્દો એ વંશના સૂચક છે કે નાગદેવતા વા જૂત ત્રેત વ્યંતરના સૂચક છે, એ બાબત પણ વિચારવા જેવી તો ખરીજ.

સરસવ-તેલ

૧૧૦ શ્રી જિનની પ્રતિમાઓ પાસે પણ આ સરસવ તેલ દિગ્ગોલક વગેરેના ડગ્ગાઓનું શું કામ હશે ?

પુસ્તકરત્ન

૧૧૧ સ્વર્ગીય બધા પદાર્થો રત્ન અને મણિ વગેરેના વર્ણ-
વેલા છે તેમ ત્યાંનું પુસ્તક પણ રત્નમય છે એમ મૂળકાર કહે છે.
પુસ્તકની રત્નમયતા પાપાણુ ઉપર લખવાના યુગની યાદી
આપે છે. લખવા માટે પાંદડાં કે કાગળો જ્યાં મુધી નહિ
શોધાયાં હતાં તે પહેલાં પુસ્તકો પથર કે માટીની ઇંટો ઉપર લખાતાં
એ હકીકત ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ છે. આ સ્વર્ગીય પુસ્તક પણ પાપાણુમય
(રત્નમય-રત્ન પણ એક જાતનો પાપાણુ છે) હોઈને પથર ઉપર
લખાએલું હોય તે સ્વાભાવિક છે. મૂળકાર, પુસ્તક તેની શાહી સેખણ
ખડિયો અક્ષરો અને ખડિયાનાં ઢાંકણ મુદ્દાંનું અદ્ભુત વર્ણન કરે
છે, પણ તેઓ પુસ્તકના નામ બાબત દશે ઉલ્લેખ કરતા નથી, તેમ
તેના મૂળકર્તા, ટીકાકાર, તેમાં આવેલા વિષયોની ચર્ચા વગેરે પુસ્તક
સંબંધી મહત્ત્વની બાબત માટે એક આંકડો પણ પાડતા નથી. જે
અંગો ઉપાંગો કે પૂર્વો વગેરે જૈનશાસ્ત્રો પ્રસિદ્ધ છે તેના કરતાં એ
પુસ્તક શું કોઈ જુદા પ્રકારનું હશે ? મૂળમાં ફક્ત એટલું લખેલું છે
કે એ પુસ્તકમાં ધર્મ સંબંધી લખાણ છે, પણ તે લખાણ કયા ધર્મને
લગતું છે ? કોણે લખેલું છે અને શા ઉદ્દેશથી લખેલું છે એવી કોઈ
માહિતી મૂળકારે આપી નથી. બીજી વાચનામાં આ પુસ્તકને 'ધર્મિય
સત્ત્વ' અર્થાત્ 'ધાર્મિક શાસ્ત્ર' તરીકે જણાવેલું છે. આ સ્થળે મૂળ
અને ટીકામાં પાઠભેદ છે. જે પાઠ ટીકામાં બીજી વાચનાનો કહેલો
છે તેને સંપાદકે આ મૂળમાં જાપેલો છે અને જે પાઠને ટીકાકારે
પ્રસ્તુત મૂળનો મૂળપાઠ જણાવેલો છે તે પાઠ મૂળમાં દેખાતો નથી.
આવા પ્રકારના મૂળગત અને ટીકાગત પાઠભેદો આ મુત્રમાં તેમજ
અન્ય સૂત્રોમાં અનેક સ્થળે રહેલા છે તેથી વિચારક અભ્યાસી શુદ્ધ
અને પ્રાચીન પાઠને તારવી કાઢી અર્થ મેળવવા પ્રયત્ન કરે તોજ
મૂળના ભાવને પામી શકે, નહિતો જુઝાવામાં પડે તેવું છે.

કરવાનું છે?

૧૧૨ ટીકાકાર લખે છે કે આ સ્થળે પુસ્તકોમાં ધણીય વાચનાભેદ-પાઠભેદ છે અને તેમાંનો કેટલોક તો પ્રાયઃ અપૂર્વ છે, તેથી શિષ્યોને સંમોહ તો થવાનો પણ એ ન થાય તે માટે અહીં એક સુગમ પાઠ અમે આપેલો છે. (“ इह प्राप्तो ग्रन्थः प्रायः अपूर्वः भूयान्, अपि च पुस्तकेषु वाचनाभेदः ततो मा भूत् शिष्याणां सम्मोह इति क्वापि सुगमोऽपि यथावस्थितवाचनाक्रमप्रदर्शनार्थं लिखितः—પૃ૦ ૧૦૨) મારી સમાજમાં ફેર ન હોય તો જે હકીકતને આશ્રીને જન સમાજમાં મોટો મતભેદ પ્રવર્તે છે તે હકીકતને લગતો આ પાઠભેદ લાગે છે. આ પાઠભેદ બાબત ખૂબ વિચારીને તત્ત્વશોધ થાય તોજ જન સમાજમાં શાંતિ પ્રવર્તે એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે.

પવિત્ર પાણી

૧૧૩ જુઓ ટિપ્પણ ૭૭ મું.

પ્રભાસ-તીર્થધૂળ

૧૧૪ એક તરફ કહેવામાં આવે છે કે મનુષ્યલોક આત્મંત દુર્ગંધમય છે અને તે એટલો બધો દુર્ગંધત છે કે તેની તે દુર્ગંધને ક્ષીણે દેવો અહીં આવી શકતા નથી, ત્યારે બીજી તરફ દેવના અભિપ્રેક માટે મનુષ્યલોકમાં આવેલાં તીર્થોની માટી, પાણી, ધૂળ અને પુષ્પો વગેરે સ્વર્ગમાં લઈ જવામાં આવે છે.

સુગંધી પાણીનો

૧૧૫ વિમાનશુદ્ધિના આ વર્ણનની કંડિકા બેતાં એમ લાગે છે કે સ્વર્ગીય વિમાનમાં પણ દુર્ગંધી હોય છે, ધૂળ હોય છે? વગેરે વગેરે. દેવદૂષ્યયુગલ

૧૧૬ ભગવાન મહાવીરના સમસમયી લોકો એ વસ્ત્રો પહેરતા એ હકીકત, તે સમયની વસ્ત્રપરિધાનપદ્ધતિનો ઉદ્દેશ્ય અને કેટલાંક પ્રાચીન ચિત્રો ઉપરથી સમજી શકાય એમ છે. એ રીતે

સ્વર્ગીય દેવો પણ ભારતવર્ષની એ વસ્ત્રપરિધાનપદ્ધતિને અનુસરતા હોય એમ આ વર્ણન સૂચિત કરે છે વસ્ત્રની બનાવટનું વર્ણન જોતા તે સમયની વસ્ત્રરચનાની કળા પરમપ્રકરે પામેલી છે એ તો ચોક્કસ જણાય છે સૂત્રકારે વર્ણવેલું વસ્ત્ર આજના વસ્ત્રથી પણ નથી બનાવી શકતા, ત્યારે એ વસ્ત્ર, તે સમયના હાથવણાટની બનાવટ છે એ, વસ્ત્રરચનાની કળાનો પરમપ્રકર નહિ તો બીજું શું ?

સ્તુતિ કરી

૧૧૭ દીકરાં લખેલું છે કે— ‘સૂર્યાભદેવ વાદે છે એટલે તે જિનપ્રતિમાઓને ચૈત્યવદનનિધિપૂર્વક વાદે છે અને પછી નમે છે એટલે પ્રણિધાનાદિકના યોગપૂર્વક નમે છે ” એવો કેટલાકનો મત છે ત્યારે વળી બીજા યદનાક તો કહે કે “ચૈત્યવદનનો જે પ્રસિદ્ધ વિધિ છે તે તો વિરતિવાગાઓને જ બધે બેસે એવો છે તેમા ધર્મ પચિકાપૂર્વકનો કાહિસમ આવતો હોવાથી વિરતિનાળા મિયાયના બીજાઓને એ વિધિ કરવો હચિત નથી, માટે વાદે છે એટલે ચૈત્ય વદનપૂર્વક વાદે છે એમ નહિ પણ સામાન્યપણે વાદે છે અને નમે છે એટલે આશય-ભાવ-વૃદ્ધિને કારણે આદરપૂર્વક નમે છે ” એવો અર્થ સમજવો સૂર્યાભદેવે કરેલી ચૈત્યવદનરૂપ સ્તુતિના પ્રસંગમા આ પ્રકારે મોટો મતભેદ છે “અહીં જે તથ્યરૂપ હોય તે તો પરમ નરુપિ કેવળા ભગવતો જાણે ” આમ કહીને એ મતભેદોથી શુચ-વાદને દીકરાં છૂટી જતા જણાય છે, પણ એ બામત મોઢ પ્રકારની સ્પષ્ટતા કરતા નથી વળી “આ પછી જે હકીકત આવે છે તે સંબંધે પણ મોટો પાઠભેદ છે ” એમ દીકરાં જણાવે છે આ બધો વાચનાભેદ અને હકત મતમતાતરો ધ્યાનમા નખીને આ પ્રકરણને સમજવું જોઈએ “મોટા છદવાળા ૧૦૮ શ્લોકોદ્વારા સૂર્યા-ભદેવે સ્તુતિ કરેલી ” એમ મૂળમા કહેલું છે પણ એ છદો કયા પ્રકારના હતા એ વિશે કશું જણાવેલું નથી સ્તુતિ કરતા સૂર્યાભદેવે

શક્યતઃ પણ જોઈએ છે પરંતુ તે અતિપ્રસિદ્ધ હોવાથી અહીં પૂરું આપેલું નથી (“વન્દતે ત્વા પ્રતિમા ચૈત્યવન્દનવિધિના પ્રસિદ્ધેન, નમસ્કરોતિ પથ્યાન્ પ્રણિધાનાદિયોગેન इति एके. अन्ये तु भनिदधति-विरतिमतामेव प्रसिद्ध चैत्यवन्दनविधि अन्येषा तथाऽभ्युपगमपुरस्सर कायव्युत्सर्गासिद्धेः इति वन्दते सामान्येन, नमस्करोति आशयश्रद्धेः अभ्युत्थाननमસ્कारेणेति । तत्त्वमत्र भगवन्नः परमर्पय केवलिनो विदन्ति । अत ऊर्ध्वं सूत्र सुगमम्, केवल भूयान् विधिविषयो वाचनामेव इति” —

પૃ. ૧૧૦)

સાક્ષાત્ જોતાં.

૧૧૮ પૂજાળી વગેરે તરફ સૂર્યાભદેવની પોતાની આ જાતની પ્રવૃત્તિ વિચિત્ર લાગે છે થુ તે બધીને સાક્ષ કરવા તેણે એમ કર્યું હશે કે એનો કોઈ બીજો જોડો જો હોય હશે ? સાક્ષ કરવા માટે તો સૂર્યાભદેવના તાબામાં ઘણા આભિયોગિક દેવો રહે છે પરંતુ એવું કાર્ય સૂર્યાભદેવે જાતે કરીને તેવા સાક્ષસુક્ષ્મ કરવાના કાર્ય તરફની લોકોની ધૃષ્ટિ ટાળવાનો પણ કદાચ પ્રયત્ન કર્યો હોય.

સૂચિત કર્યો

૧૧૯ આ કડિકાથી તો સૂર્યાભદેવનો પુસ્તક પ્રતિ અતિ આદર સૂચિત થતો લાગે છે. આ પ્રવૃત્તિ કાંઈ પુસ્તકપૂજાની નથી. ખરી પુસ્તકપૂજા તો તેમાં લખેલું વાચી બ્યવહારમાં મૂકવાથી થાય છે એમ તે વિપ્રુધ જરૂર સમજતો હશે.

અર્ચનિકા

૧૨૦ સૂર્યાભદેવની આ આરાધના બધું સાક્ષસુક્ષ્મ કરવાનું જણાવું લાગે છે, હાયકામ તરફ દેવોની ધૃષ્ટિ ટાળવા માટે પણ એની આ આરાધ હોય ?

પખાળ્યા

૧૨૧ આ કંડિકામાં અને આગળ આવેલી ૧૫૭મી કંડિકામાં સૂર્યાભદેવના સ્નાનની હકીકત આવે છે. દેવને શરીરે પરસેવા નથી ચતો તેમ તેમને ગરમી-ધામ નથી લાગતો છતાં તેઓ સ્નાન શામાટે કરતા હશે ? શું તેઓ કેવળ ક્રીડા માટે જ સ્નાન કરતા હશે ?

કેકયિઅર્ધ

૧૨૨ જૈન શાસ્ત્રોમાં ૨૫૫ આર્ય દેશોનાં તથા તે દરેક દેશની એક એક રાજધાનીનાં નામ પ્રસિદ્ધ છે. ૨૫ દેશો તો આખેઆખા આર્ય હતા અને 'કેકયિ' દેશ અડધો આર્ય હતો એમ એ શાસ્ત્ર સૂચવે છે. બૌદ્ધ ગ્રંથોમાં ય 'કેકય' દેશનો ઉલ્લેખ છે. તે દેશનું વર્તમાન સ્થાન ઉત્તરમાં પેશાવર તરફ કહી શકાય, પણ તેની ચોકસ સીમા કળી શકાતી નથી. મૂળ પાઠમાં 'કેદ્યઅર્ધે' એવું છપાએલું છે અને દીકા કારે ("વેંકયી નામ અર્ધમ્" - પૃ ૧૧૪) લખીને તે મૂળ શબ્દની વ્યાખ્યા આપી છે. દીકાના ઉલ્લેખ જોતાં મૂળ પાઠ 'કેદ્ય' ને બદલે 'કેઅર્ધ' કે 'કેયર્ધ' હોય તો શુદ્ધ પાઠ કહેવાય રાજ દશરથની એક રાણીનું 'કેકયી' નામ તે, આ કેકય દેશની હતી માટે 'કેકયી' પડ્યું જણાય છે.

સેયવિયા

૧૨૩ આ નગરીને 'કેકય' દેશની રાજધાની તરીકે સૂત્રોમાં વર્ણવેલી છે. 'સેયવિયા' નો સંસ્કૃત પર્યાય દીકાકારે 'શ્વેતમ્બી' સૂચવેલો છે. આવશ્યક સૂત્ર (પૃ ૧૬૭ વિભાગ ૧) માં જણાવેલું છે કે " હ્રદયસ્થ ભગવાન મહાવીર વિહાર કરતાં કરતાં ઉત્તરવાયાલ કે ઉત્તરવાયાલ પ્રદેશમાં ગયા, ત્યાંથી 'સેયવિયા' ગયા, ત્યાં તે નગરીના શ્રમણોપાસક રાજ પ્રદેશીએ ભગવાનનો મહિમા કર્યો અને પછી ત્યાંથી ભગવાન સુરભિપુર પહોંચ્યા." આ નગરી, વર્તમાનમાં ક્યાં છે તેની માહિતી મળી નથી. દીધનિકાય નામના બૌદ્ધ ગ્રંથમાં

આવેના પાયાસિસુત્તતમા આ નગરીને 'સેતલ્યા' નામથી મુચ્ચવેલી છે અને ઐશન દેશમા (જૈન દષ્ટિએ અયોધ્યા અને તેની આસ પામનો પ્રદેશ) વિહાર કરતા કરતા કુમાર દાસ્યપ આ નગરીમા આગ્યા એમ મુચ્ચવી એને ઐશલોના નગર તરીકે જણાવેલી છે ("યેન સેતલ્યા નામ કોસઝાન નગર સદ્ બલસરિ"—દીધનિકાય ભાગ ૨ પૃ ૩૧૬)

પએસી

૧૨૪ મૂળમા આ માટે 'પએસી' કે 'પયેમી' શબ્દ વપરા-એતો છે, દીકામગ આ માટે 'પદેસી' શબ્દ વાપરે છે અને આવશ્યકમા 'પદેસી' શબ્દ મુચ્ચવેલો છે આ રાજ્ય મંમધી ને હકીકત હવે પછી આ 'રામપસેણુપ્રય' સૂત્રમા આવનારી છે, તેને લગભગ મળતી હકીકત દીધનિકાયમા 'પાયાસિસુત્તત' નામના લાખા પ્રકરણમા આવેલી છે ('પાયાસિ' શબ્દમા 'ય' ની પહેલા ને કાના જેવું નિશાન છે તે, ખરેખર કાનો નથી પણ પડિમાત્રાની નિષિમા એ કાના જેવું નિશાન 'ય' ઉપરની માત્રા છે એટલે એનું ખરૂં વાચન 'પયેસિ' થાય, પણ માના વાચવાની ભૂલના પરિણામે અને 'ય' પછી બીજો એક કાનો વધી જવાને કારણે 'પયેસિ' ને બદલે 'પાયાસિ' થયું હોય એમ ન બને ?) એ સુત્તતમા મુખ્ય પ્રશ્નકાર રાજ્ય 'પાયાસિ' છે, તેમા તેને રાજન્ય વશનો જણાવેલો છે અને તેનો સમર્થ કોશલ વશના રાજ્ય 'પસેનદિ' સાથે બતાવેલો છે રામપસેણુપ્રયમા જેમ રાજ્ય પયેસીને અત્યંત પાપિષ્ઠ તરીકે વર્ણવેલો છે તેમ દીધનિકાયમા નથી પરંતુ એમા એમ તો કહેલું છે કે-એ રાજ્યને પાપમય વિચારો મએના, પરનોક નથી, ઔપપાતિક સત્તા નથી અને સુકૃત તથા દુષ્કૃતનો ઐર્ષ પ્રમારનો ફળવિપાક-પરિણામ-નથી આ રાજ્ય વિશે બીજી કોઈ ઐતિહાસિક માહિતી મળી નથી (તેનું જો પન સમયેન પાયાસિ

રાજગ્ધો સેતવ્યં અજ્ઞાવસતિ x x x પસેનદિ કોસલેન દિનં રાજદેવ્યં
x x x પાયાતિરાજ્યવત્સ એવરૂપં વાપકં દિટ્ટિગતં ઉપ્પન્નં હોતિ રિતિ પિ
નરિય પરલોકો, નતિય સત્તા ઓપપાત્તિદા, નતિય મુદ્દતદુક્કટાનં વમ્માનં ફલં
વિવાકો તિ-દીધનિકાય ભાગ ૨ ૫૦ ૩૧૭)

ચિત્ત

૧૨૫ આ માટે દીકાકાર 'ચિત્ત' શબ્દ વાપરે છે. દીધ-
નિકાયમાં આ માટે 'ચત્તે' શબ્દ છે. આ સૂત્રમાં જેમ રાજા પએસી
અને ચિત્ત વચ્ચે ગાઢ સંબંધ બતાવેલો છે તથા તે બેની વચ્ચે
વિશેષ વાતચીત થયાની હકીકત કહેલી છે, તેમ દીધનિકાયના પાયા-
સિસુત્તંત પ્રકરણમાં રાજા પાયાસિ અને ચત્તે વચ્ચેનો સંબંધ જણા-
વેલો છે અને તે બેની વચ્ચે વિશેષ વાતચીત થયાની નોંધ કરેલી
છે. 'ચત્તે' નો સંસ્કૃત પર્ણાય ક્ષત્રુ-ક્ષત્તા છે અને તેનો અર્થ
સારથિ-રથ હાંકનાર-છે. હું ન જૂલતો હોઉં તો રામપ્રસાદભૂષણમાં જે
'ચિત્તે' શબ્દ વપરાયો છે તે, એ 'ચત્તે' ને બદલે છે અને તેમ
થવામાં ક્ષિપ્રિભ્રમ કારણ જણાય છે 'ચત્તે' શબ્દ ક્ષર્ધ કાળે 'ચિત્તે'
વંચાયો હોય અથવા ચકારબદ્ધ બાપાવાળા લોકો તે 'ચત્તે' ને
'ચિત્તે' સમજ્યા હોય. કે વર્ગને બદલે ચ વર્ગ બોલવાનો રિવાજ
ગૂજરાતના કેટલાક ભાગમાં કાંઈ નવો સર્વો નથી, એથી 'ચત્તે'
બદલે 'ચિત્તે' થયા પછી તે-'ચિત્તે'-વિશેષ નામ કલ્પાયું હોય
અને ત્યારબાદ તે માટે 'સારથિ'-સારથિ એવું વિશેષણ ચોગ્ય
હોય એમ કોમ ન બને ? દીધનિકાયમાં 'ચત્તે' પદ નિર્વિશેષણ
હોવાથી 'ચિત્તે' ઉપરથી 'ચત્તે'ની કલ્પનાને આવકાશ રહેતો નથી.

સાવત્થી

૧૨૬ સૂત્રોમાં આ નગરીને કુશાલની રાજધાની કહી છે.
દીકાકારો તેને 'આવરતી' કહે છે. દીધનિકાયના મહાસુદ્દસન
સુતંતમાં સાવત્થીને તે સમયનું 'મહાનગર' કહેલું છે, 'સહેતમહેત'

ના નામથી જે ગામ આજે જાણિતું છે તે આ ' સાવત્થી ' છે એમ પ્રાચીન જૂગોળના રોધકે કહે છે આ માટે વધારે જાણવા સાંઝ જુઓ મારી ' લગવાન મદાવીરની ધર્મકથાઓ ' માનું ' શ્રાવસ્તી ' ઉપરનું ટિપ્પણ

બેટ આપી આવ

૧૨૭ મૂળ સૂત્રમાં જણાવેલું છે કે " સાવત્થીનો ગામ જિત-શત્રુ, સેવવિધાના રાજા પએસીનો અતેવાસી હતો " અતેવાસી શબ્દ શિષ્યના લાવને સૂચવે છે શિષ્ય જેમ ગુરુની આજ્ઞાનો ધારક હોય છે તેમ રાજા જિતશત્રુ, રાજા પએસીની આજ્ઞાનો ધારક હતો અર્થાત્ તેના તાબાનો ખડિયો રાજા જિતશત્રુ હતો પરિસ્થિતિ આમ છતાં રાજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને પોતાના તાબાના રાજા જિતશત્રુને બેટણું આપી આવવાની જે જલામણ કરે છે તેનું શું કારણ હોવું જોઈએ ? ખરી રીતે તો તાબાના ખડિયા જિતશત્રુ રાજાએ પોતાના ઉપરીભૂત રાજા પએસીને પ્રથમ બેટણું મોકલવું જોઈએ આ મગધે મૂળમાં કે દીકામાં કશે ખુનાસો મળતો નથી, પણ દરપનાથી જે ખુનાસો સૂઝે છે તે આ છે ટેટલીએઝ વાર તાબાના ખડિયા રાજાઓ, પોતાના ઉપરીભૂત રાજા કરતા બળ, સેના, કોશ-ધનભંડાર અને બીજી બાબતોમાં આગળ વધવાનો ગુપ્ત પ્રયામ કરે છે અને તમ કરી પોતાના ઉપરીભૂત રાજાને હઠાવી તેને સ્થાને આવવાનો અને પોતાનું ખડિયાપણું જુસવાનો પ્રયત્ન પ્રચ્છતપણે એવતા હોય છે, આ પરિસ્થિતિની જાણ જ્યારે ઉપરીભૂત રાજાને થાય છે ત્યારે તે મુખ્ય રાજા, રાજનીતિશાસ્ત્રને અવગણીને તે માટે તપાસ કરવા પ્રયત્ન કરે છે અને તે પ્રયત્ન કરવાના જેમ બીજા પણ અનેક નિમિત્તો હોય છે તેમ ' બેટ મોકલવી ' તે પણ એક નિમિત્ત છે આ જ વસ્તુને નજા પએસી પોતાના સારથિ ચિત્તને નીચેના શબ્દોમાં જણાવી ગ્લો છે ' ચિત્ત ' તુ આ બેટ આપી

આવ તથા ત્યાના રાજકાર્યો, રાજનીતિઓ અને રાજવ્યવહારો તુ
જાતે પોતે જ જોતો સામળતો થોડો વખત ત્યા રાજનિત્યક્રમની
પાસે રહી પણ આવ.”

કેશી કુમારશ્રમણ

૧૨૮ દીધનિકાવમા આમને સ્થાને કુમાર કાશ્યપ (પાત્રી-
કુમાર કસપ)નું નામ છે. કાશ્યપનો શિષ્ય સમુદાય પાત્રસેની
સંખ્યામાં બતાવેલો છે. કુમાર કાશ્યપને શ્રમણ ગૌતમના (ગૌતમ
બુદ્ધના) શ્રાવક તરીકે વર્ણવેલો છે (બૌદ્ધ શાસ્ત્રમાં ત્યાગી હોય તે
શ્રાવક અને ગૃહસ્થ હોય તે ઉપાસક) આ કુમારકાશ્યપ સીધા જ
સેવકિયા નગરીમાં આવે છે ત્યારે કેશીકુમાર-શ્રમણ સાવત્રીએ
આવ્યા પછી સેવકિયા ભણી જાય છે. આજન્મ જ્ઞાત્યારી હોય
તે કુમારશ્રમણ કહેવાય. મૂળ તો કુમારશ્રમણ શબ્દ યૌગિક છે પણ
પછી તે જ્ઞાત્યારી મુનિ વગેરે શબ્દની પેઠે રૂઢ થયો જાય છે.
પાણિનીયના મૂળ અષ્ટાધ્યાયમાં પણ એ શબ્દનો ઉલ્લેખ છે એટલો
એ શબ્દ પ્રાચીન છે.

બહિષ્કા દાન

૧૨૯ સ્થાનાગસૂત્રની ટીકામાં (૫૦ ૨૦૨) બહિષ્કા એટલે
મૈથુન અને આદ્યન એટલે પરિગ્રહ એમ જણાવેલું છે અથવા જી-
પરિગ્રહ વા જીજ્ઞે પણ કોઈ પ્રકારનો પરિગ્રહ ‘બહિષ્કાદાન’માં
સમાર્પિત થાય છે. કેશી કુમારશ્રમણ ભગવાન પાર્શ્વનાથના અનુયાયી
હતા માટે તેમણે ચાર મહાનતોને ઉપદેશોના છે.

અણુવત-શિક્ષાવ્રત

૧૩૦ ભગવાન મહાવીર પછી કેટલાક સમયે અણુવત,
શિક્ષાવ્રત અને મુણુવત એવો સ્પષ્ટ વિભાજ થયેલો છે, જે વર્તમાનમાં
પ્રચલિત છે. એ વિભાગ પ્રમાણે સ્પષ્ટતાપૂર્વક મમગ્ધા માટે જ
ચોખ્ખેલો છે.

હવે તે અતિશય દાનશાલી

૧૩૧ જેણે ધર્મવચનને સાલણીને સમજાયા લીધેલું હોય અને જીવનશુદ્ધિ, સમાજશુદ્ધિ, રાષ્ટ્રશાંતિ અને વિશ્વશાંતિના કારણે એ ધર્મવચનને જીવનમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કર્યો હોય તેવા એક માનવનું ખરેખર શબ્દ ચિત્ર આ કડિકામાં દોરેલું છે.

અમાવાસ્થા

૧૩૨ વૈદિક સંપ્રદાય અને જૈન સંપ્રદાયમાં પણ આ તિથિઓને ધર્મકરણી માટે ખતાવેલી છે. આ માટે જુઓ ' ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ ' માં તે વિશેનું ટિપ્પણ.

સંધારો પાછાં

૧૩૩ આજકાલ જેમ ઉપાશ્રયમાં પીઠ પાટ પાટલા વગેરે તૈયાર રહે છે અને સાધુઓ સંધારાને સાથેજ ફેરવે છે તેમ પહેલાં ન હતું. પહેલાં તો ચોમાસુ કરનારા શ્રમણો પોતે જાતે પીઠ વગેરે ઉપયુક્ત પદાર્થને શુદ્ધસ્થને ત્યાથી નિર્દોષ રીતે માગી લાવતા અને સંધારો પણ સાથે ન ફેરવતા. ગંધારે અને ત્યાસુધી જરૂર પડે ત્યાસુધીની મુદત માટે સંધારો પણ શુદ્ધસ્થને ત્યાથી માગી લાવવામાં આવતો. સંધારામાં ઘાસ-પ્રસળ પાથરવામાં આવતું.

ગ્લાન થશે નહિ

૧૩૪ દેશીક્રમાર , બોલવે બીરુ હશે વા બહુ ઠંડા હશે એવો આ ભલામણનો આશય નહિ હોય; મોટા સમજના પ્રથમ પરિચય વખતે સંક્રમ્ય ન રાખવાનું જ તે સૂચન હોઈ શકે.

અનેક યોજનો

૧૩૫ અહીંનો આ ' અનેક યોજન ' શબ્દ, ફરવાની મર્યાદાના અતિરેકને સૂચવે છે તેથી તેનો ' સો પચાસ યોજન ' એવો અર્થ કોઈ ન સમજે.

અન્નજીવી

૧૩૬ કેથી કુમારશ્રમણનું હૃદયુષ્ટ અને કાતિવાળું મોટું તાળું શરીર જોઇને રાજાને મન આ પ્રશ્ન ઉદ્ભવેલો છે. જેઓ તપસ્વી હોય અને શિક્ષામાં આવેલ અંતઃપ્રાત અન્ન ખાતા હોય તેઓનું શરીર આવું મોટું તાળું અને કાતિવાળું હોઇ શકે ખરૂં ? એ જાતની રાજાને મન શંકા છે. દીકાકાર પણ આ જ પ્રશ્નાસો આપે છે. (“एष किम् आहारयति x न खलु कश्चनमरणे एव-
રૂपायाः शरीरकान्तेः उपपत्तिः धृत्यादि—પૃ. ૧૩૦).

જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર

૧૩૭ જ્ઞાનના નાના મોટા અનેક પ્રકારો અને તેની વિશેષ સમજુતી માટે જુઓ નંદીસૂત્ર અથવા ભગવતીસૂત્ર.

સમોસરણ

૧૩૮ સમોસરણ એટલે એક મતમાં “ધણાઓનું મીલન” — (“एतत् समवसरणम्-बहुनामेकत्र मीलनम्”—પૃ. ૧૩૩ દીકાકાર)

મારો ઠાઠો

૧૩૯ દીધનિકાયમાં આ બાબત નીચેની હકીકત છે. રાજા પાયાસિ અને કુમાર કાશ્યપ એ બે વચ્ચે મુલાકાત થતા પાયાસિ પોતાની શંકાઓ કાશ્યપ પાસે રજુ કરે છે. પછી કાશ્યપ, રાજાને સમજાવવા કહે છે કે—હે રાજન્ય ! આ ચંદ્ર શું છે ? સૂરજ શું છે ? તેઓ આ લોકમાં છે કે પરલોકમાં છે ? દેવો છે કે માનવો છે ? અર્થાત્—આ ઉદાહરણ આપીને કાશ્યપ, રાજા પાસે પરલોકની સાબીતી આપે છે પણ રાજાને મને આ વાત કિતરતી નથી. પછી રાજા કહે છે કે, મારા કેટલાક જાતબાઈઓ અને મિત્રો પ્રાણાતિ-પાતાદિકમાં મસ્ત રહેતા, તેઓને મેં કહી રાખેલું કે પ્રાણાતિપાતા-દિકથી તમે નરકે જાઓ તો મને એ બાબતની સૂચના કરવા અહીં આવજો. પણ તેઓ અહીં આવ્યા નહિ તેમ ક્રોધ દ્વંતને પણ તેમણે

મોકલ્યો નદિ, માટે પરલોક નથી એવી મારી વ્રદા છે રાયપ્રસેણુષ્ય સૂત્રમા ગમ્મ પએમીએ પોતાના દાદાનુ દટ્ટ ત આપીને જે હકીકત કહેલી છે તેજ હકીકત દીધનિકાયમા ગમ્મ પાયામિએ પોતાના મિત્રોનુ ઉદાહરણ આપીને કહેલી છે વળી, નરકમાથી ન આવી શકવાનુ જે મગ્ધુ ગાયપ્રસેણુષ્યસૂત્રમા બતાવેલુ છે તે જ કારણ દીધનિકાયમા પણ કહલુ છે જુઓ દીધનિકાય ભાગ ૨, પાયાસિસુતત પૃ ૦ ૩૨૦

રાણી

૧૪૦ ટ્રી કુમાગ્રમણ રાણીનું ઉદાહરણ આપીને અહીં જે હકીકત જણાવે છે તેજ હકીકત ચોરનુ ઉદાહરણ આપીને કુમાગ્ર મશ્યપ દીધનિકાયમા જણાવે છે તેઓ કહે છે કે હે ગજન્ય ! કોઈ પકડાએલો ચોર તને એમ કહે કે, 'હું મારા કુટુંબને કહી આવુ કે તમે ચોરી ન કરશો અને કરશો તો મારી જેમ નિપત્તિમા પડશો એવુ મને મારા કુટુંબમા જઈ કહી આવવાની રજા આપો, હું પાછા આવતા સુધી તમો ખમો અને ત્યારબાદ મને શિક્ષા કરજો, તો તુ ચોરની એ વાત માને ખરો ? રાજ ના પાડે છે ઇત્યાદિ જુઓ દીધનિકાય પૃ ૦ ૩૨૧

હાદી

૧૪૧ આ સૂત્રમા રાજ પએસીએ પોતાની ધર્મિષ્ઠ દાદીનું ઉદાહરણ આપીને જે હકીકત જણાવી છે તેજ હકીકત દીધનિકાયમા રાજ પાયાસિએ પોતાના ધર્મપરાયણ મિત્રોનુ ઉદાહરણ આપીને સૂચવેલી છે તેમા કહ્યુ છે કે—“ રાજ પાયાસિએ પોતાના ધાર્મિક મિત્રોને કહ્યુ કે તમો તમારી ધર્મવૃત્તિને લીધે સ્વર્ગે જવાના અને એમ બને તો મને તમો એ સમાચાર આપના જરૂર આવજો ” ઇત્યાદિ— જુઓ દીધનિકાય પૃ ૦ ૩૨૭

દેવમંદિરમાં

૧૪૨ દીધનિકાયમા આને બદલે કુમાર કાશ્યપે બીજી ઉદા-
હરણુ આપેલું છે અને તે આ છે. “જેમ કોઈ મનુષ્ય ગૂંધકૃપમા-
ગધાતી ગટરમા-પડેલો હોય અને તેનું આખું શરીર મળથી ખર-
ડાએલું હોય તે માણસને ત્યાથી બહાર કાઢી નવરાવી ધોવરાવી
ચોકખો કરી, સુગંધી તેવથી તેના ઉપર વિવેપન કરી, માગા વગેરે
પહેરાવી તેને સુગંધિત કરી પછી તેને પાછા ફરીવાર એ ગધાતી
ગટરમા જવાનું કહેવામા આવે તો જાય ખરો ? રાગ્ન કહે છે-ન
જાય, તેમ આ ગધાતા માનવલોકમાથી સ્વર્ગે પહોંચેના દેવો ફરી-
વાર ગધાતા માનવલોકમા આવે ખરો ? ” ઇત્યાદિ. દીધનિકાય પૃ. ૩૨૪
અખધડીએ

૧૪૩ દીધનિકાયમા કહેલું છે કે-“માનવલોકના પૂરા સો
વરસ એટલે ત્રાયજિંશ દેવોનો એક દિવસ રાત; એવી આપણા સો
વરસ જેટલી લાખી ત્રીશ રાતદિવસ થાય ત્યારે દેવોનો એક માસ
અને એવા બાર માસ વીતે ત્યારે દેવોનું એક વરસ થાય. એ ત્રાય-
જિંશ દેવોનું એવા દિવ્ય હજાર વર્ષ જેટલું દીર્ઘ આયુષ્ય હોય છે.
એ દેવો એમ ધારે છે કે આપણે બે કે ત્રણ રાત આ દિવ્ય કામ-
ગુણોને મોગવી પછી આપણા માનવી સગંધીઓને સમાચાર આપવા
જઈશું ” ઇત્યાદિ પૃ. ૩૨૭

ગંદકી

૧૪૪ દીધનિકાયમા જણાવેલું છે કે-“દેવોની દૃષ્ટિમા મનુષ્યો
અશુચિ છે, દુર્ગંધી છે, બુદ્ધિમંત્ર છે મનુષ્યલોકનો દુર્ગંધ સો યોજન
ઉંચો જઈને દેવોને બાધા ઉપજાવે છે ” “યોજનસત્ત્રો રાજવ્ય”
મનુદગ્ધો દેવે ઉચ્ચાહતિ”)-પૃ. ૩૨૫.

ચારસો પાંચસો યોજન

૧૪૫ નવ યોજન કરતા વધારે દૂરથી આવતા સગંધ પુદ્ગલો
આપોઆપ ધ્રાણે દ્રિયનો વિષય થઈ શકતા નથી એવો ધ્રાણે દ્રિયના વિષયને

લગતો જૈનશાસ્ત્રનો નિયમ છે. નવ યોજન કરતા વધારે દૂરથી જે પુદ્ગલો આવે છે તેમનો ગંધ અત્યંત મંદ થઈ જાય છે અર્થાત્ દ્રાણે દ્રિય તેને લઈ શકતી નથી. આવો નિયમ છતાં અહીં જે ચારસે પાચસે યોજન સુધી દુર્ગંધ જવાની વાત કહી છે તેની સગતિ કેમ થાય ? આવો પ્રશ્ન દીકાકારને પોતાને થાય છે અને તેનું સમાધાન પણ તેઓ પોતેજ પોતાની રીતે શોધી કાઢે છે: “ જો કે નિયમ તો એવોજ છે તોપણ જે પુદ્ગલો અતિઉત્કટ ગંધવાળા હોય છે તે નવ યોજન સુધી પહોંચતા ત્યાં તેમને જે બીજાં પુદ્ગલો મળે છે તેમાં તેઓ પોતાનાં દુર્ગંધનો પાસ બેસાડે છે અને એ પાસ બેઠેલા પુદ્ગલો વળી આગળ જઈ બીજા પુદ્ગલોમાં પાસ બેસાડે છે, એ રીતે ઉપર ઉપર પાસ બેસાડેલા પુદ્ગલો ચારસે પાચસે યોજન સુધી પહોંચી વળે છે. પણ આ વાત લક્ષ્યમાં રાખવાની છે કે ઉપર ઉપર જતા ગંધ મંદ થઈ જાય છે. મનુષ્યલોકમાં જે દુર્ગંધ છે તે સાધારણ રીતે ચારસે યોજન સુધી જાય છે પણ મનુષ્યલોકમાં ન્યારે દુર્ગંધ ખૂબ વધે છે ત્યારે તે પાચસે યોજન સુધી પણ પહોંચે છે, માટે મૂળકારે ‘ચારસો’ અને ‘પાચસો’ એમ બે સંખ્યા બતાવી છે.”

(“ इह यद्यपि नवभ्यो योजनेभ्यः परतो गन्धपुद्गला न घ्राणेन्द्रियग्रहणयोग्या भवन्ति, पुद्गलानां मन्दपरिणामभावात् घ्राणेन्द्रियस्य च तथाविधवक्त्यभावात् तथापि ते अत्युत्कटगन्धपरिणामा इति नवसु योजनेषु नाप्ये अन्यान् पुद्गलान् उत्कटगन्धपरिणामेन परिणमयन्ति, तेऽपि ऊर्ध्वं गच्छन्तः परतोऽन्यान् तेऽपि अन्यान् इति चत्वारि पञ्च वा योजनशतानि यावत् गन्धः केवलम् ऊर्ध्वम् ऊर्ध्वम् मन्दपरिणामो वेदितव्यः । तत्र यदा मनुष्यलोके बहूनि गोमृतककूलेवरादीनि तदा पञ्च योजनशतानि यावद् गन्धः शेषकालं चत्वारि तत उक्तम्-चत्वारि पञ्च इति ”-૫૦ ૧૩૪) આ સમાધાન તદ્દન બોદુ છે. દીકાકાર પોતેજ કહે છે કે ઉપર ઉપર ગંધ મંદ થતો જાય છે તો પછી ચારસે કે પાચસે યોજન સુધીમાં મંદતમ થએલો દુર્ગંધ, દેવાને કેમ બાધા પહોંચાડી શકે ?

આ તો એક સંગતિ માત્ર કહેવાય. આ બાબતમાં સ્થાનાગના ટીકા-કારે અભયદેવસૂરિ વળી નવો પ્રકાશ પાડે છે. તેઓ કહે છે કે—
“મનુષ્યક્ષેત્રનું કેવું ગંદું સ્વરૂપ છે એમ આ ઉપરથી સૂચિત થાય છે. વસ્તુતઃ તો દેવ વા બીજને કોઈ નવ યોજન કરતા વધારે દૂરથી આવેલા પુદ્ગલોનો મધ ભથ્થો નથી—અણી ચક્રો નથી અથવા શાસ્ત્રમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયનું જે પ્રમાણુ બતાવેલું છે તે મુજબ છે કે ઔદારિક શરીર સંબંધી ઇન્દ્રિયોની અપેક્ષાએ હોય.” (“इदं च मनुष्यक्षेत्रस्य अशुभस्वरूपत्वमेवोक्तम् न च देवः अन्यो वा नवभ्यो योजनेभ्यः परतः आगत गन्ध जानाति—इति अथवा अत एव वचनाद् यद् इन्द्रियविषयप्रमाणमुक्तं तद् औदारिकशरीरेन्द्रियापेक्षयैव समाव्यते” ૫૦ ૨૪૪ સ્થાનાગટીકા.) આમાં પહેલું કાઈ લખ્યું છે અને પછી વળી અથવા કરીને બીજું કાઈ લખ્યું છે, એથી આ સમાધાન પણ ખેંચાખેંચી કરીને સંગતિ કરવા જેવું છે.

ભરતાદિક ક્ષેત્રમાં જ્યારે એકાંત સુખમાં કાળ હોય ત્યારે તેના દુર્ગંધ ચારસો યોજન જાય છે અને જ્યારે તેવો કાળ ન હોય ત્યારે પાંચસો યોજન જાય છે માટે જે સંખ્યા બતાવી છે એમ શ્રીઅભયદેવસૂરિ કહે છે. (“कदाचित् भरतादिषु एकान्तसुखमादौ चत्वारि, अन्यदा तु पञ्चापि”—૫૦ ૨૪૪ સ્થા. ૮૦)

બહારથી પેઠેલા છે

૧૪૬ મુઝદામાં જે કીડા દેખાય છે તેમના જીવો, કોઈ બીજી ગતિથી ચાલીને મુઝદાના શરીરમાં પેઠેલા છે—બિપજેલા છે એવો આ વાક્યનો આશય છે.

બાળક

૧૪૭ રાજ પએસીના આ તર્કનો અભિપ્રાય નીચે પ્રમાણે જણાય છે: આત્મવાદી પરપરાઓ આત્માને નિત્ય માને છે, એટલે જેવો આત્મા બાળકમાં છે તેવોજ આત્મા, તે બાળકની યુવાવસ્થામાં પણ છે. જો આમ છે તો પછી જે કામ બાળકનો આત્મા નથી

કરી શકતો તે કામ તેજ બાળકની યુવાવસ્થાનો આત્મા કેમ કરી શકે ? વ્યવહારમાં તો એવું જોવામાં આવે છે કે જે કામ બાળકનો આત્મા નથી કરી શકતો તે કામ તેની યુવાવસ્થાનો આત્મા કરી શકે છે. જન્મે અવસ્થામાં બાળ અને યુવાન અવસ્થામાં એકજ વ્યક્તિનો આત્મા એકજ હોય અને તે નિત્ય હોય, એક સરખીજ અવસ્થામાં રહેતો હોય, તો એ ઘટના ન બની શકે, માટે રાજ પએસી કહે છે કે આત્મા અને શરીર જુદા જુદાં નથી. રાજ પએસીને મતે તો બાળકનું શરીર અશક્ત છે. માટે જે કામ તે ન કરી શકે તેજ કામ તે બાળકનું યુવાન શરીર જરૂર કરી શકે, શરીર તો બદલાયા કરે છે માટે તેને મતે આત્મા અને શરીર એક જ છે, એ કલ્પના ઉદાહરણથી તે સમજાવે છે.

મસકમાં

૧૪૮ આ મસકનું ઉદાહરણ જ બરાબર નથી. પવનથી ભરેલી મસકનું વજન અવશ્ય વધેજ અને ખાલી મસકનું વજન પવનથી ભરેલી મસક કરતાં જરૂર ઓછું થાય એ તો આજે પણ પ્રત્યક્ષ છે. જે પવન પોતાના જબરદસ્ત આંચકાથી મોટા મોટાં તોતિંગ વૃક્ષોને સમૂળ ઉખેડી નાખે છે, જે પવનથી ભરેલા કળા વા તુંબડાંદારા આપણે તરી શકીએ છીએ તે પવનનું વજન ન હોય એ બનેજ કેમ ? છતાં ‘પવનનું વજન નથી’ એમ જે અહીં કહેલું છે તે કઈ દષ્ટિએ સમજવું, એ કળાતું નથી.

કઠીયારા

૧૪૯ દીધનિઝાયમાં આવુંજ એક મોટું ઉદાહરણ આપેલું છે. તેમાં માત્ર એક નાનો છોકરો અને એક જટિલ એ બેને આશ્રીને હકીકત કહેલી છે. જુઓ ૫૦ ૩૪૧.

વ્યવહારી

૧૫૦ આ પદની વ્યાખ્યા કરતાં દીકાકાર લખે છે કે—

“દેશી કુમારશ્રમણે રાજ પએસીને ‘તું મૂઢ નર છે’ એમ પહેલા કહેલું અને તેથી રાજના મનમાં કલુપતા પણ નીપજેલી, હવે તે કલુપતા દૂર કરવા અને તેને સતુષ્ટ-પ્રસન્ન કરવા દેશી કુમારશ્રમે તેને અહો ‘વ્યવહારી’ કહીને વખાણ્યો છે.” આ પદનો આશય જોલતા દીકાકાર દેશી કુમારશ્રમણનું હાર્દ આ પ્રમાણે જણાવે છે—
 “હે રાજ પએસી’ જે કે તું સારી રીતે જોલીને મને સતોષ નથી આપતો તોપણ મારા તરફ તારા ભક્તિ અને બહુ માન છે માટે તું ‘વ્યવહારી’ છે.” (एवमेव पण्डित! तुम पि व्यवहारी इति—यद्यपि त्वं न सम्यग्गालापेन मा सतोषयसि तथापि मम विषये भक्ति-बहुमान च पूर्वन् आद्यपुरुष इव व्यवहारी एव न अव्यवहारी. एतावता च ‘मूढतराए तुभं पण्डी’ ततो वट्टहारयाओ’ इत्यनेन वचसा यत् काल्प्यमापादित तद् अपनीतम्, परम च सतोष प्रापित इति ॥ —
 પૃ. ૧૪૦)

અભિગમ

૧૫૧ કોઈ મંત્રપુરુષ પાસે જતા જે અદબ-મર્યાદા સાચવવાની હોય છે તેનું નામ અભિગમ છે.

રમણીય—અરમણીય

૧૫૨ આ વાક્યનો આશય સ્પષ્ટ કરવા દીકાકાર આ પ્રમાણે જણાવે છે: “દેશીકુમારશ્રમ રાજ પએસીને કહે છે કે હે રાજન’ તું જૈનધર્માનુગામી ન હતો ત્યારે ખીજા લોકોને દાન આપતો હતો. દાનની તારી આ પ્રથા હવે પણ તારે આત્મ રાખી ઉચિત છે. અર્થાત્ જૈન ધર્માનુગામી થયા પછી પણ તું પહેલા જેવો દાની હતો તેવોજ હવે પણ દાની રહે એ ઉચિત છે. તાત્પર્ય એ કે તું પહેલા જેવો રમણીય હતો તેવોજ અરમણીય હવે પછી પણ રહેજે, પણ અરમણીય ન થતો. અરમણીય યર્ષદ-દુષ્ટ દષ્ટિવાળો યર્ષદ-તો જૈનધર્મની અપકીર્તિ થતો અને અમેને અતરાયકર્મ લાગશે.”

(“ મા ણે તુમે પુત્ર રમણિજ્ઞે મહિતા પચ્છા જરમણિજ્ઞે મન્નિજ્ઞાસિ ॥
 હતાદેર્મન્યસ્ય ઇમ માવાર્થ —પૂર્વમન્યેષા દાત્રા મૂત્વા સમ્પ્રતિ જૈનધર્મ-
 પ્રતિપત્ત્યા તેવામદાત્રા ન મહિતવ્યમ્ જસમ કમન્નરાયસ્ય જિનધર્માપધ્રાજનસ્ય
 ચ પ્રસન્ને ” પૃ૦ ૧૪૫)

રાગ ૫એમીને આ સૂચના કરી કેલીકુમારજીએ વિદ્યાળ ભાવની
 જે સમજ આપી છે તે અતિમહત્વની છે અને આજે આપણે
 એને અનુસરીએ તો જૈનધર્મની પ્રજાવના થવા ઉપરાંત મમાજમા
 પણ શાંતિ પેદા કરી શકીએ.

વિષ

૧૫૩ ભોજનમા કે પીણુમા વિષ ભેળવવાની કળા તો પ્રખ્યાત
 છે, પણ વસ્ત્રોમા સુંધવાની માળાઓમા અને શલુગારના સામાનમા,
 ન કળી શકાય તે રીતે વિષ ભેળવવાની કળા તે કાળે પણ લોકોમા
 જાણીતી હતી એ જાણવા જેવી હકીકત છે. આજે પણ એવા
 વિષમય પોપાક બને છે કે જેને પહેરતા જ મરણુ નીપજે

રોપ

૧૫૪ ધર્મનો સ્પર્શ થતા-ધર્માચરણને બાવહારમા નૂકતા-
 મનુષ્ય કેવો પવિત્ર બને છે તે આ કડિકામા સ્પષ્ટપણે બતાવેલું છે.
 જણાવેલી છે ?

૧૫૫ ૧૭૪ મા કડિકામા આ પ્રશ્ન અને તેનો ઉત્તર આવી
 ગયો છે.

સૂચ્યંદ્રનાં

૧૫૬ આ મરકારોને લગતી સવિસ્તર માહિતી માટે જુઓ
 સરકારો ઉપરનું ‘ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ’ માનું ટિપ્પણ.
 દાસીઓ દ્વારા

૧૫૭ સૂત્રોમા જ્યાં જ્યાં દામીઓનું વર્ણન આવે છે ત્યાં
 બધે લગભગ એક મરખો ઉલ્લેખ હોય છે અનાર્થ દેશના જે નામો

સૂત્રમા સૂચવેલા છે તેજ નામો ઘસીઓના વર્ણનમા નોધેલા છે. જેમકે—ચિલાઈયા (કિરાત દેશની) બબ્બરિયા (બાબર દેશની) સિંહલી (સિંહલ દેશની) આરબી (અરબસ્તાનની) પારસી (પારસ-પર્શિયા-દેશની) ઇત્યાદિ. આ ઉપરથી એમ સમજી શકાય છે કે આર્યોએ અનાર્યો ઉપર જ્ય મેળની તેમને ઘસ તરીકે રાખવાની પ્રથા પાડેલી તે આજસુધી પણ ભુસાઈ નથી.

વર્ષધરો

૧૫૮ રાજના અંતઃપુરની રક્ષા માટે ઉક્ત ઘસીઓ ઉપરાત કેટલાક વર્ષધરો અને કંચુકીઓ પણ રાખવામા આવતા; જેઓ મૂળથી નપુસક હતા વા જેઓને અંત પુરની રક્ષા માટે ખસી કરવામા આવતા તેઓ વર્ષધર કહેવાતા અને જેઓ સ્ત્રીની પેઠે કાચળી-કાપડું-પહેરીને રહેતા તેઓ કંચુકી કહેવાતા. આચાર્ય હેમચંદ્ર કહે છે કે—“યદે વર્ષર ” અભિધાન ૦ કાંડ-૩ શ્લો ૦ ૩૬૨. અર્થાત્ “યંદ એટલે વર્ષર.” કોશમા વર્ષવર શબ્દ છે અને સુત્રોમા વર્ષધર શબ્દ છે, છતાં એ બન્ને શબ્દોનો ભાવ તો એક સરખો છે.

કળાઓને

૧૫૯ બહોતેર કળાની સવિસ્તર સમજ માટે જુઓ ‘ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ’ માનુ કળાઓ ઉપરનું ટિપ્પણ.

અદાર દેશી ભાષા વિશારદ

૧૬૦ આ વિશેષજ્ઞની સ્પષ્ટ સમજ માટે જુઓ ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓમાનું દેશી ભાષા ઉપરનું ટિપ્પણ.

અગાઉથી થયેલા ગ્રાહકોનાં નામ.

થાન,

- ૧ શેઠ અંબાવીદાસ નાથાભાઈ
- ૧ શાહ દાકરેશી કરશનજી
- ૧ શાહ ત્રીભુવન પ્રેમચંદ
- ૧ શાહ હલસુખ સુખલાલ
- ૧ દોશી પાનાચંદ હરજીવન
- ૧ દોશી દેવશી ગણેશ, મરા
- ૧ શાહ ઉજ્જમશી જુદાભાઈ
- ૧ શાહ દલીચંદ પાનાચંદ
- ૧ શાહ નાગર વર્ધમાનની વિધવા
પત્ની બાઈ હબલ
- ૧ શાહ પાનાચંદ ગોકળ
તથુખલા વાળા
- ૧ શાહ તેજપાળ વાઘજીનાં ધર્મ-
પત્ની બાઈ મણીબાઈ
- ૧ શાહ દેવચંદ ધનજી
- ૧ ગાંધી કીરચંદ ઝવેરચંદ
- ૧ મંધવી ઝવેરચંદ ચતુરનાં ધર્મ-
પત્ની બાઈ સંતોકબાઈ
- ૧ શાહ ધારશી પાશવીર
- ૧ શાહ શીવલાલ ભગવાનજી
પાંડવરાવાળા
- ૧ શાહ જીવરાજ ખુશાલ
- ૧ શાહ ન્યાલચંદ ખુશાલ
- ૧ ગાંધી કશળચંદ જીવરાજ

- ૧ મહેતા ગુલાબચંદ ખેતશીની
પુત્રી બહેન લક્ષ્મી
- ૧ શેઠ ચતુર જેઠાભાઈ
- ૧ શાહ કશળચંદ ખુશાલભાઈ
- ૧ દોશરી હંસરાજ બાવાભાઈ
- ૧ શાહ નેલુશી ધનજી
- ૧ શાહ મૂળચંદ જેઠાભાઈ
- ૧ શાહ હરજીવન કરશનજી
- ૧ શાહ કાળીદાસ કેવળચંદ
- ૧ દોશી સોમચંદ જીવરાજ
સરાવાળા
- ૧ ગાંધી ન્યાલચંદ હેમચંદ
- ૧ દોશી પીતામ્બર તલકશી
- ૧ ગાંધી મોહનલાલ ઝવેરચંદ
- ૧ શાહ હોટાલાલ જીવરાજ
- ૧ શાહ માધવલાલ હગનલાલ
- ૧ શાહ જગજીવન દેવચંદ
- ૧ શેઠ મગનલાલ જેઠાભાઈ
- ૧ શાહ હરિલાલ વંદરાવન
હા. બહેન ઝબુબહેન
- ૧ શાહ વેલશી કરશનજી
- ૧ શાહ હરખચંદ જગજીવન
- ૧ શાહ મોતીચંદ મોરારજી
હા. બાઈ રળીયાતબાઈ
- ૧ ભાવસાર સોમચંદ બૂદરજી

- ૧ શેઠ ત્રીભુવનદાસ હમનવાવ
 ૨ મહેતા ત્રાલકલાલ નરસિંહભાઈ
 ૧ શાહ મોહનલાલ ગોબરભાઈ
 અમદાવાદ.
 ૧ દોશી ખીમચંદ વખતચંદ
 ૨ ગાંધી લક્ષ્મીભાઈ મનનલાલ
 ૧ શાહ તલકચંદ ખીમચંદ
 ૧ શાહ સિવલાલ રતનશી
 ૧ ડૉક્ટર ફેશનલાલ જેઠાભાઈ
 ૧ સંઘવી મોહનલાલ પ્રાગજી
 ૧ ગોપાણી પુષ્પોત્તમ દાકરશી
 ૧ શેઠ લાલચંદ જેઠાભાઈ
 ૧ શ્રી ચંચળભાઈ અંબાતલાળા
 ૨ દોશી મોતીચંદ ધારશી
 ૧ મોહનલાલ કુંરરજી તલનાખીયા
 ૧ મણિધાર મનસુખવાવ
 જીજ્ઞાસુભાઈ
 ૧ દેસાઈ જેઠાલાલ પ્રેમજી
 ૧ શ્રી પારવતીમાન
 ૧ શાહ હાલાખાન મોતીનંદ
 હા. બાઈ શ્રી લક્ષ્મીમાનંદ
 ૧ બાઈ મણીલાલ
 ૧ શાહ જગજીવન નાનજી
 ૧ તલસાણીયા ખીમચંદ ખેચજીભાઈ
 ૧ શાહ મણિધાર મનનાન
 ૧ શાહ મોહનલાલ ગુનાનંદ
 ૧ ગોમગીયા દનિયાવ આરડનાન

- ૧ દોશી નાગરદામ ભૂરાભાઈ
 ૧ શાહ લક્ષ્મીચંદ કપુરચંદ
 ૩ શાહ રમણલાલ મનનલાલ
 ૧ શાહ પુષ્પોત્તમ કાનીદાસ
 ૧ શાહ ગોરધનદાસ ફેશનલાલ
 કલોલવાળા
 ૧ અધાર સુખલાલ દલીચંદભાઈ
 ૧ શાહ પોપટવાવ લક્ષ્મીચંદ
 ૧ ભાવનાર મોહનલાલભાઈ
 ખેડાવાળા

મુખાઈ.

- ૧૦ ઝાંડુભાઈ એફ. ભાવસાર
 ૧૦ લાલચંદ નાગરદાસ તલ-
 સાણીયા
 ૨૫ શ્રી ચાન્તિલાલ દાકરશીભાઈ
 ધ્રાગધરાવાળા
 ૧૦ શ્રી દલીચંદ જગજીવનદાસ
 થાનવાળા
 ૫ શ્રી નાનાલાલ નાગરદામ
 લોખડીવાળા
 ૫ શ્રી રામજી કરસનજીભાઈ
 થાનવાળા
 ૧ જેઠાનાવ ત્રીભુવનદાસ શાહ
 થાનવાળા
 ૧૦ શેઠ ધનજીભાઈ દેવશી ઘાટકોપર
 ૧૦ નંદ નગીનદાસ એન્ડ માર્કે-
 કલાલ

૧૦ શેઠ નારણજી પુરખોત્તમ

૫ શાહ જેઠાલાલ રામજીભાઈ

૫ ગોસળીયા કીરચંદ ખેતશીભાઈ

૫ શ્રી રામજીભાઈ જાદવજીભાઈ

૫ શાહ વનમાળીદાસ ગુલાબચંદ

૫ શાહ ત્રીલુવનદાસ વલ્લભજી

ચોરડીવાળા

૫ ગં. સ્વ. રતનગવરીજીનેન મુનીમ

૫ શેઠ લાધાભાઈ મણ્ડશીભાઈ

૫ શાહ હેમચંદ હરખચંદભાઈ

૫ શાહ ન્યાલચંદ જાદવજીભાઈ

૫ શાહ ગંગાદાસ લાલજીભાઈ

૫ શાહ લક્ષ્મીચંદ ગણાભાઈની

કુંવની

૫ શ્રી કુંગરશી ગણાભાઈ

૫ ફરાવજી મોનજી ખેતાણી

૨ શાહ કાનજી માધવજીભાઈ

૨ શાહ ત્રીલુવનદાસ નરભોરામભાઈ

૨ શાહ ભગવાનદાસ સાંભાગચંદ

૨ શ્રી લખમશી રતનજી

૨ શ્રી કુતેચંદ મોતીચંદ દેશાઈ

૨ શ્રી અમૃતલાલ નાગરદાસ

૨ શ્રી સુંદરજી મૂળજીભાઈ

૨ શ્રી જગજીવન દયાળભાઈ

૨ શ્રી ચંદુલાલ જગજીવનભાઈ

૨ શ્રી મકનજી મૂળચંદ

૨ શ્રી દાથીભાઈ ડોસાભાઈ

૨ શ્રી ગીરધરલાલ દામોદર દફતરી

૨ શ્રી હેમચંદ રામજીભાઈ

૨ શ્રી હરિદાસ જગજીવનભાઈ

૨ શ્રી ખોડીદાસ મૂળજીભાઈ

૨ શ્રી ચીમનલાલ ભગવાનજી

કામદાર

૨ શ્રી માણેકચંદ ગોપાળજી શેઠ

૨ શ્રી નરભોરામ મોરારજી

૨ શ્રી ભગવાનજી ભાણજીભાઈ

૨ શ્રી પ્રેમચંદ નાનચંદભાઈ

૨ શ્રી તુળશીદાસ હરખચંદભાઈ

૨ શ્રી અ. સૌ. જીનેન લક્ષ્મીભાઈ

ધનજી

૨ શ્રી જીનેન મરઘાખાઈ

વાંકાનેર.

૨ શ્રી દીપચંદ વાલજી શાહ

૨ મહેતા પોપટભાઈ કુલચંદભાઈ

૨ મહેતા રૂપચંદ કુલચંદભાઈ

૨ મહેતા મણુકચંદ મોતીચંદભાઈ

૨ મહેતા કાન્તિલાલ કપુરચંદભાઈ

૨ સોલાણી મોહનલાલ હરજીવનભાઈ

૨ સોલાણી ધરમશી નાનચંદભાઈ

૨ શ્રી વીરચંદ હંસરાજભાઈ

૨ શ્રી કરસનજી બીમજીભાઈ દોશી

૨ શ્રી લીલાધર પાનાચંદભાઈ દોશી

૨ શ્રી જગજીવન પાનાચંદ દોશી

૨ શ્રી પ્રેમચંદ લાલજીભાઈ દોશી

૨ શ્રી બેચર મોનજી ગાંધી

શ્રી કડવા પરશોત્તમ ગાધી
હડમંતીયાવાળા

શ્રી કાળીદાસ ત્રીકમજી સંઘવી
શ્રી જુઝાભાઈ સોમચંદ સંઘવી
શ્રી કશળચંદ ગફલ સંઘવી
શ્રી ચત્રબુજ કચરાભાઈ સંઘવી
શ્રી હેમચંદ જ્યેષ્ઠભાઈ સંઘવી
શ્રી ત્રીકમચંદ જ્યેષ્ઠ સંઘવી
શ્રી હીરાચંદ માનસીંગ સંઘવી
શ્રી અમૃતલાલ શામજી સંઘવી
શ્રી અભેચંદ શામજી સંઘવી
શ્રી જૈન અજરામરજી લાયબ્રેરી
શ્રી ચત્રબુજ પાશવીર પટેલ
પડધરીવાળા

શ્રી મણિલાલ વનમાળીદાસ
શાહ રાજકોટવાળા

શ્રી નારણજી ઇદરજી સંઘવી
ખહેન શ્રી ચંપાખહેન કુપચંદ
શ્રી મોહનલાલ શામજી સંઘવી
શ્રી મોતીચંદ ચતુર શેઠ
શ્રી દેવજી કુલચંદ શેઠ
શ્રી ત્રીભુવનદાસ દરજીવનદાસ શેઠ
શ્રી મોહનલાલ લક્ષ્મીચંદ શેઠ
શ્રી ભગવાનજી દેવશી શેઠ
શ્રી વાલજી કુલચંદ મહેતા
શ્રી મોતીચંદ કેશવજી મહેતા
ભામનગર.

૨ શ્રી ઈદરજી ઘેનાભાઈ પટેલ

૨ શ્રી છગનલાલ લક્ષ્મીચંદ શાહ
જામકંડોરણવાળા

૨ શ્રી સોમચંદ ટોકરશી યાન-
વર્ધક પુસ્તકાલય

૨ શ્રી દેવચંદ મલુકચંદ શાહ
૨ શ્રી જગજીવન ખેતરી શાહ
૧ શ્રી ખેતરી બેચરભાઈ શેઠ
૧ શ્રી ગોકળદાસ વચ્છરાજ મોદી
૧ વકીલ ઘેલાભાઈ કશળચંદભાઈ
૧ શ્રી મોગરજી કરસનજી ખત્રી
૧ શ્રી જગજીવન રાઘવજી ખત્રી
૧ શ્રી કશળચંદ કંયાણજી મહેતા
૧ શ્રી માવજી માણેકચંદભાઈ વોરા
૧ શ્રી ધરમશી પાનાચંદ વોરા
૧ શ્રી મોતજી પાનાચંદ વોરા
૧ શ્રી માધવજી પોપટભાઈ વોરા
૧ શ્રી રણછોડલાલ પ્રભુલાલ કોઠારી
કલોલ.

૫ શ્રી યાન્તિલાલ નાયાલાલ શાહ

૨ શ્રી શકરચંદ સુરચંદભાઈ
ચોરવડોદરાવાળા

૧ શ્રી હિમતલાલ નગીનદાસ શાહ

૧ શ્રી મંગળદાસ નગીનદાસ શાહ

૧ શ્રી નાનચંદભાઈ દડીસીંગ
લોખંડીવાળા

૧ શ્રી કંચનલાલ મોહનલાલ
તલસાણીયા, વડવાણુ કેમ્પવાળા

૧ શ્રી કપુરચંદ કેશવલાલ સંઘવી
લોખંડીવાળા

૧ શ્રી ચીમનલાલ દલસુખરામ
દેગામવાળા

૧ શ્રી રતિલાલ મણિલાલ શેઠ

૧ શ્રી ઘેલાભાઈ ગ્રાણીલાલ શાહ

૧ શ્રી મૂળજીભાઈ નિર્ભયરામ
દોશી, ગોંડળવાળા

પાલજીપુર.

૧૦ શ્રી છોટાલાલ હેમુભાઈ મહેતા

૬ ખહેન શ્રી મહત ખહેન મોદી

૧ શ્રી બહાદુરમલ મંગળજીભાઈ
કોઠારી

૨ શ્રી લોંકાગચ્છ રથાનકમાર્ગી
જૈન લાયચેરી હા. બહાદુર-
મલભાઈ કોઠારી

ખેડા.

૩ શ્રી સકરચંદ પાનાચંદ ભાવસાર

૨ શ્રી બીખાભાઈ ભાઈલાલ „

૧ શ્રી ભોગીલાલ વરજીવનદાસ „

૧ શ્રી મગનલાલ નરોત્તમદાસ „

૧ શ્રી મોહનલાલ નારણદાસ „

૧ શ્રી પૂંજલાલ જમનાદાસ „

૧ શ્રી સોમચંદ લલ્લુભાઈ „

૧ શ્રી ચીમનલાલ ધન્યદાસ „

૧ શ્રી છોટાલાલ કીશોરદાસ „

૧ શ્રી કેશવલાલ લલ્લુભાઈ „

૧ શ્રી ચંખાલાલ રણજોડદાસ „

૧ શ્રી મોહનલાલ લલ્લુભાઈ „

૧ શ્રી મોહોલાલ કર્તુરદાસ „

રાહપર (કચ્છ-વાગડ)

૧ શ્રી રથાનકવાસી જૈન રથાનકખાતે

૧ શ્રી હીરાચંદ ગ્રાગજી મોરખીયા

૧ શ્રી સોમચંદ જીરણ મોરખીયા

૧ શ્રી ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ પૂજ

૧ શ્રી પરશોતમ હીરજી મહેતા

૧ શ્રી દીપચંદ કરમચંદ મોરખીયા

માંગરોળ

૧ શ્રી જગમોહનદાસ સોભાગચંદ
શાહ

૧ શ્રી ખેમચંદ ઈંદરજીભાઈ શાહ

૨ શ્રી કરસનદાસ ઈંદરજીભાઈ શાહ

૧ શ્રી છોટાલાલ કપુરચંદભાઈ શાહ

૧ શ્રી હરિદાસ જગજીવનભાઈ શાહ

૨ શ્રી નેમચંદ વધનજીભાઈ શાહ

૧ શ્રી રામચંદ હીરાચંદ શાહ

૧ શ્રી ગુલાબચંદ લીલાધર

૧ શ્રી ત્રીભુવનદાસ નાનજીભાઈ શાહ

૧ શ્રી ગોસળીયા રવજી નારણજી
શ્રી સંઘ

માનકુવા. (કચ્છ)

૧ શ્રી લવજી રતનશી મહેતા

૨ શ્રી દેવકરજી લવજી મહેતા

૧ શ્રી ગોપાળજી વલ્લભજી શેઠ

૧ શ્રી નાનાલાલ રતનશી મહેતા

૧ શ્રી વસનજી હીરાચંદ મહેતા

ગુંદાળા (કચ્છ)

૨ શ્રી લાલજી ગુણપત દોદીયા

વડાળ (જુનાગઢ)

- ૨ શ્રી જેયંદ નથુભાઈ કાદારી
જામજોધપુર (કાદારીવાડ)
- ૨ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસંઘ
હા. શ્રી વીઠલજી કુરજીભાઈ
વઢવાણ શહેર.
- ૫ શ્રી ઉજ્જવલ કુલચંદભાઈ
- ૨ શ્રી તેજપાળ તળસી ગાધી
હા. જીનીજીન
- ૨ શ્રી અમૃતલાલ ઓઘડભાઈ
- ૨ શ્રી મહાદેવ લક્ષ્મીચંદ
ગોસળીયા દેદાદરાવાળા.
- ૧ શ્રી નરસીભાઈ જેયંદ શેઠ
વઢવાણ કેમ્પ.
- ૩ વકીલ માણેકલાલ નાગરદાસ
- ૧ તત્તસાણીયા દેવસી વેલસી
સાણું.
- ૨ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈનસાળા
હા. ચત્રજી, રાજપાળ
લીંબડી
- ૫ શ્રી છખીલાલ સુખલાલ તલ-
સાણીયા
મુદામઠા.
- ૧ શેઠ ઓઘવજી કલ્લુભાઈ
- ૧ શ્રી લક્ષ્મીચંદ હંમરાજ કામદાર
- ૧ શ્રી શીવલાલ વેલસી શાહ
- ૧ શ્રી પ્રેમચંદ હરજીવનદાસ શાહ
- ૧ શ્રી મનસુખલાલ કચરાભાઈગાધી
- ૧ શ્રી સ્થાનકવાસી જૈન લાયબેરી .

જલગાંવ (પૂર્વખાનદેશ)

- ૧ શ્રી રાજમલ નંદલાલ વરણગાવ
- ૧ શ્રી બાપુલાલ નાથાલાલ જલગાવ
- ૧ શ્રી છોટમલ હીરાલાલ જૂસાવળ
- ૧ શ્રી સેરમલ મીત્રીમલ હરમુદ
લખતર.
- ૨ શ્રી મગનલાલ વીરચંદ શાહ
સરન્યાયાધિશ
- ૧ શ્રી જેદાલાલ તાગચંદ
- ૧ વકીલ જગજીવનદાસ કામરશી
- ૧ શ્રી દાકરશી ગુલાબચંદ શાહ
- ૧ શ્રી શીવલાલ કેશવજી શાહ
- ૧ શ્રી ભા. ઈશ્વર હલ્લુભાઈ
- ૧ શ્રી લક્ષ્મીદાસ તેજસીભાઈ
મહેતા
- ગદરીશા (કચ્છ)
- ૨ શ્રી જૈન દેસસર
- ૨ ડૉ. મોહનલાલ એસ. દેસાઈ
- ૧ શ્રી જોપાળજી કોરશી, દેવપુર
- ૧ શ્રી પ્રેમજી વેલજી શાહ
ધરણગાંવ (પૂર્વખાનદેશ)
- ૧ શ્રી કચરાભાઈ દેવાણી શાહ દેવપુર
- ૧ શ્રી કલ્યાણ ખેરાજી દેવપુર
- ૧ શ્રી જેસંગભાઈ ધરમશી પાંદ
- ૨ શ્રી મૂળજી શીવજી દરસજી
ભાવનગર.
- ૩ શ્રી રૂકમજી કાળોદાસ રોઠ
- ૨ શ્રી હેમચંદ હરિચંદ બદાણી
- ૧ શ્રી હરગોવિંદદાસ હરિચંદ
૧૯૧૭

- ૧ શ્રી શેઠ વાલજીભાઈ વીરલદાસ
 ૧ શ્રી સવાઈલાલ કુબેરદાસ ગાંધી
 ૧ શ્રી વીરચંદ કુલચંદ શાહ
 ૧ શ્રી ગદવજી લાયચંદ ખંધાર
 ૧ શ્રી ભગવાનદાસ જગજીવનદાસ
 ૧ શ્રી મોહનલાલ મગનલાલ
 ડેલીવાળા
 ૧ શ્રી જગજીવન ત્રીભુવન ગાંધી
 ૧ શ્રી ચીમનલાલ મૂળચંદ શાહ
 જેતપુર (કાઠિયાવાડ)
 ૧ શ્રી લોખંડી સ્થાનકવાસી જૈન
 ઉપાશ્રય
 ૧ શ્રી વકીલ જીવરાજ વર્ધમાન શાહ
 ૧ શ્રી નરભેરામ આણંદજી ધોળાયા
 ૧ શ્રી હરજીવન ત્રીભુવન કોઠારી
 ૧ શ્રી જોહાભાઈ ખેચરભાઈ મોચી
 ૧ શ્રી મા. દુલભજી માણેકચંદ
 ૧ વકીલ જીવરાજ વર્ધમાન
 ૧ લોખંડી સ્થાનક
 હા. વકીલ જીવરાજભાઈ
 ૧ શ્રી. તલકચંદ દેવજી
 નવાગઢવાલા
 ૧ ધોળાયા નરભેરામ આણંદજી
 ૧ શ્રી દુલભજી માણેકચંદ શાહ
 ૧ મા. પ્રેમચંદ મુળજી
 ૧ દોસી નરભેરામ ગાગજી
 ૧ મોચી જોહાભાઈ ખેચર
 ૧ શ્રી હરજીવન, ત્રીભોવન કોઠારી
 ૧ શ્રી બીમજી કાળીદાસ સોરઠીયા

પરચુરણ.

- ૧ શ્રી હરખચંદ ભવાનભાઈ તલ-
 સાણીયા લિખડીવાળા, લાહોર
 ૧ શ્રી કેશવલાલ જીવરાજ શાહ
 અમૃતસર
 ૧ શ્રી મોહનલાલ ઝોસા શાહ ,,
 ૧ શ્રી રતિલાલ હેમચંદ શાહ ,,
 ૧ શ્રી મણિલાલ ખૂરાભાઈ શાહ ,,
 ૧ શ્રી છોટાલાલ મગનલાલ ડેલી-
 વાળા ટોટકપુરા
 ૧ શ્રી રતિલાલ સુખલાલ તલસા-
 ણીયા લિખડીવાળા, લાહોર
 ૧ શ્રી મસિકલાલભાઈ શાહ
 સાયલાવાળા, લાહોર
 ૧ શ્રી નવલચંદભાઈ શાહ લાહોર
 ૨ શ્રી હરખચંદ કુંવરજી શાહ
 કલકત્તા
 ૨ શ્રી નટવરલાલ હીરાચંદ શેઠ ,,
 ૩ શ્રી રામશી આશુભાઈ બોરારા
 ૧ શ્રી માણેકચંદ અંબાવીદાસ
 ખાટલી
 ૧ શ્રી શાન્તાગવરી માનસિંગ
 મહેતા, ખાખરા જીવાપર
 ૧ શ્રી મણિભાઈ કાલીદાસ ,,
 ૧ શ્રી ખરેડી સ્થાનકવાસી જૈન
 ઉપાશ્રય ખરેડી
 ૧ શ્રી માણેકચંદ અજરામર ગાંધી
 ખરેડી
 ૧ શ્રી દલીચંદ માણેકચંદ ખીવોસ